නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

පඤ්චකනිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. සෙඛබලවග්ගො

1. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

1. පඤ්චකනිපාතස්ස පඨමෙ කාමං සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවොපි බලට්ඨො එව, පටිපක්ඛෙහි පන අකම්පනීයත්තං සාතිසයං බලට්ඨොති වුත්තං – **‘‘අස්සද්ධියෙ න කම්පතී’’**ති.

සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-6. විත්ථතසුත්තාදිවණ්ණනා

2-6. දුතියෙ **හිරීයතීති** ලජ්ජති විරජ්ජති. යස්මා හිරී පාපජිගුච්ඡනලක්ඛණා, තස්මා **‘‘ජිගුච්ඡතීති අත්ථො’’**ති වුත්තං. **ඔත්තප්පතීති** උත්‍රසති. පාපුත්‍රාසලක්ඛණඤ්හි ඔත්තප්පං.

පග්ගහිතවීරියොති සඞ්කොචං අනාපන්නවීරියො. තෙනාහ **‘‘අනොසක්කිතමානසො’’**ති. **පහානත්ථායාති** සමුච්ඡින්නත්ථාය. කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදා නාම සමධිගමො එවාති ආහ **‘‘පටිලාභත්ථායා’’**ති.

ගතිඅත්ථා ධාතුසද්දා බුද්ධිඅත්ථා හොන්තීති ආහ **‘‘උදයඤ්ච වයඤ්ච පටිවිජ්ඣිතුං සමත්ථායා’’**ති. මිස්සකනයෙනායං දෙසනා ගතාති ආහ **‘‘වික්ඛම්භනවසෙන ච සමුච්ඡෙදවසෙන චා’’**ති. තෙනාහ **‘‘විපස්සනාපඤ්ඤාය චෙව මග්ගපඤ්ඤාය චා’’**ති. විපස්සනාපඤ්ඤාය වික්ඛම්භනකිරියතො සා ච ඛො පදෙසිකාති නිප්පදෙසිකං කත්වා දස්සෙතුං **‘‘මග්ගපඤ්ඤාය පටිලාභසංවත්තනතො’’**ති වුත්තං. දුක්ඛක්ඛයගාමිනිභාවෙපි එසෙව නයො. **සම්මාති** යාථාවතො. අකුප්පධම්මතාය හි මග්ගපඤ්ඤාය ඛෙපිතං ඛෙපිතමෙව, නාස්ස පුන ඛෙපනකිච්චං අත්ථීති උපායෙන ඤායෙන සා පවත්තතීති ආහ **‘‘හෙතුනා නයෙනා’’**ති. තතියාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

විත්ථතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කාමසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ අසන්ති ලූනන්ති තෙනාති **අසිතං,** දාත්තං. විවිධා ආභඤ්ජන්ති භාරං ඔලම්බෙන්ති තෙනාති **බ්‍යාභඞ්ගී,** විධං. **කුලපුත්තොති** එත්ථ දුවිධො කුලපුත්තො ජාතිකුලපුත්තො, ආචාරකුලපුත්තො ච. තත්ථ ‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන රට්ඨපාලො නාම කුලපුත්තො තස්මිංයෙව ථුල්ලකොට්ඨිකෙ අග්ගකුලිකස්ස පුත්තො’’ති (ම. නි. 2.294) එවං ආගතො උච්චකුලප්පසුතො **ජාතිකුලපුත්තො** නාම. ‘‘යෙ තෙ කුලපුත්තා සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතා’’ති (ම. නි. 1.34) එවං ආගතා පන යත්ථ කත්ථචි කුලෙ පසුතාපි ආචාරසම්පන්නා **ආචාරකුලපුත්තො** නාම. ඉධ පන ආචාරකුලපුත්තො අධිප්පෙතො. තෙනාහ **‘‘කුලපුත්තොති ආචාරකුලපුත්තො’’**ති. **යුත්තන්ති** අනුච්ඡවිකං, එවං වත්තබ්බතං අරහතීති අත්ථො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

කාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. චවනසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ **සද්ධායාති** ඉමිනා අධිගමසද්ධා දස්සිතා. චතුබ්බිධා හි සද්ධා – ආගමනීයසද්ධා, අධිගමසද්ධා, පසාදසද්ධා, ඔකප්පනසද්ධාති. තත්ථ **ආගමනීයසද්ධා** සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තානං පවත්තා හොති. ආගමනීයප්පටිපදාය ආගතා හි සද්ධා සාතිසයා මහාබොධිසත්තානං පරොපදෙසෙන විනා සද්ධෙය්‍යවත්ථුං අවිපරීතතො ගහෙත්වා අධිමුච්චනතො. සච්චප්පටිවෙධතො ආගතසද්ධා **අධිගමසද්ධා** සුප්පබුද්ධාදීනං විය. ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො

භගවා''තිආදිනා බුද්ධාදීසු උප්පජ්ජනකප්පසාදො **පසාදසද්ධා** මහාකප්පිනරාජාදීනං විය. ''එවමෙත''න්ති ඔක්කන්දිත්වා පක්ඛන්දිත්වා සද්දහනවසෙන කප්පනං ඔකප්පනං, තදෙව සද්ධාති **ඔකප්පනසද්ධා.** තත්ථ පසාදසද්ධා පරනෙය්‍යරූපා හොති, සවනමත්තෙනපි පසීදනතො. ඔකප්පනසද්ධා සද්ධෙය්‍යං වත්ථුං ඔගාහිත්වා අනුපවිසිත්වා ''එවමෙත''න්ති පච්චක්ඛං කරොන්තී විය පවත්තති.

චවනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පඨමඅගාරවසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ **අප්පතිස්සයොති** අප්පතිස්සවො ව-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා නිද්දෙසො. ගරුනා කිස්මිඤ්චි වුත්තො ගාරවවසෙන පතිස්සවනං, පතිස්සවො, පතිස්සවභූතං, තංසභාවඤ්ච යං කිඤ්චි ගාරවං. නත්ථි එතස්මිං පතිස්සවොති **අප්පතිස්සවො,** ගාරවවිරහිතො. තෙනාහ **''අජෙට්ඨකො අනීචවුත්තී''**ති.

පඨමඅගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියඅගාරවසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ **වුද්ධින්**තිආදීසු සීලෙන **වුද්ධිං,** මග්ගෙන **විරුළ්හිං,** නිබ්බානෙන **වෙපුල්ලං**. සීලසමාධීහි වා **වුද්ධිං,** විපස්සනාමග්ගෙහි **විරුළ්හිං,** ඵලනිබ්බානෙහි **වෙපුල්ලං**. එත්ථ ච යස්ස චතුබ්බිධං සීලං අඛණ්ඩාදිභාවප්පවත්තියා සුපරිසුද්ධං විසෙසභාගියත්තා අප්පකසිරෙනෙව මග්ගඵලාවහං සඞ්ඛරක්ඛිතත්ථෙරස්ස විය, සො තාදිසෙන සීලෙන ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ වුද්ධිං ආපජ්ජිස්සති. තෙන වුත්තං – ''සීලෙන වුද්ධි''න්ති. යස්ස පන අරියමග්ගො උප්පන්නො, සො විරුළ්හමූලො විය පාදපො සුප්පතිට්ඨිතත්තා සාසනෙ විරුළ්හිං ආපන්නො නාම හොති. තෙන වුත්තං – ''මග්ගෙන විරුළ්හි''න්ති. යො සබ්බකිලෙසනිබ්බානප්පත්තො, සො අරහා සීලාදිධම්මක්ඛන්ධපාරිපූරියා සති වෙපුල්ලප්පත්තො හොති. තෙන වුත්තං ''නිබ්බානෙන වෙපුල්ල''න්ති. දුතියවිකප්පෙ අත්ථො වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බො.

දුතියඅගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සෙඛබලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. බලවග්ගො

1. අනනුස්සුතසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ **අභිජානිත්වාති** අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන ජානිත්වා. **අට්ඨහි කාරණෙහි තථාගතස්සාති** ''තථා ආගතොති තථාගතො. තථා ගතොති තථාගතො. තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො. තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො. තථදස්සිතාය තථාගතො. තථාවාදිතාය තථාගතො. තථාකාරිතාය තථාගතො. අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො''ති එවං වුත්තෙහි අට්ඨහි කාරණෙහි. උසභස්ස ඉදන්ති **ආසභං,** සෙට්ඨට්ඨානං. තෙනාහ **''ආසභං ඨානන්ති සෙට්ඨට්ඨාන''**න්ති. පරතො දස්සිතබලයොගෙන ''දසබලොහ''න්ති **අභීතනාදං නදති. බ්‍රහ්මචක්කන්ති** එත්ථ සෙට්ඨපරියායො. **බ්‍රහ්මසද්දොති** ආහ **''සෙට්ඨචක්ක''**න්ති. චක්කඤ්චෙතං ධම්මචක්කං අධිප්පෙතං.

අනනුස්සුතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ කාමං සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවොපි බලට්ඨො එව, පටිපක්ඛෙහි පන අකම්පනීයත්තං සාතිසයං බලට්ඨොති වුත්තං **''මුට්ඨස්සච්චෙ න කම්පතී''**ති.

සංඛිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විත්ථතසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ **සතිනෙපක්කෙනාති** සතියා නෙපක්කෙන, තික්ඛවිසදසූරභාවෙනාති අත්ථො. අට්ඨකථායං පන නෙපක්කං නාම පඤ්ඤාති අධිප්පායෙන ''නෙපක්කං වුච්චති පඤ්ඤා''ති වුත්තං. එවං සති අඤ්ඤො නිද්දිට්ඨො නාම හොති. **සතිමාති** ච ඉමිනා සවිසෙසා සති ගහිතාති පරතොපි ''චිරකතම්පි චිරභාසිතම්පි සරිතා අනුස්සරිතා''ති සතිකිච්චමෙව නිද්දිට්ඨං, න පඤ්ඤාකිච්චං, තස්මා **සතිනෙපක්කෙනාති** සතියා නෙපක්කභාවෙනාති සක්කා විඤ්ඤාතුං ලබ්භතෙව. පච්චයවිසෙසවසෙන අඤ්ඤධම්මනිරපෙක්ඛො සතියා බලවභාවො. තථා හි ඤාණවිප්පයුත්තචිත්තෙනපි සජ්ඣායනසම්මසනානි සම්භවන්ති.

චිරකතම්පීති අත්තනා වා පරෙන වා කායෙන චිරකතං චෙතියඞ්ගණවත්තාදිමහාවත්තපටිපත්තිපූරණං. **චිරභාසිතම්පීති** අත්තනා වා පරෙන වා වාචාය චිරභාසිතං සක්කච්චං උද්දිසනඋද්දිසාපනධම්මාසාරණධම්මදෙසනාඋපනිසින්නකපරිකථාඅනුමොදනීයාදිවසෙන පවත්තිතං වචීකම්මං. **සරිතා අනුස්සරිතාති** තස්මිං කායෙන චිරකතෙ කායො නාම කායවිඤ්ඤත්ති, චිරභාසිතෙ වාචා නාම වචීවිඤ්ඤත්ති, තදුභයම්පි රූපං, තංසමුට්ඨාපකා චිත්තචෙතසිකා අරූපං. ඉති ඉමෙ රූපාරූපධම්මා එවං උප්පජ්ජිත්වා එවං නිරුද්ධාති සරති චෙව අනුස්සරති ච, සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං සමුට්ඨාපෙතීති අත්ථො. බොජ්ඣඞ්ගසමුට්ඨාපිකා හි සති ඉධ අධිප්පෙතා. තාය සතියා එස සකිං සරණෙන සරිතා, පුනප්පුනං සරණෙන අනුස්සරිතාති වෙදිතබ්බා.

විත්ථතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-10. දට්ඨබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා

15-20. පඤ්චමෙ **සවිසයස්මිංයෙවාති** අත්තනො අත්තනො විසයෙ එව. **ලොකියලොකුත්තරධම්මෙ කථෙතුන්ති** ලොකියධම්මෙ ලොකුත්තරධම්මෙ ච තෙන තෙන පවත්තිවිසෙසෙන කථෙතුං. **චතූසු සොතාපත්තියඞ්ගෙසූති** සප්පුරිසසංසෙවො සද්ධම්මස්සවනං යොනිසොමනසිකාරො ධම්මානුධම්මප්පටිපත්තීති ඉමෙසු චතූසු සොතාපත්තිමග්ගකාරණෙසු. කාමඤ්ච තෙසු සතිආදයොපි ධම්මා ඉච්ඡිතබ්බාව තෙහි විනා තෙසං අසම්භවතො , තථාපි චෙත්ථ සද්ධා විසෙසතො කිච්චකාරීති වෙදිතබ්බා. සද්ධො එව හි සප්පුරිසෙ පයිරුපාසති, සද්ධම්මං සුණාති, යොනිසො ච අනිච්චාදිතො මනසි කරොති, අරියමග්ගස්ස ච අනුධම්මං පටිපජ්ජති, තස්මා වුත්තං **''එත්ථ සද්ධාබලං දට්ඨබ්බ''**න්ති. ඉමිනා නයෙන සෙසබලෙසුපි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

චතූසු සම්මප්පධානෙසූති චතුබ්බිධසම්මප්පධානභාවනාය. **චතූසු සතිපට්ඨානෙසූතිආදීසුපි** එසෙව නයො. එත්ථ ච සොතාපත්තිඅඞ්ගෙසු සද්ධා විය, සම්මප්පධානභාවනාය වීරියං විය ච සතිපට්ඨානභාවනාය යස්මා ''විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්ස''න්ති (දී. නි. 2.373; ම. නි. 1.106) වචනතො පුබ්බභාගෙ කිච්චතො සති අධිකා ඉච්ඡිතබ්බා, එවං සමාධිකම්මිකස්ස සමාධි, ''අරියසච්චභාවනා පඤ්ඤාභාවනා''ති කත්වා තත්ථ පඤ්ඤා පුබ්බභාගෙ අධිකා

ඉච්ඡිතබ්බාති පාකටොයමත්ථො. අධිගමක්ඛණෙ පන සමාධිපඤ්ඤානං විය සබ්බෙසම්පි බලානං සද්ධාදීනං සමතාව ඉච්ඡිතබ්බා. තථා හි ‘‘එත්ථ සද්ධාබල’’න්තිආදිනා තත්ථ තත්ථ එත්ථග්ගහණං කතං.

ඉදානි සද්ධාදීනං තත්ථ තත්ථ අතිරෙකකිච්චතං උපමාය විභාවෙතුං **‘‘යථා හී’’**තිආදි වුත්තං. තත්‍රිදං උපමාසංසන්දනං – රාජපඤ්චමසහායා විය විමුත්තිපරිපාචකානි පඤ්ච බලානි. නෙසං කීළනත්ථං එකජ්ඣං වීථිඔතරණං විය බලානං එකජ්ඣං විපස්සනාවීථිඔතරණං, සහායෙසු පඨමාදීනං යථාසකං ගෙහෙව විචාරණා විය සද්ධාදීනං සොතාපත්තිඅඞ්ගාදීනි පත්වා පුබ්බඞ්ගමතා. සහායෙසු ඉතරෙසං තත්ථ තත්ථ තුණ්හීභාවො විය සෙසබලානං තත්ථ තත්ථ තදන්වයතා, තස්ස පුබ්බඞ්ගමස්ස බලස්ස කිච්චානුගතා. න හි තදා තෙසං සසම්භාරපථවීආදීසු ආපාදීනං විය කිච්චං පාකටං හොති, සද්ධාදීනංයෙව පන කිච්චං විභූතං හුත්වා තිට්ඨති පුරෙතරං තථාපච්චයෙහි චිත්තසන්තානස්ස අභිසඞ්ඛතත්තා. එත්ථ ච විපස්සනාකම්මිකස්ස භාවනා විසෙසතො පඤ්ඤුත්තරාති දස්සනත්ථං රාජානං නිදස්සනං කත්වා පඤ්ඤින්ද්‍රියං වුත්තං. ඡට්ඨාදීනි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි.

දට්ඨබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්චඞ්ගිකවග්ගො

1-2. පඨමඅගාරවසුත්තාදිවණ්ණනා

21-22. තතියස්ස පඨමෙ **ආභිසමාචාරිකන්**ති අභිසමාචාරෙ උත්තමසමාචාරෙ භවං. කිං පන තන්ති ආහ **"වත්තවසෙන පඤ්ඤත්තසීල"**න්ති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. දුතියෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පඨමඅගාරවසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. උපක්කිලෙසසුත්තාදිවණ්ණනා

23-24. තතියෙ **න ච පභාවන්තන්**ති න ච පභාසම්පන්නං. **පභිජ්ජනසභාවන්**ති තාපෙත්වා තාළකප්පනපහඞ්ගුරං. **අවසෙසං ලොහන්**ති වුත්තාවසෙසං සජාතිලොහං, විජාතිලොහං, පිසාචලොහං, කිත්තිමලොහන්ති එවංපභෙදං සබ්බම්පි ලොහං. **උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙනා**ති එත්ථ නනු ලොකියකුසලචිත්තස්සපි සුවිසුද්ධස්සපි උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙනෙව උපක්කිලෙසතාති? සච්චමෙතං, යස්මිං පන සන්තානෙ නීවරණානි ලද්ධප්පතිට්ඨානි, තත්ථ මහග්ගතකුසලස්සපි අසම්භවො, පගෙව ලොකුත්තරකුසලස්ස. පරිත්තකුසලං පන යථාපච්චයං උප්පජ්ජමානං නීවරණෙහි උපහතෙ සන්තානෙ උප්පත්තියා අපරිසුද්ධං හොන්තං උපක්කිලිට්ඨං නාම හොති අපරිසුද්ධදීපකපල්ලිකවට්ටිතෙලාදිසන්නිස්සයො පදීපො විය. අපිච නිප්පරියායතො උප්පජ්ජිතුං අප්පදානෙනෙව තෙසං උපක්කිලෙසතාති දස්සෙන්තො **"යදග්ගෙන හී"**තිආදිමාහ. ආරම්මණෙ වික්ඛිත්තප්පවත්තිවසෙන චුණ්ණවිචුණ්ණතා වෙදිතබ්බා. චතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

උපක්කිලෙසසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අනුග්ගහිතසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ **සම්මාදිට්ඨීති විපස්සනාසම්මාදිට්ඨී**තිආදිනා අඞ්ගුත්තරභාණකානං මතෙන අයං අත්ථවණ්ණනා ආරද්ධා, මජ්ඣිමභාණකා පනෙත්ථ අඤ්ඤථා අත්ථං වදන්ති. වුත්තඤ්හෙතං **මජ්ඣිමට්ඨකථායං** (ම. නි. අට්ඨ. 1.452) –

> **"අනුග්ගහිතා"**ති ලද්ධූපකාරා. **සම්මාදිට්ඨී**ති අරහත්තමග්ගසම්මාදිට්ඨි. ඵලක්ඛණෙ නිබ්බත්තා චෙතොවිමුත්ති ඵලං අස්සාති **චෙතොවිමුත්තිඵලා**. තදෙව චෙතොවිමුත්තිසඞ්ඛාතං ඵලං ආනිසංසො අස්සාති **චෙතොවිමුත්තිඵලානිසංසා**. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. එත්ථ චතුත්ථඵලපඤ්ඤා **පඤ්ඤාවිමුත්ති** නාම, අවසෙසා ධම්මා **චෙතොවිමුත්තී**ති වෙදිතබ්බා. **"සීලානුග්ගහිතා"**තිආදීසු **සීලන්**ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. **සුතන්**ති සප්පායධම්මස්සවනං. **සාකච්ඡා**ති කම්මට්ඨානෙ ඛලනපක්ඛලනච්ඡෙදනකථා. **සමථො**ති විපස්සනාපාදිකා අට්ඨ සමාපත්තියො. **විපස්සනා**ති සත්තවිධා අනුපස්සනා. චතුපාරිසුද්ධිසීලඤ්හි පූරෙන්තස්ස, සප්පායධම්මස්සවනං සුණන්තස්ස, කම්මට්ඨානෙ ඛලනපක්ඛලනං ඡින්දන්තස්ස විපස්සනාපාදිකාසු අට්ඨසු සමාපත්තීසු කම්මං කරොන්තස්ස, සත්තවිධං අනුපස්සනං භාවෙන්තස්ස අරහත්තමග්ගො උප්පජ්ජිත්වා ඵලං දෙති.
>
> ''යථා හි මධුරං අම්බපක්කං පරිභුඤ්ජිතුකාමො අම්බපොතකස්ස සමන්තා උදකකොට්ඨකං ථිරං කත්වා බන්ධති, ඝටං ගහෙත්වා කාලෙන කාලං උදකං ආසිඤ්චති, උදකස්ස අනික්ඛමනත්ථං මරියාදං ථිරං කරොති. යා හොති සමීපෙ වල්ලි වා සුක්ඛදණ්ඩකො වා කිපිල්ලිකපුටො වා මක්කටකජාලං වා, තං අපනෙති, ඛණිත්තිං ගහෙත්වා කාලෙන කාලං මූලානි පරිඛණති, එවමස්ස අප්පමත්තස්ස ඉමානි පඤ්ච කාරණානි කරොතො සො අම්බො වඩ්ඪිත්වා ඵලං දෙති, එවං සම්පදමිදං වෙදිතබ්බං. රුක්ඛස්ස සමන්තතො කොට්ඨකබන්ධනං විය හි සීලං දට්ඨබ්බං, කාලෙන කාලං උදකසිඤ්චනං විය ධම්මස්සවනං, මරියාදාය ථිරභාවකරණං විය සමථො, සමීපෙ වල්ලිආදීනං හරණං විය කම්මට්ඨානෙ ඛලනපක්ඛලනච්ඡෙදනං, කාලෙන කාලං ඛණිත්තිං ගහෙත්වා මූලඛණනං විය සත්තන්නං අනුපස්සනානං භාවනා, තෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි අනුග්ගහිතස්ස අම්බරුක්ඛස්ස මධුරඵලදානකාලො විය ඉමස්ස භික්ඛුනො ඉමෙහි පඤ්චහි ධම්මෙහි අනුග්ගහිතාය සම්මාදිට්ඨියා අරහත්තඵලදානං වෙදිතබ්බ''න්ති.

එත්ථ ච **ලද්ධූපකාරා**ති යථාරහං නිස්සයාදිවසෙන ලද්ධපච්චයා. විපස්සනාසම්මාදිට්ඨියා අනුග්ගහිතභාවෙන ගහිතත්තා මග්ගසම්මාදිට්ඨීසු ච අරහත්තමග්ගසම්මාදිට්ඨි . අනන්තරස්ස හි විධි පටිසෙධො වා, අග්ගඵලසමාධිම්හි තප්පරික්ඛාරධම්මෙසුයෙව ච කෙවලො චෙතොපරියායො නිරුළ්හොති **සම්මාදිට්ඨීති අරහත්තමග්ගසම්මාදිට්ඨි. ඵලක්ඛණෙ**ති අනන්තරං කාලන්තරෙ චාති දුවිධෙපි ඵලක්ඛණෙ. පටිප්පස්සද්ධිවසෙන සබ්බසංකිලෙසෙහි චෙතොවිමුච්චති එතායාති **චෙතොවිමුත්ති,** අග්ගඵලපඤ්ඤං ඨපෙත්වා අවසෙසා ඵලධම්මා. තෙනාහ **"චෙතොවිමුත්ති**

ඵලං අස්සාති, චෙතොවිමුත්තිසඞ්ඛාතං ඵලං ආනිසංසො''ති. සබ්බකිලෙසෙහි චෙතසො විමුච්චනසඞ්ඛාතං පටිප්පස්සම්භනසඞ්ඛිතං පහානං ඵලං ආනිසංසො චාති යොජනා. ඉධ චෙතොවිමුත්තිසද්දෙන පහානමත්තං ගහිතං, පුබ්බෙ පහායකධම්මා. අඤ්ඤථා ඵලධම්මා එව ආනිසංසොති ගය්හමානෙ පුනවචනං නිරත්ථකං සියා. **පඤ්ඤාවිමුත්තිඵලානිසංසාති** එත්ථාපි එවමෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. සම්මාවාචාකම්මන්තාජීවා සීලසභාවත්තා විසෙසතො සමාධිස්ස උපකාරා, තථා සම්මාසඞ්කප්පො ඣානසභාවත්තා. තථා හි සො ''අප්පනා''ති නිද්දිට්ඨො. සම්මාසතිසම්මාවායාමා පන සමාධිපක්ඛියා එවාති ආහ **''අවසෙසා ධම්මා චෙතොවිමුත්තීති වෙදිතබ්බා''**ති.

චතුපාරිසුද්ධිසීලන්ති අරියමග්ගාධිගමස්ස පදට්ඨානභූතං චතුපාරිසුද්ධිසීලං. **සුතාදීසුපි** එසෙව නයො. අත්තනො චිත්තප්පවත්තිආරොචනවසෙන සහ කථනං සංකථා, සංකථාව **සාකච්ඡා**. ඉධ පන කම්මට්ඨානප්පටිබද්ධාති ආහ **''කම්මට්ඨානෙ...පෙ.... කථා''**ති. තස්ස කම්මට්ඨානස්ස එකවාරං විධියා අප්පටිපජ්ජනං ඛලනං, අනෙකවාරං පක්ඛලනං, තදුභයස්ස විච්ඡෙදනී අපනයනී කථා **ඛලනපක්ඛලනච්ඡෙදනකථා. පූරෙන්තස්සාති** විවට්ටසන්නිස්සිතං කත්වා පාලෙන්තස්ස බ්‍රූහෙන්තස්ස ච. **සුණන්තස්සාති** ''යථාඋග්ගහිතකම්මට්ඨානං වාතිං ගමිස්සතී''ති එවං සුණන්තස්ස. තෙනෙව හි **''සප්පායධම්මස්සවන''**න්ති වුත්තං. **කම්මං කරොන්තස්සාති** භාවනානුයොගකම්මං කරොන්තස්ස. පඤ්චසුපි ඨානෙසු අන්ත-සද්දො හෙතුඅත්ථජොතනො දට්ඨබ්බො. එවඤ්හි ''යථා හී''තිආදිනා වුච්චමානා අම්බූපමා යුජ්ජෙය්‍ය.

උදකකොට්ඨකන්ති ජලාවාටං. **ථිරං කත්වා බන්ධතීති** අසිථිලං දළ්හං නාතිමහන්තං නාතිඛුද්දකං කත්වා යොජෙති. **ථිරං කරොතීති** උදකසිඤ්චනකාලෙ තතො තතො පවත්තිත්වා උදකස්ස අනික්ඛමනත්ථං ජලාවාටපාළිං ථිරතරං කරොති. **සුක්ඛදණ්ඩකොති** තස්සෙව අම්බගච්ඡස්ස සුක්ඛකො සාඛාසීසකො . **කිපිල්ලිකපුටොති** තම්බකිපිල්ලිකපුටො. **ඛණිත්තින්ති** කුදාලං. **කොට්ඨකබන්ධනං විය සීලං** සම්මාදිට්ඨියා වඩ්ඪනුපායස්ස මූලභාවතො. **උදකසිඤ්චනං විය ධම්මස්සවනං** භාවනාය පරිබ්‍රූහනතො. **මරියාදාය ථිරභාවකරණං විය සමථො** යථාවුත්තාය භාවනාධිට්ඨානාය සීලමරියාදාය දළ්හීභාවාපාදනතො. සමාහිතස්ස හි සීලං ථිරතරං හොති. **සමීපෙ වල්ලිආදීනං හරණං විය කම්මට්ඨානෙ ඛලනපක්ඛලනච්ඡෙදනං** ඉච්ඡිතබ්බභාවනාය විබන්ධනාපනයනතො. **මූලඛණනං විය සත්තන්නං අනුපස්සනානං භාවනා** තස්සා විබන්ධස්ස මූලභූතානං තණ්හාමානදිට්ඨීනං පලිඛණනතො. එත්ථ ච යස්මා සුපරිසුද්ධසීලස්ස කම්මට්ඨානං අනුයුඤ්ජන්තස්ස සප්පායධම්මස්සවනං ඉච්ඡිතබ්බං, තතො යථාසුතෙ අත්ථෙ සාකච්ඡාසමාපජ්ජනං, තතො කම්මට්ඨානවිසොධනෙන සමථනිබ්බත්ති, තතො සමාහිතස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස විපස්සනාපාරිපූරි, පරිපුණ්ණා විපස්සනා මග්ගසම්මාදිට්ඨිං බ්‍රූහෙතීති එවමෙතෙසං අඞ්ගානං පරම්පරාය සම්මුඛා අනුග්ගණ්හනතො අයමානුපුබ්බී කථිතාති වෙදිතබ්බං.

අනුග්ගහිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. විමුත්තායතනසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙ විමුත්තියා වට්ටදුක්ඛතො විමුච්චනස්ස ආයතනානි කාරණානි **විමුත්තායතනානීති** ආහ – **''විමුච්චනකාරණානී''**ති. **පාළිඅත්ථං ජානන්තස්සාති** ''ඉධ සීලං ආගතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා''තිආදිනා තංතංපාළිඅත්ථං යාථාවතො ජානන්තස්ස. **පාළිං ජානන්තස්සාති** තදත්ථබොධිනිං පාළිං යාථාවතො උපධාරෙන්තස්ස. **තරුණපීතීති** සඤ්ජාතමත්තා මුදුකා පීති ජායති. කථං ජායති? යථාදෙසිතං ධම්මං උපධාරෙන්තස්ස තදනුච්ඡවිකමෙව අත්තනො කායවාචාමනොසමාචාරං පරිග්ගණ්හන්තස්ස සොමනස්සං පත්තස්ස පමොදලක්ඛණං පාමොජ්ජං ජායති. **තුට්ඨාකාරභූතා බලවපීතීති** පුරිමුප්පන්නාය පීතියා වසෙන ලද්ධාසෙවනත්තා අතිවිය තුට්ඨාකාරභූතා කායචිත්තදරථස්ස පස්සම්භනසමත්ථතාය පස්සද්ධියා පච්චයො භවිතුං සමත්ථා බලප්පත්තා පීති ජායති. යස්මා නාමකායෙ පස්සද්ධෙ රූපකායොපි පස්සද්ධො එව හොති, තස්මා ''නාමකායො පස්සම්භතී''ච්චෙව වුත්තං.

සුඛං පටිලභතීති වක්ඛමානස්ස චිත්තසමාධානස්ස පච්චයො භවිතුං සමත්ථං චෙතසිකං නිරාමිසසුඛං පටිලභති වින්දති. **සමාධියතීති** එත්ථ පන න යො කොචි සමාධි අධිප්පෙතො, අථ ඛො අනුත්තරසමාධීති දස්සෙන්තො **''අරහත්ත...පෙ.... සමාධියතී''**ති ආහ. **''අයං හී''**තිආදි තස්සං දෙසනායං තාදිසස්ස පුග්ගලස්ස යථාවුත්තසමාධිපටිලාභස්ස කාරණභාවවිභාවනං, යං තථා විමුත්තායතනභාවො. **ඔසක්කිතුන්ති** දස්සිතුං. **සමාධියෙව සමාධිනිමිත්තන්ති** කම්මට්ඨානපාළියා ආරුළ්හො සමාධි එව පරතො උප්පජ්ජනකභාවනාසමාධිස්ස කාරණභාවතො සමාධිනිමිත්තං. තෙනාහ **''ආචරියස්ස සන්තිකෙ''**තිආදි.

විමුත්තායතනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ සබ්බසො කිලෙසදුක්ඛදරථපරිළාහානං විගතත්තා සාතිසයමෙත්ථ සුඛන්ති වුත්තං **''අප්පිතප්පිතක්ඛණෙ සුඛත්තා පච්චුප්පන්නසුඛො''**ති. පුරිමස්ස පුරිමස්ස වසෙන පච්ඡිමං පච්ඡිමං ලද්ධාසෙවනතාය

සන්තපණීතතරභාවප්පත්තං හොතීති ආහ **''පුරිමො...පෙ.... සුඛවිපාකො''**ති. **කිලෙසප්පටිප්පස්සද්ධියාති** කිලෙසානං පටිප්පස්සම්භනෙන ලද්ධත්තා. **''කිලෙසප්පටිප්පස්සද්ධිභාව''**න්ති කිලෙසානං පටිප්පස්සම්භනභාවං. **ලද්ධත්තා** පත්තත්තා තබ්භාවං උපගතත්තා. ලොකියසමාධිස්ස පච්චනීකානි නීවරණපඨමජ්ඣානනිකන්තිආදීනි නිග්ගහෙතබ්බානි, අඤ්ඤෙ කිලෙසා වාරෙතබ්බා. ඉමස්ස පන අරහත්තසමාධිස්ස පටිප්පස්සද්ධසබ්බකිලෙසත්තා න නිග්ගහෙතබ්බං වාරෙතබ්බඤ්ච අත්ථීති මග්ගානන්තරං සමාපත්තික්ඛණෙ ච අප්පයොගෙන අධිගතත්තා අප්පිතත්තා ච අපරිහානිවසෙන වා අප්පිතත්තා **න සසඞ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිතගතො. සතිවෙපුල්ලප්පත්තත්තාති** එතෙන අප්පවත්තමානායපි සතියා සතිබහුලතාය සතො එව නාමාති දස්සෙති. **යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙනාති** එතෙන පරිච්ඡින්නස්සතියා සතොති දස්සෙති. **සෙසෙසූති** ඤාණෙසු.

සමාධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-9. පඤ්චඞ්ගිකසුත්තාදිවණ්ණනා

28-29. අට්ඨමෙ කරො වුච්චති පුප්ඵසම්භවං ''ගබ්භාසයෙ කිරීයතී''ති කත්වා. කරතො ජාතො කායො **කරජකායො,** තදුපනිස්සයො චතුසන්තතිරූපසමුදායො. කාමං නාමකායොපි විවෙකජෙන පීතිසුඛෙන තථාලද්ධූපකාරො, ''අභිසන්දෙතී''තිආදිවචනතො පන රූපකායො ඉධ අධිප්පෙතොති ආහ **''ඉමං කරජකාය''**න්ති. **අභිසන්දෙතීති** අභිසන්දනං කරොති. තං පන අභිසන්දනං ඣානමයෙන පීතිසුඛෙන කරජකායස්ස තින්තභාවාපාදනං සබ්බත්ථකමෙව ලූඛභාවාපනයනන්ති ආහ **''තෙමෙතී''**තිආදි. තයිදං අභිසන්දනං අත්ථතො යථාවුත්තපීතිසුඛසමුට්ඨානෙහි පණීතරූපෙහි කායස්ස පරිප්ඵරණං දට්ඨබ්බං. **පරිසන්දෙතීති**ආදීසුපි එසෙව නයො. සබ්බං එතස්ස අත්ථීති සබ්බාවා, තස්ස **සබ්බාවතො.** අවයවාවයවිසම්බන්ධෙ අවයවිනි සාමිවචනන්ති අවයවවිසයො **සබ්බ**-සද්දො, තස්මා වුත්තං **''සබ්බකොට්ඨාසවතො''**ති. **අඵුටං නාම න හොති** යත්ථ යත්ථ කම්මජරූපං, තත්ථ තත්ථ චිත්තජරූපස්ස අභිබ්‍යාපනතො. තෙනාහ **''උපාදින්නකසන්තතී''**තිආදි.

ඡෙකොති කුසලො. තං පනස්ස කොසල්ලං නහානීයචුණ්ණානං කරණෙ පිණ්ඩිකරණෙ ච සමත්ථතාවසෙන වෙදිතබ්බන්ති ආහ **''පටිබලො''**තිආදි. **කංස**-සද්දො ''මහතියා කංසපාතියා''තිආදීසු (ම. නි. 1.61) සුවණ්ණෙ ආගතො.''කංසො උපහතො යථා''තිආදීසු (ධ. ප. 134) කිත්තිමලොහෙ. කත්ථචි පණ්ණත්තිමත්තෙ ''උපකංසො නාම රාජාසි, මහාකංසස්ස අත්‍රජො''තිආදි (ජා. අට්ඨ. 4.10.164 ඝටපණ්ඩිතජාතකවණ්ණනා). ඉධ පන යත්ථ කත්ථචි ලොහෙති ආහ **''යෙන කෙනචි ලොහෙන කතභාජනෙ''**ති. **ස්නෙහානුගතාති** උදකසිනෙහෙන අනුප්පවිසනවසෙන ගතා උපගතා. **ස්නෙහපරෙතාති** උදකසිනෙහෙන පරිතො ගතා සමන්තතො ඵුටා. තතො එව **සන්තරබාහිරා ඵුටා ස්නෙහෙන**. එතෙන සබ්බසො උදකෙන තෙමිතභාවමාහ. **න ච පග්ඝරිණීති** එතෙන තින්තස්සපි තස්ස ඝනථද්ධභාවං වදති. තෙනාහ **''න බින්දුබින්දූ''**තිආදි.

තාහි තාහි උදකසිරාහි උබ්භිජ්ජතීති උබ්භිදං, උබ්භිදං උදකං එතස්සාති **උබ්භිදොදකො. උබ්භින්නඋදකොති** නදීතීරෙ ඛතකූපකො විය උබ්භිජ්ජනකඋදකො. **උග්ගච්ඡනඋදකොති** ධාරාවසෙන උට්ඨහනඋදකො. කස්මා පනෙත්ථ උබ්භිදොදකොව රහදො ගහිතො, න ඉතරොති ආහ **''හෙට්ඨා උග්ගච්ඡනඋදකඤ්හී''**තිආදි. **ධාරානිපාතබුබ්බුළකෙහීති** ධාරානිපාතෙහි ච උදකබුබ්බුළෙහි ච. ''ඵෙණපටලෙහි වා''ති වත්තබ්බං, **සන්නිසින්නමෙව** අපරික්ඛොභතාය නිච්චලමෙව, සුප්පසන්නමෙවාති අධිප්පායො. **සෙසන්ති** ''අභිසන්දෙතී''තිආදිකං.

උප්පලානීති උප්පලගච්ඡානි. **සෙතරත්තනීලෙසූති** උප්පලෙසු, සෙතුප්පලරත්තුප්පලනීලුප්පලෙසූති අත්ථො. **යං කිඤ්චි උප්පලං උප්පලමෙව** සාමඤ්ඤග්ගහණතො. **සතපත්තන්ති** එත්ථ **සත**-සද්දො බහුපරියායො ''සතග්ඝී''තිආදීසු විය. තෙන අනෙකසතපත්තස්සපි සඞ්ගහො සිද්ධො හොති. ලොකෙ පන රත්තං පදුමං, සෙතං පුණ්ඩරීකන්ති වුච්චති. යාව අග්ගා යාව ච මූලා උදකෙන අභිසන්දනාදිසම්භවදස්සනත්ථං **උදකානුග්ගතග්ගහණං**. ඉධ උප්පලාදීනි විය කරජකායො, උදකං විය තතියජ්ඣානසුඛං.

යස්මා **පරිසුද්ධෙන චෙතසාති** චතුත්ථජ්ඣානචිත්තමාහ, තඤ්ච රාගාදිඋපක්කිලෙසමලාපගමතො නිරුපක්කිලෙසං නිම්මලං, තස්මා ආහ **''නිරුපක්කිලෙසට්ඨෙන පරිසුද්ධ''**න්ති. යස්මා පන පාරිසුද්ධියා එව පච්චයවිසෙසෙන පවත්තිවිසෙසො පරියොදාතතා සුධන්තසුවණ්ණස්ස නිඝංසනෙන පභස්සරතා විය, තස්මා ආහ **''පභස්සරට්ඨෙන පරියොදාතං වෙදිතබ්බ''**න්ති. **ඉදන්ති** ඔදාතවචනං. **උතුඵරණත්ථන්ති** උතුනො ඵරණදස්සනත්ථං. **උතුඵරණං න හොති** සෙසන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ **''තඞ්ඛණ ...පෙ.... බලවං හොතී''**ති. **වත්ථං විය කරජකායොති** යොගිනො කරජකායො වත්ථං විය දට්ඨබ්බො උතුඵරණසදිසෙන චතුත්ථජ්ඣානසුඛෙන ඵරිතබ්බත්තා. පුරිසස්ස සරීරං විය චතුත්ථජ්ඣානං දට්ඨබ්බං උතුඵරණට්ඨානියස්ස සුඛස්ස නිස්සයභාවතො. තෙනාහ **''තස්මා''**තිආදි. තත්ථ ච **''පරිසුද්ධෙන චෙතසා''**ති චෙතොගහණෙන ඣානසුඛං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනාහ **''උතුඵරණං විය චතුත්ථජ්ඣානසුඛ''**න්ති. නනු ච චතුත්ථජ්ඣානෙ සුඛමෙව නත්ථීති? සච්චං නත්ථි, සාතලක්ඛණසන්තසභාවත්තා පනෙත්ථ උපෙක්ඛා ''සුඛ''න්ති අධිප්පෙතා. තෙන වුත්තං **සම්මොහවිනොදනියං** (විභ. අට්ඨ. 232) ''උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛමිච්චෙව භාසිතා''ති.

තස්ස තස්ස සමාධිස්ස සරූපදස්සනස්ස පච්චයත්තා පච්චවෙක්ඛණඤාණං **පච්චවෙක්ඛණනිමිත්තං. සමහරිතොති** සමපුණ්ණො.

මණ්ඩභූමීති පපාවණ්ණභූමි. යත්ථ සලිලසිඤ්චනෙන විනාව සස්සානි ඨිතානි සම්පජ්ජන්ති. යුගෙ යොජෙතබ්බානි යොග්ගානි, තෙසං ආචරියො **යොග්ගාචරියො**. තෙසං සික්ඛාපනතො හත්ථිආදයොපි ''යොග්ගා''ති වුච්චන්තීති ආහ පාළියං ''අස්සදම්මසාරථී''ති. **යෙන යෙනාති** චතූසු මග්ගෙසු යෙන යෙන මග්ගෙන. **යං යං ගතින්**ති ජවසමජවාදිභෙදාසු ගතීසු යං යං ගතිං. නවමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පඤ්චඞ්ගිකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නාගිතසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ **උච්චාසද්දමහාසද්දා**ති උද්ධං උග්ගතත්තා උච්චො පත්ථටො මහන්තො විනිබ්භිජ්ජිත්වා ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යො සද්දො එතෙසන්ති උච්චාසද්දමහාසද්දා. වචීඝොසොපි හි බහූහි එකජ්ඣං පවත්තිතො අත්ථතො සද්දතො ච දුරවබොධො කෙවලං මහානිග්ඝොසො එව හුත්වා සොතපථමාගච්ඡති. **මච්ඡවිලොපෙ**ති මච්ඡානං විලුම්පිත්වා විය ගහණෙ, මච්ඡානං වා විලුම්පනෙ. කෙවට්ටානඤ්හි මච්ඡපච්ඡියඨපිතට්ඨානෙ මහාජනො සන්නිපතිත්වා ''ඉධ අඤ්ඤං එකං මච්ඡං දෙහි, එකං මච්ඡඵාලං දෙහී''ති, ''එතස්ස තෙ මහා දින්නො, මය්හං ඛුද්දකො''ති එවං උච්චාසද්දං මහාසද්දං කරොන්ති. මච්ඡග්ගහණත්ථං ජාලෙ පක්ඛිත්තෙපි තස්මිං ඨානෙ කෙවට්ටා චෙව අඤ්ඤෙ ච ''පවිට්ඨො ගහිතො''ති මහාසද්දං කරොන්ති. තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **අසුචිසුඛ**න්ති කායාසුචිසන්නිස්සිතත්තා කිලෙසාසුචිසන්නිස්සිතත්තා ච අසුචිසන්නිස්සිතසුඛං. **නෙක්ඛම්මසුඛස්සා**ති කාමතො නික්ඛමන්තස්ස සුඛස්ස. **පවිවෙකසුඛස්සා**ති ගණසඞ්ගණිකතො කිලෙසසඞ්ගණිකතො ච විගතස්ස සුඛස්ස. **උපසමසුඛස්සා**ති රාගාදිවූපසමාවහස්ස සුඛස්ස. **සම්බොධසුඛ**න්ති මග්ගසඞ්ඛාතස්ස සම්බොධස්ස නිබ්බානප්පත්තත්ථාය සුඛං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නාගිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චඞ්ගිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සුමනවග්ගො

1. සුමනසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **සතක්කකූති** සතසිඛරො, අනෙකකූටොති අත්ථො. ඉදං තස්ස මහාමෙඝභාවදස්සනං. සො හි මහාවස්සං වස්සති. තෙනෙවාහ – **"ඉතො චිතො ච උට්ඨිතෙන වලාහකකූටසතෙන සමන්නාගතොති අත්ථො"**ති. **දස්සනසම්පන්නොති** එත්ථ දස්සනං නාම සොතාපත්තිමග්ගො. සො හි පඨමං නිබ්බානදස්සනතො ''දස්සන''න්ති වුච්චති. යදිපි තං ගොත්‍රභූ පඨමතරං පස්සති, දිස්වා පන කත්තබ්බකිච්චස්ස කිලෙසප්පහානස්ස අකරණතො න තං ''දස්සන''න්ති වුච්චති. ආවජ්ජනට්ඨානියඤ්හි තං ඤාණං. මග්ගස්ස නිබ්බානාරම්මණතාසාමඤ්ඤෙන චෙතං වුත්තං, න නිබ්බානප්පටිවිජ්ඣනෙන, තස්මා ධම්මචක්ඛුං පුනප්පුනං නිබ්බත්තනෙන භාවනං අප්පත්තං දස්සනං, ධම්මචක්ඛුඤ්ච පරිඤ්ඤාදිකිච්චකරණෙන චතුසච්චධම්මදස්සනං තදභිසමයොති නත්ථෙත්ථ ගොත්‍රභුස්ස දස්සනභාවාපත්ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සුමනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. චුන්දීසුත්තවණ්ණනා

32. දුතියෙ ''අරියකන්තෙහි සීලෙහි සමන්නාගතො''තිආදීසු (අ. නි. 5.179) අරියකන්තානීති පඤ්චසීලානි ආගතානි. අරියකන්තානි හි පඤ්චසීලානි අරියානං කන්තානි පියානි, භවන්තරගතාපි අරියා තානි න විජහන්ති. ඉධ පන ''යාවතා, චුන්ද, සීලානි අරියකන්තානි සීලානි, තෙසං අග්ගමක්ඛායති…පෙ…. අග්ගෙ තෙ පරිපූරකාරිනො''ති වුත්තත්තා මග්ගඵලානි සීලානි අධිප්පෙතානීති ආහ **"අරියකන්තානි සීලානීති මග්ගඵලසම්පයුත්තානි සීලානී"**ති.

චුන්දීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උග්ගහසුත්තවණ්ණනා

33. තතියෙ **සබ්බපඨමං උට්ඨානසීලාති** රත්තියා විභායනවෙලාය සාමිකෙ පරිජනෙ සෙය්‍යාය අවුට්ඨිතෙ සබ්බපඨමං උට්ඨානසීලා. සාමිකං දිස්වා නිසින්නාසනතො අග්ගිදඩ්ඪා විය පඨමමෙව වුට්ඨහන්තීති වා **පුබ්බුට්ඨායිනියො. කිංකාරන්ති** කිංකරණීයං, කිංකරණභාවෙන පුච්ඡිත්වා කාතබ්බවෙය්‍යාවච්චන්ති අත්ථො. තං පටිස්සුණන්තා විචරන්තීති **කිංකාරපටිස්සාවිනියො.** මනාපංයෙව කිරියං කරොන්ති සීලෙනාති **මනාපචාරිනියො.** පියමෙව වදන්ති සීලෙනාති **පියවාදිනියො.**

තත්‍රුපායායාති තත්‍ර කම්මෙ සාධෙතබ්බඋපායභූතාය වීමංසාය. තෙනාහ **"තස්මිං උණ්ණාකප්පාසසංවිධානෙ"**තිආදි. **අලං කාතුන්ති** කාතුං සමත්ථා. **අලං සංවිධාතුන්ති** විචාරෙතුං සමත්ථා. තෙනාහ **"අලං කාතුං අලං සංවිධාතුන්ති අත්තනා කාතුම්පි පරෙහි කාරාපෙතුම්පී"**තිආදි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

උග්ගහසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. සීහසෙනාපතිසුත්තාදිවණ්ණනා

34-35. චතුත්ථෙ **සන්දිට්ඨිකන්ති** අසම්පරායිකතාය සාමං දට්ඨබ්බං. සයං අනුභවිතබ්බං අත්තපච්චක්ඛං දිට්ඨධම්මිකන්ති අත්ථො. **න සද්ධාමත්තකෙනෙව තිට්ඨතීති** ''දානං නාම සාධු සුන්දරං, බුද්ධාදීහි පණ්ඩිතෙහි පසත්ථ''න්ති එවං සද්ධාමත්තකෙනෙව න තිට්ඨති. **යං දානං දෙතීති** යං දෙය්‍යධම්මං පරස්ස දෙති. **තස්ස පති හුත්වාති** තබ්බිසයං ලොභං සුට්ඨු අභිභවන්තො තස්ස අධිපති හුත්වා දෙති. තෙන අනධිභවනීයත්තා **න දාසො න සහායොති.** තත්ථ තදුභයං අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච දස්සෙතුං **"යො හී"**තිආදි වුත්තං. **දාසො හුත්වා දෙති** තණ්හාදාසබ්‍යස්ස උපගතත්තා. **සහායො හුත්වා දෙති** තස්ස පියභාවාවිස්සජ්ජනතො. **සාමී හුත්වා දෙති** තත්ථ තණ්හාදාසබ්‍යතො අත්තානං මොචෙත්වා අභිභුය්‍ය පවත්තනතො. අථ වා යො දානසීලතාය දායකො පුග්ගලො, සො දානෙ පවත්තිභෙදෙන දානදාසො, දානසහායො, දානපතීති තිප්පකාරො හොති. තදස්ස තිප්පකාරතං විභජිත්වා දස්සෙතුං **"යො හී"**තිආදි වුත්තං. දාතබ්බට්ඨෙන **දානං,** අන්නපානාදි.

තත්ථ යං අත්තනා පරිභුඤ්ජති, තණ්හාධිපන්නතාය තස්ස වසෙන වත්තනතො දාසො විය හොති. යං පරෙසං දීයති, තත්ථාපි අන්නපානසාමඤ්ඤෙන ඉදං වුත්තං **"දානසඞ්ඛාතස්ස දෙය්‍යධම්මස්ස දාසො හුත්වා"**ති. **සහායො හුත්වා දෙති** අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බස්ස පරෙසං දාතබ්බස්ස ච සමසමං ඨපනතො. **පති හුත්වා දෙති** සයං දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙ අවත්තිත්වා තස්ස අත්තනො වසෙ වත්තාපනතො. අපරො නයො – යො අත්තනා පණීතං පරිභුඤ්ජිත්වා පරෙසං නිහීනං දෙති, සො **දානදාසො** නාම තන්නිමිත්තනිහීනභාවාපත්තිතො. යො යාදිසං අත්තනා

පරිභුඤ්ජති, තාදිසමෙව පරෙසං දෙති, සො **දානසහායො** නාම තන්නිමිත්තහීනාධිකභාවවිවජ්ජනෙන සදිසභාවාපත්තිතො. යො අත්තනා නිහීනං පරිභුඤ්ජිත්වා පරෙසං පණීතං දෙති, සො **දානපති** නාම තන්නිමිත්තසෙට්ඨභාවාපත්තිතො.

නිත්තෙජභූතො තෙජහානිප්පත්තියා. සහ බ්‍යාති ගච්ඡතීති සහබ්‍යො, සහපවත්තනකො, තස්ස භාවො **සහබ්‍යතා,** සහපවත්තීති ආහ **"සහභාවං එකීභාවං ගතා"**ති. **අසිතස්සාති** වා අබන්ධස්ස, තණ්හාබන්ධනෙන අබන්ධස්සාති අත්ථො. පඤ්චමං උත්තානමෙව.

සීහසෙනාපතිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. කාලදානසුත්තාදිවණ්ණනා

36-37. ඡට්ඨෙ **ආරාමතොති** ඵලාරාමතො. **පඨමුප්පන්නානීති** සබ්බපඨමං සුජාතානි. **භාසිතඤ්ඤූති** භික්ඛූ ඝරද්වාරෙ ඨිතා කිඤ්චාපි තුණ්හී හොන්ති, අත්ථතො පන "භික්ඛං දෙථා"ති වදන්ති නාම අරියාය යාචනාය. වුත්තඤ්හෙතං "උද්දිස්ස අරියා තිට්ඨන්ති, එසා අරියාන යාචනා"ති. තත්‍ර යෙ "මයං පචාම, ඉමෙ න පචන්ති, පචමානෙ පත්වා අලභන්තා කුහිං ලභිස්සන්තී"ති දෙය්‍යධම්මං සංවිභජන්ති, තෙ **භාසිතඤ්ඤූ** නාම ඤත්වා කත්තබ්බස්ස කරණතො. **යුත්තප්පත්තකාලෙති** දාතුං යුත්තප්පත්තකාලෙ. **අප්පටිවානචිත්තොති** අනිවත්තනචිත්තො. සත්තමං උත්තානමෙව.

කාලදානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සද්ධසුත්තවණ්ණනා

38. අට්ඨමෙ **අනුකම්පන්තීති** "සබ්බෙ සත්තා සුඛී හොන්තු අවෙරා අබ්‍යාපජ්ජා"ති එවං හිතඵරණෙන අනුග්ගණ්හන්ති. අපිච උපට්ඨාකානං ගෙහං අඤ්ඤෙ සීලවන්තෙ සබ්‍රහ්මචාරිනො ගහෙත්වා පවිසන්තාපි **අනුග්ගණ්හන්ති** නාම. **නීචවුත්තින්ති** පණිපාතසීලං. **කොධමානථද්ධතාය රහිතන්ති** කොධමානවසෙන උප්පන්නො යො ථද්ධභාවො චිත්තස්ස උද්ධුමාතලක්ඛණො, තෙන විරහිතන්ති අත්ථො. **සොරච්චෙනාති** "තත්ථ කතමං සොරච්චං? යො කායිකො අවීතික්කමො, වාචසිකො අවීතික්කමො, කායිකවාචසිකො අවීතික්කමො, ඉදං වුච්චති සොරච්චං. සබ්බොපි සීලසංවරො සොරච්ච"න්ති එවමාගතෙන සීලසංවරසඞ්ඛාතෙන සොරතභාවෙන. **සඛිලන්ති** "තත්ථ කතමං සාඛල්‍යං? යා සා වාචා ථද්ධකා කක්කසා ඵරුසා කටුකා අභිසජ්ජනී කොධසාමන්තා අසමාධිසංවත්තනිකා, තථාරූපිං වාචං පහාය යා සා වාචා නෙලා කණ්ණසුඛා පෙමනීයා හදයඞ්ගමා පොරී බහුජනකන්තා බහුජනමනාපා, තථාරූපිං වාචං භාසිතා හොති. යා තත්ථ සණ්හවාචතා සඛිලවාචතා අඵරුසවාචතා, ඉදං වුච්චති සාඛල්‍ය"න්ති (ධ. ස. 1350) එවං වුත්තෙන සම්මොදකමුදුභාවෙන සමන්නාගතං. තෙනාහ **"සඛිලන්ති සම්මොදක"**න්ති.

සද්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. පුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

39-40. නවමෙ **භතොති** පොසිතො. තං පන භරණං ජාතකාලතො පට්ඨාය සුඛපච්චයූපහරණෙන දුක්ඛපච්චයාපහරණෙන ච පවත්තිතන්ති දස්සෙතුං **"අම්හෙහී"**තිආදි වුත්තං. **හත්ථපාදවඩ්ඪනාදීහීති** ආදි-සද්දෙන මුඛෙන සිඞ්ඝානිකාපනයනනහාපනමණ්ඩනාදිඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. මාතාපිතූනං සන්තකං ඛෙත්තාදිං අවිනාසෙත්වා රක්ඛිතං තෙසං පරම්පරාය ඨිතියා කාරණං හොතීති ආහ **"අම්හාකං සන්තකං…පෙ…. කුලවංසො චිරං ඨස්සතී"**ති. **සලාකභත්තාදීනි අනුපච්ඡින්දිත්වාති** සලාකභත්තාදීනි අවිච්ඡින්දිත්වා. යස්මා දායජ්ජප්පටිලාභස්ස යොග්‍යභාවෙන වත්තමානොයෙව දායස්ස පටිපජ්ජිස්සති, න ඉතරොති ආහ **"කුලවංසානුරූපාය පටිපත්තියා"**තිආදි . **අත්තනා දායජ්ජාරහං කරොන්තොති** අත්තානං දායජ්ජාරහං කරොන්තො. මාතාපිතරො හි අත්තනො ඔවාදෙ අවත්තමානෙ මිච්ඡාපටිපන්නෙ දාරකෙ විනිච්ඡයං ගන්ත්වා අපුත්තෙ කරොන්ති, තෙ දායජ්ජාරහා න හොන්ති. ඔවාදෙ වත්තමානෙ පන කුලසන්තකස්ස සාමිකෙ කරොන්ති. **තතියදිවසතො පට්ඨායාති** මතදිවසතො තතියදිවසතො පට්ඨාය. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. දසමං උත්තානමෙව.

පුත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුමනවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මුණ්ඩරාජවග්ගො

1-2. ආදියසුත්තාදිවණ්ණනා

41-42. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **උට්ඨානවීරියාධිගතෙහී**ති වා උට්ඨානෙන ච වීරියෙන ච අධිගතෙහි. තත්ථ **උට්ඨානන්ති** කායිකං වීරියං. **වීරියන්ති** චෙතසිකන්ති වදන්ති. **උට්ඨානන්ති** වා භොගුප්පාදනෙ යුත්තප්පයුත්තතා. **වීරියං** තජ්ජො උස්සාහො. **පීණිතන්ති** ධාතං සුහිතං. තථාභූතො පන යස්මා ථූලසරීරො හොති, තස්මා **"ථූලං කරොතී"**ති වුත්තං. දුතියං උත්තානමෙව.

ආදියසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඉට්ඨසුත්තවණ්ණනා

43. තතියෙ **අප්පමාදං පසංසන්තී**ති ''එතානි ආයුආදීනි පත්ථයන්තෙන අප්පමාදො කාතබ්බො''ති අප්පමාදමෙව පසංසන්ති පණ්ඩිතා. යස්මා වා පුඤ්ඤකිරියාසු පණ්ඩිතා අප්පමාදං පසංසන්ති, තස්මා ආයුආදීනි පත්ථයන්තෙන අප්පමාදොව කාතබ්බොති අත්ථො. පුරිමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ ''පුඤ්ඤකිරියාසූ''ති පදස්ස ''අප්පමත්තො''ති ඉමිනා සම්බන්ධො. යස්මා පණ්ඩිතා අප්පමාදං පසංසන්ති, යස්මා ච පුඤ්ඤකිරියාසු අප්පමත්තො උභො අත්ථෙ අධිගතො හොති, තස්මා ආයුආදීනි පත්ථයන්තෙන අප්පමාදොව කාතබ්බො. දුතියස්මිං අත්ථවිකප්පෙ පණ්ඩිතා අප්පමාදං පසංසන්ති. කත්ථාති? පුඤ්ඤකිරියාසු. කස්මාති චෙ? යස්මා අප්පමත්තො උභො අත්ථෙ අධිග්ගණ්හාති පණ්ඩිතො, තස්මාති අත්ථො. **අත්ථප්පටිලාභෙනාති** දිට්ඨධම්මිකාදිහිතප්පටිලාභෙන.

ඉට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. මනාපදායීසුත්තවණ්ණනා

44. චතුත්ථෙ ඣානමනෙන නිබ්බත්තං **මනොමයන්ති** ආහ **"සුද්ධාවාසෙසු එකං ඣානමනෙන නිබ්බත්තං දෙවකාය"**න්ති. සතිපි හි සබ්බසත්තානං අභිසඞ්ඛාරමනසා නිබ්බත්තභාවෙ බාහිරපච්චයෙහි විනා මනසාව නිබ්බත්තත්තා **"මනොමයා"**ති වුච්චන්ති රූපාවචරසත්තා. යදි එවං කාමභවෙ ඔපපාතිකසත්තානම්පි මනොමයභාවො ආපජ්ජතීති චෙ? න, තත්ථ බාහිරපච්චයෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බතාසඞ්කාය එව අභාවතො ''මනසාව නිබ්බත්තා''ති අවධාරණාසම්භවතො. නිරුළ්හො වායං ලොකෙ මනොමයවොහාරො රූපාවචරසත්තෙසු. තථා හි ''අන්නමයො, පාණමයො, මනොමයො, ආනන්දමයො, විඤ්ඤාණමයො''ති පඤ්චධා අත්තානං වෙදවාදිනොපි වදන්ති. උච්ඡෙදවාදිනොපි වදන්ති ''දිබ්බො රූපී මනොමයො''ති (දී. නි. 1.87). **තීසු වා කුලසම්පත්තීසූති** බ්‍රාහ්මණඛත්තියවෙස්සසඞ්ඛාතෙසු සම්පන්නකුලෙසු. **ඡසු වා කාමසග්ගෙසූති** ඡසු කාමාවචරදෙවෙසු.

මනාපදායීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. පුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

45-46. පඤ්චමෙ **අසඞ්ඛෙය්‍යොති** ආළ්හකගණනාය අසඞ්ඛෙය්‍යො. යොජනවසෙන පනස්ස සඞ්ඛා අත්ථි හෙට්ඨා මහාපථවියා උපරි ආකාසෙන පරිසමන්තතො චක්කවාළපබ්බතෙන මජ්ඣෙ තත්ථ තත්ථ ඨිතකෙහි දීපපබ්බතපරියන්තෙහි පරිච්ඡින්නත්තා ජානන්තෙන යොජනතො සඞ්ඛාතුං සක්කාති කත්වා. මහාසරීරමච්ඡකුම්භීලයක්ඛරක්ඛසමහානාගදානවාදීනං සවිඤ්ඤාණකානං බලවාමුඛපාතාලාදීනං අවිඤ්ඤාණකානං භෙරවාරම්මණානං වසෙන **බහුභෙරවං** . **පුථූති** බහූ. **සවන්තීති** සන්දමානා. **උපයන්තීති** උපගච්ඡන්ති. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

පුඤ්ඤාභිසන්දසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. ධනසුත්තාදිවණ්ණනා

47-48. සත්තමෙ **සද්ධාති** මග්ගෙනාගතා සද්ධා. **සීලඤ්ච යස්ස කල්‍යාණන්ති** කල්‍යාණසීලං නාම අරියසාවකස්ස අරියකන්තං සීලං වුච්චති. තත්ථ කිඤ්චාපි අරියසාවකස්ස එකසීලම්පි අකන්තං නාම නත්ථි, ඉමස්මිං පනත්ථෙ භවන්තරෙපි අප්පහීනං පඤ්චසීලං අධිප්පෙතං. අට්ඨමං උත්තානමෙව.

ධනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කොසලසුත්තවණ්ණනා

49. නවමෙ **පතිතක්ඛන්ධොති** සම්මුඛා කිඤ්චි ඔලොකෙතුං අසමත්ථතාය අධොමුඛො. **නිප්පටිභානොති** සහධම්මිකං කිඤ්චි වත්තුං අවිසහනතො නිප්පටිභානො පටිභානරහිතො.

කොසලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නාරදසුත්තවණ්ණනා

50. දසමෙ **අජ්ඣොමුච්ඡිතොති** අධිමත්තාය තණ්හාමුච්ඡාය මුච්ඡිතො, මුච්ඡං මොහං පමාදං ආපන්නො. තෙනාහ **"ගිලිත්වා…පෙ…. අතිරෙකමුච්ඡාය තණ්හාය සමන්නාගතො"**ති. **මහච්චාති** මහතියා. ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන චෙතං වුත්තං. තෙනාහ **"මහතා රාජානුභාවෙනා"**ති.

නාරදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මුණ්ඩරාජවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

(6) 1. නීවරණවග්ගො

1-2. ආවරණසුත්තාදිවණ්ණනා

51-52. දුතියස්ස පඨමෙ ආවරන්තීති **ආවරණා,** නීවාරයන්තීති **නීවරණා**. එත්ථ ච **ආවරන්තීති** කුසලධම්මුප්පත්තිං ආදිතො පරිවාරෙන්ති. **නීවාරයන්තීති** නිරවසෙසතො වාරයන්තීති අත්ථො, තස්මා **ආවරණවසෙනාති** ආදිතො කුසලුප්පත්තිවාරණවසෙන. **නීවරණවසෙනාති** නිරවසෙසතො වාරණවසෙනාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යස්මා පඤ්ච නීවරණා උප්පජ්ජමානා අනුප්පන්නාය ලොකියලොකුත්තරාය පඤ්ඤාය උප්පජ්ජිතුං න දෙන්ති, උප්පන්නාපි අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්ච වා අභිඤ්ඤා උපච්ඡින්දිත්වා පාතෙන්ති, තස්මා **“පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණා”**ති වුච්චන්ති. උපච්ඡින්දනං පාතනඤ්චෙත්ථ තාසං පඤ්ඤානං අනුප්පන්නානං උප්පජ්ජිතුං අප්පදානමෙව. ඉති මහග්ගතානුත්තරපඤ්ඤානං එකච්චාය ච පරිත්තපඤ්ඤාය අනුප්පත්තිහෙතුභූතා නීවරණධම්මා ඉතරාසං සමත්ථතං විහනන්තියෙවාති පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණා වුත්තා. භාවනාමනසිකාරෙන විනා පකතියා මනුස්සෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බො ධම්මොති **මනුස්සධම්මො,** මනුස්සත්තභාවාවහො වා ධම්මො **මනුස්සධම්මො,** අනුළාරං පරිත්තකුසලං. යං අසතිපි බුද්ධුප්පාදෙ වත්තති, යඤ්ච සන්ධායාහ “හීනෙන බ්‌රහ්මචරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජතී”ති (ජා. 1.8.75). අලං අරියාය අරියභාවායාති අලමරියො, අරියභාවාය සමත්ථොති වුත්තං හොති. ඤාණදස්සනමෙව ඤාණදස්සනවිසෙසො, අලමරියො ච සො ඤාණදස්සනවිසෙසො චාති **අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො**.

ඤාණදස්සනන්ති ච දිබ්බචක්ඛුපි විපස්සනාපි මග්ගොපි ඵලම්පි පච්චවෙක්ඛණඤාණම්පි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණම්පි වුච්චති. “අප්පමත්තො සමානො ඤාණදස්සනං ආරාධෙතී”ති (ම. නි. 1.311) හි එත්ථ දිබ්බචක්ඛු ඤාණදස්සනං නාම. “ඤාණදස්සනාය චිත්තං අභිනීහරති අභිනින්නාමෙතී”ති (දී. නි. 1.234) එත්ථ විපස්සනාඤාණං. “අභබ්බා තෙ ඤාණාය දස්සනාය අනුත්තරාය සම්බොධායා”ති (අ. නි. 4.196) එත්ථ මග්ගො. “අයමඤ්ඤො උත්තරිමනුස්සධම්මො අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො අධිගතො ඵාසුවිහාරො”ති (ම. නි. 1.328) එත්ථ ඵලං. “ඤාණඤ්ච පන මෙ දස්සනං උදපාදි, අකුප්පා මෙ විමුත්ති, අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවො”ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 16; පටි. ම. 2.30) එත්ථ පච්චවෙක්ඛණඤාණං. “ඤාණඤ්ච පන මෙ දස්සනං උදපාදි ‘සත්තාහකාලකතො ආළාරො කාලාමො’”ති (ම. නි. 1.284; 2.340) එත්ථ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං. ඉධ පන ලොකුත්තරධම්මො අධිප්පෙතො. එත්ථ ච රූපායතනං ජානාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං විය පස්සති චාති **ඤාණදස්සනං,** දිබ්බචක්ඛු. සම්මසනූපචාරෙ ච ධම්මලක්ඛණත්තයඤ්ච තථා ජානාති පස්සති චාති **ඤාණදස්සනං,** විපස්සනා. නිබ්බානං චත්තාරි වා සච්චානි අසම්මොහපටිවෙධතො ජානාති පස්සති චාති **ඤාණදස්සනං,** මග්ගො. ඵලං පන නිබ්බානවසෙනෙව යොජෙතබ්බං. පච්චවෙක්ඛණා මග්ගාධිගතස්ස අත්ථස්ස සබ්බසො ජොතනට්ඨෙන **ඤාණදස්සනං**. සබ්බඤ්ඤුතා අනාවරණතාය සමන්තචක්ඛුතාය ච **ඤාණදස්සනං. ඛායාදිණ්ණකාලොති** පරියාදින්නකාලො. දුතියං උත්තානමෙව.

ආවරණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. පධානියඞ්ගසුත්තාදිවණ්ණනා

53-54. තතියෙ පදහතීති පදහනො, භාවනමනුයුත්තො යොගී, තස්ස භාවො භාවනානුයොගො **පදහනභාවො**. පධානමස්ස අත්ථීති පධානිකො, ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා **“පධානියො”**ති වුත්තං. “අභිනීහාරතො පට්ඨාය ආගතත්තා”ති වුත්තත්තා පච්චෙකබොධිසත්තසාවකබොධිසත්තානම්පි පණිධානතො පභුති ආගතසද්ධා **ආගමනසද්ධා** එව, උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන පන **“සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තාන”**න්ති වුත්තං. අධිගමතො සමුදාගතත්තා අග්ගමග්ගඵලසම්පයුත්තා චාපි **අධිගමසද්ධා නාම,** යා සොතාපන්නස්ස අඞ්ගභාවෙන වුත්තා. **අචලභාවෙනාති** පටිපක්ඛෙන අනධිභවනීයත්තා නිච්චලභාවෙන. **ඔකප්පනන්ති** ඔක්කන්දිත්වා අධිමුච්චනං, පසාදුප්පත්තියා පසාදනීයවත්ථුස්මිං පසීදනමෙව. **සුප්පටිවිද්ධන්ති** සුට්ඨු පටිවිද්ධං. යථා තෙන පටිවිද්ධෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං හත්ථගතං අහොසි, තථා පටිවිද්ධං. යස්ස බුද්ධසුබුද්ධතාය සද්ධා අචලා අසම්පවෙධි, තස්ස ධම්මසුධම්මතාය සඞ්ඝසුප්පටිපන්නතාය තෙන පටිවෙධෙන සද්ධා න තථාති අට්ඨානමෙතං අනවකාසො. තෙනාහ භගවා – “යො, භික්ඛවෙ, බුද්ධෙ පසන්නො ධම්මෙ පසන්නො සඞ්ඝෙ පසන්නො”තිආදි. **පධානවීරියං ඉජ්ඣතී** “අද්ධා ඉමාය පටිපදාය ජරාමරණතො මුච්චිස්සාමී”ති සක්කච්චං පදහනතො.

අප්ප-සද්දො අභාවත්ථො “අප්පසද්දස්ස…පෙ…. බො පනා”තිආදීසු වියාති ආහ **“අරොගො”**ති. **සමවෙපාකිනියාති** යථාභුත්තමාහාරං සමාකාරෙනෙව පචනසීලාය. දළ්හං කත්වා පචන්තී හි ගහණී සොරභාවෙන පිත්තවිකාරාදිවසෙන රොගං ජනෙති, සිථිලං කත්වා පචන්තී මන්දභාවෙන වාතවිකාරාදිවසෙන තෙනාහ **“නාතිසීතාය නාච්චුණ්හායා”**ති. ගහණිතෙජස්ස මන්දපටුතාවසෙන සත්තානං යථාක්කමං සීතුණ්හසහතාති ආහ **“අතිසීතලග්ගහණිකො”**තිආදි. යාථාවතො අච්චයදෙසනා අත්තනො ආවිකරණං නාමාති ආහ **“යථාභූතං අත්තනො අගුණං පකාසෙතා”**ති. උදයත්ථගාමිනියාති සඞ්ඛාරානං උදයඤ්ච වයඤ්ච පටිවිජ්ඣන්තියාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **“උදයඤ්චා”**තිආදි. **පරිසුද්ධායාති** නිරුපක්කිලෙසාය. **නිබ්බිජ්ඣිතුං සමත්ථායාති** තදඞ්ගවසෙන සවිසෙසං

පජහිතුං සමත්ථාය. **තස්ස දුක්ඛස්ස ඛයගාමිනියාති** යං දුක්ඛං ඉමස්මිං ඤාණෙ අනධිගතෙ පවත්තිරහං, අධිගතෙ න පවත්ති, තං සන්ධාය වදති. තථාභෙස යොගාවචරො ''චූළසොතාපන්නො''ති වුච්චති. චතුත්ථං උත්තානමෙව.

පධානියඞ්ගසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මාතාපුත්තසුත්තවණ්ණනා

55. පඤ්චමෙ **විස්සාසොති** විසච්ඡායසන්තානො භාවො. **ඔතාරොති** තත්ථ චිත්තස්ස අනුප්පවෙසො. **ගහෙත්වාති** අත්තනො එව ඔකාසං ගහෙත්වා. **ඛෙපෙත්වාති** කුසලවාරං ඛෙපෙත්වා.

සට්ටෙය්‍යාති අක්කමනාදිවසෙන බාධෙය්‍ය. **තීහි පරිඤ්ඤාහීති** ඤාතතීරණප්පහානසඞ්ඛාතාහි තීහි පරිඤ්ඤාහි. නත්ථි එතෙසං කුතොචි භයන්ති **අකුතොභයා,** නිබ්භයාති අත්ථො. චතුන්නං ඔඝානං, සංසාරමහොඝස්සෙව වා පාරං පරියන්තං ගතා. තෙනාහ **''පාරං වුච්චති නිබ්බාන''**න්තිආදි.

මාතාපුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. උපජ්ඣායසුත්තවණ්ණනා

56. ඡට්ඨෙ මධුරකභාවො නාම සරීරස්ස ථම්භිතත්තං, තං පන ගරුභාවපුබ්බකන්ති ආහ **''සඤ්ජාතගරුභාවො''**ති . **න පක්ඛායන්තීති** නප්පකාසෙන්ති, නානාකාරණතො න උපට්ඨහන්ති. තෙනාහ **''චතස්සො දිසා ච අනුදිසා ච මය්හං න උපට්ඨහන්ති''**ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

උපජ්ඣායසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අභිණ්හපච්චවෙක්ඛිතබ්බඨානසුත්තවණ්ණනා

57. සත්තමෙ **ජරාධම්මොති ධම්ම-**සද්දො ''අසම්මොසධම්මො නිබ්බාන''න්තිආදීසු (සු. නි. 763) විය පකතිපරියායො, තස්මා ජරාපකතිකො ජිණ්ණසභාවොති අත්ථො. තෙනාහ **''ජරාසභාවො''**තිආදි. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. කම්මුනා දාතබ්බං ආදියතීති **කම්මදායාදො,** අත්තනා යථූපචිතකම්මඵලභාගීති අත්ථො. තං පන දායජ්ජං කාරණූපචාරෙන වදන්තො **''කම්මං මය්හං දායජ්ජං සන්තකන්ති අත්ථො''**ති ආහ යථා ''කුසලානං, භික්ඛවෙ, ධම්මානං සමාදානහෙතු, එවමිදං පුඤ්ඤං වඩ්ඪතී''ති (දී. නි. 3.80). යොනීති ඵලං සභාවතො භින්නම්පි අභින්නං විය මිස්සිතං හොති. තෙනාහ **''කම්මං මය්හං යොනි කාරණ''**න්ති. මමත්තවසෙන බජ්ඣන්තීති බන්ධූ, ඤාති සාලොහිතො ච, කම්මං පන එකන්තසම්බන්ධවාති ආහ **''කම්මං මය්හං බන්ධූ''**ති. **පතිට්ඨාති** අවස්සයො. කම්මසදිසො හි සත්තානං අවස්සයො නත්ථි.

යොබ්බනං ආරබ්භ උප්පන්නමදොති ''මහල්ලකකාලෙ පුඤ්ඤං කරිස්සාම, දහරම්හ තාවා''ති යොබ්බනං අපස්සාය මානකරණං. ''අහං නිරොගො සට්ඨිං වා සත්තතිං වා වස්සානි අතික්කන්තානි, න මෙ හරීතකඛණ්ඩම්පි ඛාදිතබ්බං, ඉමෙ පනඤ්ඤෙ 'අසුකං නො ඨානං රුජ්ජති, භෙසජ්ජං ඛාදාමා'ති විචරන්ති, කො අඤ්ඤො මයා සදිසො නිරොගො නාමා''ති එවං මානකරණං **ආරොග්‍යමදො**. සබ්බෙසම්පි ජීවිතං නාම පභඞ්ගුරං දුක්ඛානුබන්ධඤ්ච, තදුභයං අනොලොකෙත්වා පබන්ධට්ඨිතිං පච්චයසුලභතඤ්ච නිස්සාය ''චිරං ජීවිං, චිරං ජීවාමි, චිරං ජීවිස්සාමි, සුඛං ජීවිං, සුඛං ජීවාමි, සුඛං ජීවිස්සාමී''ති එවං මානකරණං **ජීවිතමදො.**

උපධිරහිතන්ති කාමූපධිරහිතං. චත්තාරො හි උපධී – කාමූපධි, ඛන්ධූපධි, කිලෙසූපධි, අභිසඞ්ඛාරූපධීති. කාමාපි ''යං පඤ්ච කාමගුණෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං කාමානං අස්සාදො''ති (ම. නි. 1.166) එවං වුත්තස්ස සුඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො ''උපධියති එත්ථ සුඛ''න්ති ඉමිනා වචනත්ථෙන ''උපධී''ති වුච්චති, ඛන්ධාපි ඛන්ධමූලකස්ස දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො, කිලෙසාපි අපායදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො, අභිසඞ්ඛාරාපි භවදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අභිණ්හපච්චවෙක්ඛිතබ්බඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. ලිච්ඡවිකුමාරකසුත්තාදිවණ්ණනා

58-60. අට්ඨමෙ **සාපතෙය්‍යන්ති** එත්ථ සං වුච්චති ධනං, තස්ස පතීති සපති, ධනසාමිකො. තස්ස හිතාවහත්තා සාපතෙය්‍යං, ද්‍රබ්‍යං, ධනන්ති අත්ථො. අත්තනො රුචිවසෙන ගාමකිච්චං නෙතීති ගාමනියො, ගාමනියොයෙව **ගාමණිකො.**

අන්වාය උපනිස්සාය ජීවනසීලා **අනුජීවිනොති** ආහ **"යෙ ච එතං උපනිස්සාය ජීවන්ති"**ති. එකං මහාකුලං නිස්සාය පණ්ණාසම්පි සට්ඨිපි කුලානි ජීවන්ති, තෙ මනුස්සෙ සන්ධායෙතං වුත්තං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. නවමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

ලිච්ඡවිකුමාරකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නීවරණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(7) 2. සඤ්ඤාවග්ගො

1-5. සඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

61-65. දුතියස්ස පඨමෙ **"මහප්ඵලා මහානිසංසා"**ති උභයම්පෙතං අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානන්ති ආහ **"මහප්ඵලා"**තිආදි. ''පඤ්චිමෙ ගහපතයො ආනිසංසා''තිආදීසු (උදා. 76) ආනිසංස-සද්දො ඵලපරියායොපි හොති . මහතො ලොකුත්තරස්ස සුඛස්ස පච්චයා හොන්තීති **මහානිසංසා. අමතොගධා**ති අමතබ්භන්තරා අමතං අනුප්පවිට්ඨා නිබ්බානදිට්ඨත්තා, තතො පරං න ගච්ඡන්ති. තෙන වුත්තං ''අමතපරියොසානා''ති. අමතං පරියොසානං අවසානං එතාසන්ති **අමතපරියොසානා. මරණසඤ්ඤා**ති මරණානුපස්සනාඤාණෙන සඤ්ඤා. **ආහාරෙ පටිකූලසඤ්ඤා**ති ආහාරං ගමනාදිවසෙන පටිකූලතො පරිග්ගණ්හන්තස්ස උප්පන්නසඤ්ඤා. **උක්කණ්ඨිතස්සා**ති නිබ්බින්දන්තස්ස කත්ථචිපි අසජ්ජන්තස්ස. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-10. සාජීවසුත්තාදිවණ්ණනා

66-70. ඡට්ඨෙ සහ ආජීවන්ති එත්ථාති **සාජීවො,** පඤ්හස්ස පුච්ඡනං විස්සජ්ජනඤ්ච. තෙනාහ **"සාජීවොති පඤ්හපුච්ඡනඤ්චෙව පඤ්හවිස්සජ්ජනඤ්චා"**තිආදි. **අභිසඞ්ඛත**න්ති චිතං. සත්තමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සාජීවසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඤ්ඤාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(8) 3. යොධාජීවවග්ගො

1-2. පඨමචෙතොවිමුත්තිඵලසුත්තාදිවණ්ණනා

71-72. තතියස්ස පඨමෙ **අවිජ්ජාපලිඝන්ති** එත්ථ **අවිජ්ජාති** වට්ටමූලිකා අවිජ්ජා, අයං පවුරජනෙහි උක්ඛිපිතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවතො දුක්ඛිපනට්ඨෙන නිබ්බානද්වාරප්පවෙසවිබන්ධනෙන ච ''පලිඝො වියාති පලිඝො''ති වුච්චති. තෙනෙස තස්සා උක්ඛිත්තත්තා **''උක්ඛිත්තපලිඝො''**ති වුත්තො. පුනබ්භවස්ස කරණසීලො, පුනබ්භවං වා ඵලං අරහතීති **පොනොභවිකා,** පුනබ්භවදායිකාති අත්ථො. **ජාතිසංසාරොති** ජායනවසෙන චෙව සංසරණවසෙන ච එවංලද්ධනාමානං පුනබ්භවක්ඛන්ධානං පච්චයො කම්මාභිසඞ්ඛාරො. ජාතිසංසාරොති හි ඵලූපචාරෙන කාරණං වුත්තං. තඤ්හි පුනප්පුනං උප්පත්තිකාරණවසෙන පරික්ඛිපිත්වා ඨිතත්තා **''පරිඛා''**ති වුච්චති සන්තානස්ස පරික්ඛිපනතො. තෙනෙස තස්ස සංකිණ්ණත්තා විකිණ්ණත්තා සබ්බසො ඛිත්තත්තා විනාසිතත්තා **''සංකිණ්ණපරිඛො''**ති වුත්තො.

තණ්හාසඞ්ඛාතන්ති එත්ථ **තණ්හාති** වට්ටමූලිකා තණ්හා. අයඤ්හි ගම්භීරානුගතට්ඨෙන **''එසිකා''**ති වුච්චති. **ලුඤ්චිත්වා** උද්ධරිත්වා. **ඔරම්භාගියානීති** ඔරම්භාගජනකානි කාමභවෙ උපපත්තිපච්චයානි කාමරාගසංයොජනාදීනි. එතානි හි කවාටං විය නගරද්වාරං චිත්තං පිදහිත්වා ඨිතත්තා ''අග්ගළා''ති වුච්චන්ති. තෙනෙස තෙසං නිග්ගතත්තා භින්නත්තා **''නිරග්ගළො''**ති වුත්තොති. අග්ගමග්ගෙන පන්නො අපචිතො මානද්ධජො එතස්සාති **පන්නද්ධජො. පන්නභාරොති** ඛන්ධභාරකිලෙසභාරඅභිසඞ්ඛාරභාරා ඔරොපිතා අස්සාති පන්නභාරො. **විසංයුත්තොති** චතූහි යොගෙහි සබ්බකිලෙසෙහි ච විසංයුත්තො. **අස්මිමානොති** රූපෙ අස්මීති මානො, වෙදනාය, සඤ්ඤාය, සඞ්ඛාරෙසු, විඤ්ඤාණෙ අස්මිමානො. එත්ථ හි පඤ්චපි ඛන්ධෙ අවිසෙසතො ''අස්මී''ති ගහෙත්වා පවත්තමානො අස්මිමානොති අධිප්පෙතො.

නගරද්වාරස්ස පරිස්සයපටිබාහනත්ථඤ්චෙව සොධනත්ථඤ්ච උභොසු පස්සෙසු එසිකාථම්භෙ නිඛණිත්වා ඨපෙතීති ආහ **''නගරද්වාරෙ උස්සාපිතෙ එසිකාථම්භෙ''**ති. පාකාරවිද්ධංසනෙනෙව පරිඛාභූමිසමකරණං හොතීති ආහ **''පාකාරං භින්දිත්වා පරිඛං විකිරිත්වා''**ති. **''එව''**න්තිආදි උපමාසංසන්දනං. සන්තො සංවිජ්ජමානො කායො ධම්මසමූහොති **සක්කායො,** උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං. **ද්වත්තිංසකම්මකාරණා** දුක්ඛක්ඛන්ධෙ ආගතදුක්ඛානි. අක්ඛිරොගසීසරොගාදයො. **අට්ඨනවුති රොගා,** රාජභයාදීනි **පඤ්චවීසතිමහාභයානි**. දුතියං උත්තානමෙව.

පඨමචෙතොවිමුත්තිඵලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-4. පඨමධම්මවිහාරිසුත්තාදිවණ්ණනා

73-74. තතියෙ **නියකජ්ඣත්තෙති** අත්තනො සන්තානෙ. මෙත්තාය උපසංහරණවසෙන **හිතං එසන්තෙන.** කරුණාය වසෙන **අනුකම්පමානෙන. පරිග්ගහෙත්වාති** පරිතො ගහෙත්වා, ඵරිත්වාති අත්ථො. **පරිච්චාති** පරිතො කත්වා, සමන්තතො ඵරිත්වා ඉච්චෙව අත්ථො. **''පටිච්චා''**තිපි පාඨො. **මා පමජ්ජිත්ථාති** ''ඣායථා''ති වුත්තසමථවිපස්සනානං අනනුයුඤ්ජනෙන අඤ්ඤෙන වා කෙනචි පමාදකාරණෙන මා පමාදං ආපජ්ජිත්ථ. නිය්‍යානිකසාසනෙ අකත්තබ්බකරණං විය කත්තබ්බාකරණම්පි පමාදොති. **විපත්තිකාලෙති** සත්තඅසප්පායාදිවිපත්තියුත්තෙ කාලෙ. සබ්බෙපි සාසනෙ ගුණා ඉධෙව සඞ්ගහං ගච්ඡන්තීති ආහ **''ඣායථ මා පමාදත්ථ...පෙ.... අනුසාසනී''**ති. චතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පඨමධම්මවිහාරීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඨමයොධාජීවසුත්තවණ්ණනා

75. පඤ්චමෙ යුජ්ඣනං යොධො, සො ආජීවො එතෙසන්ති **යොධාජීවා**. තෙනාහ **''යුද්ධූපජීවිනො''**ති. **සන්ථම්භිත්වා ඨාතුං න සක්කොතීති** බද්ධො ධිතිසම්පන්නො ඨාතුං න සක්කොති. **සමාගතෙති** සම්පත්තෙ. **බ්‍යාපජ්ජතීති** විකාරමාපජ්ජති. තෙනාහ **''පකතිභාවං ජහතී''**ති.

රජග්ගස්මින්ති පච්චත්තෙ භුම්මවචනන්ති ආහ **''කිං තස්ස පුග්ගලස්ස රජග්ගං නාමා''**ති. **විනිබ්බෙඨෙත්වාති** ගහිතග්ගහණං විස්සජ්ජාපෙත්වා. **මොචෙත්වාති** සරීරතො අපනෙත්වා.

පඨමයොධාජීවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියයොධාජීවසුත්තවණ්ණනා

76. ඡට්ඨෙ **චම්මන්ති** ඉමිනා චම්මමයං චම්මමිති සිබ්බිතං, අඤ්ඤං වා කෙටකඵලකාදිං සඞ්ගණ්හාති. **ධනුකලාපං සන්නය්හිත්වාති** ධනුඤ්චෙව තූණිරඤ්ච සන්නය්හිත්වා සජ්ජෙත්වා. ධනුදණ්ඩස්ස ජියායත්තභාවකරණාදිපි හි ධනුනො සන්නය්හනං. තෙනෙවාහ **''ධනුඤ්ච සරකලාපඤ්ච සන්නය්හිත්වා''**ති. **යුද්ධසන්නිවෙසෙන ඨිතන්ති** ද්වින්නං සෙනානං බ්‍යූහනසංවිධානනයෙන කතො යො සන්නිවෙසො, තස්ස වසෙන ඨිතං, සෙනාබ්‍යූහසංවිධානවසෙන සන්නිවිට්ඨන්ති වුත්තං හොති. **උස්සාහඤ්ච වායාමඤ්ච කරොතීති** යුජ්ඣනවසෙන උස්සාහං වායාමඤ්ච කරොති. **පරියාපාදෙන්තීති** මරණපරියන්තිකං අපරං පාපෙන්ති. තෙනාහ **''පරියාපාදයන්තී''**ති, ජීවිතං පරියාපාදයන්ති මරණං පටිපජ්ජාපෙන්තීති වුත්තං හොති.

අරක්ඛිතෙනෙව කායෙනාතිආදීසු හත්ථපාදෙ කීළාපෙන්තො ගීවං විපරිවත්තෙන්තො කායං න රක්ඛති නාම. නානප්පකාරං දුට්ඨුල්ලං කරොන්තො වාචං න රක්ඛති නාම. කාමවිතක්කාදයො විතක්කෙන්තො චිත්තං න රක්ඛති නාම. **අනුපට්ඨිතාය සතියාති** කායගතාය සතියා අනුපට්ඨිතාය. **රාගෙන අනුගතොති** රාගෙන අනුපහතො. **රාගපරෙතොති** වා රාගෙන ඵුට්ඨො ඵුට්ඨවිසෙන විය සප්පෙන.

අනුදහනට්ඨෙනාති අනුපායප්පටිපත්තියා. සම්පති ආයතිඤ්ච **මහාභිතාපට්ඨෙන**. අනවත්ථිතසභාවතාය **ඉත්තරපච්චුපට්ඨානට්ඨෙන**. මුහුත්තරමණීයතාය **තාවකාලිකට්ඨෙන**. බ්‍යත්තෙහි අභිභවනීයතාය **සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ගපලිභඤ්ජනට්ඨෙන**. ඡෙදනභෙදනාදිඅධිකරණභාවෙන උග්ඝට්ටනසදිසතාය **අධිකුට්ටනට්ඨෙන**. අවණෙ වණං උප්පාදෙත්වා අන්තො අනුපවිසනසභාවතාය **විනිවිජ්ඣනට්ඨෙන**. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායික අනත්ථනිමිත්තතාය **සාසඞ්කසප්පටිභයට්ඨෙන**.

දුතියයොධාජීවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. පඨමඅනාගතභයසුත්තාදිවණ්ණනා

77-78. සත්තමෙ **විසෙසස්ස පත්තියා** විසෙසස්ස පාපුණනත්ථං. **වීරියන්ති** පධානවීරියං. තං පන චඞ්කමනවසෙන කරණෙ ''කායික''න්තිපි වත්තබ්බතං ලභතීති ආහ – **''දුවිධම්පී''**ති. **සත්ථකවාතාති** සන්ධිබන්ධනානි කත්තරියා ඡින්දන්තා විය පවත්තවාතා. තෙනාහ – **''සත්ථං විය''**තිආදි. **කතකම්මෙහීති** කතචොරකම්මෙහි. තෙ කිර කතකම්මා යං නෙසං දෙවතං ආයාචිත්වා කම්මං නිප්ඵන්නං, තස්ස උපකාරත්ථාය මනුස්සෙ මාරෙත්වා ගලලොහිතානි ගණ්හන්ති. තෙ ''අඤ්ඤෙසු මනුස්සෙසු මාරියමානෙසු කොලාහලං උප්පජ්ජිස්සති, පබ්බජිතං පරියෙසන්තො නාම නත්ථී''ති මඤ්ඤමානා භික්ඛූ ගහෙත්වා මාරෙන්ති. තං සන්ධායෙතං වුත්තං. **අකතකම්මෙහීති** අටවිතො ගාමං ආගමනකාලෙ කම්මනිප්ඵත්තත්ථං පුරෙතරං බලිකම්මං කාතුකාමෙහි. තෙනෙවාහ – **''චොරිකං කත්වා නික්ඛන්තා කතකම්මා නාමා''**තිආදි. අට්ඨමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

පඨමඅනාගතභයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තතියඅනාගතභයසුත්තවණ්ණනා

79. නවමෙ **පාළිගම්භීරාති** (සං. නි. ටී. 2.2.229) පාළිවසෙන ගම්භීරා අගාධා දුක්ඛොගාහා සල්ලසුත්තසදිසා. **සල්ලසුත්තඤ්හි** (සු. නි. 579) ''අනිමිත්තමනඤ්ඤාත''න්තිආදිනා පාළිවසෙන ගම්භීරං, න අත්ථගම්භීරං. තථා හි තත්ථ තා තා ගාථා දුවිඤ්ඤෙය්‍යරූපා තිට්ඨන්ති. දුවිඤ්ඤෙය්‍යඤ්හි ඤාණෙන දුක්ඛොගාහන්ති කත්වා ''ගම්භීර''න්ති වුච්චති. පුබ්බාපරංපෙත්ථ කාසඤ්චි ගාථානං දුවිඤ්ඤෙය්‍යතාය දුක්ඛොගාහමෙව, තස්මා පාළිවසෙන ගම්භීරං. **අත්ථගම්භීරාති** අත්ථවසෙන ගම්භීරා මහාවෙදල්ලසුත්තසදිසා, **මහාවෙදල්ලසුත්තස්ස** (ම. නි. 1.449 ආදයො) අත්ථවසෙන ගම්භීරතා පාකටායෙව. ලොකං උත්තරතීති ලොකුත්තරො, සො අත්ථභූතො එතෙසං අත්ථීති **ලොකුත්තරා**. තෙනාහ – **''ලොකුත්තරධම්මදීපකා''**ති. **සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තාති** සත්තසුඤ්ඤධම්මප්පකාසකා . තෙනාහ **''ඛන්ධධාතුආයතනපච්චයාකාරප්පටිසංයුත්තා''**ති. උග්ගහෙතබ්බං පරියාපුණිතබ්බන්ති ච ලිඞ්ගවචනවිපල්ලාසෙන වුත්තන්ති ආහ **''උග්ගහෙතබ්බෙ චෙව වළඤ්ජෙතබ්බෙ චා''**ති. කවිනො කම්මං **කවිතා**. යස්ස පන යං කම්මං, තං තෙන කතන්ති වුච්චතීති ආහ **''කවිතාති කවීහි කතා''**ති. **කාවෙය්‍යන්ති** කබ්‍යං, **කබ්‍යන්ති** ච කවිනා වුත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ **''තස්සෙව වෙවචන''**න්ති. **චිත්තක්ඛරාති** චිත්‍රාකාරඅක්ඛරා. ඉතරං තස්සෙව වෙවචනං. **සාසනතො බහිද්ධා ඨිතාති** න සාසනාවචරා. **බාහිරකසාවකෙහීති** ''බුද්ධා''ති අප්පඤ්ඤාතානං යෙසං කෙසඤ්චි සාවකෙහි. **සුස්සූසිස්සන්තීති** අක්ඛරචිත්තතාය චෙව සරසම්පත්තියා ච අත්තමනා හුත්වා සාමණෙරදහරභික්ඛුමාතුගාමමහාගහපතිකාදයො ''එස ධම්මකථිකො''ති සන්නිපතිත්වා සොතුකාමා භවිස්සන්ති.

තතියඅනාගතභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. චතුත්ථඅනාගතභයසුත්තවණ්ණනා

80. දසමෙ **පඤ්චවිධෙන සංසග්ගෙනාති** ‘‘සවනසංසග්ගො, දස්සනසංසග්ගො, සමුල්ලාපසංසග්ගො, සම්භොගසංසග්ගො, කායසංසග්ගො’’ති එවං වුත්තෙන පඤ්චවිධෙන සංසග්ගෙන. සංසජ්ජති එතෙනාති සංසග්ගො, රාගො. සවනහෙතුකො, සවනවසෙන වා පවත්තො සංසග්ගො **සවනසංසග්ගො**. එස නයො සෙසෙසුපි. **කායසංසග්ගො** පන කායපරාමාසො. තෙසු පරෙහි වා කථියමානං රූපාදිසම්පත්තිං අත්තනා වා සිතලපිතගීතසද්දං සුණන්තස්ස සොතවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නො රාගො **සවනසංසග්ගො** නාම. විසභාගරූපං ඔලොකෙන්තස්ස පන චක්ඛුවිඤ්ඤාණවීථිවසෙන උප්පන්නො රාගො **දස්සනසංසග්ගො** නාම. අඤ්ඤමඤ්ඤආලාපසල්ලාපවසෙන උප්පන්නරාගො **සමුල්ලාපසංසග්ගො** නාම. භික්ඛුනො භික්ඛුනියා සන්තකං, භික්ඛුනියා භික්ඛුස්ස සන්තකං ගහෙත්වා පරිභොගකරණවසෙන උප්පන්නරාගො **සම්භොගසංසග්ගො** නාම. හත්ථග්ගාහාදිවසෙන උප්පන්නො රාගො **කායසංසග්ගො** නාම.

අනෙකවිහිතන්ති අන්නසන්නිධිපානසන්නිධිවත්ථසන්නිධියානසන්නිධිසයනසන්නිධිගන්ධසන්නිධි-ආමිසසන්නිධිවසෙන අනෙකප්පකාරං. **සන්නිධිකතස්සාති** එතෙන ‘‘සන්නිධිකාරපරිභොග’’න්ති (ධ. ස. තිකමාතිකා 10) එත්ථ කාර-සද්දස්ස කම්මත්ථතං දස්සෙති. යථා වා ‘‘ආචයං ගාමිනො’’ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපෙන ‘‘ආචයගාමිනො’’ති නිද්දෙසො කතො, එවං ‘‘සන්නිධිකාරං පරිභොග’’න්ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපෙන **‘‘සන්නිධිකාරපරිභොග’’**න්ති වුත්තං, සන්නිධිං කත්වා පරිභොගන්ති අත්ථො.

‘‘සන්නිධිකතස්ස පරිභොග’’න්ති එත්ථ (දී. නි. අට්ඨ. 1.12) පන දුවිධා කථා විනයවසෙන සල්ලෙඛවසෙන ච. විනයවසෙන තාව යං කිඤ්චි අන්නං අජ්ජ පටිග්ගහිතං අපරජ්ජු සන්නිධිකාරං හොති, තස්ස පරිභොගෙ පාචිත්තියං. අත්තනා ලද්ධං පන සාමණෙරානං දත්වා තෙහි ලද්ධං වා පාපෙත්වා දුතියදිවසෙ භුඤ්ජිතුං වට්ටති, සල්ලෙඛො පන න හොති. පානසන්නිධිම්හිපි එසෙව නයො. වත්ථසන්නිධිම්හි අනධිට්ඨිතාවිකප්පිතං සන්නිධි ච හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති. අයං නිප්පරියායකථා. පරියායතො පන තිචීවරසන්තුට්ඨෙන භවිතබ්බං, චතුත්ථං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං. සචෙ යස්ස කස්සචි දාතුං න සක්කොති, යස්ස පන දාතුකාමො හොති, සො උද්දෙසත්ථාය වා පරිපුච්ඡත්ථාය වා ගතො, ආගතමත්තෙ දාතබ්බං, අදාතුං න වට්ටති. චීවරෙ පන අප්පහොන්තෙ, සතියා වා පච්චාසාය අනුඤ්ඤාතකාලං ඨපෙතුං වට්ටති. සූචිසුත්තචීවරකාරකානං අලාභෙ තතොපි විනයකම්මං කත්වා ඨපෙතුං වට්ටති ‘‘ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ පුන ඊදිසං කුතො ලභිස්සාමී’’ති පන ඨපෙතුං න වට්ටති, සන්නිධි ච හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති.

යානසන්නිධිම්හි **යානං** නාම වය්හං රථො සකටං සන්දමානිකා පාටඞ්කීති. න පනෙතං පබ්බජිතස්ස යානං, උපාහනං පන යානං. එකභික්ඛුස්ස හි එකො අරඤ්ඤවාසත්ථාය, එකො ධොතපාදකත්ථායාති උක්කංසතො ද්වෙ උපාහනසඞ්ඝාටකා වට්ටන්ති, තතියං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බො. ‘‘ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ අඤ්ඤං කුතො ලභිස්සාමී’’ති ඨපෙතුං න වට්ටති, සන්නිධි ච හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති. සයනසන්නිධිම්හි **සයනන්ති** මඤ්චො. එකස්ස භික්ඛුනො එකො සයනගබ්භෙ, එකො දිවාට්ඨානෙති උක්කංසතො ද්වෙ මඤ්චා වට්ටන්ති. තතො උත්තරිං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස භික්ඛුනො, ගණස්ස වා දාතබ්බො, අදාතුං න වට්ටති, සන්නිධි චෙව හොති, සල්ලෙඛො ච කුප්පති. ගන්ධසන්නිධිම්හි භික්ඛුනො කණ්ඩුකච්ඡුඡවිදොසාදිආබාධෙ සති ගන්ධා වට්ටන්ති. ගන්ධත්ථිකෙන ගන්ධඤ්ච ආහරාපෙත්වා තස්මිං රොගෙ වූපසන්තෙ අඤ්ඤෙසං වා ආබාධිකානං දාතබ්බං, ද්වාරෙ පඤ්චඞ්ගුලිඝරධූපනාදීසු වා උපනෙතබ්බං. ‘‘පුන රොගෙ සති භවිස්සතී’’ති ඨපෙතුං න වට්ටති, ගන්ධසන්නිධි ච හොති, සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙති.

ආමිසන්ති වුත්තාවසෙසං දට්ඨබ්බං. සෙය්‍යථීදං – ඉධෙකච්චො භික්ඛු ‘‘තථාරූපෙ කාලෙ උපකාරාය භවිස්සන්තී’’ති තිලතණ්ඩුලමුග්ගමාසනාළිකෙරලොණමච්ඡසප්පිතෙලකුලාලභාජනාදීනි ආහරාපෙත්වා ඨපෙති. සො වස්සකාලෙ කාලස්සෙව සාමණෙරෙහි යාගුං පචාපෙත්වා පරිභුඤ්ජිත්වා ‘‘සාමණෙර උදකකද්දමෙ දුක්ඛං ගාමං පවිසිතුං, ගච්ඡ අසුකකුලං ගන්ත්වා මය්හං විහාරෙ නිසින්නභාවං ආරොචෙහි, අසුකකුලතො දධිආදීනි ආහරා’’ති පෙසෙති. භික්ඛූහි ‘‘කිං, භන්තෙ , ගාමං පවිසිස්සාමා’’ති වුත්තෙපි ‘‘දුප්පවෙසො, ආවුසො, ඉදානි ගාමො’’ති වදති. තෙ ‘‘හොතු, භන්තෙ, අච්ඡථ තුම්හෙ, මයං භික්ඛං පරියෙසිත්වා ආහරිස්සාමා’’ති ගච්ඡන්ති. අථ සාමණෙරො දධිආදීනි ආහරිත්වා භත්තඤ්ච බ්‍යඤ්ජනඤ්ච සම්පාදෙත්වා උපනෙති, තං භුඤ්ජන්තස්සෙව උපට්ඨාකා භත්තං පහිණන්ති, තතොපි මනාපමනාපං භුඤ්ජති. අථ භික්ඛූ පිණ්ඩපාතං ගහෙත්වා ආගච්ඡන්ති, තතොපි මනාපමනාපං භුඤ්ජතියෙව. එවං චතුමාසම්පි වීතිනාමෙති. අයං වුච්චති භික්ඛු මුණ්ඩකුටුම්බිකජීවිකං ජීවති, න සමණජීවිකන්ති. එවරූපො **ආමිසසන්නිධි** නාම හොති. භික්ඛුනො පන වසනට්ඨානෙ එකා තණ්ඩුලනාළි එකො ගුළපිණ්ඩො කුඩුවමත්තං සප්පීති එත්තකං නිධෙතුං වට්ටති අකාලෙ සම්පත්තචොරානං අත්ථාය. තෙ හි එත්තකං ආමිසපටිසන්ථාරං අලභන්තා ජීවිතා වොරොපෙය්‍යුං, තස්මා සචෙ හි එත්තකං නත්ථි, ආහරාපෙත්වාපි ඨපෙතුං වට්ටති. අඵාසුකකාලෙ ච යදෙත්ථ කප්පියං, තං අත්තනාපි පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති. කප්පියකුටියං පන බහුං ඨපෙන්තස්සපි සන්නිධි නාම නත්ථි.

චතුත්ථඅනාගතභයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යොධාජීවවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(9) 4. ථෙරවග්ගො

1-2. රජනීයසුත්තාදිවණ්ණනා

81-82. චතුත්ථස්ස පඨමං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව. දුතියෙ ගුණමක්ඛනාය පවත්තොපි අත්තනො කාරකං ගූථෙන පහරන්තං ගූථො විය පඨමතරං මක්ඛෙතීති මක්ඛො, සො එතස්ස අත්ථීති **මක්ඛී**. පළාසතීති පළාසො, පරස්ස ගුණෙ ඩංසිත්වා විය අපනෙතීති අත්ථො. සො එතස්ස අත්ථීති **පළාසී**. පළාසී පුග්ගලො හි දුතියස්ස ධුරං න දෙති, සම්පසාරෙත්වා තිට්ඨති. තෙනාහ **"යුගග්ගාහලක්ඛණෙන පළාසෙන සමන්නාගතො"**ති.

රජනීයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කුහකසුත්තවණ්ණනා

83. තතියෙ **තීහි කුහනවත්ථූහී**ති සාමන්තජප්පනඉරියාපථසන්නිස්සිතපච්චයප්පටිසෙවනභෙදතො තිප්පභෙදෙහි කුහනවත්ථූහි. තිවිධෙන කුහනවත්ථුනා ලොකං කුහයති විම්හාපයති ''අහො අච්ඡරියපුරිසො''ති අත්තනි පරෙසං විම්හයං උප්පාදෙතීති **කුහකො.** ලාභසක්කාරත්ථිකො හුත්වා ලපති අත්තානං දායකං වා උක්ඛිපිත්වා යථා සො කිඤ්චි දදාති, එවං උක්කාචෙත්වා කථෙතීති **ලපකො.** නිමිත්තං සීලං තස්සාති **නෙමිත්තිකො,** නිමිත්තෙන වා චරති, නිමිත්තං වා කරොතීති නෙමිත්තිකො. **නිමිත්තන්**ති ච පරෙසං පච්චයදානසඤ්ඤුප්පාදකං කායවචීකම්මං වුච්චති . නිප්පෙසො සීලමස්සාති **නිප්පෙසිකො.** නිප්පිසතීති වා නිප්පෙසො, නිප්පෙසොයෙව **නිප්පෙසිකො. නිප්පෙසොති** ච සඨපුරිසො විය ලාභසක්කාරත්ථං අක්කොසනුප්පණ්ඩනපරපිට්ඨිමංසිකතාදි.

කුහකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. පටිසම්භිදාප්පත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

86-87. ඡට්ඨෙ පටිසම්භිදාසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **උච්චාවචානී**ති උච්චනීචානි. තෙනාහ **"මහන්තඛුද්දකානී"ති. කිංකරණීයානී**ති ''කිං කරොමී''ති එවං වත්වා කත්තබ්බකම්මානි. තත්ථ **උච්චකම්මානි** නාම චීවරස්ස කරණං, රජනං, චෙතියෙ සුධාකම්මං, උපොසථාගාරචෙතියඝරබොධිඝරෙසු කත්තබ්බකම්මන්ති එවමාදි. **අවචකම්මං** නාම පාදධොවනමක්ඛනාදි ඛුද්දකකම්මං. **තත්‍රුපායාසා**ති තත්‍රුපගමනියා, තත්‍ර තත්‍ර මහන්තෙ ඛුද්දකෙ ච කම්මෙ සාධනවසෙන උපගච්ඡන්තියාති අත්ථො. තස්ස තස්ස කම්මස්ස නිප්ඵාදනෙ සමත්ථායාති වුත්තං හොති. **තත්‍රුපායායා**ති වා තත්‍ර තත්‍ර කම්මෙ සාධෙතබ්බෙ උපායභූතාය. **අලං කාතුන්**ති කාතුං සමත්ථො හොති. **අලං සංවිධාතුන්**ති විචාරෙතුං සමත්ථො. සත්තමං උත්තානමෙව.

පටිසම්භිදාප්පත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ථෙරසුත්තවණ්ණනා

88. අට්ඨමෙ **ථිරභාවප්පත්තො**ති සාසනෙ ථිරභාවං අනිවත්තිභාවං පත්තො. පබ්බජිතො හුත්වා බහූ රත්තියො ජානාතීති **රත්තඤ්ඤූ**. තෙනාහ **"පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨායා"**තිආදි. **පාකටො**ති අයථාභූතගුණෙහි චෙව යථාභූතගුණෙහි ච සමුග්ගතො. යසො එතස්ස අත්ථීති **යසස්සී,** යසං සිතො නිස්සිතො වා **යසස්සී**. තෙනාහ **"යසනිස්සිතො"**ති. අසතං අසාධූනං ධම්මා **අසද්ධම්මා,** අසන්තා වා අසුන්දරා ගාරය්හා ලාමකා ධම්මාති **අසද්ධම්මා**. විපරියායෙන **සද්ධම්මා** වෙදිතබ්බා.

ථෙරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පඨමසෙඛසුත්තවණ්ණනා

89. නවමෙ ආරමිතබ්බට්ඨෙන කම්මං ආරාමො එතස්සාති කම්මාරාමො, තස්ස භාවො **කම්මාරාමතා**. තත්ථ **කම්මන්**ති ඉතිකත්තබ්බං කම්මං වුච්චති. සෙය්‍යථිදං – චීවරවිචාරණං චීවරකම්මකරණං උපත්ථම්භනං පත්තත්ථවිකඅංසබද්ධකකායබන්ධනධම්මකරණආධාරකපාදකථලිකසම්මජ්ජනිආදීනං කරණන්ති. එකච්චො හි එතානි කරොන්තො සකලදිවසං එතානෙව කරොති, තං සන්ධායෙස පටික්ඛෙපො. යො පන එතෙසං කරණවෙලායමෙව තානි කරොති, උද්දෙසවෙලාය උද්දෙසං ගණ්හාති, සජ්ඣායවෙලාය සජ්ඣායති, චෙතියඞ්ගණවත්තවෙලාය චෙතියඞ්ගණවත්තං කරොති, මනසිකාරවෙලාය මනසිකාරං කරොති, න සො කම්මාරාමො නාම. **භස්සාරාමතා**ති එත්ථ යො ඉත්ථිවණ්ණපුරිසවණ්ණාදිවසෙන ආලාපසල්ලාපං කරොන්තොයෙව දිවසඤ්ච

රත්තිඤ්ච වීතිනාමෙති, එවරූපො හස්සෙ පරියන්තකාරී න හොති, අයං හස්සාරාමො නාම. යො පන රත්තිම්පි දිවසම්පි ධම්මං කථෙති, පඤ්හං විස්සජ්ජෙති, අයං අප්පභස්සො හස්සෙ පරියන්තකාරීයෙව. කස්මා? ‘‘සන්නිපතිතානං වො, භික්ඛවෙ, ද්වයං කරණීයං ධම්මී වා කථා, අරියො වා තුණ්හීභාවො’’ති (ම. නි. 1.273; උදා. 12, 28, 29) වුත්තත්තා.

නිද්දාරාමතාති එත්ථ යො ගච්ඡන්තොපි නිසින්නොපි නිපන්නොපි ථිනමිද්ධාභිභූතො නිද්දායතියෙව, අයං නිද්දාරාමො නාම. යස්ස පන කරජකායෙ ගෙලඤ්ඤෙන චිත්තං භවඞ්ගෙ ඔතරති, නායං නිද්දාරාමො. තෙනෙවාහ – ‘‘අභිජානාමි ඛො පනාහං, අග්ගිවෙස්සන, ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පච්ඡාභත්තං පිණ්ඩපාතප්පටික්කන්තො චතුග්ගුණං සඞ්ඝාටිං පඤ්ඤාපෙත්වා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සතො සම්පජානො නිද්දං ඔක්කමිතා’’ති (ම. නි. 1.387). **සඞ්ගණිකාරාමතා**ති එත්ථ යො එකස්ස දුතියො, ද්වින්නං තතියො, තිණ්ණං චතුත්ථොති එවං සංසට්ඨොව විහරති, එකකො අස්සාදං න ලභති, අයං සඞ්ගණිකාරාමො. යො පන චතූසු ඉරියාපථෙසු එකකොව අස්සාදං ලභති, නායං සඞ්ගණිකාරාමො වෙදිතබ්බො. සෙඛානං පටිලද්ධගුණස්ස පරිහානාසම්භවතො **‘‘උපරිගුණෙහී’’**තිආදි වුත්තං.

පඨමසෙඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියසෙඛසුත්තවණ්ණනා

90. දසමෙ **අතිපාතොවා**ති සබ්බරත්තිං නිද්දායිත්වා බලවපච්චූසෙ කොටිසම්මුඤ්ජනියා ථොකං සම්මජ්ජිත්වා මුඛං ධොවිත්වා යාගුභික්ඛත්ථාය පාතොව පවිසති. **තං අතික්කමිත්වා**ති ගිහිසංසග්ගවසෙන කාලං වීතිනාමෙන්තො මජ්ඣන්හිකසමයං අතික්කමිත්වා පක්කමති. පාතොයෙව හි ගාමං පවිසිත්වා යාගුං ආදාය ආසනසාලං ගන්ත්වා පිවිත්වා එකස්මිං ඨානෙ නිපන්නො නිද්දායිත්වා මනුස්සානං භොජනවෙලාය ‘‘පණීතභික්ඛං ලභිස්සාමී’’ති උපකට්ඨෙ මජ්ඣන්හිකෙ උට්ඨාය ධම්මකරණෙන උදකං ගහෙත්වා අක්ඛීනි පුඤ්ඡිත්වා පිණ්ඩාය චරිත්වා යාවදත්ථං භුඤ්ජිත්වා ගිහිසංසට්ඨො කාලං වීතිනාමෙත්වා මජ්ඣන්හෙ වීතිවත්තෙ පටික්කමති.

අප්පිච්ඡකථාති, ‘‘ආවුසො, අත්‍රිච්ඡතා පාපිච්ඡතාති ඉමෙ ධම්මා පහාතබ්බා’’ති තෙසු ආදීනවං දස්සෙත්වා ‘‘එවරූපං අප්පිච්ඡතං සමාදාය වත්තිතබ්බ’’න්තිආදිනයප්පවත්තා කථා. **තීහි විවෙකෙහී**ති කායවිවෙකො, චිත්තවිවෙකො, උපධිවිවෙකොති ඉමෙහි තීහි විවෙකෙහි. තත්ථ එකො ගච්ඡති, එකො තිට්ඨති, එකො නිසීදති, එකො සෙය්‍යං කප්පෙති, එකො ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති, එකො පටික්කමති, එකො චඞ්කමං අධිට්ඨාති, එකො චරති, එකො විහරතීති අයං **කායවිවෙකො** නාම. අට්ඨ සමාපත්තියො පන **චිත්තවිවෙකො** නාම. නිබ්බානං **උපධිවිවෙකො** නාම. වුත්තම්පි හෙතං – ‘‘කායවිවෙකො ච විවෙකට්ඨකායානං නෙක්ඛම්මාභිරතානං, චිත්තවිවෙකො ච පරිසුද්ධචිත්තානං පරමවොදානප්පත්තානං, උපධිවිවෙකො ච නිරුපධීනං පුග්ගලානං විසඞ්ඛාරගතාන’’න්ති (මහානි. 57). **දුවිධං වීරිය**න්ති කායිකං, චෙතසිකඤ්ච වීරියං. **සීල**න්ති චතුපාරිසුද්ධිසීලං. **සමාධි**න්ති විපස්සනාපාදකා අට්ඨ සමාපත්තියො. **විමුත්තිකථා**ති වා අරියඵලං ආරබ්භ පවත්තා කථා. සෙසං උත්තානමෙව.

දුතියසෙඛසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ථෙරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(10) 5. කකුධවග්ගො

1-10. පඨමසම්පදාසුත්තාදිවණ්ණනා

91-100. පඤ්චමස්ස පඨමෙ දුතියෙ ච නත්ථි වත්තබ්බං. තතියෙ ආජානනතො **අඤ්ඤා,** උපරිමග්ගපඤ්ඤා හෙට්ඨිමමග්ගෙන ඤාතපරිඤ්ඤාය එව ජානනතො. තස්සා පන ඵලභාවතො මග්ගඵලපඤ්ඤා තංසහගතා සම්මාසඞ්කප්පාදයො ච ඉධ ‘‘අඤ්ඤා’’ති වුත්තා. අඤ්ඤාය බ්‍යාකරණානි **අඤ්ඤාබ්‍යාකරණානි**. තෙනෙවාහ **‘‘අඤ්ඤාබ්‍යාකරණානීති අරහත්තබ්‍යාකරණානී’’**ති. **අධිගතමානෙනාති** අප්පත්තෙ පත්තසඤ්ඤී, අනධිගතෙ අධිගතසඤ්ඤී හුත්වා අධිගතං මයාති මානෙන. චතුත්ථාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

පඨමසම්පදාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කකුධවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

3. තතියපණ්ණාසකං

(11) 1. ඵාසුවිහාරවග්ගො

1-4. සාරජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා

101-4. තතියස්ස පඨමෙ නත්ථි වත්තබ්බං. දුතියෙ පිණ්ඩපාතාදිඅත්ථාය උපසඞ්කමිතුං යුත්තට්ඨානං ගොචරො, වෙසියා ගොචරො අස්සාති **වෙසියාගොචරො,** මිත්තසන්ථවවසෙන උපසඞ්කමිතබ්බට්ඨානන්ති අත්ථො. වෙසියා නාම රූපූපජීවිනියො, තා මිත්තසන්ථවවසෙන න උපසඞ්කමිතබ්බා සමණභාවස්ස අන්තරායකරත්තා, පරිසුද්ධාසයස්සපි ගරහාහෙතුතො, තස්මා දක්ඛිණාදානවසෙන සතිං උපට්ඨපෙත්වා උපසඞ්කමිතබ්බං. **විධවා** වුච්චන්ති මතපතිකා, පවුත්ථපතිකා වා. **ථුල්ලකුමාරියොති** මහල්ලිකා අනිවිද්ධා කුමාරියො. **පණ්ඩකාති** නපුංසකා. තෙ හි උස්සන්නකිලෙසා අවූපසන්තපරිළාහා ලොකාමිසනිස්සිතකථාබහුලා, තස්මා න උපසඞ්කමිතබ්බා. **භික්ඛුනියො** නාම උස්සන්නබ්‍රහ්මචරියා. තථා **භික්ඛූපි**. අඤ්ඤමඤ්ඤං විසභාගවත්ථුභාවතො සන්ථවවසෙන උපසඞ්කමනෙ කතිපාහෙනෙව බ්‍රහ්මචරියන්තරායො සියා, තස්මා න උපසඞ්කමිතබ්බා, ගිලානපුච්ඡනාදිවසෙන උපසඞ්කමනෙ සතොකාරිනා භවිතබ්බං. තතියචතුත්ථානි උත්තානත්ථානෙව.

සාරජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඵාසුවිහාරසුත්තවණ්ණනා

105. පඤ්චමෙ මෙත්තා එතස්ස අත්ථීති මෙත්තං, තංසමුට්ඨානං කායකම්මං **මෙත්තං කායකම්මං**. එස නයො සෙසද්වයෙපි. **ආවීති** පකාසනං. පකාසභාවො චෙත්ථ යං උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරීයති, තස්ස සම්මුඛභාවතොති ආහ **"සම්මුඛා"**ති. **රහොති** අප්පකාසං. අප්පකාසතා ච යං උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරීයති, තස්ස අපච්චක්ඛභාවතොති ආහ **"පරම්මුඛා"**ති. ඉමානි මෙත්තකායකම්මාදීනි භික්ඛූනං වසෙන ආගතානි තෙසං සෙට්ඨපරිසභාවතො, ගිහීසුපි ලබ්භන්තියෙව. භික්ඛූනඤ්හි මෙත්තචිත්තෙන ආභිසමාචාරිකපූරණං මෙත්තං කායකම්මං නාම . ගිහීනං චෙතියවන්දනත්ථාය බොධිවන්දනත්ථාය සඞ්ඝනිමන්තනත්ථාය ගමනං ගාමං පිණ්ඩාය පවිට්ඨෙ භික්ඛූ දිස්වා පච්චුග්ගමනං පත්තප්පටිග්ගහණං ආසනපඤ්ඤාපනං අනුගමනන්ති එවමාදිකං මෙත්තං කායකම්මං නාම. භික්ඛූනං මෙත්තචිත්තෙන ආචාරපඤ්ඤත්තිසික්ඛාපනං කම්මට්ඨානකථනං ධම්මදෙසනා තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං මෙත්තං වචීකම්මං නාම. ගිහීනං ''චෙතියවන්දනාය ගච්ඡාම, බොධිවන්දනාය ගච්ඡාම, ධම්මස්සවනං කරිස්සාම, දීපමාලං පුප්ඵපූජං කරිස්සාම, තීණි සුචරිතානි සමාදාය වත්තිස්සාම, සලාකභත්තාදීනි දස්සාම, වස්සාවාසිකං දස්සාම, අජ්ජ සඞ්ඝස්ස චත්තාරො පච්චයෙ දස්සාම, සඞ්ඝං නිමන්තෙත්වා ඛාදනීයාදීනි සංවිදහථ, ආසනානි පඤ්ඤපෙථ, පානීයං උපට්ඨපෙථ, සඞ්ඝං පච්චුග්ගන්ත්වා ආනෙථ, පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදාපෙථ, ඡන්දජාතා උස්සාහජාතා වෙය්‍යාවච්චං කරොථා''තිආදිකථනකාලෙ මෙත්තං වචීකම්මං නාම. භික්ඛූනං පාතොව උට්ඨාය සරීරප්පටිජග්ගනං කත්වා චෙතියඞ්ගණං ගන්ත්වා වත්තාදීනි කත්වා විවිත්තසෙනාසනෙ නිසීදිත්වා ''ඉමස්මිං විහාරෙ භික්ඛූ සුඛී හොන්තු අවෙරා අබ්‍යාපජ්ජා''ති චින්තනං මෙත්තං මනොකම්මං නාම, ගිහීනං ''අය්‍යා සුඛී හොන්තු අවෙරා අබ්‍යාපජ්ජා''ති චින්තනං මෙත්තං මනොකම්මං නාම.

තත්ථ නවකානං චීවරකම්මාදීසු සහායභාවගමනං සම්මුඛා කායකම්මං නාම, ථෙරානං පන පාදධොවනසිඤ්චනබීජනදානාදිභෙදම්පි සබ්බං සාමීචිකම්මං සම්මුඛා කායකම්මං නාම, උභයෙහිපි දුන්නික්ඛිත්තානං දාරුභණ්ඩාදීනං තෙසු අවඤ්ඤං අකත්වා අත්තනා දුන්නික්ඛිත්තානං විය පටිසාමනං පරම්මුඛා මෙත්තං කායකම්මං නාම. ''දෙවත්ථෙරො තිස්සත්ථෙරො''ති වුත්තං එවං පග්ගය්හවචනං සම්මුඛා මෙත්තං වචීකම්මං නාම, විහාරෙ අසන්තං පන පටිපුච්ඡන්තස්ස ''කුහිං අම්හාකං දෙවත්ථෙරො, කුහිං අම්හාකං තිස්සත්ථෙරො, කදා නු ඛො ආගමිස්සතී''ති එවං පියවචනං පරම්මුඛා මෙත්තං වචීකම්මං නාම. මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානි පන නයනානි උම්මීලෙත්වා පසන්නෙන මුඛෙන ඔලොකනං සම්මුඛා මෙත්තං මනොකම්මං නාම, ''දෙවත්ථෙරො තිස්සත්ථෙරො අරොගො හොතු අබ්‍යාපජ්ජො''ති සමන්නාහරණං පරම්මුඛා මෙත්තං මනොකම්මං නාම. කාමඤ්චෙත්ථ මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානං නයනානං උම්මීලනං, පසන්නෙන මුඛෙන ඔලොකනඤ්ච මෙත්තං කායකම්මමෙව. යස්ස පන චිත්තස්ස වසෙන නයනානං මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධතා, මුඛස්ස ච පසන්නතා, තං සන්ධාය වුත්තං ''මෙත්තං මනොකම්මං නාමා''ති. සමාධිසංවත්තනප්පයොජනානි **සමාධිසංවත්තනිකානි.**

සමානසීලතං ගතොති තෙසු තෙසු දිසාභාගෙසු විහරන්තෙහි භික්ඛූහි සද්ධිං සමානසීලතං ගතො. **යායන්ති** යා අයං මය්හඤ්චෙව තුම්හාකඤ්ච පච්චක්ඛභූතා. **දිට්ඨීති** සම්මාදිට්ඨි. **අරියාති** නිද්දොසා. **නිය්‍යාතීති** වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරති නිග්ගච්ඡති. සයං නිය්‍යාන්තීයෙව හි තංසමඞ්ගිපුග්ගලං වට්ටදුක්ඛතො නිය්‍යාපෙතීති වුච්චති. යා සත්ථු අනුසිට්ඨි, තං කරොතීති **තක්කරො** , තස්ස, යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජකස්සාති අත්ථො. **දුක්ඛක්ඛයායාති** සබ්බදුක්ඛක්ඛයත්ථං. **දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතොති** සමානදිට්ඨිභාවං උපගතො.

ඵාසුවිහාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-10. ආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා

106-110. ඡට්ඨෙ **අධිසීලෙ**ති නිමිත්තත්ථෙ භුම්මං, සීලනිමිත්තං න උපවදති න නින්දතීති අත්ථො. අත්තනි කම්මෙ ච අනු අනු පෙක්ඛති සීලෙනාති **අත්තානුපෙක්ඛී**. සත්තමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

ආනන්දසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඵාසුවිහාරවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(12) 2. අන්ධකවින්දවග්ගො

1-4. කුලූපකසුත්තාදිවණ්ණනා

111-114. දුතියස්ස පඨමෙ අසන්ථවෙසු කුලෙසු විස්සාසො එතස්සාති **අසන්ථවවිස්සාසී**. අනිස්සරො හුත්වා විකප්පෙති සංවිදහති සීලෙනාති **අනිස්සරවිකප්පී**. විස්සට්ඨානි විසුං බිත්තානි භෙදෙන අවත්ථිතානි කුලානි සටනත්ථාය උපසෙවති සීලෙනාති **විස්සට්ඨුපසෙවී**. දුතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

කුලූපකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-13. මච්ඡරිනීසුත්තාදිවණ්ණනා

115-123. පඤ්චමෙ ආවාසමච්ඡරියාදීනි පඤ්ච ඉධ භික්ඛුනියා වසෙන ආගතානි, භික්ඛුස්ස වසෙනපි තානි වෙදිතබ්බානි. ආවාසමච්ඡරියෙන හි සමන්නාගතො භික්ඛු ආගන්තුකං දිස්වා ‘‘එත්ථ චෙතියස්ස වා සඞ්ඝස්ස වා පරික්ඛාරො ඨපිතො’’තිආදීනි වත්වා සඞ්ඝිකආවාසං න දෙති. කුලමච්ඡරියෙන සමන්නාගතො භික්ඛු තෙහි තෙහි කාරණෙහි ආදීනවං දස්සෙත්වා අත්තනො උපට්ඨාකෙ කුලෙ අඤ්ඤෙසං පවෙසම්පි නිවාරෙති. ලාභමච්ඡරියෙන සමන්නාගතො සඞ්ඝිකම්පි ලාභං මච්ඡරායන්තො යථා අඤ්ඤෙ න ලභන්ති, එවං කරොති අත්තනා විසමනිස්සිතතාය බලවනිස්සිතතාය ච. වණ්ණමච්ඡරියෙන සමන්නාගතො අත්තනො වණ්ණං වණ්ණෙති, පරෙසං වණ්ණෙ ‘‘කිං වණ්ණො එසො’’ති තං තං දොසං වදති. **වණ්ණොති** චෙත්ථ සරීරවණ්ණොපි, ගුණවණ්ණොපි වෙදිතබ්බො.

ධම්මමච්ඡරියෙන සමන්නාගතො – ‘‘ඉමං ධම්මං පරියාපුණිත්වා එසො මං අභිභවිස්සතී’’ති අඤ්ඤස්ස න දෙති. යො පන – ‘‘අයං ඉමං ධම්මං උග්ගහෙත්වා අඤ්ඤථා අත්ථං විපරිවත්තෙත්වා නාසෙස්සතී’’ති ධම්මානුග්ගහෙන වා – ‘‘අයං ඉමං ධම්මං උග්ගහෙත්වා උද්ධතො උන්නළො අවූපසන්තචිත්තො අපුඤ්ඤං පසවිස්සතී’’ති පුග්ගලානුග්ගහෙන වා න දෙති, න තං මච්ඡරියං. **ධම්මොති** චෙත්ථ පරියත්තිධම්මො අධිප්පෙතො. පටිවෙධධම්මො හි අරියානංයෙව හොති, තෙ ච නං න මච්ඡරායන්ති මච්ඡරියස්ස සබ්බසො පහීනත්තාති තස්ස අසම්භවො එව. තත්ථ ආවාසමච්ඡරියෙන ලොහගෙහෙ පච්චති, යක්ඛො වා පෙතො වා හුත්වා තස්සෙව ආවාසස්ස සඞ්කාරං සීසෙන උක්ඛිපිත්වා චරති. කුලමච්ඡරියෙන අප්පභොගො හොති. ලාභමච්ඡරියෙන ගූථනිරයෙ නිබ්බත්තති, සඞ්ඝස්ස වා ගණස්ස වා ලාභං මච්ඡරායිත්වා පුග්ගලිකපරිභොගෙන වා පරිභුඤ්ජිත්වා යක්ඛො වා පෙතො වා මහාඅජගරො වා හුත්වා නිබ්බත්තති. වණ්ණමච්ඡරියෙන භවෙසු නිබ්බත්තස්ස වණ්ණො නාම න හොති. ධම්මමච්ඡරියෙන කුක්කුළනිරයෙ නිබ්බත්තති. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

මච්ඡරිනීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අන්ධකවින්දවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(13) 3. ගිලානවග්ගො

124-130. තතියො වග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

(14) 4. රාජවග්ගො

1. පඨමචක්කානුවත්තනසුත්තවණ්ණනා

131. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **අත්ථඤ්ඤූ**ති හිතඤ්ඤූ. හිතපරියායො හෙත්ථ අත්ථ-සද්දො ‘‘අත්තත්ථො පරත්ථො’’තිආදීසු (මහානි. 69; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙසො 85; පටි. ම. 3.5) විය. යස්මා චෙස පරෙසං හිතං ජානන්තො තෙ අත්තනි රඤ්ජෙති, තස්මා වුත්තං **‘‘රඤ්ජිතුං ජානාති’’**ති. **දණ්ඩෙ**ති අපරාධානුරූපෙ දණ්ඩනෙ. **බලම්හී**ති බලකායෙ. **පඤ්ච අත්ථෙ**ති අත්තත්ථො, පරත්ථො, උභයත්ථො, දිට්ඨධම්මිකො අත්ථො, සම්පරායිකො අත්ථොති එවං පඤ්චප්පභෙදෙ අත්ථෙ. **චත්තාරො ධම්මෙ**ති චතුසච්චධම්මෙ, කාමරූපාරූපලොකුත්තරභෙදෙ වා චත්තාරො ධම්මෙ. පටිග්ගහණපරිභොගමත්තඤ්ඤුතාය එව පරියෙසනවිස්සජ්ජනමත්තඤ්ඤුතාපි බොධිතා හොන්තීති **‘‘පටිග්ගහණපරිභොගමත්තං ජානාති’’**ඉච්චෙව වුත්තං.

උත්තරති අතික්කමති, අභිභවතීති වා උත්තරං, නත්ථි එත්ථ උත්තරන්ති **අනුත්තරං**. අනතිසයං, අප්පටිභාගං වා අනෙකාසු දෙවමනුස්සපරිසාසු අනෙකසතක්ඛත්තුං තෙසං අරියසච්චප්පටිවෙධසම්පාදනවසෙන පවත්තා භගවතො ධම්මදෙසනා **ධම්මචක්කං**. අපිච සබ්බපඨමං අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤප්පමුඛාය අට්ඨාරසපරිසගණාය බ්‍රහ්මකොටියා චතුසච්චස්ස පටිවෙධවිධායිනී යා ධම්මදෙසනා, තස්සා සාතිසයා ධම්මචක්කසමඤ්ඤා. තත්ථ සතිපට්ඨානාදිධම්මො එව පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති **ධම්මචක්කං. චක්ක**න්ති වා ආණා ධම්මතො අනපෙතත්තා, ධම්මඤ්ච තං චක්කඤ්චාති **ධම්මචක්කං**. ධම්මෙන ඤායෙන චක්කන්තිපි **ධම්මචක්කං**. යථාහ ‘‘ධම්මඤ්ච පවත්තෙති චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං, චක්කඤ්ච පවත්තෙති ධම්මඤ්චාති ධම්මචක්කං, ධම්මෙන පවත්තෙතීති ධම්මචක්ක’’න්තිආදි (පටි. ම. 2.40-41). **අප්පටිවත්තිය**න්ති ධම්මිස්සරස්ස භගවතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මචක්කස්ස අනුත්තරභාවතො අප්පටිසෙධනීයං. කෙහි පන අප්පටිවත්තියන්ති ආහ – **‘‘සමණෙන වා’’**තිආදි. තත්ථ **සමණෙනා**ති පබ්බජ්ජං උපගතෙන. **බ්‍රාහ්මණෙනා**ති ජාතිබ්‍රාහ්මණෙන. සාසනපරමත්ථසමණබ්‍රාහ්මණානඤ්හි පටිලොමචිත්තංයෙව නත්ථි. **දෙවෙනා**ති කාමාවචරදෙවෙන. **කෙනචී**ති යෙන කෙනචි අවසිට්ඨපාරිසජ්ජෙන. එත්තාවතා අට්ඨන්නම්පි පරිසානං අනවසෙසපරියාදානං දට්ඨබ්බං. **ලොකස්මි**න්ති සත්තලොකෙ.

පඨමචක්කානුවත්තනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියචක්කානුවත්තනසුත්තවණ්ණනා

132. දුතියෙ **චක්කවත්තිවත්ත**න්ති දසවිධං, ද්වාදසවිධං වා චක්කවත්තිභාවාවහං වත්තං. තත්ථ අන්තොජනස්මිං බලකායෙ ධම්මිකායෙව රක්ඛාවරණගුත්තියා සංවිධානං, ඛත්තියෙසු, අනුයන්තෙසු, බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙසු, නෙගමජානපදෙසු, සමණබ්‍රාහ්මණෙසු, මිගපක්ඛීසු, අධම්මිකපටික්ඛෙපො, අධනානං ධනානුප්පදානං, සමණබ්‍රාහ්මණෙ උපසඞ්කමිත්වා පඤ්හපුච්ඡනන්ති ඉදං දසවිධං චක්කවත්තිවත්තං. ඉදමෙව ච ගහපතිකෙ පක්ඛිජාතෙ ච විසුං කත්වා ගහණවසෙන ද්වාදසවිධං. **පිතරා පවත්තිතමෙව අනුප්පවත්තෙතී**ති දසවිධං වා ද්වාදසවිධං වා චක්කවත්තිවත්තං පූරෙත්වා නිසින්නස්ස පුත්තස්ස අඤ්ඤං පාතුභවති, සො තං පවත්තෙති. රතනමයත්තා පන සදිසට්ඨෙන තදෙවෙතන්ති කත්වා ‘‘පිතරා පවත්තිත’’න්ති වුත්තං. යස්මා වා සො ‘‘අප්පොස්සුක්කො, ත්වං දෙව, හොහි, අහමනුසාසිස්සාමී’’ති ආහ. තස්මා පිතරා පවත්තිතං ආණාචක්කං අනුප්පවත්තෙති නාමාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යඤ්හි අත්තනො පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධං චක්කරතනං, තං නිප්පරියායතො තෙන පවත්තිතං නාම, නෙතරන්ති පඨමනයො වුත්තො. යස්මා පවත්තිතස්සෙව අනුවත්තනං, පඨමනයො ච තංසදිසෙ තබ්බොහාරවසෙන වුත්තොති තං අනාදියිත්වා දුතියනයො වුත්තො.

දුතියචක්කානුවත්තනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. යස්සංදිසංසුත්තවණ්ණනා

134. චතුත්ථෙ **‘‘උභතො සුජාතො’’**ති එත්තකෙ වුත්තෙ යෙහි කෙහිචි ද්වීහි භාගෙහි සුජාතතා පඤ්ඤාපෙය්‍ය, සුජාත-සද්දො ච ‘‘සුජාතො චාරුදස්සනො’’තිආදීසු (ම. නි. 2.399; සු. නි. 553; ථෙරගා. 818) ආරොහසම්පත්තිපරියායොති ජාතිවසෙන සුජාතතං විභාවෙතුං **‘‘මාතිතො ච පිතිතො චා’’**ති වුත්තං. අනොරසපුත්තවසෙනපි ලොකෙ මාතුපිතුසමඤ්ඤා දිස්සති, ඉධ පන සා ඔරසපුත්තවසෙන ඉච්ඡිතාති දස්සෙතුං **‘‘සංසුද්ධගහණිකො’’**ති වුත්තං. ගබ්භං ගණ්හාති ධාරෙතීති **ගහණී,** ගබ්භාසයසඤ්ඤිතො මාතුකුච්ඡිප්පදෙසො. තෙනාහ **‘‘සංසුද්ධාය මාතුකුච්ඡියා සමන්නාගතො’’**ති. යථාභුත්තස්ස ආහාරස්ස විපාචනවසෙන ගණ්හනතො අඡඩ්ඩනතො **ගහණී,** තෙජොධාතු. පිතා ච මාතා ච පිතරො. පිතූනං පිතරො පිතාමහා. තෙසං යුගො පිතාමහයුගො, තස්මා **යාව සත්තමා පිතාමහයුගා,** පිතාමහද්වන්දාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එවඤ්හි පිතාමහග්ගහණෙනෙව මාතාමහොපි ගහිතොති සො අට්ඨකථායං විසුං න උද්ධතො. යුග-සද්දො චෙත්ථ එකසෙසනයෙන දට්ඨබ්බො ‘‘යුගො ච යුගො ච යුගො’’ති. එවඤ්හි තත්ථ තත්ථ ද්වින්නං ගහිතමෙව හොති. තෙනාහ **‘‘තතො උද්ධං සබ්බෙපි පුබ්බපුරිසා

පිතාමහග්ගහණෙනෙව ගහිතා"ති. පුරිසග්ගහණඤ්චෙත්ථ උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන කතන්ති දට්ඨබ්බං. එවඤ්හි "මාතිතො"ති පාළිවචනං සමත්ථිතං හොති.

අක්ඛිත්තොති අප්පත්තක්ඛෙපො. **අනවක්ඛිත්තො**ති සම්පත්තවිවාදාදීසු න අවක්ඛිත්තො න ඡඩ්ඩිතො. **ජාතිවාදෙනා**ති හෙතුම්හි කරණවචනන්ති දස්සෙතුං **"කෙන කාරණෙනා"**තිආදි වුත්තං. එත්ථ ච "උභතො...පෙ.... පිතාමහයුගා"ති එතෙන ඛත්තියස්ස යොනිදොසාභාවො දස්සිතො සංසුද්ධග්ගහණිකභාවකිත්තනතො. "අක්ඛිත්තො"ති ඉමිනා කිරියාපරාධාභාවො. කිරියාපරාධෙන හි සත්තා ඛෙපං පාපුණන්ති. "අනුපක්කුට්ඨො"ති ඉමිනා අයුත්තසංසග්ගාභාවො. අයුත්තසංසග්ගඤ්හි පටිච්ච සත්තා අක්කොසං ලභන්ති.

අඩ්ඪතා නාම විභවසම්පන්නතා, සා තං තං උපාදායුපාදාය වුච්චතීති ආහ **"යො කොචි අත්තනො සන්තකෙන විභවෙන අඩ්ඪො හොති"**ති. තථා මහද්ධනතාපීති තං උක්කංසගතං දස්සෙතුං **"මහතා අපරිමාණසඞ්ඛෙන ධනෙන සමන්නාගතො"**ති වුත්තං. භුඤ්ජිතබ්බතො පරිභුඤ්ජිතබ්බතො විසෙසතො කාමා භොගා නාමාති ආහ **"පඤ්චකාමගුණවසෙනා"**ති. කොට්ඨං වුච්චති ධඤ්ඤස්ස ආවසනට්ඨානං, කොට්ඨභූතං අගාරං **කොට්ඨාගාරං.** තෙනාහ **"ධඤ්ඤෙන ච පරිපුණ්ණකොට්ඨාගාරො"**ති. එවං සාරගබ්භං කොසො, ධඤ්ඤපරිට්ඨපනට්ඨානඤ්ච කොට්ඨාගාරන්ති දස්සෙත්වා ඉදානි තතො අඤ්ඤථා තං දස්සෙතුං **"අථ වා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා අසිනො තික්ඛභාවපරිහාරකො පටිච්ඡදො "කොසො"ති වුච්චති. එවං රඤ්ඤො තික්ඛභාවපරිහාරං කත්වා චතුරඞ්ගිනී සෙනා කොසොති ආහ **"චතුබ්බිධො කොසො හත්ථී අස්සා රථා පත්තී"**ති. වත්ථකොට්ඨාගාරග්ගහණෙනෙව සබ්බස්සපි භණ්ඩට්ඨපනට්ඨානස්ස ගහිතත්තා **"තිවිධං කොට්ඨාගාර"**න්ති වුත්තං.

යස්සා පඤ්ඤාය වසෙන පුරිසො "පණ්ඩිතො"ති වුච්චති, තං පණ්ඩිච්චන්ති ආහ **"පණ්ඩිච්චෙන සමන්නාගතො"**ති. තංතංඉතිකත්තබ්බතාසු ඡෙකභාවො බ්‍යත්තභාවො **වෙය්‍යත්තියං.** සම්මොහං හිංසති විධමතීති මෙධා, සා එතස්ස අත්ථීති **මෙධාවී.** ඨානෙ ඨානෙ උප්පත්ති එතිස්සා අත්ථීති **ඨානුප්පත්ති,** ඨානසො උප්පජ්ජනපඤ්ඤා. **වඩ්ඪිඅත්ථෙ**ති වඩ්ඪිසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ.

යස්සංදිසංසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-9. පත්ථනාසුත්තාදිවණ්ණනා

135-9. පඤ්චමෙ **හත්ථිස්මි**න්ති හත්ථිසිප්පෙ. හත්ථීති හි හත්ථිවිසයත්තා හත්ථිසන්නිස්සිතත්තා ච හත්ථිසිප්පං ගහිතං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. වයතීති වයො, සොභනෙසු කත්ථචි අපක්ඛලන්තො අවිත්ථායන්තො තානි සන්ධාරෙතුං සක්කොතීති අත්ථො. න වයො අවයො, තානි අත්ථතො සද්දතො ච සන්ධාරෙතුං න සක්කොති. අවයො න හොතීති **අනවයො.** ද්වෙ පටිසෙධා පකතිං ගමෙන්තීති ආහ **"අනවයොති සමත්ථො"**ති. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

පත්ථනාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සොතසුත්තවණ්ණනා

140. දසමෙ **තිබ්බාන**න්ති තික්ඛානං. **ඛරාන**න්ති කක්කසානං. **කටුකාන**න්ති දාරුණානං. **අසාතාන**න්ති නසාතානං අප්පියානං. න තාසු මනො අප්පෙති, න තා මනං අප්පායන්ති වඩ්ඪෙන්තීති **අමනාපා.**

සොතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

රාජවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(15) 5. තිකණ්ඩකීවග්ගො

1. අවජානාතිසුත්තවණ්ණනා

141. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **දත්වා අවජානාතීති** එත්ථ එකො භික්ඛු මහාපුඤ්ඤො චතුපච්චයලාභී හොති, සො චීවරාදීනි ලභිත්වා අඤ්ඤං අප්පපුඤ්ඤං ආපුච්ඡති. සොපි තස්මිං පුනප්පුනං ආපුච්ඡන්තෙපි ගණ්හාතියෙව. අථස්ස ඉතරො ථොකං කුපිතො හුත්වා මඞ්කුභාවං උප්පාදෙතුකාමො වදති ‘‘අයං අත්තනො ධම්මතාය චීවරාදීනි න ලභති, අම්හෙ නිස්සාය ලභතී’’ති. එවම්පි **දත්වා අවජානාති** නාම. එකො පන එකෙන සද්ධිං ද්වෙ තීණි වස්සානි වසන්තො පුබ්බෙ තං පුග්ගලං ගරුං කත්වා ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ චිත්තීකාරං න කරොති, ආසනනිසින්නට්ඨානම්පි න ගච්ඡති. අයම්පි පුග්ගලො **සංවාසෙන අවජානාති** නාම. **ආධෙය්‍යමුඛොති** ආදිතො ධෙය්‍යමුඛො, පඨමවචනස්මිංයෙව ඨපිතමුඛොති අත්ථො. තත්‍රායං නයො – එකො පුග්ගලො සාරුප්පංයෙව භික්ඛුං ‘‘අසාරුප්පො එසො’’ති කථෙති. තං සුත්වා එස නිට්ඨං ගච්ඡති, පුන අඤ්ඤෙන සභාගෙන භික්ඛුනා ‘‘සාරුප්පො අය’’න්ති වුත්තෙපි තස්ස වචනං න ගණ්හාති. අසුකෙන නාම ‘‘අසාරුප්පො අය’’න්ති අම්හාකං කථිතන්ති පුරිමභික්ඛුනොව කථං ගණ්හාති. අපරොපිස්ස දුස්සීලං ‘‘සීලවා’’ති කථෙති. තස්ස වචනං සද්දහිත්වා පුන අඤ්ඤෙන ‘‘අසාරුප්පො එසො භික්ඛු, නායං තුම්හාකං සන්තිකං උපසඞ්කමිතුං යුත්තො’’ති වුත්තෙපි තස්ස වචනං අග්ගහෙත්වා පුරිමංයෙව කථං ගණ්හාති. අපරො වණ්ණම්පි කථිතං ගණ්හාති, අවණ්ණම්පි කථිතං ගණ්හාතියෙව. අයම්පි **ආධෙය්‍යමුඛොයෙව** නාම ආධාතබ්බමුඛො, යං යං සුණාති, තත්ථ තත්ථ ඨපිතමුඛොති අත්ථො.

ලොලොති සද්ධාදීනං ඉත්තරකාලප්පතිතත්තා අස්සද්ධියාදීහි ලුලිතභාවෙන ලොලො. **ඉත්තරභත්තීති**ආදීසු පුනප්පුනං භජනෙන සද්ධාව භත්තිපෙමං. සද්ධාපෙමම්පි ගෙහස්සිතපෙමම්පි වට්ටති, පසාදො සද්ධාපසාදො. **එවං පුග්ගලො ලොලො හොතීති** එවං ඉත්තරසද්ධාදිතාය පුග්ගලො ලොලො නාම හොති. හලිද්දිරාගො විය, ථුසරාසිම්හි කොට්ටිතඛානුකො විය, අස්සපිට්ඨියං ඨපිතකුම්භණ්ඩං විය ච අනිබද්ධට්ඨානෙ මුහුත්තෙන කුප්පති. **මන්දො මොමූහොති** අඤ්ඤාණභාවෙන මන්දො, අවිසයතාය මොමූහො, මහාමූළ්හොති අත්ථො.

අවජානාතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-3. ආරභතිසුත්තාදිවණ්ණනා

142-3. දුතියෙ **ආරභතීති** එත්ථ **ආරම්භ**-සද්දො කම්මකිරියහිංසනවීරියකොපනාපත්තිවීතික්කමෙසු වත්තති. තථා හෙස ‘‘යං කිඤ්චි දුක්ඛං සම්භොති, සබ්බං ආරම්භපච්චයා’’ති (සු. නි. 749) කම්මෙ ආගතො. ‘‘මහාරම්භා මහායඤ්ඤා, න තෙ හොන්ති මහප්ඵලා’’ති (සං. නි. 1.120; අ. නි. 4.39) කිරියාය. ‘‘සමණං ගොතමං උද්දිස්ස පාණං ආරභන්තී’’ති (ම. නි. 2.51) හිංසනෙ. ‘‘ආරම්භථ නික්ඛමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ’’ති (සං. නි. 1.185; නෙත්ති. 29; පෙටකො. 38; මි. ප. 5.1.4) වීරියෙ. ‘‘බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරතො හොතී’’ති (දී. නි. 1.10, 195; ම. නි. 1.293) කොපනෙ. ‘‘ආරභති ච විප්පටිසාරී ච හොතී’’ති (අ. නි. 5.142; පු. ප. 191) අයං පන ආපත්තිවීතික්කමෙ ආගතො, තස්මා ආපත්තිවීතික්කමවසෙන ආරභති චෙව, තප්පච්චයා ච විප්පටිසාරී හොතීති අයමෙත්ථ අත්ථො. **යථාභූතං නප්පජානාතීති** අනධිගතත්තා යථාසභාවතො න ජානාති. **යත්ථස්සාති** යස්මිං අස්ස, යං ඨානං පත්වා එතස්ස පුග්ගලස්ස උප්පන්නා පාපකා අකුසලා ධම්මා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣන්තීති අත්ථො. කිං පන පත්වා තෙ නිරුජ්ඣන්තීති? අරහත්තමග්ගං, ඵලප්පත්තස්ස පන නිරුද්ධා නාම හොන්ති. එවං සන්තෙපි ඉධ මග්ගකිච්චවසෙන පන ඵලමෙව වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ආරභති න විප්පටිසාරී හොතීති ආපත්තිං ආපජ්ජති, තං පනෙස දෙසෙතුං සභාගපුග්ගලං පරියෙසති, තස්මා න විප්පටිසාරී හොති. **න ආරභති විප්පටිසාරී හොතීති** ආපත්තිං න ආපජ්ජති, විනයපඤ්ඤත්තියං පන අකොවිදත්තා අනාපත්තියා ආපත්තිසඤ්ඤී හුත්වා විප්පටිසාරී හොතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **‘‘න ආරභති න විප්පටිසාරී හොතී’’**ති යො වුත්තො, කතරො සො පුග්ගලො? ඔස්සට්ඨවීරියපුග්ගලො. සො හි ‘‘කිං මෙ ඉමස්මිං කාලෙ පරිනිබ්බානෙන, අනාගතෙ මෙත්තෙය්‍යසම්මාසම්බුද්ධකාලෙ පරිනිබ්බායිස්සාමී’’ති විසුද්ධසීලොපි පටිපත්තිං න පූරෙති. සො හි ‘‘කිමත්ථං ආයස්මා පමත්තො විහරති, පුථුජ්ජනස්ස නාම ගති අනිබද්ධා, තස්මා හි මෙත්තෙය්‍යසම්මාසම්බුද්ධස්ස සම්මුඛීභාවං ලභෙය්‍යාසි, අරහත්තත්ථාය විපස්සනං භාවෙහී’’ති ඔවදිතබ්බොව.

සාධූති ආයාචනත්ථෙ නිපාතො. ඉදං වුත්තං හොති – යාව අපරද්ධං වත ආයස්මතා, එවං සන්තෙපි මයං ආයස්මන්තං යාචාම, දෙසෙතබ්බයුත්තකස්ස දෙසනාය, වුට්ඨාතබ්බයුත්තකස්ස වුට්ඨානෙන, ආවිකාතබ්බයුත්තකස්ස ආවිකිරියාය ආරම්භජෙ ආසවෙ පහාය සුද්ධන්තෙ ඨිතභාවපච්චවෙක්ඛණෙන විප්පටිසාරජෙ ආසවෙ පටිවිනොදෙත්වා නීහරිත්වා විපස්සනාචිත්තඤ්චෙව විපස්සනාපඤ්ඤඤ්ච වඩ්ඪෙතූති. **අමුනා පඤ්චමෙන පුග්ගලෙනාති** එතෙන පඤ්චමෙන ඛීණාසවපුග්ගලෙන. **සමසමො භවිස්සතීති** ලොකුත්තරගුණෙහි සමභාවෙනෙව සමො භවිස්සතීති එවං ඛීණාසවෙන ඔවදිතබ්බොති අත්ථො. තතියං උත්තානමෙව.

ආරභතිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-6. තිකණ්ඩකීසුත්තාදිවණ්ණනා

144-6. චතුත්ථෙ **පටිකූලෙ**ති අමනුඤ්ඤෙ අනිට්ඨෙ. **අප්පටිකූලසඤ්ඤී**ති ඉට්ඨාකාරෙනෙව පවත්තචිත්තො. **ඉට්ඨස්මිං වත්ථුස්මිං අසුභාය වා ඵරති, අනිච්චතො වා උපසංහරති** උපනෙති පවත්තෙති. **අනිට්ඨස්මිං වත්ථුස්මි**න්ති අනිට්ඨෙ සත්තසඤ්ඤිතෙ ආරම්මණෙ. **මෙත්තාය වා ඵරතී**ති මෙත්තං හිතෙසිතං උපසංහරන්තො සබ්බත්ථකමෙව වා තත්ථ ඵරති. **ධාතුතො වා උපසංහරතී**ති ධම්මසභාවචින්තනෙන ධාතුතො පච්චවෙක්ඛණාය ධාතුමනසිකාරං වා තත්ථ පවත්තෙති. **තදුභයං අභිනිවජ්ජෙත්වා**ති සභාවතො ආනුභාවතො ච උපතිට්ඨන්තං ආරම්මණෙ පටිකූලභාවං අප්පටිකූලභාවඤ්චාති තං උභයං පහාය අග්ගහෙත්වා, සබ්බස්මිං පන තස්මිං මජ්ඣත්තො හුත්වාති වුත්තං හොති. මජ්ඣත්තො හුත්වා විහරිතුකාමො පන කිං කරොතීති? ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ආපාථං ගතෙසු නෙව සොමනස්සිතො හොති, න දොමනස්සිතො හොති. **උපෙක්ඛකො විහරෙය්‍යා**ති ඉට්ඨෙ අරජ්ජන්තො අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තො යථා අඤ්ඤෙ අසමපෙක්ඛනෙන මොහං උප්පාදෙන්ති, එවං අනුප්පාදෙන්තො ඡසු ආරම්මණෙසු ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාය උපෙක්ඛකො විහරෙය්‍ය. තෙනෙවාහ **''ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවසෙන පඤ්චමො''**ති. ඉට්ඨානිට්ඨඡළාරම්මණාපාථෙ පරිසුද්ධපකතිභාවාවිජහනලක්ඛණාය ඡසු ද්වාරෙසු පවත්තනතො ''ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා''ති ලද්ධනාමාය තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාය වසෙන පඤ්චමො වාරො වුත්තොති අත්ථො. පඤ්චමං ඡට්ඨඤ්ච උත්තානමෙව.

තිකණ්ඩකීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. අසප්පුරිසදානසුත්තාදිවණ්ණනා

147-150. සත්තමෙ **අසක්කච්ච**න්ති අනාදරං කත්වා. දෙය්‍යධම්මස්ස අසක්කච්චකරණං නාම අසම්පන්නං කරොතීති ආහ **''න සක්කරිත්වා සුචිං කත්වා දෙතී''**ති, උත්තණ්ඩුලාදිදොසවිරහිතං සුචිසම්පන්නං කත්වා න දෙතීති අත්ථො. **අචිත්තීකත්වා**ති න චිත්තෙ කත්වා, න පූජෙත්වාති අත්ථො. පූජෙන්තො හි පූජෙතබ්බවත්ථුං චිත්තෙ ඨපෙති, න තතො බහි කරොති. චිත්තං වා අච්ඡරියං කත්වා පටිපත්තිවිකරණං සම්භාවනකිරියා, තප්පටික්ඛෙපතො **අචිත්තීකරණං** අසම්භාවනකිරියා. **අගාරවෙන දෙතී**ති පුග්ගලෙ අගරුං කරොන්තො නිසීදනට්ඨානෙ අසම්මජ්ජිත්වා යත්ථ වා තත්ථ වා නිසීදාපෙත්වා යං වා තං වා ආධාරකං ඨපෙත්වා දානං දෙති. **අසහත්ථා**ති න අත්තනො හත්ථෙන දෙති, දාසකම්මකරොදීහි දාපෙති. **අපවිද්ධං දෙතී**ති අන්තරා අපවිද්ධං විච්ඡෙදං කත්වා දෙති. තෙනාහ **''න නිරන්තරං දෙතී''**ති. අථ වා **අපවිද්ධං දෙතී**ති උච්ඡිට්ඨාදිඡඩ්ඩනීයධම්මං විය අවක්ඛිත්තකං කත්වා දෙති. තෙනාහ **''ඡඩ්ඩෙතුකාමො විය දෙතී''**ති. ''අද්ධා ඉමස්ස දානස්ස ඵලමෙව ආගච්ඡතී''ති එවං යස්ස කම්මස්සකතාදිට්ඨි අත්ථි, සො ආගමනදිට්ඨිකො, අයං පන න තාදිසොති **අනාගමනදිට්ඨිකො**. තෙනාහ **''කතස්ස නාම ඵලං ආගමිස්සතී''**තිආදි. අට්ඨමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

අසප්පුරිසදානසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තිකණ්ඩකීවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

4. චතුත්ථපණ්ණාසකං

(16) 1. සද්ධම්මවග්ගො

151-160. පඨමො වග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

(17) 2. ආසාතවග්ගො

1-5. පඨමආසාතපටිවිනයසුත්තාදිවණ්ණනා

161-165. දුතියස්ස පඨමෙ නත්ථි වත්තබ්බං. දුතියෙ ආසාතො පටිවිනයති එත්ථ, එතෙහීති වා **ආසාතපටිවිනයා**. තෙනාහ **‘‘ආසාතො එතෙහි පටිවිනෙතබ්බො’’**තිආදි.

නන්තකන්ති අනන්තකං, අන්තවිරහිතං වත්ථඛණ්ඩං. යදි හි තස්ස අන්තො භවෙය්‍ය, ‘‘පිලොතිකා’’ති සඞ්ඛං න ගච්ඡෙය්‍ය.

සෙවාලෙනාති බීජකණ්ණිකකෙසරාදිභෙදෙන සෙවාලෙන. **උදකපප්පටකෙනාති** නීලමණ්ඩූකපිට්ඨිවණ්ණෙන උදකපිට්ඨිං ඡාදෙත්වා නිබ්බත්තෙන උදකපිට්ඨිකෙන. **සම්මෙන අනුගතොති** සම්මෙන වුට්ඨියො අභිභූතො. **චිත්තුප්පාදන්ති** පටිඝසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදං.

විසභාගවෙදනුප්පත්තියා කකචෙනෙව ඉරියාපථපවත්තිනිවාරණෙන ඡින්දන්තො ආබාධතී පීළෙතීති ආබාධො, සො අස්ස අත්ථීති **ආබාධිකො**. තංසමුට්ඨානෙන **දුක්ඛිතො** සඤ්ජාතදුක්ඛො. **බාළ්හගිලානොති** අධිමත්තගිලානො. **ගාමන්තනායකස්සාති** ගාමන්තසම්පාපකස්ස.

පසන්නභාවෙන උදකස්ස අච්ඡභාවො වෙදිතබ්බොති ආහ **‘‘අච්ඡොදකාති පසන්නොදකා’’**ති. සාදුරසතාය සාතතාති ආහ **‘‘මධුරොදකා’’**ති. තනුකමෙව සලිලං විසෙසතො සීතලං, න බහලාති ආහ **‘‘තනුසීතසලිලා’’**ති. **සෙතකාති** නික්කද්දමා. සච්ක්ඛල්ලාදිවසෙන හි උදකස්ස විවණ්ණතා. සභාවතො පන තං සෙතවණ්ණමෙව. තතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

පඨමආසාතපටිවිනයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. නිරොධසුත්තවණ්ණනා

166. ඡට්ඨෙ **අමරිසනත්ථෙති** අසහනත්ථෙ. **අනාගතවචනං කතන්ති** අනාගතසද්දප්පයොගො කතො, අත්ථො පන වත්තමානකාලිකොව. අක්ඛරචින්තකා (පාණිනි. 3.3.145-146) හි ඊදිසෙසු ඨානෙසු අනොකප්පනාමරිසනත්ථවසෙන අත්ථිසද්දෙ උපපදෙ වත්තමානකාලෙපි අනාගතවචනං කරොන්ති.

නිරොධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-9. චොදනාසුත්තාදිවණ්ණනා

167-9. සත්තමෙ **වත්ථුසන්දස්සනාති** යස්මිං වත්ථුස්මිං ආපත්ති, තස්ස සරූපතො දස්සනං. **ආපත්තිසන්දස්සනාති** යං ආපත්තිං සො ආපන්නො, තස්සා දස්සනං. **සංවාසප්පටික්ඛෙපොති** උපොසථප්පවාරණාදිසංවාසස්ස පටික්ඛිපනං අකරණං. **සාමීචිප්පටික්ඛෙපොති** අභිවාදනාදිසාමීචිකිරියාය අකරණං. **චොදයමානෙනාති** චොදෙන්තෙන. **වුදිතකස්ස කාලොති** වුදිතකස්ස චොදෙතබ්බකාලො. **පුග්ගලන්ති** චොදෙතබ්බපුග්ගලං. **උපපරික්ඛිත්වාති** ‘‘අයං වුදිතකලක්ඛණෙ තිට්ඨති, න තිට්ඨතී’’ති වීමංසිත්වා. **අයසං ආරොපෙතීති** ‘‘ඉමෙ මං අභූතෙන අබ්භාචික්ඛන්තා අයසං බ්‍යසනං උප්පාදෙන්තී’’ති භික්ඛූනං අයසං උප්පාදෙති. අට්ඨමනවමානි උත්තානත්ථානෙව.

චොදනාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. භද්දජිසුත්තවණ්ණනා

170. දසමෙ **අභිභවිත්වා ඨිතො** ඉමෙ සත්තෙති අධිප්පායො. යස්මා පන සො ‘‘පාසංසභාවෙන උත්තමභාවෙන ච තෙ සත්තෙ අභිභවිත්වා ඨිතො’’ති අත්තානං මඤ්ඤති, තස්මා වුත්තං **‘‘ජෙට්ඨකො’’**ති. **අඤ්ඤදත්ථු දසොති** දස්සනෙ අන්තරායාභාවවචනෙන ඤෙය්‍යාවිසෙසපරිග්ගාහිකභාවෙන ච අනාවරණදස්සාවිතං පටිජානාතීති ආහ **‘‘සබ්බං පස්සතීති අධිප්පායො’’**ති.

භද්දජිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආසාතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(18) 3. උපාසකවග්ගො

1-6. සාරජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා

171-176. තතියස්ස පඨමදුතියතතියචතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං. පඤ්චමෙ **උපාසකපච්ඡිමකොති** උපාසකනිහීනො. ‘‘ඉමිනා දිට්ඨාදිනා ඉදං නාම මඞ්ගලං භවිස්සතී’’ති එවං බාලජනපරිකප්පිතකොතූහලසඞ්ඛාතෙන දිට්ඨසුතමුතමඞ්ගලෙන සමන්නාගතො **කොතූහලමඞ්ගලිකො**. තෙනාහ **‘‘ඉමිනා ඉදං භවිස්සතී’’**තිආදි. **මඞ්ගලං පච්චෙතීති** දිට්ඨමඞ්ගලාදිභෙදං මඞ්ගලමෙව පත්ථියායති. **නො කම්මන්ති** කම්මස්සකතං නො පත්ථියායති. **ඉමම්හා සාසනාති** ඉතො සබ්බඤ්ඤුබුද්ධසාසනතො. **බහිද්ධාති** බාහිරකසමයෙ. **දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසතීති** ‘‘දුප්පටිපන්නා දක්ඛිණෙය්‍යා’’ති සඤ්ඤී ගවෙසති. එත්ථ දක්ඛිණපරියෙසනපුබ්බකාරෙ එකං කත්වා පඤ්ච ධම්මා වෙදිතබ්බා. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

සාරජ්ජසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. වණිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා

177-8. සත්තමෙ **සත්ථවණිජ්ජාති** ආවුධභණ්ඩං කත්වා වා කාරෙත්වා වා කතං වා පටිලභිත්වා තස්ස වික්කයො. **ආවුධභණ්ඩං කාරෙත්වා තස්ස වික්කයොති** ඉදං පන නිදස්සනමත්තං. **සූකරමිගාදයො පොසෙත්වා තෙසං වික්කයොති** සූකරමිගාදයො පොසෙත්වා තෙසං මංසං සම්පාදෙත්වා වික්කයො. එත්ථ ච සත්ථවණිජ්ජා පරොපරාධනිමිත්තතාය අකරණීයා වුත්තා, සත්තවණිජ්ජා අභුජිස්සභාවකරණතො, මංසවිසවණිජ්ජා වධහෙතුතො, මජ්ජවණිජ්ජා පමාදට්ඨානතො. අට්ඨමං උත්තානමෙව.

වණිජ්ජාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ගිහිසුත්තවණ්ණනා

179. නවමෙ **ආභිචෙතසිකානන්ති අභිචෙතොති** අභික්කන්තං විසුද්ධචිත්තං වුච්චති අධිචිත්තං වා, අභිචෙතසි ජාතානි ආභිචෙතසිකානි, අභිචෙතො සන්නිස්සිතානීති වා ආභිචෙතසිකානි. තෙනෙවාහ **‘‘උත්තමචිත්තනිස්සිතාන’’**න්ති. **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරානන්ති** දිට්ඨධම්මෙ සුඛවිහාරානං. **දිට්ඨධම්මොති** පච්චක්ඛො අත්තභාවො වුච්චති, තත්ථ සුඛවිහාරානන්ති අත්ථො. රූපාවචරජ්ඣානානමෙතං අධිවචනං. තානි හි අප්පෙත්වා නිසින්නා ඣායිනො ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ අසංකිලිට්ඨං නෙක්ඛම්මසුඛං වින්දන්ති, තස්මා ‘‘දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරානී’’ති වුච්චන්ති.

චතුබ්බිධමෙරයන්ති පුප්ඵාසවො, ඵලාසවො, ගුළාසවො, මධ්වාසවොති එවං චතුප්පභෙදං මෙරයං. **පඤ්චවිධඤ්ච සුරන්ති** පූවසුරා, පිට්ඨසුරා, ඔදනසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තාති එවං පඤ්චප්පභෙදං සුරං. පුඤ්ඤං අත්ථො එතස්සාති **පුඤ්ඤත්ථො**. යස්මා පනෙස පුඤ්ඤෙන අත්ථිකො නාම හොති, තස්මා වුත්තං **‘‘පුඤ්ඤෙන අත්ථිකස්සා’’**ති. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ගිහිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ගවෙසීසුත්තවණ්ණනා

180. දසමෙ **සුකාරණන්ති** බොධිපරිපාචනස්ස එකන්තිකං සුන්දරං කාරණං. **මන්දහසිතන්ති** ඊසකං හසිතං. **කහං කහන්ති** හාසසද්දස්ස අනුකරණමෙතං. **හට්ඨප්පහට්ඨාකාරමත්තන්ති** හට්ඨස්ස පහට්ඨාකාරමත්තං. යථා ගහිතසඞ්කෙතා ‘‘පහට්ඨො භගවා’’ති සඤ්ජානන්ති, එවං ආකාරනිදස්සනමත්තං.

ඉදානි ඉමිනා පසඞ්ගෙන හාසසමුට්ඨානං විභාගතො දස්සෙතුං **‘‘හසිතඤ්ච නාමෙත’’**න්තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ අජ්ඣුපෙක්ඛනවසෙනපි හාසො න සම්භවති, පගෙව දොමනස්සවසෙනාති ආහ **‘‘තෙරසහි සොමනස්සසහගතචිත්තෙහී’’**ති. නනු ච කෙචි කොධවසෙනපි හසන්තීති? න, තෙ සම්පියන්ති කොධවත්ථුං තත්ථ ‘‘මයං දානි යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජිස්සාමා’’ති දුවිඤ්ඤෙය්‍යන්තරෙන සොමනස්සචිත්තෙනෙව හාසස්ස උප්පජ්ජනතො. **තෙසූති** පඤ්චසු සොමනස්සසහගතකිරියචිත්තෙසු. **බලවාරම්මණෙති** උළාරතමෙ ආරම්මණෙ යමකපාටිහාරියසදිසෙ. **දුබ්බලාරම්මණෙති** අනුළාරආරම්මණෙ.

‘‘ඉමස්මිං පන ඨානෙ…පෙ…. උප්පාදෙතී’’ති ඉදං පොරාණට්ඨකථායං තථා ආගතත්තා වුත්තං, න සහෙතුකසොමනස්සසහගතචිත්තෙහි භගවතො සිතං න හොතීති දස්සනත්ථං. **අභිධම්මටීකායං** (ධ. ස. මූලටී. 968) පන

‘‘අතීතංසාදීසු අප්පටිහතං ඤාණං වත්වා ‘ඉමෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතස්ස බුද්ධස්ස භගවතො සබ්බං කායකම්මං ඤාණපුබ්බඞ්ගමං ඤාණානුපරිවත්තී’තිආදිවචනතො (මහානි. 156; පටි. ම. 3.5) ‘භගවතො ඉදං චිත්තං උප්පජ්ජතී’ති වුත්තවචනං විචාරෙතබ්බ’’න්ති වුත්තං. තත්ථ ඉමිනා හසිතුප්පාදචිත්තෙන පවත්තියමානම්පි භගවතො සිතකරණං පුබ්බෙනිවාසඅනාගතංසසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණානං අනුවත්තකත්තා ඤාණානුපරිවත්තියෙවාති එවං පන ඤාණානුපරිවත්තිභාවෙ සති න කොචි පාළිඅට්ඨකථානං විරොධො. තථා හි **අභිධම්මට්ඨකථායං** (ධ. ස. අට්ඨ. 568) ‘‘තෙසං ඤාණානං චිණ්ණපරියන්තෙ ඉදං චිත්තං උප්පජ්ජතී’’ති වුත්තං. අවස්සඤ්චෙතං එවං ඉච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤථා ආවජ්ජනචිත්තස්සපි භගවතො තථාරූපෙ කාලෙ න යුජ්ජෙය්‍ය. තස්සපි හි විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකභාවස්ස නිච්ඡිතත්තා. තථා හි වුත්තං ‘‘එවඤ්ච කත්වා මනොද්වාරාවජ්ජනස්සපි විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකත්තං උපපන්නං හොතී’’ති (ධ. ස. මූලටී. 1 කායකම්මද්වාරකථාවණ්ණනා) න ච විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපකත්තෙ තංසමුට්ඨානකායවිඤ්ඤත්තියා කායකම්මාදිභාවං ආපජ්ජනභාවො විස්සජ්ජතීති.

හසිතන්ති සිතමෙව සන්ධාය වදති. තෙනාහ **‘‘එවං අප්පමත්තකම්පී’’**ති. **සමොසරිතා විජ්ජුලතා.** සා හි ඉතරවිජ්ජුලතා විය ඛණට්ඨිතියා සීඝනිරොධා ච න හොති, අපිච ඛො දන්ධනිරොධා, න ච සබ්බකාලිකා. දීඝිති පාවකමහාමෙඝතො වා චාතුද්දීපිකමහාමෙඝතො වා නිච්ඡරති. තෙනාහ **‘‘චාතුද්දීපිකමහාමෙඝමුඛතො’’**ති. අයං කිර තාසං රස්මීනං ධම්මතා, යදිදං තික්ඛත්තුං සීසං පදක්ඛිණං කත්වා **දාඨග්ගෙසුයෙව අන්තරධානං**. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ගවෙසීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උපාසකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(19) 4. අරඤ්ඤවග්ගො

1. ආරඤ්ඤිකසුත්තවණ්ණනා

181. චතුත්ථස්ස පඨමෙ **අප්පිච්ඡතංයෙව නිස්සායාති**ආදීසු ‘‘ඉති අප්පිච්ඡො භවිස්සාමී’’ති ඉදං මෙ ආරඤ්ඤිකඞ්ගං අප්පිච්ඡතාය සංවත්තිස්සති, ‘‘ඉති සන්තුට්ඨො භවිස්සාමී’’ති ඉදං මෙ ආරඤ්ඤිකඞ්ගං සන්තුට්ඨියා සංවත්තිස්සති, ‘‘ඉති කිලෙසෙ සල්ලිඛිස්සාමී’’ති ඉදං මෙ ආරඤ්ඤිකඞ්ගං කිලෙසසල්ලිඛනත්ථාය සංවත්තිස්සතීති ආරඤ්ඤිකො හොති. **අග්ගොති** ජෙට්ඨකො. සෙසානි තස්සෙව වෙවචනානි.

ගවා ඛීරන්ති ගාවිතො ඛීරං නාම හොති, න ගාවියා දධි. **ඛීරම්හා දධීති**ආදීසුපි එසෙව නයො. **එවමෙවන්ති** යථා එතෙසු පඤ්චසු ගොරසෙසු සප්පිමණ්ඩො අග්ගො, එවමෙවං ඉමෙසු පඤ්චසු ආරඤ්ඤිකෙසු යො අයං අප්පිච්ඡතාදීනි නිස්සාය ආරඤ්ඤිකො හොති, අයං අග්ගො චෙව සෙට්ඨො ච මොක්ඛො ච පවරො ච. ඉමෙසු ආරඤ්ඤිකෙසු ජාතිආරඤ්ඤිකා වෙදිතබ්බා, න ආරඤ්ඤිකනාමමත්තෙන ආරඤ්ඤිකාති වෙදිතබ්බා. **පංසුකූලිකාදීසුපි** එසෙව නයො.

ආරඤ්ඤිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරඤ්ඤවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(20) 5. බ්‍රාහ්මණවග්ගො

1. සොණසුත්තවණ්ණනා

191. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **සම්පියෙනෙවාති** අඤ්ඤමඤ්ඤපෙමෙනෙව කායෙන ච චිත්තෙන ච මිස්සීභූතා සඞ්ඝට්ටිතා සංසට්ඨා හුත්වා සංවාසං වත්තෙන්ති, න අප්පියෙන නිග්ගහෙන වාති වුත්තං හොති. තෙනාහ **"පිය"**න්තිආදි. උදරං අවදිහති උපචිනොති පූරෙතීති **උදරාවදෙහකං**. භාවනපුංසකඤ්චෙතං, උදරාවදෙහකං කත්වා උදරං පූරෙත්වාති අත්ථො. තෙනාහ **"උදරං අවදිහිත්වා"**තිආදි.

සොණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දොණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

192. දුතියෙ **පවත්තාරොති** (දී. නි. ටී. 1.285) පාවචනභාවෙන වත්තාරො. යස්මා තෙ තෙසං මන්තානං පවත්තනකා, තස්මා ආහ **"පවත්තයිතාරො"**ති. සුද්දෙ බහි කත්වා රහොභාසිතබ්බට්ඨෙන මන්තා එව තංතංඅත්ථප්පටිපත්තිහෙතුතාය **මන්තපදං**. අනුපනීතාසාධාරණතාය රහස්සභාවෙන වත්තබ්බකිරියාය අධිගමූපායං. **සජ්ඣායිතන්ති** ගායනවසෙන සජ්ඣායිතං. තං පන උදත්තානුදත්තාදීනං සරානං සම්පදාවසෙනෙව ඉච්ඡිතන්ති ආහ **"සරසම්පත්තිවසෙනා"**ති. **අඤ්ඤෙසං වුත්තන්ති** පාවචනභාවෙන අඤ්ඤෙසං වුත්තං. **සමුපබ්‍යූළ්හන්ති** සඞ්ගහෙත්වා උපරූපරි සඤ්ඤූළ්හං. **රාසිකතන්ති** ඉරුවෙදයජුවෙදසාමවෙදාදිවසෙන, තත්ථාපි පච්චෙකං මන්තබ්‍රහ්මාදිවසෙන, අජ්ඣායානුවාකාදිවසෙන ච රාසිකතං. **තෙසන්ති** මන්තානං කත්තූනං. **දිබ්බෙන චක්ඛුනා ඔලොකෙත්වාති** දිබ්බචක්ඛුපරිභණ්ඩෙන යථාකම්මූපගඤාණෙන සත්තානං කම්මස්සකතාදිං, පච්චක්ඛතො දස්සනට්ඨෙන දිබ්බචක්ඛුසදිසෙන පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන අතීතකප්පෙ බ්‍රාහ්මණානං මන්තජ්ඣෙනවිධිඤ්ච ඔලොකෙත්වා. **පාවචනෙන සහ සංසන්දෙත්වාති** කස්සපසම්මාසම්බුද්ධස්ස යං වචනං වට්ටසන්නිස්සිතං, තෙන සහ අවිරුද්ධං කත්වා. න හි තෙසං විවට්ටසන්නිස්සිතො අත්ථො පච්චක්ඛො හොති. **අපරාපරෙති** අට්ඨකාදීහි අපරාපරෙ පච්ඡිමා ඔක්කාකරාජකාලාදීසු උප්පන්නා. **පක්ඛිපිත්වාති** අට්ඨකාදීහි ගන්ථිතමන්තපදෙසු කිලෙසසන්නිස්සිතපදානං තත්ථ තත්ථ පදෙ පක්ඛිපනං කත්වා. **විරුද්ධෙ අකංසූති බ්‍රාහ්මණධම්මිකසුත්තාදීසු** (සු. නි. බ්‍රාහ්මණධම්මිකසුත්තං 286 ආදයො) ආගතනයෙන සංකිලෙසත්ථදීපනතො පච්චනීකභූතෙ අකංසු.

උසූනං අසනකම්මං ඉස්සත්ථං, ධනුසිප්පෙන ජීවිකා. ඉධ පන ඉස්සත්ථං වියාති **ඉස්සත්ථං,** සබ්බආවුධජීවිකාති ආහ **"යොධාජීවකම්මෙනා"**ති, ආවුධං ගහෙත්වා උපට්ඨානකම්මෙනාති අත්ථො. **රාජපොරිසං** නාම විනා ආවුධෙන පොරොහෙච්චාමච්චකම්මාදිරාජකම්මං කත්වා රාජුපට්ඨානං. **සිප්පඤ්ඤතරෙනාති** ගහිතාවසෙසෙන හත්ථිඅස්සසිප්පාදිනා. කුමාරභාවතො පභුති චරණෙන **කොමාරබ්‍රහ්මචරියං.**

උදකං පාතෙත්වා දෙන්තීති ද්වාරෙ ඨිතස්සෙව බ්‍රාහ්මණස්ස හත්ථෙ උදකං ආසිඤ්චන්තා ''ඉදං තෙ, බ්‍රාහ්මණ, භරියං පොසාපනත්ථාය දෙමා''ති වත්වා දෙන්ති. කස්මා පන තෙ එවං බ්‍රහ්මචරියං චරිත්වාපි දාරං පරියෙසන්ති, න යාවජීවං බ්‍රහ්මචාරිනො හොන්තීති? මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන. තෙසඤ්හි එවං දිට්ඨි හොති ''යො පුත්තං න උප්පාදෙති, සො කුලවංසච්ඡෙදකරො හොති, තතො නිරයෙ පච්චතී''ති. චත්තාරො කිර අභායිතබ්බං භායන්ති ගණ්ඩුප්පාදකො, කිකී, කොන්තිනී, බ්‍රාහ්මණොති. ගණ්ඩුප්පාදා කිර මහාපථවියා ඛයනභයෙන මත්තභොජනා හොන්ති, න බහුං මත්තිකං ඛාදන්ති. කිකී සකුණිකා ආකාසපතනභයෙන අණ්ඩස්ස උපරි උත්තානා සෙති. කොන්තිනී සකුණී පථවීකම්පනභයෙන පාදෙහි භූමිං න සුට්ඨු අක්කමති. බ්‍රාහ්මණා කුලවංසූපච්ඡෙදභයෙන දාරං පරියෙසන්ති. ආහු චෙත්ථ –

> ''ගණ්ඩුප්පාදො කිකී චෙව, කොන්තී බ්‍රාහ්මණධම්මිකො;
> එතෙ අභයං භායන්ති, සම්මූළ්හා චතුරො ජනා''ති. (සු. නි. අට්ඨ. 2.293);

සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

දොණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සඞ්ගාරවසුත්තවණ්ණනා

193. තතියෙ (සං. නි. ටී. 2.5.236) **පඨමඤ්ඤෙවාති** පුරෙතරංයෙව, අසජ්ඣායකතානං මන්තානං අප්පටිභානං පගෙව පඨමංයෙව සිද්ධං, තත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථීති අධිප්පායො. පරියුට්ඨානං නාම අභිභවො ගහණන්ති ආහ **"කාමරාගපරියුට්ඨිතෙනාති කාමරාගග්ගහිතෙනා"**ති. වික්ඛම්භෙති අපනෙතීති වික්ඛම්භනං, පටිපක්ඛතො නිස්සරති එතෙනාති නිස්සරණං. වික්ඛම්භනඤ්ච තං නිස්සරණඤ්චාති **වික්ඛම්භනනිස්සරණං**. තෙනාහ **"තත්ථ"**තිආදි. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. අත්තනා අරණීයො පත්තබ්බො අත්ථො **අත්තත්ථො**. තථා **පරත්ථො** වෙදිතබ්බො.

‘‘අනිච්චතො අනුපස්සන්තො නිච්චසඤ්ඤං පජහතී’’තිආදීසු (පටි. ම. 1.52) බ්‍යාපාදාදීනං අනාගතත්තා බ්‍යාපාදවාරෙ තදඞ්ගනිස්සරණං න ගහිතං. කිඤ්චාපි න ගහිතං, පටිසඞ්ඛානවසෙන තස්ස විනොදෙතබ්බතාය තදඞ්ගනිස්සරණම්පි ලබ්භතෙවාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. **ආලොකසඤ්ඤා** උපචාරප්පත්තා වා අප්පනාප්පත්තා වා. යො කොචි කසිණජ්ඣානාදිභෙදො **සමථො. ධම්මවවත්ථානං** උපචාරප්පනාප්පත්තවසෙන ගහෙතබ්බං.

කුථිතොති තත්තො. **උස්සූරකජාතොති** තස්සෙව කුථිතභාවස්ස උස්සූරකං අච්චුණ්හතං පත්තො. තෙනාහ **‘‘උසුමකජාතො’’**ති. **තිලබීජකාදිභෙදෙනාති** තිලබීජකණ්ණිකකෙසරාදිභෙදෙන සෙවාලෙන. **පණකෙනාති** උදකපිච්ඡිල්ලෙන. **අප්පසන්නො** ආකුලතාය. **අසන්නිසින්නො** කලලුප්පත්තියා. **අනාලොකට්ඨානෙති** ආලොකරහිතෙ ඨානෙ.

සඞ්ගාරවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කාරණපාලීසුත්තවණ්ණනා

194. චතුත්ථෙ **පණ්ඩිතො මඤ්ඤෙති** එත්ථ **මඤ්ඤෙති** ඉදං ‘‘මඤ්ඤතී’’ති ඉමිනා සමානත්ථං නිපාතපදං. තස්ස ඉති-සද්දං ආනෙත්වා අත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘පණ්ඩිතොති මඤ්ඤතී’’**ති ආහ. අනුමතිපුච්ඡාවසෙන චෙතං වුත්තං. තෙනෙවාහ **‘‘උදාහු නො’’**ති. ‘‘තං කිං මඤ්ඤති භවං පිඞ්ගියානී සමණස්ස ගොතමස්ස පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තිය’’න්ති වුත්තමෙවත්ථං පුන ගණ්හන්තො ‘‘පණ්ඩිතො මඤ්ඤෙ’’ති ආහ, තස්මා වුත්තං **‘‘භවං පිඞ්ගියානී සමණං ගොතමං පණ්ඩිතොති මඤ්ඤති උදාහු නො’’**ති, යථා තෙ ඛමෙය්‍ය, තථා නං කථෙහීති අධිප්පායො. **අහං කො නාම,** මම අවිසයො එසොති දස්සෙති. **කො චාති** හෙතුනිස්සක්කෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ **‘‘කුතො චා’’**ති. තථා චාහ **‘‘කෙන කාරණෙන ජානිස්සාමී’’**ති, යෙන කාරණෙන සමණස්ස ගොතමස්ස පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියං ජානෙය්‍යං , තං කාරණං මයි නත්ථීති අධිප්පායො. **බුද්ධොයෙව භවෙය්‍ය** අබුද්ධස්ස සබ්බථා බුද්ධඤාණානුභාවං ජානිතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තාති. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘අප්පමත්තකං පනෙතං, භික්ඛවෙ, ඔරමත්තකං සීලමත්තකං, යෙන පුථුජ්ජනො තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍ය (දී. නි. 1.7). අත්ථි, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භීරා දුද්දසා දුරනුබොධා…පෙ…. යෙහි තථාගතස්ස යථාභූතං වණ්ණං සම්මා වදමානො වදෙය්‍යා’’ති (දී. නි. 1.28) ච. **එත්ථාති** ‘‘සොපි නූනස්ස තාදිසො’’ති එතස්මිං පදෙ.

පසත්ථප්පසත්ථොති පසත්ථෙහි පාසංසෙහි අත්තනො ගුණෙහෙව සො පසත්ථො, න තස්ස කිත්තිනා, පසංසාසභාවෙනෙව පාසංසොති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘සබ්බගුණාන’’**න්තිආදි. **මණිරතනන්ති** චක්කවත්තිනො මණිරතනං.

සදෙවකෙ පාසංසානම්පි පාසංසොති දස්සෙතුං **‘‘පසත්ථෙහි වා’’**ති දුතියවිකප්පො ගහිතො. අරණීයතො අත්ථො, සො එව වසතීති වසොති **අත්ථවසො.** තස්ස තස්ස පයොගස්ස ආනිසංසභූතං ඵලන්ති ආහ **‘‘අත්ථවසන්ති අත්ථානිසංස’’**න්ති. අත්ථො වා ඵලං තදධීනවුත්තිතාය වසො එතස්සාති **අත්ථවසො,** කාරණං.

ඛුද්දකමධුන්ති ඛුද්දකමක්ඛිකාහි කතදණ්ඩකමධුං. **අනෙළකන්ති** නිද්දොසං අපගතමක්ඛිකණ්ඩකං.

උදාහරීයති උබ්බෙගපීතිවසෙනාති **උදානං,** තථා වා උදාහරණං **උදානං**. තෙනාහ **‘‘උදාහාරං උදාහරී’’**ති. යථා පන තං වචනං උදානන්ති වුච්චති, තං දස්සෙතුං **‘‘යථා හී’’**තිආදි වුත්තං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

කාරණපාලීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පිඞ්ගියානීසුත්තවණ්ණනා

195. පඤ්චමෙ **සබ්බසඞ්ගාහිකන්ති** සරීරගතස්ස චෙව වත්ථාලඞ්කාරගතස්ස චාති සබ්බස්ස නීලභාවස්ස සඞ්ගාහකවචනං. **තස්සෙවාති** නීලාදිසබ්බසඞ්ගාහිකවසෙන වුත්තඅත්ථස්සෙව. **විභාගදස්සනන්ති** පභෙදදස්සනං. යථා තෙ ලිච්ඡවිරාජානො අපීතාදිවණ්ණා එව කෙචි කෙචි විලෙපනවසෙන පීතාදිවණ්ණා ඛායිංසු, එවං අනීලාදිවණ්ණා එව කෙචි විලෙපනවසෙන නීලාදිවණ්ණා ඛායිංසු. තෙ කිර සුවණ්ණවිචිත්තෙහි මණිඔභාසෙහි එකනීලා විය ඛායන්ති.

කොකනදන්ති වා පදුමවිසෙසනං යථා ‘‘කොකාසක’’න්ති. තං කිර බහුපත්තං වණ්ණසම්පන්නං අතිවිය සුගන්ධඤ්ච හොති. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – යථා කොකනදසඞ්ඛාතං පදුමං පාතො සූරියුග්ගමනවෙලාය ඵුල්ලං විකසිතං අවීතගන්ධං සියා විරොචමානං, එවං සරීරගන්ධෙන ගුණගන්ධෙන ච සුගන්ධං, සරදකාලෙ අන්තලික්ඛෙ ආදිච්චමිව අත්තනො තෙජසා තපන්තං, අඞ්ගෙහි නිච්ඡරන්තජුතිතාය අඞ්ගීරසං සම්බුද්ධං පස්සාති.

පිඞ්ගියානීසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මහාසුපිනසුත්තවණ්ණනා

196. ඡට්ඨෙ **ධාතුක්ඛොභකරණපච්චයො** නාම විසභාගභෙසජ්ජසෙනාසනාහාරාදිපච්චයො. **අත්ථකාමතාය වා අනත්ථකාමතාය වාති** පසන්නා අත්ථකාමතාය, කුද්ධා අනත්ථකාමතාය. **අත්ථාය වා අනත්ථාය වාති** සභාවතො භවිතබ්බාය අත්ථාය වා අනත්ථාය වා. **උපසංහරන්තීති** අත්තනො දෙවානුභාවෙන උපනෙන්ති. **බොධිසත්තමාතා විය පුත්තපටිලාභනිමිත්තන්ති** තදා කිර පුරෙ පුණ්ණමාය සත්තමදිවසතො පට්ඨාය විගතසුරාපානං මාලාගන්ධාදිවිභූතිසම්පන්නං නක්ඛත්තකීළං අනුභවමානා බොධිසත්තමාතා සත්තමෙ දිවසෙ පාතොව උට්ඨාය ගන්ධොදකෙන නහායිත්වා සබ්බාලඞ්කාරභූසිතා වරභොජනං භුඤ්ජිත්වා උපොසථඞ්ගානි අධිට්ඨාය සිරිගබ්භං පවිසිත්වා සිරිසයනෙ නිපන්නා නිද්දං ඔක්කමමානා ඉමං සුපිනං අද්දස – චත්තාරො කිර නං මහාරාජානො සයනෙනෙව සද්ධිං උක්ඛිපිත්වා අනොතත්තදහං නෙත්වා නහාපෙත්වා දිබ්බවත්ථං නිවාසෙත්වා දිබ්බගන්ධෙහි විලිම්පෙත්වා දිබ්බපුප්ඵානි පිළන්ධෙත්වා තතො අවිදූරෙ රජතපබ්බතො, තස්ස අන්තො කනකවිමානං අත්ථි, තස්මිං පාචීනතො සීසං කත්වා නිපජ්ජාපෙසුං. අථ බොධිසත්තො සෙතවරවාරණො හුත්වා තතො අවිදූරෙ එකො සුවණ්ණපබ්බතො, තත්ථ චරිත්වා තතො ඔරුය්හ රජතපබ්බතං ආරුහිත්වා කනකවිමානං පවිසිත්වා මාතරං පදක්ඛිණං කත්වා දක්ඛිණපස්සං ඵාලෙත්වා කුච්ඡිං පවිට්ඨසදිසො අහොසි. ඉමං සුපිනං සන්ධාය එතං වුත්තං ‘‘බොධිසත්තමාතා විය පුත්තපටිලාභනිමිත්ත’’න්ති.

කොසලරාජා විය සොළස සුපිනෙති –

‘‘උසභා රුක්ඛා ගාවියො ගවා ච,
අස්සො කංසො සිඞ්ගාලී ච කුම්භො;
පොක්ඛරණී ච අපාකචන්දනං,
ලාබූනි සීදන්ති සිලාප්ලවන්ති.

‘‘මණ්ඩූකියො කණ්හසප්පෙ ගිලන්ති,
කාකං සුවණ්ණා පරිවාරයන්ති;
තසා වකා එළකානං භයා හී’’ති. (ජා. 1.1.77) –

ඉමෙ සොළස සුපිනෙ පස්සන්තො කොසලරාජා විය.

1. එකදිවසං කිර කොසලමහාරාජා රත්තිං නිද්දූපගතො පච්ඡිමයාමෙ සොළස මහාසුපිනෙ පස්සි (ජා. අට්ඨ. 1.1.76 මහාසුපිනජාතකවණ්ණනා). තත්ථ චත්තාරො අඤ්ජනවණ්ණා කාළඋසභා ‘‘යුජ්ඣිස්සාමා’’ති චතූහි දිසාහි රාජඞ්ගණං ආගන්ත්වා ‘‘උසභයුද්ධං පස්සිස්සාමා’’ති මහාජනෙ සන්නිපතිතෙ යුජ්ඣනාකාරං දස්සෙත්වා නදිත්වා ගජ්ජිත්වා අයුජ්ඣිත්වාව පටික්කන්තා. ඉමං පඨමං සුපිනං අද්දස.

2. ඛුද්දකා රුක්ඛා චෙව ගච්ඡා ච පථවිං භින්දිත්වා විදත්ථිමත්තම්පි රතනමත්තම්පි අනුග්ගන්ත්වාව පුප්ඵන්ති චෙව ඵලන්ති ච. ඉමං දුතියං අද්දස.

3. ගාවියො තදහුජාතානං වච්ඡානං ඛීරං පිවන්තියො අද්දස. අයං තතියො සුපිනො.

4. ධුරවාහෙ ආරොහපරිණාහසම්පන්නෙ මහාගොණෙ යුගපරම්පරාය අයොජෙත්වා තරුණෙ ගොදම්මෙ ධුරෙ යොජෙන්තෙ අද්දස. තෙ ධුරං වහිතුං අසක්කොන්තා ඡඩ්ඩෙත්වා අට්ඨංසු, සකටානි නප්පවත්තිංසු. අයං චතුත්ථො සුපිනො.

5. එකං උභතොමුඛං අස්සං අද්දස. තස්ස උභොසු පස්සෙසු යවසං දෙන්ති, සො ද්වීහිපි මුඛෙහි ඛාදති. අයං පඤ්චමො සුපිනො.

6. මහාජනො සතසහස්සග්ඝනිකං සුවණ්ණපාතිං සම්මජ්ජිත්වා ‘‘ඉධ පස්සාවං කරොහී’’ති එකස්ස ජරසිඞ්ගාලස්ස උපනාමෙසි. තං තත්ථ පස්සාවං කරොන්තං අද්දස. අයං ඡට්ඨො සුපිනො.

7. එකො පුරිසො රජ්ජුං වට්ටෙත්වා පාදමූලෙ නික්ඛිපති. තෙන නිසින්නපීඨස්ස හෙට්ඨා සයිතා ඡාතසිඞ්ගාලී තස්ස අජානන්තස්සෙව තං ඛාදති. ඉමං සත්තමං සුපිනං අද්දස.

8. රාජද්වාරෙ බහූහි තුච්ඡකුම්භෙහි පරිවාරෙත්වා ඨපිතං එකං මහන්තං පූරිතකුම්භං අද්දස. චත්තාරොපි පන වණ්ණා චතූහි දිසාහි චතූහි අනුදිසාහි ච ඝටෙහි උදකං ආනෙත්වා පූරිතකුම්භමෙව පූරෙන්ති, පූරිතං පූරිතං උදකං උත්තරිත්වා පලායති. තෙපි පුනප්පුනං තත්ථෙව උදකං ආසිඤ්චන්ති, තුච්ඡකුම්භෙ ඔලොකෙන්තාපි නත්ථි. අයං අට්ඨමො සුපිනො.

9. එකං පඤ්චපදුමසඤ්ඡන්නං ගම්භීරං සබ්බතොතිත්ථං පොක්ඛරණිං අද්දස. සමන්තතො ද්විපදචතුප්පදා ඔතරිත්වා තත්ථ පානීයං පිවන්ති. තස්ස මජ්ඣෙ ගම්භීරට්ඨානෙ උදකං ආවිලං, තීරප්පදෙසෙ ද්විපදචතුප්පදානං අක්කමනට්ඨානෙ අච්ඡං විප්පසන්නමනාවිලං. අයං නවමො සුපිනො.

10. එකිස්සායෙව කුම්භියා පච්චමානං ඔදනං අපාකං අද්දස. ''අපාක''න්ති විචාරෙත්වා විභජිත්වා ඨපිතං විය තීහාකාරෙහි පච්චමානං එකස්මිං පස්සෙ අතිකිලින්නො හොති, එකස්මිං උත්තණ්ඩුලො, එකස්මිං සුපක්කොති. අයං දසමො සුපිනො.

11. සතසහස්සග්ඝනකං චන්දනසාරං පූතිතක්කෙන වික්කිණන්තෙ අද්දස. අයං එකාදසමො සුපිනො.

12. තුච්ඡලාබූනි උදකෙ සීදන්තානි අද්දස. අයං ද්වාදසමො සුපිනො.

13. මහන්තමහන්තා කූටාගාරප්පමාණා ඝනසිලා නාවා විය උදකෙ ප්ලවමානා අද්දස. අයං තෙරසමො සුපිනො.

14. ඛුද්දකමධුකපුප්ඵප්පමාණා මණ්ඩූකියො මහන්තෙ කණ්හසප්පෙ වෙගෙන අනුබන්ධිත්වා උප්පලනාළෙ විය ඡින්දිත්වා මංසං ඛාදිත්වා ගිලන්තියො අද්දස. අයං චුද්දසමො සුපිනො.

15. දසහි අසද්ධම්මෙහි සමන්නාගතං ගාමගොචරං කාකං කඤ්චනවණ්ණවණ්ණතාය ''සුවණ්ණා''ති ලද්ධනාමෙ සුවණ්ණරාජහංසෙ පරිවාරෙන්තෙ අද්දස. අයං පන්නරසමො සුපිනො.

16. පුබ්බෙ දීපිනො එළකෙ ඛාදන්ති. තෙ පන එළකෙ දීපිනො අනුබන්ධිත්වා මුරමුරාති ඛාදන්තෙ අද්දස. අථඤ්ඤෙ තසා වකා එළකෙ දූරතොව දිස්වා තසිතා තාසප්පත්තා හුත්වා එළකානං භයා පලායිත්වා ගුම්බගහනානි පවිසිත්වා නිලීයිංසු. අයං සොළසමො සුපිනො.

1. තත්ථ අධම්මිකානං රාජූනං, අධම්මිකානඤ්ච මනුස්සානං කාලෙ ලොකෙ විපරිවත්තමානෙ කුසලෙ ඔසන්නෙ අකුසලෙ උස්සන්නෙ ලොකස්ස පරිහානකාලෙ දෙවො න සම්මා වස්සිස්සති, මෙඝපාදා පච්ඡිජ්ජිස්සන්ති, සස්සානි මිලායිස්සන්ති, දුබ්භික්ඛං භවිස්සති, වස්සිතුකාමා විය චතූහි දිසාහි මෙඝා උට්ඨහිත්වා ඉත්ථිකාහි ආතපෙ පත්ථටානං වීහිආදීනං තෙමනභයෙන අන්තොපවෙසිතකාලෙ පුරිසෙසු කුදාලපිටකෙ ආදාය ආළිබන්ධනත්ථාය නික්ඛන්තෙසු වස්සනාකාරං දස්සෙත්වා ගජ්ජිත්වා විජ්ජුලතා නිච්ඡාරෙත්වා උසභා විය අයුජ්ඣිත්වා අවස්සිත්වාව පලායිස්සන්ති. අයං පඨමස්ස විපාකො.

2. ලොකස්ස පරිහීනකාලෙ මනුස්සානං පරිත්තායුකකාලෙ සත්තා තිබ්බරාගා භවිස්සන්ති, අසම්පත්තවයාව කුමාරියො පුරිසන්තරං ගන්ත්වා උතුනියො චෙව ගබ්භිනියො ච හුත්වා පුත්තධීතාහි වඩ්ඪිස්සන්ති. ඛුද්දකරුක්ඛානං පුප්ඵං විය හි තාසං උතුනිභාවො, ඵලං විය ච පුත්තධීතරො භවිස්සන්ති. අයං දුතියස්ස විපාකො.

3. මනුස්සානං ජෙට්ඨාපචායිකකම්මස්ස නට්ඨකාලෙ සත්තා මාතාපිතූසු වා සස්සුසසුරෙසු වා ලජ්ජං අනුපට්ඨපෙත්වා සයමෙව කුටුම්බං සංවිදහන්තාව ඝාසච්ඡාදනමත්තම්පි මහල්ලකානං දාතුකාමා දස්සන්ති, අදාතුකාමා න දස්සන්ති. මහල්ලකා අනාථා හුත්වා අසයංවසී දාරකෙ ආරාධෙත්වා ජීවිස්සන්ති තදහුජාතානං වච්ඡකානං ඛීරං පිවන්තියො මහාගාවියො විය. අයං තතියස්ස විපාකො.

4. අධම්මිකරාජූනං කාලෙ අධම්මිකරාජානො පණ්ඩිතානං පවෙණිකුසලානං කම්මනිත්ථරණසමත්ථානං මහාමත්තානං යසං න දස්සන්ති, ධම්මසභායං විනිච්ඡයට්ඨානෙපි පණ්ඩිතෙ වොහාරකුසලෙ මහල්ලකෙ අමච්චෙ න ඨපෙස්සන්ති, තබ්බිපරීතානං පන තරුණතරුණානං යසං දස්සන්ති, තථාරූපෙ එව ච විනිච්ඡයට්ඨානෙ ඨපෙස්සන්ති. තෙ රාජකම්මානි චෙව යුත්තායුත්තඤ්ච අජානන්තා නෙව තං යසං උක්ඛිපිතුං සක්ඛිස්සන්ති, න රාජකම්මානි නිත්ථරිතුං. තෙ අසක්කොන්තා කම්මධුරං ඡඩ්ඩෙස්සන්ති, මහල්ලකාපි පණ්ඩිතාමච්චා යසං අලභන්තා කිච්චානි නිත්ථරිතුං සමත්ථාපි ''කිං අම්හාකං එතෙහි, මයං බාහිරකා ජාතා, අබ්භන්තරිකා තරුණදාරකා ජානිස්සන්තී''ති උප්පන්නානි කම්මානි න කරිස්සන්ති. එවං සබ්බථාපි තෙසං රාජූනං හානියෙව භවිස්සති, ධුරං වහිතුං අසමත්ථානං වච්ඡදම්මානං ධුරෙ යොජිතකාලො විය දුරවාහානඤ්ච මහාගොණානං යුගපරම්පරාය අයොජිතකාලො විය භවිස්සති. අයං චතුත්ථස්ස විපාකො.

5. අධම්මිකරාජකාලෙයෙව අධම්මිකබාලරාජානො අධම්මිකෙ ලොලමනුස්සෙ විනිච්ඡයෙ ඨපෙස්සන්ති, තෙ පාපපුඤ්ඤෙසු අනාදරා බාලා සභායං නිසීදිත්වා විනිච්ඡයං දෙන්තා උභින්නම්පි අත්ථපච්චත්ථිකානං හත්ථතො ලඤ්ජං ගහෙත්වා ඛාදිස්සන්ති අස්සො විය ද්වීහි මුඛෙහි යවසං. අයං පඤ්චමස්ස විපාකො.

6. අධම්මිකායෙව විජාතිරාජානො ජාතිසම්පන්නානං කුලපුත්තානං ආසඞ්කාය යසං න දස්සන්ති, අකුලීනානංයෙව දස්සන්ති. එවං මහාකුලානි දුග්ගතානි භවිස්සන්ති, ලාමකකුලානි ඉස්සරානි. තෙ ච කුලීනපුරිසා

ජීවිතුං අසක්කොන්තා ''ඉමෙ නිස්සාය ජීවිස්සාමා''ති අකුලීනානං ධීතරො දස්සන්ති, ඉති තාසං කුලධීතානං අකුලීනෙහි සද්ධිං සංවාසො ජරසිඞ්ගාලස්ස සුවණ්ණපාතියං පස්සාවකරණසදිසො භවිස්සති. අයං ඡට්ඨස්ස විපාකො.

7. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ඉත්ථියො පුරිසලොලා සුරාලොලා අලඞ්කාරලොලා විසිඛාලොලා ආමිසලොලා භවිස්සන්ති දුස්සීලා දුරාචාරා. තා සාමිකෙහි කසිගොරක්ඛාදීනි කම්මානි කත්වා කිච්ඡෙන කසිරෙන සම්භතං ධනං ජාරෙහි සද්ධිං සුරං පිවන්තියො මාලාගන්ධවිලෙපනං ධාරයමානා අන්තොගෙහෙ අච්චායිකම්පි කිච්චං අනොලොකෙත්වා ගෙහපරික්ඛෙපස්ස උපරිභාගෙනපි ඡිද්දට්ඨානෙහිපි ජාරෙ උපධාරයමානා ස්වෙ වපිතබ්බයුත්තකං බීජම්පි කොට්ටෙත්වා යාගුභත්තඛජ්ජකානි පචිත්වා ඛාදමානා විලුම්පිස්සන්ති හෙට්ඨාපීඨකෙ නිපන්නඡාතසිඞ්ගාලී විය වට්ටෙත්වා වට්ටෙත්වා පාදමූලෙ නික්ඛිත්තරජ්ජුං. අයං සත්තමස්ස විපාකො.

8. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ ලොකො පරිහායිස්සති, රට්ඨං නිරොජං භවිස්සති, රාජානො දුග්ගතා කපණා භවිස්සන්ති. යො ඉස්සරො භවිස්සති, තස්ස භණ්ඩාගාරෙ සතසහස්සමත්තා භවිස්සන්ති. තෙ එවංදුග්ගතා සබ්බෙ ජානපදෙ අත්තනොව කම්මං කාරෙස්සන්ති, උපද්දුතා මනුස්සා සකෙ කම්මන්තෙ ඡඩ්ඩෙත්වා රාජූනංයෙව අත්ථාය පුබ්බණ්ණාපරණ්ණානි වපන්තා රක්ඛන්තා ලායන්තා මද්දන්තා පවෙසෙන්තා උච්ඡුක්ඛෙත්තානි කරොන්තා යන්තානි වාහෙන්තා ඵාණිතාදීනි පචන්තා පුප්ඵාරාමෙ ඵලාරාමෙ ච කරොන්තා තත්ථ තත්ථ නිප්ඵන්නානි පුබ්බණ්ණාදීනි ආහරිත්වා රඤ්ඤො කොට්ඨාගාරමෙව පූරෙස්සන්ති. අත්තනො ගෙහෙසු තුච්ඡකොට්ඨෙ ඔලොකෙන්තාපි න භවිස්සන්ති, තුච්ඡකුම්භෙ අනොලොකෙත්වා පූරිතකුම්භපූරණසදිසමෙව භවිස්සති. අයං අට්ඨමස්ස විපාකො.

9. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ රාජානො අධම්මිකා භවිස්සන්ති, ඡන්දාදිවසෙන අගතිං ගච්ඡන්තා රජ්ජං කාරෙස්සන්ති, ධම්මෙන විනිච්ඡයං නාම න දස්සන්ති ලඤ්ජවිත්තකා භවිස්සන්ති ධනලොලා, රට්ඨවාසිකෙසු තෙසං ඛන්තිමෙත්තානුද්දයා නාම න භවිස්සන්ති, කක්ඛළා ඵරුසා උච්ඡුයන්තෙ උච්ඡුභණ්ඩිකා විය මනුස්සෙ පීළෙන්තා නානප්පකාරං බලිං උප්පාදෙත්වා ධනං ගණ්හිස්සන්ති. මනුස්සා බලිපීළිතා කිඤ්චි දාතුං අසක්කොන්තා ගාමනිගමාදයො ඡඩ්ඩෙත්වා පච්චන්තං ගන්ත්වා වාසං කප්පෙස්සන්ති. මජ්ඣිමජනපදො සුඤ්ඤො භවිස්සති, පච්චන්තො ඝනවාසො සෙය්‍යථාපි පොක්ඛරණියා මජ්ඣෙ උදකං ආවිලං පරියන්තෙ විප්පසන්නං. අයං නවමස්ස විපාකො.

10. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ රාජානො අධම්මිකා භවිස්සන්ති, තෙසු අධම්මිකෙසු රාජයුත්තාපි බ්‍රාහ්මණගහපතිකාපි නෙගමජානපදාපීති සමණබ්‍රාහ්මණෙ උපාදාය සබ්බෙ මනුස්සා අධම්මිකා භවිස්සන්ති. තතො තෙසං ආරක්ඛදෙවතා, බලිපටිග්ගාහිකදෙවතා, රුක්ඛදෙවතා, ආකාසට්ඨදෙවතාති එවං දෙවතාපි අධම්මිකා භවිස්සන්ති. අධම්මිකරාජූනං රජ්ජෙ වාතා විසමා ඛරා වායිස්සන්ති, තෙ ආකාසට්ඨකවිමානානි කම්පෙස්සන්ති. තෙසු කම්පිතෙසු දෙවතා කුපිතා දෙවං වස්සිතුං න දස්සන්ති. වස්සමානොපි සකලරට්ඨෙ එකප්පහාරෙනෙව න වස්සිස්සති, වස්සමානොපි සබ්බත්ථ කසිකම්මස්ස වා වප්පකම්මස්ස වා උපකාරො හුත්වා න වස්සිස්සති. යථා ච රට්ඨෙ, එවං ජනපදෙපි ගාමෙපි එකතළාකසරෙපි එකප්පහාරෙන න වස්සිස්සති, තළාකස්ස උපරිභාගෙ වස්සන්තො හෙට්ඨාභාගෙ න වස්සිස්සති, හෙට්ඨා වස්සන්තො උපරි න වස්සිස්සති. එකස්මිං භාගෙ සස්සං අතිවස්සෙන නස්සිස්සති, එකස්මිං අවස්සනෙන මිලායිස්සති, එකස්මිං සම්මා වස්සමානො සම්පාදෙස්සති. එවං එකස්ස රඤ්ඤො රජ්ජෙ වුත්තසස්සා විපාකො. තිප්පකාරා භවිස්සන්ති එකකුම්භියා ඔදනො විය. අයං දසමස්ස විපාකො.

11. ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙයෙව කාලෙ සාසනෙ පරිහායන්තෙ පච්චයලොලා අලජ්ජිකා බහූ භික්ඛූ භවිස්සන්ති. තෙ භගවතා පච්චයලොලුප්පං නිම්මථෙත්වා කථිතධම්මදෙසනං චීවරාදිචතුපච්චයහෙතු පරෙසං දෙසෙස්සන්ති. පච්චයෙහි මුච්ඡිත්වා නිත්ථරණපක්ඛෙ ඨිතා නිබ්බානාභිමුඛං කත්වා දෙසෙතුං න සක්ඛිස්සන්ති. කෙවලං ''පදබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තිඤ්චෙව මධුරසද්දඤ්ච සුත්වා මහග්ඝානි චීවරාදීනි දස්සන්ති''ඉච්චෙවං දෙසෙස්සන්ති. අපරෙ අන්තරවීථිචතුක්කරාජද්වාරාදීසු නිසීදිත්වා කහාපණඅඩ්ඪකහාපණපාදමාසකරූපාදීනිපි නිස්සාය දෙසෙස්සන්ති. ඉති භගවතා නිබ්බානග්ඝනකං කත්වා දෙසිතං ධම්මං චතුපච්චයත්ථාය චෙව කහාපණාදිඅත්ථාය ච වික්කිණිත්වා දෙසෙන්තා සතසහස්සග්ඝනකං චන්දනසාරං පූතිතක්කෙන වික්කිණන්තා විය භවිස්සන්ති. අයං එකාදසමස්ස විපාකො.

12. අධම්මිකරාජකාලෙ ලොකෙ විපරිවත්තන්තෙයෙව රාජානො ජාතිසම්පන්නානං කුලපුත්තානං යසං න දස්සන්ති, අකුලීනානඤ්ඤෙව දස්සන්ති. තෙ ඉස්සරා භවිස්සන්ති, ඉතරා දලිද්දා. රාජසම්මුඛෙපි රාජද්වාරෙපි අමච්චසම්මුඛෙපි විනිච්ඡයට්ඨානෙපි තුච්ඡලාබුසදිසානං අකුලීනානංයෙව කථා ඔසීදිත්වා ඨිතා විය නිච්චලා සුප්පතිට්ඨිතා භවිස්සති. සඞ්ඝසන්නිපාතෙපි සඞ්ඝකම්මගණකම්මට්ඨානෙසු චෙව පත්තචීවරපරිවෙණාදිවිනිච්ඡයට්ඨානෙසු ච දුස්සීලානං පාපපුග්ගලානංයෙව කථා නිය්‍යානිකා භවිස්සති, න ලජ්ජිභික්ඛූනන්ති එවං සබ්බත්ථාපි තුච්ඡලාබූනං සීදනකාලො විය භවිස්සති. අයං ද්වාදසමස්ස විපාකො.

13. තාදිසෙයෙව කාලෙ අධම්මිකරාජානො අකුලීනානං යසං දස්සන්ති. තෙ ඉස්සරා භවිස්සන්ති, කුලීනා දුග්ගතා. තෙසු න කෙචි ගාරවං කරිස්සන්ති, ඉතරෙසුයෙව කරිස්සන්ති. රාජසම්මුඛෙ වා අමච්චසම්මුඛෙ වා විනිච්ඡයට්ඨානෙ වා විනිච්ඡයකුසලානං ඝනසිලාසදිසානං කුලපුත්තානං කථා න ඔගාහිත්වා පතිට්ඨහිස්සති. තෙසු කථෙන්තෙසු ''කිං ඉමෙ කථෙන්තී''ති ඉතරෙ පරිහාසමෙව කරිස්සන්ති. භික්ඛුසන්නිපාතෙපි වුත්තප්පකාරෙසු ඨානෙසු නෙව පෙසලෙ භික්ඛූ

ගරුකාතබ්බෙ මඤ්ඤිස්සන්ති, නාපි නෙසං කථා පරියොගාහිත්වා පතිට්ඨහිස්සති, සිලානං ප්ලවනකාලො විය හවිස්සති. අයං තෙරසමස්ස විපාකො.

14. ලොකෙ පරිහායන්තෙයෙව මනුස්සා තිබ්බරාගාදිජාතිකා කිලෙසානුවත්තකා හුත්වා තරුණානං අත්තනො හරියානං වසෙ වත්තිස්සන්ති. ගෙහෙ දාසකම්මකාරාදයොපි ගොමහිංසාදයොපි හිරඤ්ඤසුවණ්ණම්පි සබ්බං තාසංයෙව ආයත්තං හවිස්සති. ''අසුකං හිරඤ්ඤසුවණ්ණං වා පරිච්ඡදාදිජාතං වා කහ''න්ති වුත්තෙ ''යත්ථ වා තත්ථ වා හොතු, කිං තුය්හිමිනා බ්‍යාපාරෙන, ත්වං මය්හං ඝරෙ සන්තං වා අසන්තං වා ජානිතුකාමො ජාතො''ති වත්වා නානප්පකාරෙහි අක්කොසිත්වා මුඛසත්තීහි කොට්ටෙත්වා දාසචෙටකෙ විය වසෙ කත්වා අත්තනො ඉස්සරියං පවත්තෙස්සන්ති. එවං මධුකපුප්ඵප්පමාණානං මණ්ඩූකීනං ආසිවිසෙ කණ්හසප්පෙ ගිලනකාලො විය හවිස්සති. අයං චුද්දසමස්ස විපාකො.

15. දුබ්බලරාජකාලෙ පන රාජානො හත්ථිසිප්පාදීසු අකුසලා යුද්ධෙසු අවිසාරදා හවිස්සන්ති. තෙ අත්තනො රාජාධිපච්චං ආසඞ්කමානා සමානජාතිකානං කුලපුත්තානං ඉස්සරියං අදත්වා අත්තනො පාදමූලිකනහාපනකප්පකාදීනං දස්සන්ති. ජාතිගොත්තසම්පන්නා කුලපුත්තා රාජකුලෙ පතිට්ඨං අලභමානා ජීවිකං කප්පෙතුං අසමත්ථා හුත්වා ඉස්සරියෙ ඨිතෙ ජාතිගොත්තහීනෙ අකුලීනෙ උපට්ඨහන්තා විචරිස්සන්ති, සුවණ්ණරාජහංසෙහි කාකස්ස පරිවාරිතකාලො විය හවිස්සති. අයං පන්නරසමස්ස විපාකො.

16. අධම්මිකරාජකාලෙයෙව ච අකුලීනාව රාජවල්ලභා ඉස්සරා හවිස්සන්ති, කුලීනා අපඤ්ඤාතා දුග්ගතා. තෙ රාජානං අත්තනො කථං ගාහාපෙත්වා විනිච්ඡයට්ඨානාදීසු බලවන්තො හුත්වා දුබ්බලානං පවෙණිආගතානි ඛෙත්තවත්ථාදීනි ''අම්හාකං සන්තකානී''ති අභියුඤ්ජිත්වා තෙ ''න තුම්හාකං, අම්හාක''න්ති ආගන්ත්වා විනිච්ඡයට්ඨානාදීසු විවදන්තෙ වෙත්තලතාදීහි පහරාපෙත්වා ගීවායං ගහෙත්වා අපකඩ්ඪාපෙත්වා ''අත්තනො පමාණං න ජානාථ, අම්හෙහි සද්ධිං විවදථ, ඉදානි වො පහරාපෙත්වා රඤ්ඤො කථෙත්වා හත්ථපාදච්ඡෙදාදීනි කාරෙස්සාමා''ති සන්තජ්ජෙස්සන්ති. තෙ තෙසං භයෙන අත්තනො සන්තකානි වත්ථූනි ''තුම්හාකංයෙව තානි, ගණ්හථා''ති නිය්‍යාතෙත්වා අත්තනො ගෙහානි පවිසිත්වා භීතා නිපජ්ජිස්සන්ති. පාපභික්ඛූපි පෙසලෙ භික්ඛූ යථාරුචි විහෙඨෙස්සන්ති. පෙසලා භික්ඛූ පටිසරණං අලභමානා අරඤ්ඤං පවිසිත්වා ගහනට්ඨානෙසු නිලීයිස්සන්ති. එවං හීනජච්චෙහි චෙව පාපභික්ඛූහි ච උපද්දුතානං ජාතිමන්තකුලපුත්තානඤ්චෙව පෙසලභික්ඛූනඤ්ච එළකානං භයෙන තසවකානං පලායනකාලො විය හවිස්සති. අයං සොළසමස්ස විපාකො. එවං තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පුබ්බනිමිත්තභූතෙ සොළස මහාසුපිනෙ පස්සි. තෙන වුත්තං ''කොසලරාජා විය සොළස සුපිනෙ''ති. එත්ථ ච පුබ්බනිමිත්තතො අත්තනො අත්ථානත්ථනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො අත්තනො කම්මානුභාවෙන පස්සති. කොසලරාජා විය ලොකස්ස අත්ථානත්ථනිමිත්තං සුපිනං පස්සන්තො පන සබ්බසත්තසාධාරණකම්මානුභාවෙන පස්සතීති වෙදිතබ්බං.

කුද්ධා හි දෙවතාති මහානාගවිහාරෙ මහාථෙරස්ස කුද්ධා දෙවතා විය. රොහණෙ කිර මහානාගවිහාරෙ මහාථෙරො භික්ඛුසඞ්ඝං අනපලොකෙත්වාව එකං නාගරුක්ඛං ඡින්දාපෙසි. රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා ථෙරස්ස කුද්ධා පඨමමෙව නං සච්චසුපිනෙන පලොභෙත්වා පච්ඡා ''ඉතො තෙ සත්තදිවසමත්ථකෙ උපට්ඨාකො රාජා මරිස්සතී''ති සුපිනෙ ආරොචෙසි. ථෙරො තං කථං ආහරිත්වා රාජොරොධානං ආචික්ඛි. තා එකප්පහාරෙනෙව මහාවිරවං විරවිංසු. රාජා ''කිං එත''න්ති පුච්ඡි. තා ''එවං ථෙරෙන වුත්ත''න්ති ආරොචයිංසු. රාජා දිවසං ගණාපෙත්වා සත්තාහෙ වීතිවත්තෙ ථෙරස්ස හත්ථපාදෙ ඡින්දාපෙසි. **එකන්තං සච්චමෙව හොතීති** එලස්ස සච්චභාවතො වුත්තං, දස්සනං පන විපල්ලත්ථමෙව . තෙනෙව පහීනවිපල්ලාසා පුබ්බනිමිත්තභූතම්පි සුපිනං න පස්සන්ති. ද්වීහි තීහිපි කාරණෙහි කදාචි සුපිනං පස්සතීති ආහ **''සංසග්ගභෙදතො''**ති. ''අසෙඛා න පස්සන්ති පහීනවිපල්ලාසත්තා''ති වචනතො චතුන්නම්පි කාරණානං විපල්ලාසා එව මූලකාරණන්ති දට්ඨබ්බං.

තන්ති සුපිනකාලෙ පවත්තං භවඞ්ගචිත්තං. **රූපනිමිත්තාදිආරම්මණන්ති** කම්මකම්මනිමිත්තගතිනිමිත්තතො අඤ්ඤං රූපනිමිත්තාදිආරම්මණං න හොති. **රාගාදිසම්පයුත්තානීති** පච්චක්ඛතො අනුභූතපුබ්බපරිකප්පිතරූපාදිආරම්මණානි චෙව රාගාදිසම්පයුත්තානි ච. **සබ්බොහාරිකචිත්තෙනාති** පකතිචිත්තෙන.

ද්වීහි අන්තෙහි මුත්තොති කුසලාකුසලසඞ්ඛාතෙහි ද්වීහි අන්තෙහි මුත්තො. **ආවජ්ජනතදාරම්මණක්ඛණෙති** ඉදං යාව තදාරම්මණුප්පත්ති, තාව පවත්තචිත්තවාරං සන්ධාය වුත්තං. ''සුපිනෙනෙව දිට්ඨං විය මෙ, සුතං විය මෙති කථනකාලෙ පන අබ්‍යාකතොයෙව ආවජ්ජනමත්තස්සෙව උප්පජ්ජනතො''ති වදන්ති. එවං වදන්තෙහි පඤ්චද්වාරෙ දුතියමොඝවාරෙ විය මනොද්වාරෙපි ආවජ්ජනං ද්වත්තික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා ජවනට්ඨානෙ ඨත්වා භවඞ්ගං ඔතරතීති අධිප්පෙතන්ති දට්ඨබ්බං එකචිත්තක්ඛණිකස්ස ආවජ්ජනස්ස උප්පත්තියං ''දිට්ඨං විය මෙ, සුතං විය මෙ''ති කප්පනාය අසම්භවතො. එත්ථ ච ''සුපිනන්තෙපි තදාරම්මණවචනතො පච්චුප්පන්නවසෙන අතීතවසෙන වා සභාවධම්මා සුපිනන්තෙ ආරම්මණං හොන්තී''ති වදන්ති. ''යදිපි සුපිනන්තෙ විභූතං හුත්වා උපට්ඨිතෙ රූපාදිවත්ථුම්හි තදාරම්මණං වුත්තං, තථාපි සුපිනන්තෙ උපට්ඨිතනිමිත්තස්ස පරිකප්පවසෙන ගහෙතබ්බතාය දුබ්බලභාවතො දුබ්බලවත්ථුකත්තාති වුත්ත''න්ති වදන්ති. කෙචි පන ''කරජකායස්ස නිරුස්සාහසන්තභාවප්පත්තිතො තන්නිස්සිතහදයවත්ථු න සුප්පසන්නං හොති, තතො තන්නිස්සිතාපි චිත්තප්පවත්ති න සුප්පසන්නා අසුප්පසන්නවට්ටිනිස්සිතදීපප්පභා විය, තස්මා **දුබ්බලවත්ථුකත්තාති** එත්ථ දුබ්බලහදයවත්ථුකත්තා''ති අත්ථං වදන්ති. වීමංසිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං.

සුපිනන්තචෙතනාති මනොද්වාරිකජවනවසෙන පවත්තා සුපිනන්තචෙතනා. සුපිනඤ්හි පස්සන්තො මනොද්වාරිකෙනෙව ජවනෙන පස්සති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. පටිබුජ්ඣන්තො ච මනොද්වාරිකෙනෙව පටිබුජ්ඣති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. නිද්දායන්තස්ස හි මහාවට්ටිං ජාලෙත්වා දීපෙ චක්ඛුසමීපං උපනීතෙ පඨමං චක්ඛුද්වාරිකං ආවජ්ජනං භවඞ්ගං න ආවට්ටෙති, මනොද්වාරිකමෙව ආවට්ටෙති. අථ ජවනං ජවිත්වා භවඞ්ගං ඔතරති. දුතියවාරෙ චක්ඛුද්වාරිකආවජ්ජනං භවඞ්ගං ආවට්ටෙති , තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානානි පවත්තන්ති, තදනන්තරං භවඞ්ගං පවත්තති. තතියවාරෙ මනොද්වාරිකආවජ්ජනෙන භවඞ්ගෙ ආවට්ටිතෙ මනොද්වාරිකජවනං ජවති. තෙන චිත්තෙන ''කිං අයං ඉමස්මිං ඨානෙ ආලොකො''ති ජානාති. තථා නිද්දායන්තස්ස කණ්ණසමීපෙ තූරියෙසු පග්ගහිතෙසු , ඝානසමීපෙ සුගන්ධෙසු වා දුග්ගන්ධෙසු වා පුප්ඵෙසු උපනීතෙසු, මුඛෙ සප්පිම්හි වා ඵාණිතෙ වා පක්ඛිත්තෙ, පිට්ඨියං පාණිනා පහාරෙ දින්නෙ පඨමං සොතද්වාරිකාදීනි ආවජ්ජනානි භවඞ්ගං න ආවට්ටෙන්ති, මනොද්වාරිකමෙව ආවට්ටෙති, අථ ජවනං ජවිත්වා භවඞ්ගං ඔතරති. දුතියවාරෙ සොතද්වාරිකාදීනි ආවජ්ජනානි භවඞ්ගං ආවට්ටෙන්ති, තතො සොතඝානජිව්හාකායවිඤ්ඤාණාදීනි ජවනපරියොසානානි පවත්තන්ති, තදනන්තරං භවඞ්ගං වත්තති. තතියවාරෙ මනොද්වාරිකආවජ්ජනෙන භවඞ්ගෙ ආවට්ටිතෙ මනොද්වාරිකජවනං ජවති, තෙන චිත්තෙන ඤත්වා ''කිං අයං ඉමස්මිං ඨානෙ සද්දො, සඞ්ඛසද්දො භෙරිසද්දො''ති වා ''කිං අයං ඉමස්මිං ඨානෙ ගන්ධො, මූලගන්ධො''ති වා ''කිං ඉදං මය්හං මුඛං පක්ඛිත්තං, සප්පීති වා ඵාණිත''න්ති වා ''කෙනම්හි පිට්ඨියං පහටො, අතිබද්ධො මෙ පහාරො''ති වා වත්තා හොති. එවං මනොද්වාරිකජවනෙනෙව පටිබුජ්ඣති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. සුපිනම්පි තෙනෙව පස්සති, න පඤ්චද්වාරිකෙන. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාසුපිනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වස්සසුත්තවණ්ණනා

197. සත්තමෙ **උතුසමුට්ඨානන්ති** වස්සිකෙ චත්තාරො මාසෙ උප්පන්නං. **අකාලෙපීති** චිත්තවෙසාඛමාසෙසුපි. වස්සවලාහකදෙවපුත්තානඤ්හි අත්තනො රතියා කීළිතුකාමතාචිත්තෙ උප්පන්නෙ අකාලෙපි දෙවො වස්සති. තත්‍රිදං වත්ථු – එකො කිර වස්සවලාහකදෙවපුත්තො වාකරකුටකවාසිඛීණාසවත්ථෙරස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා අට්ඨාසි. ථෙරො ''කොසි ත්ව''න්ති පුච්ඡි. අහං, භන්තෙ, වස්සවලාහකදෙවපුත්තොති. තුම්හාකං කිර චිත්තෙන දෙවො වස්සතීති. ආම, භන්තෙති. පස්සිතුකාමා මයන්ති. තෙමිස්සථ, භන්තෙති. මෙඝසීසං වා ගජ්ජිතං වා න පඤ්ඤායති, කථං තෙමිස්සාමාති. භන්තෙ, අම්හාකං චිත්තෙන දෙවො වස්සති, තුම්හෙ පණ්ණසාලං පවිසථාති. ''සාධු, දෙවපුත්තා''ති පාදෙ ධොවිත්වා පණ්ණසාලං පාවිසි. දෙවපුත්තො තස්මිං පවිසන්තෙයෙව එකං ගීතං ගායිත්වා හත්ථං උක්ඛිපි, සමන්තා තියොජනට්ඨානං එකමෙඝං අහොසි. ථෙරො අද්ධතින්තො පණ්ණසාලං පවිට්ඨොති.

වස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-9. වාචාසුත්තාදිවණ්ණනා

198-9. අට්ඨමෙ **අඞ්ගෙහීති** කාරණෙහි. අඞ්ගීයන්ති හෙතුභාවෙන ඤායන්තීති **අඞ්ගානි,** කාරණානි. කාරණත්ථෙ ච අඞ්ග-සද්දො. **පඤ්චහීති** හෙතුම්හි නිස්සක්කවචනං. **සමන්නාගතාති** සමනුආගතා පවත්තා යුත්තා ච. **වාචාති** සමුල්ලපන-වාචා. යා ''වාචා ගිරා බ්‍යප්පථො''ති (ධ. ස. 636) ච, ''නෙලා කණ්ණසුඛා''ති (දී. නි. 1.9) ච ආගච්ඡති. යා පන ''වාචාය චෙ කතං කම්ම''න්ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1 කායකම්මද්වාර) එවං විඤ්ඤත්ති ච, ''යා චතූහි වචීදුච්චරිතෙහි ආරති…පෙ…. අයං වුච්චති සම්මාවාචා''ති (ධ. ස. 299) එවං විරති ච, ''ඵරුසවාචා, භික්ඛවෙ, ආසෙවිතා භාවිතා බහුලීකතා නිරයසංවත්තනිකා හොතී''ති (අ. නි. 8.40) එවං චෙතනා ච වාචාති ආගතා, න සා ඉධ අධිප්පෙතා. කස්මා? අභාසිතබ්බතො. ''සුභාසිතා හොති, නො දුබ්භාසිතා''ති හි වුත්තං. **සුභාසිතාති** සුට්ඨු භාසිතා. තෙනස්සා අත්ථාවහතං දීපෙති. **අනවජ්ජාති** රාගාදිඅවජ්ජරහිතා. ඉමිනාස්ස කාරණසුද්ධිං අගතිගමනාදිප්පවත්තදොසාභාවඤ්ච දීපෙති. රාගදොසාදිවිමුත්තඤ්හි යං භාසතො අනුරොධවිරොධවිවජ්ජනතො අගතිගමනං දූරසමුස්සිතමෙවාති. **අනනුවජ්ජාති** අනුවාදවිමුත්තා. ඉමිනාස්සා සබ්බාකාරසම්පත්තිං දීපෙති. සති හි සබ්බාකාරසම්පත්තියං අනනුවජ්ජතාති. **විඤ්ඤූනන්ති** පණ්ඩිතානං. තෙන නින්දාපසංසාසු බාලා අප්පමාණාති දීපෙති.

ඉමෙහි ඛොතිආදීනි තානි අඞ්ගානි පච්චක්ඛතො දස්සෙන්තො තං වාචං නිගමෙති. යඤ්ච අඤ්ඤෙ පටිඤ්ඤාදීහි අවයවෙහි, නාමාදීහි පදෙහි, ලිඞ්ගවචනවිභත්තිකාලකාරකසම්පත්තීහි ච සමන්නාගතං මුසාවාදාදිවාචම්පි සුභාසිතන්ති මඤ්ඤන්ති, තං පටිසෙධෙති. අවයවාදිසමන්නාගතාපි හි තථාරූපී වාචා දුබ්භාසිතාව හොති අත්තනො ච පරෙසඤ්ච අනත්ථාවහත්තා. ඉමෙහි පන පඤ්චහඞ්ගෙහි සමන්නාගතා සචෙපි මිලක්ඛුභාසාපරියාපන්නා ඝටචෙටිකාගීතිකපරියාපන්නාපි හොති, තථාපි සුභාසිතාව ලොකියලොකුත්තරහිතසුඛාවහත්තා. තථා හි මග්ගපස්සෙ සස්සං රක්ඛන්තියා සීහළචෙටිකාය සීහළකෙනෙව ජාතිජරාමරණයුත්තං ගීතිකං ගායන්තියා සද්දං සුත්වා මග්ගං ගච්ඡන්තා සට්ඨිමත්තා විපස්සකභික්ඛූ අරහත්තං පාපුණිංසු.

තථා තිස්සො නාම ආරද්ධවිපස්සකො භික්ඛු පදුමස්සරසමීපෙන ගච්ඡන්තො පදුමස්සරෙ පදුමානි භඤ්ජිත්වා –

''පාතොව ඵුල්ලිතකොකනදං,

සූරියාලොකෙන භිජ්ජියතෙ;
එවං මනුස්සත්තං ගතා සත්තා,
ජරාභිවෙගෙන මද්දීයන්තී''ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.213; සු. නි. අට්ඨ. 2.452 සුභාසිතසුත්තවණ්ණනා) –

ඉමං ගීතිං ගායන්තියා චෙටිකාය සුත්වා අරහත්තං පත්තො.

බුද්ධන්තරෙපි අඤ්ඤතරො පුරිසො සත්තහි පුත්තෙහි සද්ධිං අටවිතො ආගම්ම අඤ්ඤතරාය ඉත්ථියා මුසලෙන තණ්ඩුලෙ කොට්ටෙන්තියා –

''ජරාය පරිමද්දිතං එතං, මිලාතචම්මනිස්සිතං;
මරණෙන භිජ්ජති එතං, මච්චුස්ස ඝාසමාමිසං.

''කිමීනං ආලයං එතං, නානාකුණපෙන පූරිතං;
අසුචිභාජනං එතං, තදලික්ඛන්ධසමං ඉද''න්ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.213; සු. නි. අට්ඨ. 2.452 සුභාසිතසුත්තවණ්ණනා) –

ඉමං ගීතං සුත්වා පච්චවෙක්ඛන්තො සහ පුත්තෙහි පච්චෙකබොධිං පත්තො. එවං ඉමෙහි පඤ්චහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතා වාචා සචෙපි මිලක්ඛුභාසාය පරියාපන්නා ඝටචෙටිකාගීතිකපරියාපන්නා වාචා හොති, තථාපි සුභාසිතාති වෙදිතබ්බා. සුභාසිතා එව අනවජ්ජා අනනුවජ්ජා ච විඤ්ඤූනං අත්ථත්ථිකානං කුලපුත්තානං අත්ථප්පටිසරණානං, නො බ්‍යඤ්ජනප්පටිසරණානන්ති. නවමං උත්තානමෙව.

වාචාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නිස්සාරණීයසුත්තවණ්ණනා

200. දසමෙ නිස්සරන්තීති නිස්සරණීයාති වත්තබ්බෙ දීඝං කත්වා නිද්දෙසො. කත්තරි හෙස අනීය-සද්දො යථා ''නියානියා''ති. තෙනාහ **''නිස්සටා''**ති. කුතො පන නිස්සටා? යථාසකං පටිපක්ඛතො. නිජ්ජීවට්ඨෙන ධාතුයොති ආහ **''අත්තසුඤ්ඤසභාවා''**ති. අත්ථතො පන ධම්මධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතුවිසෙසො . තාදිසස්ස භික්ඛුනො කිලෙසවසෙන කාමෙසු මනසිකාරො නත්ථීති ආහ **''වීමංසනත්ථ''**න්ති, ''නෙක්ඛම්මනියතං ඉදානි මෙ චිත්තං, කිං නු ඛො කාමවිතක්කොපි උප්පජ්ජිස්සතී''ති වීමංසන්තස්සාති අත්ථො. **පක්ඛන්දනං** නාම අනුප්පවෙසො. සො පන තත්ථ නත්ථීති ආහ **''නප්පවිසතී''**ති. **පසීදනං** නාම අභිරුචි. **සන්තිට්ඨනං** පතිට්ඨානං. **විමුච්චනං** අධිමුච්චනන්ති. තං සබ්බං පටික්ඛිපන්තො වදති **''පසාදං නාපජ්ජතී''**තිආදි. එවංභූතං පනස්ස චිත්තං තස්ස කථං තිට්ඨතීති ආහ **''යථා''**තිආදි.

තන්ති පඨමජ්ඣානං. **අස්සාති** භික්ඛුනො. **චිත්තං පක්ඛන්දතීති** පරිකම්මචිත්තෙන සද්ධිං ඣානචිත්තං එකත්තවසෙන එකජ්ඣං කත්වා වදති. **ගොචරෙ ගතත්තාති** අත්තනො ආරම්මණෙ එව පවත්තත්තා. **අහානභාගියත්තාති** ඨිතිභාගියත්තා. **සුවිමුත්තන්ති** වික්ඛම්භනවිමුත්තියා සම්මදෙව විමුත්තං. චිත්තස්ස ච කායස්ස ච විහනනතො **විඝාතො**. දුක්ඛං පරිදහනතො **පරිළාහො. කාමවෙදනං න වෙදියති** අනුප්පජ්ජනතො. නිස්සරන්ති තතොති **නිස්සරණං**. කෙ නිස්සරන්ති? කාමා. එවඤ්ච **කාමානන්ති** කත්තුසාමිවචනං සුට්ඨු යුජ්ජති. යදග්ගෙන කාමා තතො නිස්සටාති වුච්චන්ති, තදග්ගෙන ඣානම්පි කාමතො නිස්සටන්ති වත්තබ්බතං ලභතීති වුත්තං **''කාමෙහි නිස්සටත්තා''**ති. එවං වික්ඛම්භනවසෙන කාමනිස්සරණං වත්වා ඉදානි සමුච්ඡෙදවසෙන අච්චන්තතො නිස්සරණං දස්සෙතුං **''යො පනා''**තිආදි වුත්තං. **සෙසපදෙසූති** සෙසකොට්ඨාසෙසු.

අයං පන විසෙසොති විසෙසං වදන්තෙන තං ඣානං පාදකං කත්වාතිආදිකො අවිසෙසොති කත්වා දුතියතතියවාරෙසු සබ්බසො අනාමට්ඨො, චතුත්ථවාරෙ පන අයම්පි විසෙසොති දස්සෙතුං **''අච්චන්තනිස්සරණඤ්චෙත්ථ අරහත්තඵලං යොජෙතබ්බ''**න්ති වුත්තං. යස්මා අරූපජ්ඣානං පාදකං කත්වා අග්ගමග්ගං අධිගන්ත්වා අරහත්තෙ ඨිතස්ස චිත්තං සබ්බසො රූපෙහි නිස්සටං නාම හොති. තස්ස හි ඵලසමාපත්තිතො වුට්ඨාය වීමංසනත්ථං රූපාභිමුඛං චිත්තං පෙසෙන්තස්ස. **ඉදමක්ඛාතන්ති** සමථයානිකානං වසෙන හෙට්ඨා චත්තාරො වාරා ගහිතා. ඉදං පන සුක්ඛවිපස්සකස්ස වසෙනාති ආහ **''සුද්ධසඞ්ඛාරෙ''**තිආදි. **''පුන සක්කායො නත්ථී''ති උප්පන්නන්ති** ''ඉදානි මෙ සක්කායප්පබන්ධො නත්ථී''ති වීමංසන්තස්ස උප්පන්නං.

නිස්සාරණීයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රාහ්මණවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

5. පඤ්චමපණ්ණාසකං

(21) 1. කිමිලවග්ගො

1-4. කිමිලසුත්තාදිවණ්ණනා

201-4. පඤ්චමස්ස පඨමදුතියානි උත්තානත්ථානෙව. තතියෙ අධිවාසනං ඛමනං, පරෙසං දුක්කටං දුරුත්තඤ්ච පටිවිරොධාකරණෙන අත්තනො උපරි ආරොපෙත්වා වාසනං අධිවාසනං, තදෙව ඛන්තීති **අධිවාසනක්ඛන්ති**. සුභෙ රතොති සූරතො, සුට්ඨු වා පාපතො ඔරතො විරතො සොරතො, තස්ස භාවො **සොරච්චං**. තෙනාහ **"සොරච්චෙනාති සුචිසීලතායා"**ති. සා හි සොභනකම්මරතතා, සුට්ඨු වා පාපතො ඔරතභාවො විරතතා. චතුත්ථෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

කිමිලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. චෙතොඛිලසුත්තවණ්ණනා

205. පඤ්චමෙ **චෙතොඛිලා** නාම අත්ථතො විචිකිච්ඡා කොධො ච. තෙ පන යස්මිං සන්තානෙ උප්පජ්ජන්ති, තස්ස ඛරභාවො කක්ඛළභාවො හුත්වා උපතිට්ඨන්ති, පගෙව අත්තනා සම්පයුත්තචිත්තස්සාති ආහ **"චිත්තස්ස ථද්ධභාවා"**ති. යථා ලක්ඛණපාරිපූරියා ගහිතාය සබ්බා සත්ථු රූපකායසිරී ගහිතා එව නාම හොති එවං සබ්බඤ්ඤුතාය සබ්බධම්මකායසිරී ගහිතා එව නාම හොතීති තදුභයවත්ථුකමෙව කඞ්ඛං දස්සෙන්තො **"සරීරෙ කඞ්ඛමානො"**තිආදිමාහ. **විචිනන්තොති** ධම්මසභාවං වීමංසන්තො. **කිච්ඡතීති** කිලමති. **විනිච්ඡෙතුං න සක්කොතීති** සන්නිට්ඨාතුං න සක්කොති. ආතපති කිලෙසෙති **ආතප්පං,** සම්මාවායාමොති ආහ **"ආතප්පායාති කිලෙසසන්තාපනවීරියකරණත්ථායා"**ති. **පුනප්පුනං යොගායාති** භාවනං පුනප්පුනං යුඤ්ජනාය. **සතතකිරියායාති** භාවනාය නිරන්තරප්පයොගාය.

පටිවෙධධම්මෙ කඞ්ඛමානොති එත්ථ කථං ලොකුත්තරධම්මෙ කඞ්ඛා පවත්තීති? න ආරම්මණකරණවසෙන , අනුස්සුතාකාරපරිවිතක්කලද්ධෙ පරිකප්පිතරූපෙ කඞ්ඛා පවත්තතීති දස්සෙන්තො ආහ **"විපස්සනා…පෙ…. වදන්ති, තං අත්ථි නු ඛො නත්ථීති කඞ්ඛතී"**ති. **සික්ඛාති** චෙත්ථ පුබ්බභාගසික්ඛා වෙදිතබ්බා. කාමඤ්චෙත්ථ විසෙසුප්පත්තියා මහාසාවජ්ජතාය චෙව සංවාසනිමිත්තං ඝටනාහෙතු අභිඤ්හුප්පත්තිකතාය ච සබ්‍රහ්මචාරීසූති කොපස්ස විසයො විසෙසෙත්වා වුත්තො, අඤ්ඤත්ථාපි කොපො න චෙතොඛිලොති න සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති කෙචි. යදි එවං විචිකිච්ඡායපි අයං නයො ආපජ්ජති, තස්මා යථාරුතවසෙන ගහෙතබ්බං.

චෙතොඛිලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-8. විනිබන්ධසුත්තාදිවණ්ණනා

206-8. ඡට්ඨෙ පවත්තිතුං අප්පදානවසෙන කුසලචිත්තං විනිබන්ධන්තීති **චෙතසොවිනිබන්ධා**. තං පන විනිබන්ධන්තා මුට්ඨිග්ගාහං ගණ්හන්තා විය හොන්තීති ආහ **"චිත්තං විනිබන්ධිත්වා"**තිආදි. කාමගිද්ධො පුග්ගලො වත්ථුකාමෙපි කිලෙසකාමෙපි අස්සාදෙති අභිනන්දතීති වුත්තං **"වත්ථුකාමෙපි කිලෙසකාමෙපී"**ති. **අත්තනො කායෙති** අත්තනො නාමකායෙ, අත්තභාවෙ වා. **බහිද්ධාරූපෙති** පරෙසං කායෙ අනින්ද්‍රියබද්ධරූපෙ ච. උදරං අවදිහති උපචිනොති පූරෙතීති **උදරාවදෙහකං. සෙය්‍යසුඛන්ති** සෙය්‍යාය සයනවසෙන උප්පජ්ජනකසුඛං. **සම්පරිවත්තකන්ති** සම්පරිවත්තිත්වා. **පණිධායාති** තණ්හාවසෙනෙව පණිදහිත්වා. ඉති පඤ්චවිධොපි ලොභවිසෙසො එව ''චෙතොවිනිබන්ධො''ති වුත්තොති වෙදිතබ්බො. සත්තමට්ඨමෙසු නත්ථි වත්තබ්බං.

විනිබන්ධසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. ගීතස්සරසුත්තාදිවණ්ණනා

209-210. නවමෙ **ආයතකො නාම ගීතස්සරො** තං තං වත්තං භින්දිත්වා අක්ඛරානි විනාසෙත්වා පවත්තොති ආහ **"ආයතකෙනා"**තිආදි. ධම්මෙහි සුත්තවත්තං නාම අත්ථි, ගාථාවත්තං නාම අත්ථි, තං විනාසෙත්වා අතිදීඝං කාතුං න වට්ටති. ධම්මඤ්හි භාසන්තෙන චතුරස්සෙන වත්තෙන පරිමණ්ඩලානි පදබ්‍යඤ්ජනානි දස්සෙතබ්බානි. ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, සරභඤ්ඤ''න්ති (චූළව. 249) ච වචනතො සරෙන ධම්මං භණිතුං වට්ටති. සරභඤ්ඤෙ කිර තරඞ්ගවත්තධොතකවත්තභාගග්ගහකවත්තාදීනි ද්වත්තිංස වත්තානි අත්ථි. තෙසු යං ඉච්ඡති, තං කාතුං ලභතීති. දසමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

ගීතස්සරසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කිමිලවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(22) 2. අක්කොසකවග්ගො

1-2. අක්කොසකසුත්තාදිවණ්ණනා

211-2. දුතියස්ස පඨමෙ **දසහි අක්කොසවත්ථූහි අක්කොසකොති** ‘‘බාලොසි, මූළ්හොසි, ඔට්ඨොසි, ගොණොසි, ගද්‍රභොසී’’තිආදිනා දසහි අක්කොසවත්ථූහි අක්කොසකො. ‘‘හොතු, මුණ්ඩකසමණ, අදණ්ඩො අහන්ති කරොසි, ඉදානි තෙ රාජකුලං ගන්ත්වා දණ්ඩං ආරොපෙස්සාමී’’තිආදීනි වදන්තො පරිභාසකො නාමාති ආහ **‘‘භයදස්සනෙන පරිභාසකො’’**ති. ලොකුත්තරධම්මා අපායමග්ගස්ස පරිපන්ථභාවතො **පරිපන්ථො** නාමාති ආහ **‘‘ලොකුත්තරපරිපන්ථස්ස ඡින්නත්තා’’**ති, ලොකුත්තරසඞ්ඛාතස්ස අපායමග්ගපරිපන්ථස්ස ඡින්නත්තාති අත්ථො. දුතියෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

අක්කොසකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-10. සීලසුත්තාදිවණ්ණනා

213-220. තතියෙ (දී. නි. ටී. 2.149) **දුස්සීලොති** එත්ථ දු-සද්දො අභාවත්ථො ‘‘දුප්පඤ්ඤො’’තිආදීසු (ම. නි. 1.449) විය, න ගරහණත්ථොති ආහ **‘‘අසීලො නිස්සීලො’’**ති. **භින්නසංවරොති** එත්ථ සමාදින්නසීලො කෙනචි කාරණෙන සීලභෙදං පත්තො, සො තාව භින්නසංවරො හොතු. යො පන සබ්බෙන සබ්බං අසමාදින්නසීලො ආචාරහීනො, සො කථං භින්නසංවරො නාම හොතීති ? සොපි සාධුසමාචාරස්ස පරිහරණීයස්ස භෙදිතත්තා භින්නසංවරො එව නාම. විනට්ඨසංවරො සංවරරහිතොති හි වුත්තං හොති. **තං තං** සිප්පට්ඨානං. **මාසාතකාලෙති** ‘‘මා සාතෙථ පාණින’’න්ති එවං මාසාතසොසනං සොසිතදිවසෙ. **අබ්භුග්ගච්ඡති** පාපකො කිත්තිසද්දො. **අජ්ඣාසයෙන මඞ්කු හොතියෙව** විප්පටිසාරිභාවතො.

තස්සාති දුස්සීලස්ස. **සමාදාය වත්තිතට්ඨානන්ති** උට්ඨාය සමුට්ඨාය කතකාරණං. **ආපාථං ආගච්ඡතීති** තං මනසො උපට්ඨාති. **උම්මීලෙත්වා ඉධලොකන්ති** උම්මීලනකාලෙ අත්තනො පුත්තදාරාදිවසෙන ඉධලොකං පස්සති. **නිමීලෙත්වා පරලොකන්ති** නිමීලනකාලෙ ගතිනිමිත්තුපට්ඨානවසෙන පරලොකං පස්සති. තෙනාහ **‘‘චත්තාරො අපායා’’**තිආදි. **පඤ්චමපදන්ති** ‘‘කායස්ස භෙදා’’තිආදිනා වුත්තො පඤ්චමො ආදීනවකොට්ඨාසො. **වුත්තවිපරියායෙනාති** වුත්තත්ථාය ආදීනවකථාය විපරියායෙන ‘‘අප්පමත්තො තං තං කසිවණිජ්ජාදිං යථාකාලං සම්පාදෙතුං සක්කොතී’’තිආදිනා. පාසංසං සීලමස්ස අත්ථීති **සීලවා. සීලසම්පන්නොති** සීලෙන සමන්නාගතො සම්පන්නසීලොති එවමාදිකං පන අත්ථවචනං සුකරන්ති අනාමට්ඨං. චතුත්ථාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සීලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අක්කොසකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(23) 3. දීඝචාරිකවග්ගො

1-10. පඨමදීඝචාරිකසුත්තාදිවණ්ණනා

221-230. තතියස්ස පඨමාදීනි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි. පඤ්චමෙ **රහො නිසජ්ජාය ආපජ්ජතීති** ‘‘යො පන භික්ඛු මාතුගාමෙන සද්ධිං එකො එකාය රහො නිසජ්ජං කප්පෙය්‍ය, පාචිත්තිය’’න්ති ඉමස්මිං **සික්ඛාපදෙ** (පාචි. 290) වුත්තං ආපත්තිං ආපජ්ජති. **පටිච්ඡන්නෙ ආසනෙ ආපජ්ජතීති** ‘‘යො පන භික්ඛු මාතුගාමෙන රහො පටිච්ඡන්නෙ ආසනෙ නිසජ්ජං කප්පෙය්‍ය, පාචිත්තිය’’න්ති ඉමස්මිං වුත්තං ආපත්තිං ආපජ්ජති. **මාතුගාමස්ස උත්තරි ඡප්පඤ්චවාචාහි ධම්මං දෙසෙන්තො ආපජ්ජතීති** ‘යො පන භික්ඛු මාතුගාමස්ස උත්තරි ඡප්පඤ්චවාචාහි ධම්මං දෙසෙය්‍ය අඤ්ඤත්‍ර විඤ්ඤුනා පුරිසවිග්ගහෙනා’’ති (පාචි. 63) එවං වුත්තං ආපත්තිං ආපජ්ජති. තෙනාහ **‘‘තෙසං තෙසං සික්ඛාපදානං වසෙන වෙදිතබ්බානී’’**ති. ඡට්ඨාදීනි උත්තානත්ථානි.

පඨමදීඝචාරිකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දීඝචාරිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

231-302. චතුත්ථවග්ගාදීනි උත්තානත්ථානි.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

පඤ්චකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

ඡක්කනිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. ආහුනෙය්‍යවග්ගො

1. පඨමආහුනෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

1. ඡක්කනිපාතස්ස පඨමෙ **චක්ඛුනා රූපං දිස්වාති** නිස්සයවොහාරෙන වුත්තං. සසම්භාරකනිද්දෙසොයං යථා ‘‘ධනුනා විජ්ඣතී’’ති, තස්මා නිස්සයසීසෙන නිස්සිතස්ස ගහණං දට්ඨබ්බං. තෙනායමත්ථො ‘‘චක්ඛුද්වාරෙ රූපාරම්මණෙ ආපාථගතෙ තං රූපං චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන දිස්වා’’ති. **නෙව සුමනො හොතීති** ජවනක්ඛණෙ ඉට්ඨෙ ආරම්මණෙ රාගං අනුප්පාදෙන්තො නෙව සුමනො හොති ගෙහස්සිතපෙමවසෙනපි මග්ගෙන සබ්බසො රාගස්ස සමුච්ඡින්නත්තා. **න දුම්මනොති** අනිට්ඨෙ අදුස්සන්තො න දුම්මනො. පසාදඤ්ඤථත්තවසෙනපි ඉට්ඨෙපි අනිට්ඨෙපි මජ්ඣත්තෙපි ආරම්මණෙ න සමං සම්මා අයොනිසො ගහණං **අසමපෙක්ඛනං**. අයඤ්චස්ස පටිපත්ති සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා චාති ආහ **‘‘සතො සම්පජානො හුත්වා’’**ති. සතියා යුත්තත්තා **සතො.** සම්පජඤ්ඤෙන යුත්තත්තා **සම්පජානො.** ඤාණුප්පත්තිපච්චයරහිතකාලෙපි පවත්තිභෙදනතො **‘‘සතතවිහාරො කථිතො’’**ති වුත්තං. **සතතවිහාරොති** ඛීණාසවස්ස නිච්චවිහාරො සබ්බදා පවත්තනකවිහාරො. ඨපෙත්වා හි සමාපත්තිවෙලං භවඞ්ගවෙලඤ්ච ඛීණාසවා ඉමිනාව ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවිහාරෙන විහරන්ති.

එත්ථ ච ‘‘ඡසු ද්වාරෙසුපි උපෙක්ඛකො විහරතී’’ති ඉමිනා ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා කථිතා. ‘‘සම්පජානො’’ති වචනතො පන චත්තාරි ඤාණසම්පයුත්තචිත්තානි ලබ්භන්ති තෙහි විනා සම්පජානතාය අසම්භවතො. සතතවිහාරභාවතො අට්ඨ මහාකිරියචිත්තානි ලබ්භන්ති. ‘‘නෙව සුමනො න දුම්මනො’’ති වචනතො අට්ඨ මහාකිරියචිත්තානි, හසිතුප්පාදො, වොට්ඨබ්බනඤ්චාති දස චිත්තානි ලබ්භන්ති. රාගදොසසහජාතානං සොමනස්සදොමනස්සානං අභාවො තෙසම්පි සාධාරණොති ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවසෙන ආගතානං ඉමෙසං සතතවිහාරානං සොමනස්සං කථං ලබ්භතීති චෙ? ආසෙවනතො. කිඤ්චාපි ඛීණාසවො ඉට්ඨානිට්ඨෙපි ආරම්මණෙ මජ්ඣත්තො විය බහුලං උපෙක්ඛකො විහරති අත්තනො පරිසුද්ධපකතිභාවාවිජහනතො, කදාචි පන තථා චෙතොභිසඞ්ඛාරාභාවෙ යං තං සභාවතො ඉට්ඨං ආරම්මණං, තස්ස යාථාවසභාවග්ගහණවසෙනපි අරහතො චිත්තං පුබ්බාසෙවනවසෙන සොමනස්සසහගතං හුත්වා පවත්තතෙව.

පඨමආහුනෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-7. දුතියආහුනෙය්‍යසුත්තාදිවණ්ණනා

2-7. දුතියෙ (විසුද්ධි. 2.380) **අනෙකවිහිතන්ති** අනෙකවිධං නානප්පකාරං. **ඉද්ධිවිධන්ති** ඉද්ධිකොට්ඨාසං. **පච්චනුභොතීති** පච්චනුභවති, ඵුසති සච්ඡිකරොති පාපුණාතීති අත්ථො. ඉදානිස්ස අනෙකවිහිතභාවං දස්සෙන්තො **‘‘එකොපි හුත්වා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ ‘‘එකොපි හුත්වා’’ති ඉමිනා කරණතො පුබ්බෙව පකතියා එකොපි හුත්වා. **බහුධා හොතීති** බහූනං සන්තිකෙ චඞ්කමිතුකාමො වා සජ්ඣායං කාතුකාමො වා පඤ්හං පුච්ඡිතුකාමො වා හුත්වා සතම්පි සහස්සම්පි හොති. **ආවිභාවං තිරොභාවන්ති** එත්ථ ආවිභාවං කරොති, තිරොභාවං කරොතීති අයමත්ථො. ඉදමෙව හි සන්ධාය **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 3.11) වුත්තං – ‘‘ආවිභාවන්ති කෙනචි අනාවුටං හොති අප්පටිච්ඡන්නං විවටං, තිරොභාවන්ති කෙනචි ආවුටං හොති පටිච්ඡන්නං පිහිතං පටිකුජ්ජිත’’න්ති. **තිරොකුට්ටං තිරොපාකාරං තිරොපබ්බතං අසජ්ජමානො ගච්ඡති සෙය්‍යථාපි ආකාසෙති** එත්ථ **තිරොකුට්ටන්ති** පරකුට්ටං, කුට්ටස්ස පරභාගන්ති වුත්තං හොති. එස නයො ඉතරෙසු. **කුට්ටොති** ච ගෙහභිත්තියා එතං අධිවචනං. **පාකාරොති** ගෙහවිහාරගාමාදීනං පරික්ඛෙපපාකාරො. **පබ්බතොති** පංසුපබ්බතො වා පාසාණපබ්බතො වා. **අසජ්ජමානොති** අලග්ගමානො සෙය්‍යථාපි ආකාසෙ විය.

උම්මුජ්ජනිමුජ්ජන්ති එත්ථ **උම්මුජ්ජන්ති** උට්ඨානං වුච්චති. **නිමුජ්ජන්ති** සංසීදනං. උම්මුජ්ජඤ්ච නිමුජ්ජඤ්ච **උම්මුජ්ජනිමුජ්ජං. උදකෙපි අභිජ්ජමානෙති** එත්ථ යං උදකං අක්කමිත්වා සංසීදති, තං භිජ්ජමානන්ති වුච්චති, විපරීතං **අභිජ්ජමානං. පල්ලඞ්කෙන** ගච්ඡති. **පක්ඛී සකුණොති** පක්ඛෙහි යුත්තසකුණො. **ඉමෙපි චන්දිමසූරියෙ එවංමහිද්ධිකෙ එවංමහානුභාවෙ පාණිනා පරාමසතීති** එත්ථ චන්දිමසූරියානං ද්වාචත්තාලීසයොජනසහස්සස්ස උපරි චරණෙන මහිද්ධිකතා, තීසු දීපෙසු එකක්ඛණෙ ආලොකකරණෙන මහානුභාවතා වෙදිතබ්බා. එවං උපරිචරණආලොකකරණෙහි මහිද්ධිකෙ මහානුභාවෙ. **පරාමසතීති** ගණ්හාති, එකදෙසෙ වා ඡුපති. **පරිමජ්ජතීති** සමන්තතො ආදාසතලා විය පරිමජ්ජති. **යාව බ්‍රහ්මලොකාපීති** බ්‍රහ්මලොකම්පි පරිච්ඡෙදං කත්වා. **කායෙන වසං වත්තෙතීති** තත්‍ර බ්‍රහ්මලොකෙ කායෙන අත්තනො වසං වත්තෙති.

දිබ්බාය සොතධාතුයාති එත්ථ දිබ්බසදිසත්තා **දිබ්බා**. දෙවතානඤ්හි සුචරිතකම්මනිබ්බත්තා පිත්තසෙම්හරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධා උපක්කිලෙසවිමුත්තතාය දූරෙපි ආරම්මණසම්පටිච්ඡනසමත්ථා දිබ්බා පසාදසොතධාතු හොති. අයඤ්චාපි ඉමස්ස භික්ඛුනො වීරියභාවනාබලෙන නිබ්බත්තා ඤාණසොතධාතු තාදිසායෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බා. අපිච දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තා අත්තනා ච දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තාපි **දිබ්බා**. සවනට්ඨෙන නිජ්ජීවට්ඨෙන ච සොතධාතු. සොතධාතුකිච්චකරණෙන සොතධාතු වියාතිපි සොතධාතු. තාය **සොතධාතුයා. විසුද්ධායාති** සුද්ධාය නිරුපක්කිලෙසාය. **අතික්කන්තමානුසිකායාති** මනුස්සූපචාරං අතික්කමිත්වා සද්දසවනෙන මානුසිකං මංසසොතධාතුං

අතික්කන්තාය වීතිවත්තෙත්වා ඨිතාය. **උභො සද්දෙ සුණාතීති** ද්වෙ සද්දෙ සුණාති. කතමෙ ද්වෙ? **දිබ්බෙ ච මානුසෙ ච,** දෙවානඤ්ච මනුස්සානඤ්ච සද්දෙති වුත්තං හොති. එතෙන පදෙසපරියාදානං වෙදිතබ්බං. **යෙ දූරෙ සන්තිකෙ චාති** යෙ සද්දා දූරෙ පරචක්කවාළෙපි, යෙ ච සන්තිකෙ අන්තමසො සදෙහසන්නිස්සිතපාණකසද්දාපි, තෙ සුණාතීති වුත්තං හොති. එතෙන නිප්පදෙසපරියාදානං වෙදිතබ්බං.

පරසත්තානන්ති අත්තානං ඨපෙත්වා සෙසසත්තානං. **පරපුග්ගලානන්ති** ඉදම්පි ඉමිනා එකත්ථමෙව. වෙනෙය්‍යවසෙන පන දෙසනාවිලාසෙන ච බ්‍යඤ්ජනනානත්තං කතං. **චෙතසා චෙතොති** අත්තනො චිත්තෙන තෙසං චිත්තං. **පරිච්චාති** පරිච්ඡින්දිත්වා. **පජානාතීති** සරාගාදිවසෙන නානප්පකාරතො ජානාති. **සරාගං වා චිත්තන්ති**ආදීසු පන අට්ඨලොභසහගතචිත්තං සරාගං චිත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අවසෙසං චාතුභූමකං කුසලාබ්‍යාකතචිත්තං **වීතරාගං.** ද්වෙ දොමනස්සචිත්තානි, ද්වෙ විචිකිච්ඡුද්ධච්චචිත්තානීති ඉමානි පන චත්තාරි චිත්තානි ඉමස්මිං දුකෙ සඞ්ගහං න ගච්ඡන්ති. කෙචි පන ථෙරා තානිපි සඞ්ගණ්හන්ති. දුවිධං පන දොමනස්සචිත්තං **සදොසං චිත්තං** නාම. සබ්බම්පි චාතුභූමකං කුසලාබ්‍යාකතචිත්තං **වීතදොසං.** සෙසානි දස අකුසලචිත්තානි ඉමස්මිං දුකෙ සඞ්ගහං න ගච්ඡන්ති. කෙචි පන ථෙරා තානිපි සඞ්ගණ්හන්ති. **සමොහං වීතමොහන්ති** එත්ථ පන පාටිපුග්ගලිකනයෙන විචිකිච්ඡුද්ධච්චසහගතද්වයමෙව සමොහං. මොහස්ස පන සබ්බාකුසලෙසු සම්භවතො ද්වාදසවිධම්පි අකුසලචිත්තං **සමොහං චිත්තන්ති** වෙදිතබ්බං. අවසෙසං **වීතමොහං.** ථිනමිද්ධානුගතං පන **සංඛිත්තං,** උද්ධච්චානුගතං **වික්ඛිත්තං.** රූපාවචරාරූපාවචරං **මහග්ගතං,** අවසෙසං **අමහග්ගතං.** සබ්බම්පි තෙභූමකං **සඋත්තරං,** ලොකුත්තරං **අනුත්තරං.** උපචාරප්පත්තං අප්පනාප්පත්තඤ්ච **සමාහිතං,** උභයමප්පත්තං **අසමාහිතං.** තදඞ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදප්පටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිමුත්තිං පත්තං පඤ්චවිධම්පි එතං **විමුත්තං,** විමුත්තිමප්පත්තං වා **අවිමුත්තන්ති** වෙදිතබ්බං.

අනෙකවිහිතන්ති (පාරා. අට්ඨ. 1.12) අනෙකවිධං, අනෙකෙහි වා පකාරෙහි පවත්තිතං සංවණ්ණිතන්ති අත්ථො. **පුබ්බෙනිවාසන්ති** සමනන්තරාතීතභවං ආදිං කත්වා තත්ථ තත්ථ නිවුත්ථසන්තානං. **අනුස්සරතීති** ඛන්ධපටිපාටිවසෙන, චුතිපටිසන්ධිවසෙන වා අනුගන්ත්වා අනුගන්ත්වා සරති. සෙය්‍යථිදං – **එකම්පි ජාතිං...පෙ.... පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරතීති.** තත්ථ **එකම්පි ජාතින්ති** එකම්පි පටිසන්ධිමූලං චුතිපරියොසානං එකභවපරියාපන්නං ඛන්ධසන්තානං. එස නයො **ද්වෙපි ජාතියොති**ආදීසුපි. **අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙති**ආදීසු පන පරිහායමානො කප්පො **සංවට්ටකප්පො,** වඩ්ඪමානො **විවට්ටකප්පොති** වෙදිතබ්බො. තත්ථ සංවට්ටෙන සංවට්ටට්ඨායී ගහිතො හොති තංමූලකත්තා, විවට්ටෙන විවට්ටට්ඨායී. එවඤ්හි සති යානි තානි "චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, කප්පස්ස අසඞ්ඛෙය්‍යානි. කතමානි චත්තාරි? සංවට්ටො සංවට්ටට්ඨායී විවට්ටො විවට්ටට්ඨායී"ති (අ. නි. 4.156) වුත්තානි, තානි පරිග්ගහිතානි හොන්ති.

අමුත්‍රාසින්ති අමුම්හි සංවට්ටකප්පෙ අහං අමුම්හි භවෙ වා යොනියා වා ගහියා වා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකායෙ වා ආසිං. **එවංනාමොති** තිස්සො වා ඵුස්සො වා. **එවංගොත්තොති** ගොතමො වා කච්චායනො වා කස්සපො වා. ඉදමස්ස අතීතභවෙ අත්තනො නාමගොත්තානුස්සරණවසෙන වුත්තං. සචෙ පන තස්මිං කාලෙ අත්තනො වණ්ණසම්පත්තිලූඛපණීතජීවිකභාවං සුඛදුක්ඛබහුලතං අප්පායුකදීඝායුකභාවං වා අනුස්සරිතුකාමො හොති, තම්පි අනුස්සරතියෙව. තෙනාහ **"එවංවණ්ණො...පෙ.... එවමායුපරියන්තො"**ති. තත්ථ **එවංවණ්ණොති** ඔදාතො වා සාමො වා. **එවමාහාරොති** සාලිමංසොදනාහාරො වා පවත්තඵලභොජනො වා. **එවංසුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදීති** අනෙන පකාරෙන කායිකචෙතසිකානං සාමිසනිරාමිසාදිප්පභෙදානං සුඛදුක්ඛානං පටිසංවෙදී. **එවමායුපරියන්තොති** එවං වස්සසතපරිමාණායුපරියන්තො වා චතුරාසීතිකප්පසහස්සායුපරියන්තො වා. **සො තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදින්ති** සො අහං තතො භවතො යොනිතො ගහිතො විඤ්ඤාණට්ඨිතිතො සත්තාවාසතො සත්තනිකායතො වා චුතො පුනඅමුකස්මිං නාම භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සක්කනිකායෙ වා උදපාදිං. **තත්‍රාපාසින්ති** තත්‍රාපි භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා පුන අහොසිං. **එවංනාමොති**ආදි වුත්තනයමෙව.

අපිච **අමුත්‍රාසින්ති** ඉදං අනුපුබ්බෙන ආරොහන්තස්ස යාවදිච්ඡකං අනුස්සරණං. **සො තතොති** පටිනිවත්තන්තස්ස පච්චවෙක්ඛණං, තස්මා **"ඉධූපපන්නො"**ති ඉමිස්සා ඉධූපපත්තියා අනන්තරමෙව උප්පත්තිට්ඨානං සන්ධාය "අමුත්‍ර උදපාදි"න්ති ඉදං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **තත්‍රාපාසින්ති** එවමාදි පනස්ස තත්‍රාපි ඉමිස්සා උපපත්තියා අන්තරෙ උපපත්තිට්ඨානෙ නාමගොත්තාදීනං අනුස්සරණදස්සනත්ථං වුත්තං. **සො තතො චුතො ඉධූපපන්නොති** ස්වාහං තතො අනන්තරුප්පත්තිට්ඨානතො චුතො ඉධ අමුකස්මිං නාම ඛත්තියකුලෙ වා බ්‍රාහ්මණකුලෙ වා නිබ්බත්තොති. **ඉතීති** එවං. **සාකාරං සඋද්දෙසන්ති** නාමගොත්තවසෙන සඋද්දෙසං, වණ්ණාදිවසෙන සාකාරං. නාමගොත්තෙන හි සත්තො "තිස්සො කස්සපො"ති උද්දිසීයති, වණ්ණාදීහි "සාමො ඔදාතො"ති නානත්තතො පඤ්ඤායති, තස්මා නාමගොත්තං උද්දෙසො, ඉතරෙ ආකාරා.

දිබ්බෙනාතිආදීසු දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දෙවතානඤ්හි සුචරිතකම්මනිබ්බත්තං පිත්තසෙම්හරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධං උපක්කිලෙසවිමුත්තතාය දූරෙපි ආරම්මණසම්පටිච්ඡනසමත්ථං දිබ්බං පසාදචක්ඛු හොති. ඉදඤ්චාපි වීරියභාවනාබලෙන නිබ්බත්තං ඤාණචක්ඛු තාදිසමෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තා අත්තනො ච දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තාපි දිබ්බං. ආලොකපරිග්ගහෙන මහාජුතිකත්තාපි දිබ්බං. තිරොකුට්ටාදිගතරූපදස්සනෙන මහාගතිකත්තාපි **දිබ්බං.** තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනට්ඨෙන

චක්ඛු. චක්ඛුකිච්චකරණෙන චක්ඛුමිවාතිපි චක්ඛු. චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධං. යො හි චුතිමෙව පස්සති, න උපපාතං, සො උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො උපපාතමෙව පස්සති, න චුතිං, සො නවසත්තපාතුභාවදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති, සො යස්මා දුවිධම්පි තං දිට්ඨිගතං අතිවත්තති, තස්මා තං දස්සනං දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතු හොති. උභයම්පි චෙතං බුද්ධපුත්තා පස්සන්ති. තෙන වුත්තං ''චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තා විසුද්ධ''න්ති. මනුස්සූපචාරං අතික්කමිත්වා රූපදස්සනෙන අතික්කන්තමානුසකං, මානුසං වා මංසචක්ඛුං අතික්කන්තත්තා අතික්කන්තමානුසකන්ති වෙදිතබ්බං. තෙන **දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන**.

සත්තෙ පස්සතීති මනුස්සානං මංසචක්ඛුනා විය සත්තෙ ඔලොකෙති. **චවමානෙ උපපජ්ජමානෙති** එත්ථ චුතික්ඛණෙ වා උපපත්තික්ඛණෙ වා දිබ්බචක්ඛුනා දට්ඨුං න සක්කා. යෙ පන ආසන්නචුතිකා ඉදානි චවිස්සන්ති, තෙ චවමානාති, යෙ ච ගහිතප්පටිසන්ධිකා සම්පතිනිබ්බත්තා ච, තෙ උපපජ්ජමානාති අධිප්පෙතා. තෙ එවරූපෙ චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ ච පස්සතීති දස්සෙති. **හීනෙති** මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා හීනානං ජාතිකුලභොගාදීනං වසෙන හීළිතෙ උඤ්ඤාතෙ. **පණීතෙති** අමොහනිස්සන්දයුත්තත්තා තබ්බිපරීතෙ. **සුවණ්ණෙති** අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා ඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. **දුබ්බණ්ණෙති** දොසනිස්සන්දයුත්තත්තා අනිට්ඨාකන්තාමනාපවණ්ණයුත්තෙ, විරූපවිරූපෙතිපි අත්ථො. **සුගතෙති** සුගතිගතෙ, අලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අඩ්ඪෙ මහද්ධනෙ. **දුග්ගතෙති** දුග්ගතිගතෙ, ලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දලිද්දෙ අප්පන්නපානෙ.

යථාකම්මූපගෙති යං යං කම්මං උපචිතං, තෙන තෙන උපගතෙ. **කායදුච්චරිතෙනාති**ආදීසු දුට්ඨු චරිතං කිලෙසපූතිකත්තාති දුච්චරිතං. කායෙන දුච්චරිතං, කායතො වා උප්පන්නං දුච්චරිතන්ති **කායදුච්චරිතං**. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. **සමන්නාගතාති** සමඞ්ගිභූතා. **අරියානං උපවාදකාති** බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං අරියානං අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානම්පි අනත්ථකාමා හුත්වා අන්තිමවත්ථුනා වා ගුණපරිධංසනෙන වා උපවාදකා, අක්කොසකා ගරහකාති වුත්තං හොති. **මිච්ඡාදිට්ඨිකාති** විපරීතදස්සනා . **මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානාති** මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන සමාදින්නනානාවිධකම්මා, යෙපි මිච්ඡාදිට්ඨිමූලකෙසු කායකම්මාදීසු අඤ්ඤෙපි සමාදාපෙන්ති.

කායස්ස භෙදාති උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. **පරං මරණාති** තදනන්තරං අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණා. අථ වා **කායස්ස භෙදාති** ජීවිතින්ද්‍රියස්සුපච්ඡෙදා. **පරං මරණාති** චුතිචිත්තතො උද්ධං. **අපායන්ති** එවමාදි සබ්බං නිරයවෙවචනමෙව. නිරයො හි සග්ගමොක්ඛහෙතුභූතා පුඤ්ඤසම්මතා අයා අපෙතත්තා, සුඛානං වා ආයස්ස අභාවා **අපායො.** දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති **දුග්ගති,** දොසබහුලතාය වා දුට්ඨෙන කම්මෙන නිබ්බත්තා ගතීති **දුග්ගති**. විවසා නිපතන්ති තත්ථ දුක්කටකාරිනොති **විනිපාතො,** විනස්සන්තා වා එත්ථ පතන්ති සම්භිජ්ජමානඞ්ගපච්චඞ්ගාති **විනිපාතො**. නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති **නිරයො.**

අථ වා **අපායග්ගහණෙන** තිරච්ඡානයොනිං දීපෙති. තිරච්ඡානයොනි හි අපායො සුගතිතො අපෙතත්තා , න දුග්ගති මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදීනං සම්භවතො. **දුග්ගති**ග්ගහණෙන පෙත්තිවිසයඤ්ච. සො හි අපායො චෙව දුග්ගති ච සුගතිතො අපෙතත්තා දුක්ඛස්ස ච ගතිභූතත්තා, න තු විනිපාතො අසුරසදිසං අවිනිපතිතත්තා. **විනිපාත**ග්ගහණෙන අසුරකායං. සො හි යථාවුත්තෙන අත්ථෙන අපායො චෙව දුග්ගති ච සබ්බසමුස්සයෙහි විනිපතිතත්තා විනිපාතොති වුච්චති. **නිරය**ග්ගහණෙන අවීචිආදිකමනෙකප්පකාරං නිරයමෙවාති. **උපපන්නාති** උපගතා, තත්ථ අභිනිබ්බත්තාති අධිප්පායො. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – තත්ථ **සුගති**ග්ගහණෙන මනුස්සගතිපි සඞ්ගය්හති, **සග්ග**ග්ගහණෙන දෙවගතියෙව. තත්ථ සුන්දරා ගතීති **සුගති**. රූපාදීහි විසයෙහි සුට්ඨු අග්ගොති **සග්ගො**. සො සබ්බොපි ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකොති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන සබ්බාකාරෙන **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාතො** ගහෙතබ්බො. තතියාදීනි උත්තානත්ථානි.

දුතියආහුනෙය්‍යසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අනුත්තරියසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ නත්ථි එතෙසං උත්තරානි විසිට්ඨානීති අනුත්තරානි, අනුත්තරානි එව **අනුත්තරියානි** යථා ''අනන්තමෙව අනන්තරිය''න්ති ආහ **''නිරුත්තරානී''**ති. **දස්සනානුත්තරියං නාම** එලවිසෙසාවහත්තා. එස නයො සෙසෙසුපි. **සත්තවිධඅරියධනලාභොති** සත්තවිධසද්ධාදිලොකුත්තරධනලාභො. **සික්ඛාත්තයස්ස පූරණන්ති** අධිසීලසික්ඛාදීනං තිස්සන්නං සික්ඛානං පූරණං. තත්ථ පූරණං නිප්පරියායතො අසෙක්ඛානං වසෙන වෙදිතබ්බං. කල්‍යාණපුථුජ්ජනතො පට්ඨාය හි සත්ත සෙඛා තිස්සො සික්ඛා පූරෙන්ති නාම, අරහා පරිපුණ්ණසික්ඛොති. ඉති ඉමානි අනුත්තරියානි ලොකියලොකුත්තරානි කථිතානි.

අනුත්තරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අනුස්සතිට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

9. නවමෙ අනුස්සතියො එව දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිහිතසුඛානං කාරණභාවතො ඨානානීති **අනුස්සතිට්ඨානානි. බුද්ධගුණාරම්මණා සතීති** යථා බුද්ධානුස්සති විසෙසාධිගමස්ස ඨානං හොති, එවං ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනා බුද්ධගුණෙ ආරබ්භ උප්පන්නා සති. එවං අනුස්සරතො හි පීති උප්පජ්ජති, සො තං පීතිං ඛයතො වයතො පට්ඨපෙත්වා අරහත්තං පාපුණාති. උපචාරකම්මට්ඨානං නාමෙතං ගිහීනම්පි ලබ්භති. **උපචාරකම්මට්ඨානන්**ති ච පච්චක්ඛතො උපචාරජ්ඣානාවහං කම්මට්ඨානපරම්පරාය සම්මසනං යාව අරහත්තා ලොකියලොකුත්තරවිසෙසාවහං. එස නයො සබ්බත්ථ.

අනුස්සතිට්ඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මහානාමසුත්තවණ්ණනා

10. දසමෙ **තස්මිං සමයෙති** බුද්ධාගුණානුස්සරණසමයෙ. **රාගපරියුට්ඨිතන්**ති රාගෙන පරියුට්ඨිතං. පරියුට්ඨානප්පත්තිපි, රාගෙන වා සංහිතං චිත්තං අරඤ්ඤම්හි චොරෙහි තෙන පරියුට්ඨිතන්ති වුත්තං, තස්ස පරියුට්ඨානට්ඨානභාවතොපි පරියුට්ඨිතරාගන්ති අත්ථො. බ්‍යඤ්ජනං පන අනාදියිත්වා අත්ථමත්තං දස්සෙන්තො **''උප්පජ්ජමානෙන රාගෙන උට්ඨහිත්වා ගහිත''**න්ති ආහ. **උජුකමෙවාති** පගෙව කායවඞ්කාදීනං අපනීතත්තා චිත්තස්ස ච අනුජුභාවකරානං මානාදීනං අභාවතො, රාගාදිපරියුට්ඨානාභාවෙන වා ඔණතිඋණ්ණතිවිරහතො උජුභාවමෙව ගතං. අථ වා **උජුකමෙවාති** කම්මට්ඨානස්ස ථිනං මිද්ධං ඔතිණ්ණතාය ලීනුද්ධච්චවිගමතො මජ්ඣිමසමථනිමිත්තප්පටිපත්තියා උජුභාවමෙව ගතං. **අට්ඨකථං නිස්සායාති** භවජාතිආදීනං පදානං අත්ථං නිස්සාය. **අත්ථවෙදන්**ති වා හෙතුඵලං පටිච්ච උප්පන්නං තුට්ඨිමාහ. **ධම්මවෙදන්**ති හෙතුං පටිච්ච උප්පන්නං තුට්ඨිං. ''ආරකත්තා අරහ''න්ති අනුස්සරන්තස්ස හි යදිදං භගවතො කිලෙසෙහි ආරකත්තං, සො හෙතු. ඤාපකො චෙත්ථ හෙතු අධිප්පෙතො, න කාරකො සම්පාපකො. තතොනෙන ඤායමානො අරහත්තත්ථො ඵලං. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි හෙතුසො ඵලවිපාකො වෙදිතබ්බො. **ධම්මානුස්සති**ආදීසුපි හි ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණතාදයො සුප්පටිපත්තිආදයො ච තත්ථ තත්ථ හෙතුභාවෙන නිද්දිට්ඨායෙව. **ධම්මූපසංහිතන්**ති යථාවුත්තහෙතුඵලසඞ්ඛාතගුණූපසංහිතං.

මහානාමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආහුනෙය්‍යවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සාරණීයවග්ගො

1. පඨමසාරණීයසුත්තවණ්ණනා

11. දුතියස්ස පඨමෙ **සරිතබ්බයුත්තකාති** අනුස්සරණාරහා. මිජ්ජති සිනියහති එතායාති මෙත්තා, මිත්තභාවො. මෙත්තා එතස්ස අත්ථීති **මෙත්තං,** කායකම්මං. තං පන යස්මා මෙත්තාසහගතචිත්තසමුට්ඨානං, තස්මා වුත්තං **"මෙත්තෙන චිත්තෙන කාතබ්බං කායකම්ම"**න්ති. එස නයො සෙසද්වයෙපි. **ඉමානීති** මෙත්තකායකම්මාදීනි. **භික්ඛූනං වසෙන ආගතානි** තෙසං සෙට්ඨපරිසභාවතො. යථා පන භික්ඛූනීසුපි ලබ්භන්ති, එවං ගිහීසුපි ලබ්භන්ති චතුපරිසසාධාරණත්තාති තං දස්සෙන්තො **"භික්ඛූනඤ්හී"**තිආදිමාහ. භික්ඛුනො සබ්බම්පි අනවජ්ජකායකම්මං ආභිසමාචාරිකකම්මන්තොගධමෙවාති ආහ **"මෙත්තෙන චිත්තෙන...පෙ.... කායකම්මං නාමා"**ති. හත්ථිවසෙන පවත්තියමානා චෙතියබොධීනං වන්දනා මෙත්තාසිද්ධාති කත්වා තදත්ථාය ගමනං "මෙත්තං කායකම්ම"න්ති වුත්තං. **ආදි-**සද්දෙන චෙතියබොධිභික්ඛූසු වුත්තාවසෙසාපචායනාදිවසෙන පවත්තමෙත්තාවසෙන පවත්තං කායිකං කිරියං සඞ්ගණ්හාති.

තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං කරීයමානන්ති අධිප්පායො. තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං පරිපුච්ඡනඅත්ථකථනවසෙන පවත්තියමානමෙව **මෙත්තං වචීකම්මං නාම** හිතජ්ඣාසයෙන පවත්තිතබ්බතො. **තීණි සුචරිතානීති** කායවචීමනොසුචරිතානි. **චින්තනන්ති** එවං චින්තනමත්තම්පි මනොකම්මං, පගෙව පටිපන්නා භාවනාති දස්සෙති.

ආවීති පකාසං. පකාසභාවො චෙත්ථ යං උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරීයති, තස්ස සම්මුඛභාවතොති ආහ **"සම්මුඛා"**ති. **රහොති** අප්පකාසං. අප්පකාසතා ච යං උද්දිස්ස තං කායකම්මං කරීයති, තස්ස අපච්චක්ඛභාවතොති ආහ **"පරම්මුඛා"**ති. **සහායභාවගමනං** තෙසං පුරතො. තෙසු කරොන්තෙසුයෙව හි සහායභාවගමනං සම්මුඛා කායකම්මං නාම හොති. **උභයෙහීති** නවකෙහි ථෙරෙහි ච. **පග්ගය්හාති** පග්ගණ්හිත්වා උද්ධං කත්වා කෙවලං "දෙවො"ති අවත්වා ගුණෙහි ථිරභාවජොතනං "දෙවත්ථෙරො"ති වචනං පග්ගය්හ වචනං. මමත්තබොධනං වචනං **මමායනවචනං.** එකන්තපරම්මුඛස්ස මනොකම්මස්ස සම්මුඛතා නාම විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපනවසෙන හොති, තඤ්ච ඛො ලොකෙ කායකම්මන්ති පාකටං පඤ්ඤාතං. හත්ථවිකාරාදීනි අනාමසිත්වා එව දස්සෙන්තො **"නයනානි උම්මීලෙත්වා"**තිආදිමාහ. කාමං මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධානං නයනානං උම්මීලනා පසන්නෙන මුඛෙන ඔලොකනඤ්ච මෙත්තං කායකම්මමෙව, යස්ස පන චිත්තස්ස වසෙන නයනානං මෙත්තාසිනෙහසිනිද්ධතා මුඛස්ස ච පසන්නතා, තං සන්ධාය වුත්තං **"මෙත්තං මනොකම්මං නාමා"**ති.

ලාභ-සද්දො කම්මසාධනො "ලාභා වත, භො, ලද්ධො"තිආදීසු විය. සො චෙත්ථ "ධම්මලද්ධා"ති වචනතො අතීතකාලිකොති ආහ **"චීවරාදයො ලද්ධපච්චයා"**ති. ධම්මතො ආගතාති **ධම්මිකා,** පරිසුද්ධගමනා පච්චයා. තෙනාහ "ධම්මලද්ධා"ති. ඉමමෙව හි අත්ථං දස්සෙතුං **"කුහනාදී"**තිආදි වුත්තං. න සම්මා ගය්හමානා හි ධම්මලද්ධා නාම න හොන්තීති තප්පටිසෙධනත්ථං පාළියං "ධම්මලද්ධා"ති වුත්තං. දෙය්‍යං දක්ඛිණෙය්‍යාඤ්ච අප්පටිවිභත්තං කත්වා භුඤ්ජතීති **අප්පටිවිභත්තභොගී** නාම හොති. තෙනාහ **"ද්වෙ පටිවිභත්තානි නාමා"**තිආදි. **චිත්තෙන විභජනන්ති** එතෙන චිත්තුප්පාදමත්තෙනපි විභජනං පටිවිභත්තං නාම, පගෙව පයොගතොති දස්සෙති. චිත්තෙන විභජනපුබ්බකං වා කායෙන විභජනන්ති මූලමෙව දස්සෙතුං **"එවං චිත්තෙන විභජන"**න්ති වුත්තං. තෙන චිත්තුප්පාදමත්තෙන පටිවිභාගො කාතබ්බොති දස්සෙති. **අප්පටිවිභත්තන්ති** භාවනපුංසකනිද්දෙසො, අප්පටිවිභත්තං ලාභං භුඤ්ජතීති කම්මනිද්දෙසො වා. **තං නෙව ගිහීනං දෙති** අත්තනො ආජීවසොධනත්ථං. **න අත්තනා පරිභුඤ්ජති** "මය්හං අසාධාරණභොගිතා මා හොතූ"ති. **පටිග්ගණ්හන්තො ච...පෙ.... පස්සතීති** ඉමිනා ආගමනතො පට්ඨාය සාධාරණබුද්ධිං උපට්ඨාපෙති. එවං හිස්ස සාධාරණභොගිතා සුකරා, සාරණීයධම්මො චස්ස පූරො හොති.

අථ වා **පටිග්ගණ්හන්තො ච...පෙ.... පස්සතීති** ඉමිනා තස්ස ලාභස්ස තීසු කාලෙසු සාධාරණතො ඨපනං දස්සිතං. **පටිග්ගණ්හන්තො ච සඞ්ඝෙන සාධාරණං හොතූති** ඉමිනා පටිග්ගහණකාලො දස්සිතො. **ගහෙත්වා...පෙ.... පස්සතීති** ඉමිනා පටිග්ගහිතකාලො. තදුභයං පන තාදිසෙන පුබ්බභාගෙන විනා න හොතීති අත්ථසිද්ධො පුරිමකාලො. තයිදං පටිග්ගහණතො පුබ්බෙවස්ස හොති "සඞ්ඝෙන සාධාරණං හොතූති පටිග්ගණ්හිස්සාමී"ති, පටිග්ගණ්හන්තස්ස හොති "සඞ්ඝෙන සාධාරණං හොතූති පටිග්ගණ්හාමී"ති, පටිග්ගහෙත්වා හොති "සඞ්ඝෙන සාධාරණං හොතූති හි පටිග්ගහිතං මයා"ති. එවං තිලක්ඛණසම්පන්නං කත්වා ලද්ධං ලාභං ඔසාරණලක්ඛණං අවිකොපෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තො සාධාරණභොගී අප්පටිවිභත්තභොගී ච හොති.

ඉමං පන සාරණීයධම්මන්ති ඉමං චතුත්ථං සරිතබ්බයුත්තධම්මං. **න හි...පෙ.... ගණ්හන්ති,** තස්මා සාධාරණභොගිතා දුස්සීලස්ස නත්ථීති ආරම්භොපි තාව න සම්භවති, කුතො පූරණන්ති අධිප්පායො. **පරිසුද්ධසීලොති** ඉමිනා ලාභස්ස ධම්මිකභාවං දස්සෙති. **වත්තං අඛණ්ඩෙන්තොති** ඉමිනා අප්පටිවිභත්තභොගිතං සාධාරණභොගිතඤ්ච දස්සෙති. සති පන තදුභයෙ සාරණීයධම්මො පූරිතො එව හොතීති ආහ **"පූරෙතී"**ති. **ඔදිස්සකං කත්වාති** එතෙන අනොදිස්සකං කත්වා පිතුනො, ආචරියුපජ්ඣායාදීනං වා ථෙරාසනතො පට්ඨාය දෙන්තස්ස සාරණීයධම්මොයෙව

හොතීති දස්සෙති. **දාතබ්බන්ති** අවස්සං දාතබ්බං. **සාරණීයධම්මො පනස්ස න හොති** පටිජග්ගට්ඨානෙ ඔදිස්සකං කත්වා දින්නත්තා. තෙනාහ **"පලිබොධජග්ගනං නාම හොතී"**ති. **මුත්තපලිබොධස්ස වට්ටති** අමුත්තපලිබොධස්ස පූරෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා. යදි එවං සබ්බෙන සබ්බං සාරණීයධම්මං පූරෙන්තස්ස ඔදිස්සකදානං වට්ටති, න වට්ටතීති? නො න වට්ටති යුත්තට්ඨානෙති දස්සෙන්තො **"තෙන පනා"**තිආදිමාහ. ඉමිනා ඔදිස්සකදානං පනස්ස න සබ්බත්ථ වාරිතන්ති දස්සෙති. ගිලානාදීනඤ්හි ඔදිස්සකං කත්වා දානං අප්පටිවිභාගපක්ඛිකං ''අසුකස්ස න දස්සාමී''ති පටික්ඛෙපස්ස අභාවතො. බ්‍යතිරෙකප්පධානො හි පටිභාගො. තෙනාහ **"අවසෙස"**න්තිආදි. **අදාතුම්පීති පි-**සද්දෙන දාතුම්පි වට්ටතීති දස්සෙති. තඤ්ච ඛො කරුණායනවසෙන, න වත්තපරිපූරණවසෙන, තස්මා දුස්සීලස්සපි අත්ථිකස්ස සති සම්භවෙ දාතබ්බං. දානඤ්හි නාම න කස්සචි නිවාරිතං.

සුසික්ඛිතායාති සාරණීයපූරණවිධිම්හි සුසික්ඛිතාය, සුකුසලායාති අත්ථො. ඉදානි තස්ස කොසල්ලං දස්සෙතුං **"සුසික්ඛිතාය හී"**තිආදි වුත්තං. **ද්වාදසහි වස්සෙහි පූරෙති, න තතො ඔරන්ති** ඉමිනා තස්ස දුප්පූරතං දස්සෙති. තථා හි සො මහප්ඵලො මහානිසංසො දිට්ඨධම්මිකෙහිපි තාවගරුතරෙහි ඵලානිසංසෙහි අනුගතොති තංසමඞ්ගී ච පුග්ගලො විසෙසලාභී අරියපුග්ගලො විය ලොකෙ අච්ඡරියබ්භුතධම්මසමන්නාගතො හොති. තථා හි සො දුප්පජහදානමයස්ස සීලමයස්ස පුඤ්ඤස්ස පටිපක්ඛධම්මං සුදූරෙ වික්ඛම්භිතං කත්වා විසුද්ධෙන චෙතසා ලොකෙ පාකටො පඤ්ඤාතො හුත්වා විහරති. තස්සිමමත්ථං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච විභාවෙතුං **"සචෙ හී"**තිආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඉදානිස්ස සම්පරායිකෙ දිට්ඨධම්මිකෙ ච ආනිසංසෙ දස්සෙතුං **"එවං පූරිතසාරණීයධම්මස්සා"**තිආදි වුත්තං. **නෙව ඉස්සා න මච්ඡරියං හොති** චිරකාලභාවනාය විධුතභාවතො. **මනුස්සානං පියො හොති** පරිච්චාගසීලතාය විස්සුතත්තා. තෙනාහ ''දදං පියො හොති භජන්ති නං බහූ''තිආදි (අ. නි. 5.34). **සුලභපච්චයො හොති** දානවසෙන උළාරජ්ඣාසයානං පච්චයලාභස්ස ඉධානිසංසභාවතො දානස්ස. **පත්තගතමස්ස දිය්‍යමානං න ඛීයති** පත්තගතස්සෙව ද්වාදසවස්සිකස්ස මහාවත්තස්ස අවිච්ඡෙදෙන පූරිතත්තා. **අග්ගභණ්ඩං ලභති** දෙවසිකං දක්ඛිණෙය්‍යානං අග්ගතො පට්ඨාය දානස්ස දින්නත්තා. **භයෙ වා...පෙ.... ආපජ්ජන්ති** දෙය්‍යප්පටිග්ගාහකවිකප්පං අකත්වා අත්තනි නිරපෙක්ඛචිත්තෙන චිරකාලං දානස්ස පූරිතතාය පසාරිතචිත්තත්තා.

තත්‍රාති තෙසු ආනිසංසෙසු විභාවෙතබ්බෙසු. **ඉමානි එලානි වත්ථූනි** කාරණානි. **මහාගිරිගාමො** නාම නාගදීපපස්සෙ එකො ගාමොව. **අලභන්තාපීති** අප්පපුඤ්ඤතාය අලාභිනො සමානාපි. **භික්ඛාචාරමග්ගසභාගන්ති** සභාගං තබ්භාගියං භික්ඛාචාරමග්ගං ජානන්ති. අනුත්තරිමනුස්සධම්මත්තා ථෙරානං සංසයවිනොදනත්ථඤ්ච **"සාරණීයධම්මො මෙ, භන්තෙ, පූරිතො"**ති ආහ. තථා හි දුතියවත්ථුස්මිම්පි ථෙරෙන අත්තා පකාසිතො. දහරකාලෙ එවං කිර සාරණීයධම්මපූරකො අහොසි. මනුස්සානං පියතාය සුලභපච්චයතායපි ඉදං වත්ථුමෙව. පත්තගතාඛීයනස්ස පන විසෙසං විභාවනතො **"ඉදං තාව...පෙ.... එත්ථ වත්ථූ"**ති වුත්තං.

ගිරිභණ්ඩමහාපූජායාති චෙතියගිරිම්හි සකලලඞ්කාදීපෙ යොජනප්පමාණෙ සමුද්දෙ ච නාවාසඞ්ඝාටාදිකෙ ඨපෙත්වා දීපපුප්ඵගන්ධාදීහි කරියමානාය මහාපූජාය. තස්සා ච පටිපත්තියා අවඤ්ඣභාවවිභාවනත්ථං **"එතෙ මය්හං පාපුණිස්සන්තී"**ති ආහ. **පරියායෙනපි** ලෙසෙනපි. **අනුච්ඡවිකන්ති** ''සාරණීයධම්මපූරකො''ති යථාභූතපවෙදනං තුම්හාකං අනුච්ඡවිකන්ති අත්ථො.

අනාරොචෙත්වාව පලායිංසු චොරභයෙන. ''අත්තනො දුජ්ජීවිකාය''තිපි වදන්ති. අහං සාරණීයධම්මපූරිකා, මම පත්තපරියාපන්නෙනපි සබ්බාපිමා භික්ඛුනියො යාපෙස්සන්තීති ආහ **"මා තුම්හෙ තෙසං ගතභාවං චින්තයිත්ථා"**ති. **වට්ටිස්සතීති** කප්පිස්සති. **ථෙරී සාරණීයධම්මපූරිකා අහොසි,** ථෙරස්ස පන සීලතෙජෙනෙව දෙවතා උස්සුක්කං ආපජ්ජි.

නත්ථි එතෙසං ඛණ්ඩන්ති අඛණ්ඩානි. තං පන නෙසං ඛණ්ඩං දස්සෙතුං **"යස්සා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ උපසම්පන්නසීලානං උද්දෙසක්කමෙන ආදිඅන්තා වෙදිතබ්බා. තෙනාහ **"සත්තසූ"**තිආදි. න හි අඤ්ඤො කොචි ආපත්තික්ඛන්ධානං අනුක්කමො අත්ථි, අනුපසම්පන්නසීලානං සමාදානක්කමෙනපි ආදිඅන්තා ලබ්භන්ති. **පරියන්තෙ ඡින්නසාටකො වියාති** තත්‍රන්තෙ දසන්තෙ වා ඡින්නවත්ථං විය. විසදිසුදාහරණඤ්චෙතං ''අඛණ්ඩානී''ති ඉමස්ස අධිකතත්තා. එවං සෙසානම්පි උදාහරණානි. ඛණ්ඩිකතා භින්නතා ඛණ්ඩං, තං එතස්ස අත්ථීති **ඛණ්ඩං,** සීලං. **ඡිද්දන්තිආදීසුපි** එසෙව නයො. **වෙමජ්ඣෙ භින්නං** විනිවිජ්ඣනවසෙන. විසභාගවණ්ණෙන ගාවී වියාති සම්බන්ධො. විසභාගවණ්ණෙන උපඩ්ඪං තතියභාගගතං සම්භින්නවණ්ණං **සබලං,** විසභාගවණ්ණෙහෙව බින්දූහි අන්තරන්තරාහි විමිස්සං **කම්මාසං.** අයං ඉමෙසං විසෙසො. සබලරහිතානි **අසබලානි,** තථා **අකම්මාසානි.** සීලස්ස තණ්හාදාසබ්‍යතො මොචනං විවට්ටූපනිස්සයභාවාපාදනං, තස්මා තණ්හාදාසබ්‍යතො මොචනවචනෙන තෙසං සීලානං විවට්ටූපනිස්සයතමාහ. **භුජිස්සභාවකරණතොති** ඉමිනා භුජිස්සකරානි **භුජිස්සානීති** උත්තරපදලොපෙනායං නිද්දෙසොති දස්සෙති. යස්මා වා තංසමඞ්ගිපුග්ගලො සෙරී සයංවසී භුජිස්සො නාම හොති, තස්මාපි **භුජිස්සානි.** අවිඤ්ඤූනං අප්පමාණතාය **"විඤ්ඤුප්පසත්ථානී"**ති වුත්තං. සුපරිසුද්ධභාවෙන වා සම්පන්නත්තා විඤ්ඤූහි පසත්ථානීති **විඤ්ඤුප්පසත්ථානි.**

තණ්හාදිට්ඨීහි අපරාමට්ඨත්තාති ''ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා''ති තණ්හාපරාමාසෙන, ''ඉමිනාහං සීලෙන දෙවො හුත්වා තත්ථ නිච්චො ධුවො සස්සතො භවිස්සාමී''ති දිට්ඨිපරාමාසෙන ච අපරාමට්ඨත්තා. **පරාමට්ඨුන්ති** ''අයං තෙ සීලෙසු දොසො''ති චතූසු විපත්තීසු යාය කායචි විපත්තියා දස්සනෙන පරාමට්ඨුං, අනුද්ධංසෙතුං චොදෙතුන්ති අත්ථො. සීලං නාම අවිප්පටිසාරාදිපාරම්පරියෙන යාවදෙව සමාධිසම්පාදනත්ථන්ති ආහ **''සමාධිසංවත්තනිකානී''**ති. සමාධිසංවත්තනප්පයොජනානි **සමාධිසංවත්තනිකානි.**

සමානභාවො සාමඤ්ඤං, පරිපුණ්ණචතුපාරිසුද්ධිභාවෙන මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණස්ස විය භෙදාභාවතො සීලෙන සාමඤ්ඤං සීලසාමඤ්ඤං, තං ගතො උපගතොති **සීලසාමඤ්ඤගතො.** තෙනාහ **''සමානභාවූපගතසීලො''**ති, සීලසම්පත්තියා සමානභාවං උපගතසීලො සභාගවුත්තිකොති අත්ථො. කාමං පුථුජ්ජනානම්පි චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ නානත්තං න සියා, තං පන න එකන්තිකං, ඉදං එකන්තිකං නියතභාවතොති ආහ **''නත්ථි මග්ගසීලෙ නානත්ත''**න්ති. **තං සන්ධායෙතං වුත්තන්ති** මග්ගසීලං සන්ධාය තං ''යානි තානි සීලානී''තිආදි වුත්තං.

යායන්ති යා අයං මය්හඤ්චෙව තුම්හාකඤ්ච පච්චක්ඛභූතා. **දිට්ඨීති** මග්ගසම්මාදිට්ඨි. **නිද්දොසාති** නිද්ධුතදොසා, සමුච්ඡින්නරාගාදිපාපධම්මාති අත්ථො. **නියාතීති** වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරති නිග්ගච්ඡති. සයං නියාන්තීයෙව හි තංසමඞ්ගිපුග්ගලං වට්ටදුක්ඛතො නියාපෙතීති වුච්චති. යා සත්ථු අනුසිට්ඨි, තං කරොතීති **තක්කරො,** තස්ස, යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජන්තස්සාති අත්ථො. **සමානදිට්ඨිභාවන්ති** සදිසදිට්ඨිභාවං සච්චසම්පටිවෙධෙන අභින්නදිට්ඨිභාවං.

පඨමසාරණීයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියසාරණීයසුත්තවණ්ණනා

12. දුතියෙ **සබ්‍රහ්මචාරීනන්ති** සහධම්මිකානං. පියං පියායිතබ්බකං කරොන්තීති **පියකරණා.** ගරුං ගරුට්ඨානියං කරොන්තීති **ගරුකරණා. සඞ්ගණ්හනත්ථායාති** සඞ්ගහවත්ථුවිසෙසභාවතො සබ්‍රහ්මචාරීනං සඞ්ගහණාය සංවත්තන්තීති සම්බන්ධො. **අවිවදනත්ථායාති** සඞ්ගහවත්ථුභාවතො එව න විවදනත්ථාය. සති ච අවිවදනහෙතුභූතසඞ්ගහකත්තෙ තෙසං වසෙන සබ්‍රහ්මචාරීනං සමග්ගභාවො භෙදාභාවො සිද්ධොයෙවාති ආහ **''සාමග්ගියා''**තිආදි.

දුතියසාරණීයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිස්සාරණීයසුත්තවණ්ණනා

13. තතියෙ **වඩ්ඪිතාති** භාවනාපාරිපූරිවසෙන පරිබ්‍රූහිතා. **පුනප්පුනං කතාති** භාවනාය බහුලීකරණෙන අපරාපරං පවත්තිතා. **යුත්තයානසදිසා කතාති** යථා යුත්තමාජඤ්ඤයානං ඡෙකෙන සාරථිනා අධිට්ඨිතං යථාරුචි පවත්තති, එවං යථාරුචි පවත්තිරහං ගමිතා. **වත්ථුකතාති** වා අධිට්ඨානට්ඨෙන වත්ථු විය කතා, සබ්බසො උපක්කිලෙසවිසොධනෙන ඉද්ධිවිසෙසතාය පවත්තිට්ඨානභාවතො සුවිසොධිතපරිස්සයවත්ථු විය කතාති වුත්තං හොති. **අධිට්ඨිතාති** පටිපක්ඛදූරීභාවතො සුභාවිතභාවෙන තංතංඅධිට්ඨානයොග්‍යතාය ඨපිතා. **සමන්තතො චිතාති** සබ්බභාගෙන භාවනූපචයං ගමිතා. තෙනාහ **''උපචිතා'**ති. **සුට්ඨු සමාරද්ධාති** ඉද්ධිභාවනාසිඛාප්පත්තියා සම්මදෙව සම්භාවිතා. **අභූතබ්‍යාකරණං බ්‍යාකරොතීති** ''මෙත්තා හි ඛො මෙ චෙතොවිමුත්ති භාවිතා''තිආදිනා අත්තනි අවිජ්ජමානගුණාභිබ්‍යාහාරං බ්‍යාහරති. චෙතොවිමුත්තිසද්දං අපෙක්ඛිත්වා **''නිස්සටා''**ති වුත්තං. **පුන බ්‍යාපාදො නත්ථීති** ඉදානි මම බ්‍යාපාදො නාම සබ්බසො නත්ථීති ඤත්වා.

බලවවිපස්සනාති භයතුපට්ඨානෙ ඤාණං, ආදීනවානුපස්සනෙ ඤාණං මුච්චිතුකම්‍යතාඤාණං, භඞ්ගඤාණන්ති චතුන්නං ඤාණානං අධිවචනං. යෙසං නිමිත්තානං අභාවෙන අරහත්තඵලසමාපත්තියා අනිමිත්තතා, තං දස්සෙතුං **''සා හී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ රාගස්ස නිමිත්තං, රාගො එව වා නිමිත්තං **රාගනිමිත්තං. ආදි-**සද්දෙන දොසනිමිත්තාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. රූපවෙදනාදිසඞ්ඛාරනිමිත්තං **රූපනිමිත්තාදි.** තෙසංයෙව නිච්චාදිවසෙන උපට්ඨානං **නිච්චනිමිත්තාදි.** තයිදං නිමිත්තං යස්මා සබ්බෙන සබ්බං අරහත්තඵලෙ නත්ථි, තස්මා වුත්තං ''සා හි…පෙ…. අනිමිත්තා''ති. නිමිත්තං අනුස්සරති අනුගච්ඡති ආරබ්භ පවත්තති සීලෙනාති **නිමිත්තානුසාරී.** තෙනාහ **''වුත්තප්පභෙදං නිමිත්තං අනුසරණසභාව''**න්ති.

අස්මිමානොති ''අස්මී''ති පවත්තො අත්තවිසයො මානො. **අයං නාම අහමස්මීති** රූපලක්ඛණො වෙදනාදීසු වා අඤ්ඤතරලක්ඛණො අයං නාම අත්තා අහං අස්මීති. අස්මිමානො සමුග්ඝාතීයති එතෙනාති **අස්මිමානසමුග්ඝාතො,** අරහත්තමග්ගො. **පුන අස්මිමානො නත්ථීති** තස්ස අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනං කිත්තෙන්තො සමුග්ඝාතත්තමෙව විභාවෙති.

නිස්සාරණීයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. භද්දකසුත්තාදිවණ්ණනා

14-15. චතුත්ථෙ ආරමිතබ්බට්ඨෙන වා කම්මං ආරාමො එතස්සාති **කම්මාරාමො**. කම්මෙ රතො න ගන්ථධුරෙ විපස්සනාධුරෙ වාති **කම්මරතො. පුනප්පුනං යුත්තොති** තප්පරභාවෙන අනු අනු යුත්තො පසුතො. **ආලාපසල්ලාපොති** ඉත්ථිවණ්ණපුරිසවණ්ණාදිවසෙන පුනප්පුනං ලපනං. පඤ්චමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

භද්දකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. නකුලපිතුසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙ විසභාගවෙදනුප්පත්තියා කකචෙනෙව චතුඉරියාපථං ඡින්දන්තො ආබාධයතීති ආබාධො, සො යස්ස අත්ථීති **ආබාධිකො**. තංසමුට්ඨානදුක්ඛෙන **දුක්ඛිතො. අධිමත්තගිලානොති** ධාතුසඞ්ඛයෙන පරික්ඛීණසරීරො.

සප්පටිභයකන්තාරසදිසා සොළසවත්ථුකා අට්ඨවත්ථුකා ච විචිකිච්ඡා තිණ්ණා ඉමායාති **තිණ්ණවිචිකිච්ඡා**. විගතා සමුච්ඡින්නා පවත්තිආදීසු ‘‘එවං නු ඛො න නු ඛො’’ති එවං පවත්තිකා කථංකථා අස්සාති **විගතකථංකථා**. සාරජ්ජකරානං පාපධම්මානං පහීනත්තා රාගවික්ඛෙපෙසු සීලාදිගුණෙසු ච තිට්ඨකත්තා වෙසාරජ්ජං, විසාරදභාවං වෙයාත්තියං පත්තාති **වෙසාරජ්ජප්පත්තා**. අත්තනා එව පච්චක්ඛතො දිට්ඨත්තා න පරං පච්චෙති, නස්ස පරො පච්චෙතබ්බො අත්ථීති **අපරප්පච්චයා.**

ගිලානා වුට්ඨිතොති ගිලානභාවතො වුට්ඨාය ඨිතො. භාවප්පධානො හි අයං නිද්දෙසො. **ගිලානො හුත්වා වුට්ඨිතොති** ඉදං පන අත්ථමත්තනිදස්සනං.

නකුලපිතුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සොප්පසුත්තවණ්ණනා

17. සත්තමෙ **පටිසල්ලානා වුට්ඨිතොති** එත්ථ **පටිසල්ලානන්ති** තෙහි තෙහි සද්ධිවිහාරිකඅන්තෙවාසිකඋපාසකාදිසත්තෙහි චෙව රූපාරම්මණාදිසඞ්ඛාරෙහි ච පටිනිවත්තිත්වා අපසක්කිත්වා නිලීයනං විවෙචනං. කායචිත්තෙහි තතො විවිත්තො එකීභාවො පවිවෙකොති ආහ **‘‘එකීභාවායා’’**තිආදි. **එකීභාවතොති** ච ඉමිනා කායවිවෙකතො වුට්ඨානමාහ. **ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තිතොති**ආදිනා චිත්තවිවෙකතො. **වුට්ඨිතොති** තතො දුවිධවිවෙකතො භවඞ්ගුප්පත්තියා සබ්‍රහ්මචාරීහි සමාගමෙන උපෙතො.

සොප්පසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මච්ඡබන්ධසුත්තවණ්ණනා

18. අට්ඨමෙ **මච්ඡඝාතකන්ති** මච්ඡබන්ධං කෙවට්ටං. **ඔරබ්භිකාදීසු උරබ්භා** වුච්චන්ති එළකා, උරබ්භෙ හන්තීති **ඔරබ්භිකො. සූකරිකාදීසුපි** එසෙව නයො.

මච්ඡබන්ධසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පඨමමරණස්සතිසුත්තවණ්ණනා

19. නවමෙ **එවංනාමකෙ ගාමෙති** නාතිකානාමකං ගාමං නිස්සාය. ද්වින්නං චූළපිතිමහාපිතිපුත්තානං ද්වෙ ගාමා, තෙසු එකස්මිං ගාමෙ. ඤාතීනඤ්හි නිවාසට්ඨානභූතො ගාමො ඤාතිකො, ඤාතිකොයෙව **නාතිකො** ඤ-කාරස්ස න-කාරාදෙසො ‘‘අනිමිත්තා න නායරෙ’’තිආදීසු (විසුද්ධි. 1.174; සං. නි. අට්ඨ. 1.1.20; ජා. අට්ඨ. 2.2.34) විය. සො කිර ගාමො යෙසං තදා තෙසං පුබ්බපුරිසෙන අත්තනො ඤාතීනං සාධාරණභාවෙන නිවසිතො, තෙන ඤාතිකොති පඤ්ඤායිත්ථ. අථ පච්ඡා ද්වීහි දායාදෙහි ද්විධා විභජිත්වා පරිභුත්තො. ගිඤ්ජකා වුච්චති ඉට්ඨකා, ගිඤ්ජකාහියෙව කතො ආවසථොති **ගිඤ්ජකාවසථො**. සො හි ආවාසො යථා සුධාපරිකම්මෙන පයොජනං නත්ථි, එවං ඉට්ඨකාහි එව චිනිත්වා ඡාදෙත්වා කතො. තස්මිං කිර පදෙසෙ මත්තිකා සක්ඛරමරුම්පවාලුකාදීහි අසම්මිස්සා කඨිනා සණ්හසුඛුමා, තාය කතානි කුලාලභාජනානිපි සිලාමයානි විය දළ්හානි. තස්මා තෙ උපාසකා තාය මත්තිකාය දීඝපුථූ ඉට්ඨකා කාරෙත්වා ඨපෙත්වා ඨපෙත්වා ද්වාරවාතපානකවාටතුලායො සබ්බං දබ්බසම්භාරෙන විනා තාහි ඉට්ඨකාහියෙව පාසාදං කාරෙසුං. තෙන වුත්තං **‘‘ඉට්ඨකාමයෙ පාසාදෙ’’**ති.

රත්තින්දිවන්ති එකරත්තිදිවං. **භගවතො සාසනන්ති** අරියමග්ගප්පටිවෙධාවහං සත්ථු ඔවාදං. **බහු වත මෙ කතං අස්සාති** බහු වත මයා අත්තහිතං පබ්බජිතකිච්චං කතං භවෙය්‍ය.

තදන්තරන්ති තත්තකං වෙලං. **එකපිණ්ඩපාතන්ති** එකං දිවසං යාපනප්පහොනකං පිණ්ඩපාතං. **යාව අන්තො පවිට්ඨවාතො බහි නික්ඛමති, බහි නික්ඛන්තවාතො වා අන්තො පවිසතීති** එකස්සෙව පවෙසනික්ඛමො විය වුත්තං, තං නාසිකාවාතභාවසාමඤ්ඤෙනාති දට්ඨබ්බං.

පඨමමරණස්සතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියමරණස්සතිසුත්තවණ්ණනා

20. දසමෙ **නික්ඛන්තෙති** වීතිවත්තෙ. **පතිගතායාති** පච්චාගතාය, සම්පත්තායාති අත්ථො. තෙනාහ **"පටිපන්නාය"**ති. **සො මමස්ස අන්තරායොති** යථාවුත්තා න කෙවලං කාලකිරියාව, මම අතිදුල්ලභං ඛණං ලභිත්වා තස්ස සත්ථුසාසනමනසිකාරස්ස චෙව ජීවිතස්ස ච සග්ගමොක්ඛානඤ්ච අන්තරායො අස්ස, භවෙය්‍යාති අත්ථො. තෙනාහ **"තිවිධො අන්තරායො"**තිආදි. **විපජ්ජෙය්‍යාති** විපත්තිං ගච්ඡෙය්‍ය. සත්ථකෙන විය අඞ්ගපච්චඞ්ගානං කන්තනකාරකා කායෙ සන්ධිබන්ධනච්ඡෙදකවාතා **සත්ථකවාතා. කත්තුකම්‍යතාඡන්දොති** නිය්‍යානාවහො කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දො. **පයොගවීරියන්ති** භාවනානුයොගවීරියං. න පටිවාති න පටිනිවත්තතීති **අප්පටිවානී,** අන්තරා වොසානානාපජ්ජනවීරියං. තෙනාහ **"අනුක්කණ්ඨනා අප්පටිසඞ්සරණා"**ති.

දුතියමරණස්සතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාරණීයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අනුත්තරියවග්ගො

1-2. සාමකසුත්තාදිවණ්ණනා

21-22. තතියස්ස පඨමෙ **කෙවලකප්පන්ති** එත්ථ **කෙවල**-සද්දො අනවසෙසත්ථො, **කප්ප**-සද්දො සමන්තභාවත්ථො. තස්මා කෙවලකප්පං පොක්ඛරණියන්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අනවසෙසං ඵරිතුං සමත්ථස්සපි ඔභාසස්ස කෙනචි කාරණෙන එකදෙසඵරණම්පි සියා, අයං පන සබ්බසොව ඵරතීති දස්සෙතුං සමන්තත්ථො කප්ප-සද්දො ගහිතො. **අත්තනො ඔභාසෙන ඵරිත්වාති** වත්ථාලඞ්කාරසරීරසමුට්ඨිතෙන ඔභාසෙන ඵරිත්වා, චන්දිමා විය එකොභාසං එකපජ්ජොතං කරිත්වාති අත්ථො. **සමනුඤ්ඤොති** සම්මදෙව කතමනුඤ්ඤො. තෙනාහ **“සමානචිත්තො”**ති, සමානජ්ඣාසයොති අත්ථො. දුක්ඛං වචො එතස්මින්ති දුබ්බචො, තස්ස කම්මං දොවචස්සං, තස්ස පුග්ගලස්ස අනාදරියවසෙන පවත්තා චෙතනා, තස්ස භාවො අත්ථීතා **දොවචස්සතා**. අථ වා දොවචස්සමෙව **දොවචස්සතා**. සා අත්ථතො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො හොති. චෙතනාපධානො හි සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො. චතුන්නං වා ඛන්ධානං අපදක්ඛිණග්ගාහිතාකාරෙන පවත්තානං එතං අධිවචනන්ති වදන්ති. පාපා අස්සද්ධාදයො පුග්ගලා එතස්ස මිත්තාති පාපමිත්තො, තස්ස භාවො **පාපමිත්තතා**. සාපි අත්ථතො දොවචස්සතා විය දට්ඨබ්බා. යාය හි චෙතනාය පුග්ගලො පාපමිත්තො පාපසම්පවඞ්කො නාම හොති, සා චෙතනා පාපමිත්තතා. චත්තාරොපි වා අරූපිනො ඛන්ධා තදාකාරප්පවත්තා පාපමිත්තතා. දුතියං උත්තානමෙව.

සාමකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. භයසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ සම්භවති ජාතිමරණං එතෙනාති **සම්භවො,** උපාදානන්ති ආහ **“ජාතියා ච මරණස්ස ච සම්භවෙ පච්චයභූතෙ”**ති. **අනුපාදාති** අනුපාදාය. තෙනාහ **“අනුපාදියිත්වා”**ති. ජාතිමරණානි සම්මා ඛීයන්ති එත්ථාති **ජාතිමරණසඞ්ඛයො,** නිබ්බානන්ති ආහ **“ජාතිමරණානං සඞ්ඛයසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ”**ති. **සබ්බදුක්ඛං උපච්චගුන්ති** සකලම්පි වට්ටදුක්ඛං අතික්කන්තා චරිමචිත්තනිරොධෙන වට්ටදුක්ඛලෙසස්සපි අසම්භවතො.

භයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. හිමවන්තසුත්තවණ්ණනා

24. චතුත්ථෙ **සමාපත්තිකුසලො හොතීති** සමාපජ්ජනකුසලො හොති. තෙනාහ **“සමාපජ්ජිතුං කුසලො”**ති. තත්ථ අන්තොගතහෙතුඅත්ථො ඨිති-සද්දො, තස්මා ඨපනකුසලොති අත්ථොති ආහ **“සමාධිං ඨපෙතුං සක්කොතීති අත්ථො”**ති. තත්ථ **ඨපෙතුං සක්කොතීති** සත්තට්ඨඅච්ඡරාමත්තං ඛණං ඣානං ඨපෙතුං සක්කොති අධිට්ඨානවසීභාවස්ස නිප්ඵාදිතත්තා. **යථාපරිච්ඡෙදෙනාති** යථාපරිච්ඡින්නකාලෙන. **වුට්ඨාතුං සක්කොති** වුට්ඨානවසීභාවස්ස නිප්ඵාදිතත්තා. කල්ලං සඤ්ජාතං අස්සාති කල්ලිතං, තස්මිං කල්ලිතෙ කල්ලිතභාවෙ කුසලො **කල්ලිතකුසලො. හාසෙතුං** තොසෙතුං සම්පහංසෙතුං. **කල්ලං කාතුන්ති** සමාධානස්ස පටිපක්ඛධම්මානං දූරීකරණෙන සහකාරීකාරණානඤ්ච සමප්පධානෙන සමාපජ්ජනෙ චිත්තං සමත්ථං කාතුං. **සමාධිස්ස ගොචරකුසලොති** සමාධිස්මිං නිප්ඵාදෙතබ්බෙ තස්ස ගොචරෙ කම්මට්ඨානසඤ්ඤිතෙ පවත්තිට්ඨානෙ භික්ඛාචාරගොචරෙ සතිසම්පජඤ්ඤයොගතො කුසලො ඡෙකො. තෙනාහ **“සමාධිස්ස අසප්පායෙ අනුපකාරකෙ ධම්මෙ වජ්ජෙත්වා”**තිආදි. **පඨමජ්ඣානාදිසමාධිං අභිනීහරිතුන්ති** පඨමජ්ඣානාදිසමාධිං විසෙසභාගියතාය අභිනීහරිතුං උපනෙතුං.

හිමවන්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අනුස්සතිට්ඨානසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ **අනුස්සතිකාරණානීති** අනුස්සතියො එව දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිහිතසුඛානං හෙතුභාවතො කාරණානි. **නික්ඛන්තන්ති** නිස්සටං. **මුත්තන්ති** විස්සට්ඨං. **වුට්ඨිතන්ති** අපෙතං. සබ්බමෙතං වික්ඛම්භනමෙව සන්ධාය වදති. **ගෙධම්හාති** පඤ්චකාමගුණතො. **ඉදම්පීති** බුද්ධානුස්සතිවසෙන ලද්ධං උපචාරජ්ඣානමාහ. **ආරම්මණං කරිත්වාති** පච්චයං කරිත්වා, පාදකං කත්වාති අත්ථො.

අනුස්සතිට්ඨානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මහාකච්චානසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙ **සම්බාධෙති** වා තණ්හාසංකිලෙසාදීනං සම්පීළෙ සඞ්කරෙ ඝරාවාසෙ. **ඔකාසා වුච්චන්තීති** මග්ගඵලසුඛාධිගමාය ඔකාසභාවතො ඔකාසාති වුච්චන්ති. **ඔකාසාධිගමොති** ලොකුත්තරධම්මස්ස අධිගමාය අධිගන්තබ්බඔකාසො. **විසුද්ධියාති** රාගාදීහි මලෙහි අභිජ්ඣාවිසමලොභාදීහි ච උපක්කිලිට්ඨචිත්තානං විසුද්ධත්ථාය. සා පනායං චිත්තස්ස විසුද්ධි සිජ්ඣමානා යස්මා සොකාදීනං අනුප්පාදාය සංවත්තති, තස්මා වුත්තං **"සොකපරිදෙවානං සමතික්කමායා"**තිආදි. තත්ථ සොචනං ඤාතිබ්‍යසනාදිනිමිත්තං චෙතසො සන්තාපො අන්තොතාපො අන්තොනිජ්ඣානං **සොකො,** ඤාතිබ්‍යසනාදිනිමිත්තමෙව සොචිතත්තං. "කහං එකපුත්තකා"තිආදිනා (ම. නි. 2.353-354; සං. නි. 2.63) පරිදෙවනවසෙන ලපනං **පරිදෙවො. සමතික්කමනත්ථායාති** පහානාය. ආයතිං අනුප්පජ්ජනඤ්හි ඉධ සමතික්කමො. **දුක්ඛදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමායාති** කායිකදුක්ඛස්ස ච චෙතසිකදොමනස්සස්ස චාති ඉමෙසං ද්වින්නං අත්ථඞ්ගමාය, නිරොධායාති අත්ථො. ඤායති නිච්ඡයෙන කමති නිබ්බානං, තං වා ඤායති පටිවිජ්ඣති එතෙනාති **ඤායො,** අරියමග්ගො. ඉධ පන සහ පුබ්බභාගෙන අරියමග්ගො ගහිතොති ආහ **"සහවිපස්සනකස්ස මග්ගස්ස අධිගමනත්ථායා"**ති. **අපච්චයපරිනිබ්බානස්සාති** අනුපාදිසෙසනිබ්බානං සන්ධාය වදති. පච්චයවසෙන අනුප්පන්නං අසඞ්ඛතං අමතධාතුමෙව. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

මහාකච්චානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පඨමසමයසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ **වඩ්ඪෙතීති** මනසො විවට්ටනිස්සිතං වඩ්ඪිං ආවහති. **මනොභාවනීයොති** වා මනසා භාවිතො සම්භාවිතො. යඤ්ච ආවජ්ජතො මනසි කරොතො චිත්තං විනීවරණං හොති. ඉමස්මිං පක්ඛෙ කම්මසාධනො සම්භාවනත්ථො භාවනීය-සද්දො. **"ථිනමිද්ධවිනොදනකම්මට්ඨාන"**න්ති වත්වා තදෙව විභාවෙන්තො **"ආලොකසඤ්ඤං වා"**තිආදිමාහ. **වීරියාරම්භවත්ථුආදීනං වාති** එත්ථ ආදි-සද්දෙන ඉධ අවුත්තානං අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. වුත්තඤ්හෙතං "ඡ ධම්මා ථිනමිද්ධස්ස පහානාය සංවත්තන්ති අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහො, ඉරියාපථසම්පරිවත්තනතා, ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො, අබ්භොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථා"ති (ඉතිවු. අට්ඨ. 111). අන්තරායසද්දපරියායො ඉධ **අන්තරා**-සද්දොති ආහ **"අනන්තරායෙනා"**ති.

පඨමසමයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දුතියසමයසුත්තවණ්ණනා

28. අට්ඨමෙ මණ්ඩලසණ්ඨානමාළසඞ්ඛෙපෙන කතා භොජනසාලා **මණ්ඩලමාළාති** අධිප්පෙතාති ආහ **"භොජනසාලායා"**ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දුතියසමයසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උදායීසුත්තවණ්ණනා

29. නවමෙ දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛො අත්තභාවොති ආහ **"ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ"**ති. **සුඛවිහාරත්ථායාති** නික්කිලෙසතාය නිරාමිසෙන සුඛෙන විහාරත්ථාය. **ආලොකසඤ්ඤං මනසි කරොතීති** සූරියචන්දපජ්ජොතමණිඋක්කාවිජ්ජුආදීනං ආලොකො දිවා රත්තිඤ්ච උපලද්ධො, යථාලද්ධවසෙනෙව ආලොකං මනසි කරොති, චිත්තෙ ඨපෙති. තථා ච නං මනසි කරොති, යථාස්ස සුභාවිතාලොකකසිණස්ස විය කසිණාලොකො යථිච්ඡකං යාවදිච්ඡකඤ්ච සො ආලොකො රත්තියං උපතිට්ඨති. යෙන තත්ථ දිවාසඤ්ඤං ඨපෙති, දිවාරිව විගතථිනමිද්ධො හොති. තෙනාහ **"යථා දිවා තථා රත්ති"**න්ති. **දිවාති සඤ්ඤං ඨපෙතීති** වුත්තනයෙන මනසි කත්වා දිවාරිව සඤ්ඤං උප්පාදෙති. **යථානෙන දිවා…පෙ…. තථෙව තං මනසි කරොතීති** යථානෙන දිවා උපලද්ධො සූරියාලොකො, එවං රත්තිම්පි දිවා දිට්ඨාකාරෙනෙව තං ආලොකං මනසි කරොති. **යථා චනෙන රත්තිං…පෙ…. මනසි කරොතීති** යථා රත්තියං චන්දාලොකො උපලද්ධො, එවං දිවාපි රත්තිං දිට්ඨාකාරෙනෙව තං ආලොකං මනසි කරොති, චිත්තෙ ඨපෙති. **විවටෙනාති** ථිනමිද්ධෙන අපිහිතත්තා විවටෙන. **අනොනද්ධෙනාති** අසඤ්ඡාදිතෙන. **සහොභාසකන්ති** සඤ්ඤාණොභාසං. දිබ්බචක්ඛුඤාණං රූපගතස්ස දිබ්බස්ස ඉතරස්ස ච දස්සනට්ඨෙන ඉධ ඤාණදස්සනන්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **"දිබ්බචක්ඛුසඞ්ඛාතස්සා"**තිආදි.

උද්ධං ජීවිතපරියාදානාති ජීවිතක්ඛයතො උපරි මරණතො පරං. **සමුග්ගතෙනාති** උට්ඨිතෙන. **ධුමාතත්තාති** උද්ධං උද්ධං ධුමාතත්තා සූනත්තා . සෙතරත්තෙහි විපරිභින්නං විමිස්සිතං නීලං, පුරිමවණ්ණවිපරිණාමභූතං වා නීලං විනීලං, විනීලමෙව **විනීලකන්ති** ක-කාරෙන පදවඩ්ඪනමාහ අනත්ථන්තරතො යථා "පීතකං ලොහිතක"න්ති. **පටිකූලත්තාති** ජිගුච්ඡනීයත්තා. කුච්ඡිතං විනීලං **විනීලකන්ති** කුච්ඡනත්ථො වා අයං ක-කාරොති දස්සෙතුං වුත්තං යථා "පාපකො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡතී"ති (දී. නි. 3.316; අ. නි. 5.213). **පරිභින්නට්ඨානෙහි** කාකඩඞ්කාදීහි . **විස්සන්දමානං පුබ්බන්ති** විස්සවන්තපුබ්බං, තහං තහං පග්ඝරන්තපුබ්බන්ති අත්ථො. **තථාභාවන්ති** විස්සන්දමානපුබ්බතං.

සො භික්ඛූති යො ''පස්සෙය්‍ය සරීරං සීවථිකාය ඡඩ්ඩිත''න්ති වුත්තො, සො භික්ඛු. **උපසංහරති** සදිසතං. **අයම්පි ඛොති**ආදි උපසංහරණාකාරදස්සනං. **ආයූති** රූපජීවිතින්ද්‍රියං. අරූපජීවිතින්ද්‍රියං පනෙත්ථ විඤ්ඤාණගතිකමෙව. **උස්මාති** කම්මජතෙජො. **එවංපූතිකසභාවොති** එවං අතිවිය පූතිසභාවො ආයුආදිවිගමෙ වියාති අධිප්පායො. එදිසො භවිස්සතීති එවංභාවීති ආහ **''එවමෙවං උද්ධුමාතාදිභෙදො භවිස්සතී''**ති.

ලුඤ්චිත්වා ලුඤ්චිත්වාති උප්පාටෙත්වා උප්පාටෙත්වා. **සෙසාවසෙසමංසලොහිතයුත්තන්ති** සබ්බසො අක්ඛාදිතත්තා තහං තහං සෙසෙන අප්පාවසෙසෙන මංසලොහිතෙන යුත්තං. **අඤ්ඤෙන හත්ථට්ඨිකන්ති** අවිසෙසෙන හත්ථට්ඨිකානං විප්පකිණ්ණතා ජොතිතාති අනවසෙසතො තෙසං විප්පකිණ්ණතං දස්සෙන්තො **''චතුසට්ඨිභෙදම්පී''**තිආදිමාහ. **තෙරොවස්සිකානීති** තිරොවස්සගතානි. තානි පන සංවච්ඡරං වීතිවත්තානි හොන්තීති ආහ **''අතික්කන්තසංවච්ඡරානී''**ති. පුරාණතාය ඝනභාවවිගමෙන විචුණ්ණතා ඉධ පූතිභාවො. සො යථා හොති, තං දස්සෙන්තො **''අබ්භොකාසෙ''**තිආදිමාහ. **අනෙකධාතූනන්ති** චක්ඛුධාතුආදීනං, කාමධාතුආදීනං වා. **සතියා ච ඤාණස්ස ච අත්ථායාති** ''අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී හොතී''තිආදිනා (දී. නි. 1.214; 2.376; ම. නි. 1.109) වුත්තාය සත්තට්ඨානිකාය සතියා චෙව තංසම්පයුත්තඤාණස්ස ච අත්ථාය.

උදායිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අනුත්තරියසුත්තවණ්ණනා

30. දසමෙ **නිහීනන්ති** ලාමකං, කිලිට්ඨං වා. **ගාමවාසිකානන්ති** බාලානං. පුථුජ්ජනානං ඉදන්ති **පොථුජ්ජනිකං.** තෙනාහ **''පුථුජ්ජනානං සන්තක''**න්ති, පුථුජ්ජනෙහි සෙවිතබ්බත්තා තෙසං සන්තකන්ති වුත්තං හොති. **අනරියන්ති** න නිද්දොසං. නිද්දොසට්ඨො හි අරියට්ඨො. තෙනාහ **''න උත්තමං න පරිසුද්ධ''**න්ති. අරියෙහි වා න සෙවිතබ්බන්ති **අනරියං. අනත්ථසංහිතන්ති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකාදිවිවිධවිපුලානත්ථසහිතං. තාදිසඤ්ච අත්ථසන්නිස්සිතං න හොතීති ආහ **''න අත්ථසන්නිස්සිත''**න්ති. න වට්ටෙ **නිබ්බින්දනත්ථායාති** චතුසච්චකම්මට්ඨානාභාවතො. අසති පන වට්ටෙ නිබ්බිදාය විරාගාදීනං අසම්භවොයෙවාති ආහ **''න විරාගායා''**තිආදි.

අනුත්තමං **අනුත්තරියන්ති** ආහ **''එතං අනුත්තර''**න්ති. **හත්ථිස්මින්ති** නිමිත්තත්ථෙ භුම්මන්ති ආහ **''හත්ථිනිමිත්තං සික්ඛිතබ්බ''**න්ති. හත්ථිවිසයත්තා හත්ථිසන්නිස්සිතත්තා ච හත්ථිසිප්පං ''හත්ථී''ති ගහෙත්වා ''හත්ථිස්මිම්පි සික්ඛතී''ති වුත්තං. තස්මා හත්ථිසිප්පෙ සික්ඛතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

ලිඞ්ගබ්‍යත්තයෙන විභත්තිබ්‍යත්තයෙන **පාරිචරියෙති** වුත්තන්ති ආහ **''පාරිචරියාය පච්චුපට්ඨිතා''**ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

අනුත්තරියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනුත්තරියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දෙවතාවග්ගො

1-4. සෙඛසුත්තාදිවණ්ණනා

31-34. චතුත්ථස්ස පඨමෙ සෙඛානං පටිලද්ධගුණස්ස පරිහානි නාම නත්ථීති ආහ **“උපරූපරිගුණපරිහානායා”**ති, උපරූපරිලද්ධබ්බානං මග්ගඵලානං පරිහානාය අනුප්පාදායාති අත්ථො. තතියාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සෙඛසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. විජ්ජාභාගියසුත්තවණ්ණනා

35. පඤ්චමෙ සම්පයොගවසෙන විජ්ජං භජන්ති, සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතාදිපච්චයවසෙන තාය සහ එකීභාවං ගච්ඡන්තීති **විජ්ජාභාගියා**. අථ වා විජ්ජාභාගෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ වත්තන්ති විජ්ජාසභාගතාය තදෙකදෙසෙ විජ්ජාකොට්ඨාසෙ පවත්තන්තීති **විජ්ජාභාගියා**. තත්ථ විපස්සනාඤාණං, මනොමයිද්ධි, ඡ අභිඤ්ඤාති අට්ඨ විජ්ජා. පුරිමෙන අත්ථෙන තාහි සම්පයුත්තධම්මා විජ්ජාභාගියා. පච්ඡිමෙන අත්ථෙන තාසු යා කාචි එකාව විජ්ජා විජ්ජා, සෙසා විජ්ජාභාගියා. එවං විජ්ජාපි විජ්ජාය සම්පයුත්තධම්මාපි ‘‘විජ්ජාභාගියා’’ත්වෙව වෙදිතබ්බා. ඉධ පන විපස්සනාඤාණසම්පයුත්තා සඤ්ඤාව විජ්ජාභාගියාති ආගතා, සඤ්ඤාසීසෙන සෙසසම්පයුත්තධම්මාපි වුත්තා එවාති දට්ඨබ්බං. **අනිච්චානුපස්සනාඤාණෙති** අනිච්චානුපස්සනාඤාණෙ නිස්සයපච්චයභූතෙ උප්පන්නසඤ්ඤා, තෙන සහගතාති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

විජ්ජාභාගියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. විවාදමූලසුත්තවණ්ණනා

36. ඡට්ඨෙ **කොධනොති** කුජ්ඣනසීලො. යස්මා සො අප්පහීනකොධතාය අධිගතකොධො නාම හොති, තස්මා **“කොධෙන සමන්නාගතො”**ති ආහ. උපනාහො එතස්ස අත්ථීති **උපනාහී,** උපනය්හනසීලොති වා **උපනාහී**. විවාදො නාම උප්පජ්ජමානො යෙභුය්‍යෙන පඨමං ද්වින්නං වසෙන උප්පජ්ජතීති වුත්තං **“ද්වින්නං භික්ඛූනං විවාදො”**ති. සො පන යථා බහූනං අනත්ථාවහො හොති, තං නිදස්සනමුඛෙන නිදස්සෙන්තො **“කථ”**න්තිආදිමාහ. **අබ්භන්තරපරිසායාති** පරිසබ්භන්තරෙ.

ගුණමක්ඛනාය පවත්තොපි අත්තනො කාරකං ගූථෙන පහරන්තං ගූථො විය පඨමතරං මක්ඛෙතීති මක්ඛො, සො එතස්ස අත්ථීති **මක්ඛී**. පළාසතීති පළාසො, පරස්ස ගුණෙ ඩංසිත්වා විය අපනෙතීති අත්ථො. සො එතස්ස අත්ථීති **පළාසී**. පළාසී පුග්ගලො හි දුතියස්ස ධුරං න දෙති, සමං හරිත්වා අතිවදති. තෙනාහ **“යුගග්ගාහලක්ඛණෙන පළාසෙන සමන්නාගතො”**ති. ඉස්සතීති **ඉස්සුකී**. මච්ඡරායතීති මච්ඡරං, තං එතස්ස අත්ථීති **මච්ඡරී**. සඨයති න සම්මා භාසතීති **සඨො** අඤ්ඤථා සන්තං අත්තානං අඤ්ඤථා පවෙදනතො. මායා එතස්ස අත්ථී **මායාවී**. මිච්ඡා පාපිකා විඤ්ඤුගරහිතා එතස්ස දිට්ඨීති **මිච්ඡාදිට්ඨී,** කම්මපථපරියාපන්නාය ‘‘නත්ථි දින්න’’න්තිආදිවත්ථුකාය මිච්ඡත්තපරියාපන්නාය අනිය්‍යානිකාය දිට්ඨියා සමන්නාගතොති අත්ථො. තෙනාහ **“නත්ථිකවාදී”**තිආදි.

සං අත්තනො දිට්ඨිං, සයං වා අත්තනා යථාගහිතං පරාමසති, සභාවං අතික්කමිත්වා පරතො ආමසතීති **සන්දිට්ඨිපරාමාසී**. ආධානං දළ්හං ගණ්හාතීති **ආධානග්ගාහී,** දළ්හග්ගාහී, ‘‘ඉදමෙව සච්ච’’න්ති ථිරග්ගාහීති අත්ථො. යුත්තං කාරණං දිස්වාව ලද්ධිං පටිනිස්සජ්ජතීති පටිනිස්සග්ගී, දුක්ඛෙන කිච්ඡෙන කසිරෙන බහුම්පි කාරණං දස්සෙත්වා න සක්කා පටිනිස්සග්ගං කාතුන්ති **දුප්පටිනිස්සග්ගී**. යො අත්තනො උප්පන්නදිට්ඨිං ‘‘ඉදමෙව සච්ච’’න්ති දළ්හං ගණ්හිත්වා අපි බුද්ධාදීහි කාරණං දස්සෙත්වා වුච්චමානො න පටිනිස්සජ්ජති. තස්සෙතං අධිවචනං. තාදිසො හි පුග්ගලො යං යදෙව ධම්මං වා අධම්මං වා සුණාති, තං සබ්බං ‘‘එවං අම්හාකං ආචරියෙහි කථිතං, එවං අම්හෙහි සුත’’න්ති කුම්මොව අඞ්ගානි සකෙ කපාලෙ අන්තොයෙව සමොදහති. යථා හි කච්ඡපො අත්තනො හත්ථපාදාදිකෙ අඞ්ගෙ කෙනචි ඝට්ටිතෙ සබ්බානි අඞ්ගානි අත්තනො කපාලෙයෙව සමොදහති, න බහි නීහරති, එවමයම්පි ‘‘න සුන්දරො තව ගාහො, ඡඩ්ඩෙහි න’’න්ති වුත්තො තං න විස්සජ්ජති, අන්තොයෙව අත්තනො හදයෙ එව ඨපෙත්වා විචරති, කුම්භීලග්ගාහං ගණ්හාති. යථා සුසුමාරා ගහිතං න පටිනිස්සජ්ජන්ති, එවං ගණ්හාති.

විවාදමූලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ඡළඞ්ගදානසුත්තවණ්ණනා

37. සත්තමෙ දක්ඛන්ති වඩ්ඪන්ති එතායාති **දක්ඛිණා,** පරිච්චාගමයං පුඤ්ඤං, තස්සූපකරණභූතො දෙය්‍යධම්මො ච. ඉධ පන දෙය්‍යධම්මො අධිප්පෙතො. තෙනෙවාහ **“දක්ඛිණං පතිට්ඨාපෙතී”**ති. **ඉතො උට්ඨිතෙනාති** ඉතො

ඛෙත්තතො උප්පන්නෙන. රාගො විනයති එතෙනාති **රාගවිනයො,** රාගස්ස සමුච්ඡෙදිකා පටිපදා. තෙනාහ **''රාගවිනයපටිපදං පටිපන්නා''**ති.

''පුබ්බෙව දානා සුමනො''තිආදිගාථාය පුබ්බෙව දානා මුඤ්චචෙතනාය පුබ්බෙ දානූපකරණසම්භරණතො පට්ඨාය සුමනො ''සම්පත්තීනං නිදානං අනුගාමිකදානං දස්සාමී''ති සොමනස්සිතො භවෙය්‍ය. **දදං චිත්තං පසාදයෙ**ති දදන්තො දෙය්‍යධම්මං දක්ඛිණෙය්‍යහත්ථෙ පතිට්ඨාපෙන්තො ''අසාරතො ධනතො සාරාදානං කරොමී''ති අත්තනො චිත්තං පසාදෙය්‍ය. **දත්වා අත්තමනො හොතී**ති දක්ඛිණෙය්‍යානං දෙය්‍යධම්මං පරිච්චජිත්වා ''පණ්ඩිතපඤ්ඤත්තං නාම මයා අනුට්ඨිතං, අහො සාධු සුට්ඨූ''ති අත්තමනො පමුදිතො පීතිසොමනස්සජාතො හොති. **එසා**ති යා අයං පුබ්බචෙතනා මුඤ්චචෙතනා අපරචෙතනාති ඉමාසං කම්මඵලානං සද්ධානුගතානං සොමනස්සපරිග්ගහිතානං තිවිධානං චෙතනානං පාරිපූරී, එසා.

සීලසඤ්ඤමෙනාති කායිකවාචසිකසංවරෙන. **හත්ථපාදෙ**ති දක්ඛිණෙය්‍යානං හත්ථපාදෙ. **මුඛං වික්ඛාලෙත්වා**ති තෙසංයෙව මුඛං වික්ඛාලෙත්වා, අත්තනාව මුඛොදකං දත්වාති අධිප්පායො.

ඵලදායකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-11. අත්තකාරීසුත්තාදිවණ්ණනා

38-41. අට්ඨමෙ කුසලකිරියාය ආදිආරම්භභාවෙන පවත්තවීරියං යථාසභාවතාය සභාවධාරණට්ඨෙන ධාතූති වුත්තන්ති ආහ – **''ආරම්භධාතූති ආරභනවසෙන පවත්තවීරිය''**න්ති. ලද්ධාසෙවනං වීරියං බලප්පත්තං හුත්වා පටිපක්ඛෙ විධමතීති ආහ **''නික්කමධාතූති කොසජ්ජතො නික්ඛමනසභාවං වීරිය''**න්ති. **පරක්කමනසභාවො**ති අධිමත්තතරානං පටිපක්ඛධම්මානං විධමනසමත්ථතාය පටුපටුතරභාවෙන පරං පරං ඨානං අක්කමනසභාවො. නවමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

අත්තකාරීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. නාගිතසුත්තවණ්ණනා

42. ද්වාදසමෙ **මාහං නාගිත යසෙන සමාගම**න්ති මා අහං යසෙන සමාගමනං පත්ථෙමි. **මා ච මයා යසො**ති යසො ච මයා මා සමාගච්ඡතූති අත්ථො. ඉමිනා අත්තනො ලාභසක්කාරෙන අනත්ථිකතං විභාවෙති. **පඤ්චහි විමුත්තීහී**ති තදඞ්ගවිමුත්තිආදීහි පඤ්චහි විමුත්තීහි. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

නාගිතසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දෙවතාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ධම්මිකවග්ගො

1. නාගසුත්තවණ්ණනා

43. පඤ්චමස්ස පඨමෙ **පරිසිඤ්චිතුන්ති** (ම. නි. අට්ඨ. 1.272) යො චුණ්ණමත්තිකාදීහි ගත්තානි උබ්බට්ටෙන්තො මල්ලකමුට්ඨ්‍යාදීහි වා සංඝංසන්තො නහායති, සො ‘‘නහායතී’’ති වුච්චති. යො තථා අකත්වා පකතියාව නහායති, සො ‘‘පරිසිඤ්චතී’’ති වුච්චති . භගවතො ච සරීරෙ තථා හරිතබ්බං රජොජල්ලං නාම නුපලිම්පති අච්ඡවිභාවතො, උතුග්ගහණත්ථං පන භගවා කෙවලං උදකෙ ඔතරති. තෙනාහ **‘‘ගත්තානි පරිසිඤ්චිතු’’**න්ති.

පුබ්බකොට්ඨකොති පාචීනකොට්ඨකො. සාවත්ථියං කිර ජෙතවනවිහාරො කදාචි මහා, කදාචි ඛුද්දකො. තථා හි සො විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ යොජනිකො අහොසි, සිඛිස්ස තිගාවුතො, වෙස්සභුස්ස අඩ්ඪයොජනිකො, කකුසන්ධස්ස ගාවුතප්පමාණො, කොණාගමනස්ස අඩ්ඪගාවුතප්පමාණො, කස්සපස්ස වීසතිඋසභප්පමාණො, අම්හාකං භගවතො කාලෙ අට්ඨකරීසප්පමාණො ජාතො. තම්පි නගරං තස්ස විහාරස්ස කදාචි පාචීනතො හොති, කදාචි දක්ඛිණතො, කදාචි පච්ඡිමතො, කදාචි උත්තරතො. ජෙතවනගන්ධකුටියං පන චතුන්නං මඤ්චපාදානං පතිට්ඨිතට්ඨානං අචලමෙව. චත්තාරි හි අචලචෙතියට්ඨානානි නාම මහාබොධිපල්ලඞ්කට්ඨානං, ඉසිපතනෙ ධම්මචක්කප්පවත්තනට්ඨානං, සඞ්කස්සනගරෙ දෙවොරොහනකාලෙ සොපානස්ස පතිට්ඨානට්ඨානං, මඤ්චපාදට්ඨානන්ති. අයං පන පුබ්බකොට්ඨකො කස්සපදසබලස්ස වීසතිඋසභවිහාරකාලෙ පාචීනද්වාරකොට්ඨකො අහොසි. සො ඉදානි ‘‘පුබ්බකොට්ඨකො’’ත්වෙව පඤ්ඤායති.

කස්සපදසබලස්ස කාලෙ අචිරවතී නගරං පරික්ඛිපිත්වා සන්දමානා පුබ්බකොට්ඨකං පත්වා උදකෙන භින්දිත්වා මහන්තං උදකරහදං මාපෙසි සමතිත්තිකං අනුපුබ්බගම්භීරං. තත්ථ එකං රඤ්ඤො න්හානතිත්ථං, එකං නාගරානං, එකං භික්ඛුසඞ්ඝස්ස, එකං බුද්ධානන්ති එවං පාටිඑක්කානි න්හානතිත්ථානි හොන්ති රමණීයානිවිප්පකිණ්ණරජතපට්ටසදිසවාලුකානි. ඉති භගවා ආයස්මතා ආනන්දෙන සද්ධිං යෙන අයං එවරූපො පුබ්බකොට්ඨකො, තෙනුපසඞ්කමි ගත්තානි පරිසිඤ්චිතුං. අථායස්මා ආනන්දො උදකසාටිකං උපනාමෙසි. භගවා සුරත්තදුපට්ටං අපනෙත්වා උදකසාටිකං නිවාසෙසි. ථෙරො දුපට්ටෙන සද්ධිං මහාචීවරං අත්තනො හත්ථගතං අකාසි. භගවා උදකං ඔතරි, සහොතරණෙනෙවස්ස උදකෙ මච්ඡකච්ඡපා සබ්බෙ සුවණ්ණවණ්ණා අහෙසුං, යන්තනාළිකාහි සුවණ්ණරසධාරානි සිඤ්චනකාලො විය සුවණ්ණපටප්පසාරණකාලො විය ච අහොසි. අථ භගවතො නහානවත්තං දස්සෙත්වා පච්චුත්තිණ්ණස්ස ථෙරො සුරත්තදුපට්ටං උපනාමෙසි. භගවා තං නිවාසෙත්වා විජ්ජුල්ලතාසදිසං කායබන්ධනං බන්ධිත්වා මහාචීවරං අන්තන්තෙන සංහරිත්වා පදුමගබ්භසදිසං කත්වා උපනීතං ද්වීසු කණ්ණෙසු ගහෙත්වා අට්ඨාසි. තෙන වුත්තං **‘‘පුබ්බකොට්ඨකෙ ගත්තානි පරිසිඤ්චිත්වා එකචීවරො අට්ඨාසී’’**ති.

එවං ඨිතස්ස පන භගවතො සරීරං විකසිතපදුමපුප්ඵසදිසං සබ්බපාලිඵුල්ලං පාරිච්ඡත්තකං, තාරාමරීචිවිකසිතඤ්ච ගගනතලං සිරියා අවහසමානං විය විරොචිත්ථ, බ්‍යාමප්පභාපරික්ඛෙපවිලාසිනී චස්ස ද්වත්තිංසවරලක්ඛණමාලා ගන්ථිත්වා ඨපිතා ද්වත්තිංස චන්දිමා විය, ද්වත්තිංස සූරියා විය, පටිපාටියා ඨපිතද්වත්තිංසචක්කවත්තිද්වත්තිංසදෙවරාජද්වත්තිංසමහාබ්‍රහ්මානො විය ච අතිවිය විරොචිත්ථ. යස්මා ච භගවතො සරීරං සුධන්තචාමීකරසමානවණ්ණං, සුපරිසොධිතපවාළරුචිරතොරණං, සුවිසුද්ධනීලරතනාවලිසදිසකෙසතනුරුහං, තස්මා තහං තහං විනිග්ගතසුජාතජාතිහිඞ්ගුලකරසූපසොභිතං උපරි සතමෙඝරතනාවලිසුච්ඡාදිතං ජඞ්ගමම්ව කනකගිරිසිඛරං විරොචිත්ථ. තස්මිඤ්ච සමයෙ දසබලස්ස සරීරතො නික්ඛමිත්වා ඡබ්බණ්ණරස්මියො සමන්තතො අසීතිහත්ථප්පමාණෙ පදෙසෙ ආධාවන්ති විධාවන්ති රතනාවලිරතනදාමරතනචුණ්ණවිප්පකිණ්ණං විය පසාරිතරතනචිත්තකඤ්චනපට්ටමිව ආසිඤ්චමානලාඛාරසධාරාචිත්තමිව උක්කාසතනිපාතසමාකුලමිව නිරන්තරවිප්පකිණ්ණකණිකාරකිඞ්කිණිකපුප්ඵමිව වායුවෙගසමුද්ධතචිනපිට්ඨචුණ්ණරඤ්ජිතමිව ඉන්දධනුවිජ්ජුල්ලතාවිතානසන්ථතමිව ච ගගනතලං, තං ඨානං පවනඤ්ච සම්මා ඵරන්ති. වණ්ණභූමි නාමෙසා. එවරූපෙසු ඨානෙසු බුද්ධානං සරීරවණ්ණං වා ගුණවණ්ණං වා චුණ්ණියපදෙහි වා ගාථාහි වා අත්ථඤ්ච උපමායො ච කාරණානි ච ආහරිත්වා පටිබලෙන ධම්මකථිකෙන පූරෙත්වා කථෙතුං වට්ටති. එවරූපෙසු හි ඨානෙසු ධම්මකථිකස්ස ථාමො වෙදිතබ්බො. **පුබ්බසදිසානි කුරුමානොති** නිරුදකානි කුරුමානො, සුක්ඛාපයමානොති අත්ථො. සොදකෙ ගත්තෙ චීවරං පාරුපන්තස්ස හි චීවරෙ කණ්ණිකානි උට්ඨහන්ති, පරික්ඛාරභණ්ඩං දූස්සති, බුද්ධානං පන සරීරෙ රජොජල්ලං න උපලිම්පති, පදුමපත්තෙ උක්ඛිත්තඋදකබින්දු විය උදකං විනිවට්ටෙත්වා ගච්ඡති. එවං සන්තෙපි සික්ඛාගාරවතාය භගවා ‘‘පබ්බජිතවත්තං නාමෙත’’න්ති මහාචීවරං උභොසු කණ්ණෙසු ගහෙත්වා පුරතො කායං පටිච්ඡාදෙත්වා අට්ඨාසි.

තාළිතඤ්ච වාදිතඤ්ච තාළිතවාදිතං, තූරියානං තාළිතවාදිතං තූරියතාළිතවාදිතං. මහන්තඤ්ච තං තූරියතාළිතවාදිතඤ්චාති **මහාතූරියතාළිතවාදිතං**. තෙනාහ **‘‘මහන්තෙනා’’**තිආදි. අථ වා භෙරිමුදිඞ්ගපණවාදිතූරියානං තාළිතං වීණාවෙළුගොමුඛිආදීනං වාදිතඤ්ච **තූරියතාළිතවාදිතන්ති** වා එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අභිඤ්ඤාපාරං ගතොති **අභිඤ්ඤාපාරගූ**. එවං සෙසෙසුපි. සො හි භගවා සබ්බධම්මෙ අභිජානන්තො ගතොති **අභිඤ්ඤාපාරගූ**. තෙසු පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ පරිජානන්තො ගතොති **පරිඤ්ඤාපාරගූ**. සබ්බකිලෙසෙ පජහන්තො

ගතොති **පහානපාරගූ.** චත්තාරො මග්ගෙ භාවෙන්තො ගතොති **භාවනාපාරගූ.** නිරොධං සච්ඡිකරොන්තො ගතොති **සච්ඡිකිරියාපාරගූ.** සබ්බසමාපත්තිං සමාපජ්ජන්තො ගතොති **සමාපත්තිපාරගූ. සුබ්‍රහ්මදෙවපුත්තාදයොති** එත්ථ සො කිර දෙවපුත්තො අච්ඡරාසඞ්ඝපරිවුතො නන්දනකීළිතං කත්වා පාරිච්ඡත්තකමූලෙ පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදි. තං පඤ්චසතා පරිවාරෙත්වා නිසින්නා , පඤ්චසතා රුක්ඛං අභිරුහිත්වා මධුරස්සරෙන ගායිත්වා පුප්ඵානි පාතෙන්ති. තානි ගහෙත්වා ඉතරා එකතොවණ්ටිකමාලාව ගන්ථෙන්ති. අථ රුක්ඛං අභිරුළ්හා උපච්ඡෙදකවසෙන එකප්පහාරෙනෙව කාලං කත්වා අවීචිම්හි නිබ්බත්තා මහාදුක්ඛං අනුභවන්ති. අථ කාලෙ ගච්ඡන්තෙ දෙවපුත්තො ‘‘ඉමාසං නෙව සද්දො සුය්‍යති , න පුප්ඵානි පාතෙන්ති, කහං නු ඛො ගතා’’ති ආවජ්ජෙන්තො නිරයෙ නිබ්බත්තභාවං දිස්වා පියවත්ථුකසොකෙන රුප්පමානො චින්තෙසි – ‘‘එතා තාව යථාකම්මෙන ගතා, මය්හං ආයුසඞ්ඛාරො කිත්තකො’’ති. සො ‘‘සත්තමෙ දිවසෙ මයාපි අවසෙසාහි පඤ්චසතාහි සද්ධිං කාලං කත්වා තත්ථෙව නිබ්බත්තිතබ්බ’’න්ති දිස්වා බලවතරෙන සොකෙන සමප්පිතො. ‘‘ඉමං මය්හං සොකං සදෙවකෙ ලොකෙ අඤ්ඤත්‍ර තථාගතා නිබ්බාපෙතුං සමත්ථො නත්ථී’’ති චින්තෙත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා වන්දිත්වා එකමන්තං ඨිතො –

> ‘‘නිච්චං උත්‍රස්තමිදං චිත්තං, නිච්චං උබ්බිග්ගමිදං මනො;
> අනුප්පන්නෙසු කිච්ඡෙසු, අථො උප්පතිතෙසු ච;
> සචෙ අත්ථි අනුත්‍රස්තං, තං මෙ අක්ඛාහි පුච්ඡිතො’’ති. (සං. නි. 1.98) –

ඉමං ගාථමහාසි. භගවාපිස්ස –

> ‘‘නාඤ්ඤත්‍ර බොජ්ඣා තපසා, නාඤ්ඤත්‍රින්ද්‍රියසංවරා;
> නාඤ්ඤත්‍ර සබ්බනිස්සග්ගා, සොත්ථිං පස්සාමි පාණින’’න්ති. (සං. නි. 1.98) –

ධම්මං දෙසෙසි. සො දෙසනාපරියොසානෙ විගතසොකො පඤ්චහි අච්ඡරාසතෙහි සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාය භගවන්තං නමස්සමානො අට්ඨාසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං **‘‘දුක්ඛප්පත්තා සුබ්‍රහ්මදෙවපුත්තාදයො’’**ති. **ආදි-**සද්දෙන චන්දසූරියදෙවපුත්තාදයො සඞ්ගණ්හාති. **චතූහි කාරණෙහීති** ආරකත්තා, අරීනං අරානඤ්ච හතත්තා, පච්චයාදීනං අරහත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවාති ඉමෙහි චතූහි කාරණෙහි.

දසවිධසංයොජනානීති ඔරම්භාගියුද්ධම්භාගියභෙදතො දසවිධසංයොජනානි. **සබ්බෙ අච්චරුචීති** සබ්බසත්තෙ අතික්කමිත්වා පවත්තරුචි. **අට්ඨමකන්ති** සොතාපත්තිමග්ගට්ඨං සන්ධාය වදති. **සොතාපන්නොති** ඵලට්ඨො ගහිතො.

සොරච්චන්ති ‘‘තත්ථ කතමං සොරච්චං? යො කායිකො අවීතික්කමො, වාචසිකො අවීතික්කමො, කායිකවාචසිකො අවීතික්කමො, ඉදං වුච්චති සොරච්චං, සබ්බොපි සීලසංවරො සොරච්ච’’න්ති (ධ. ස. 1349) වචනතො සුචිසීලං ‘‘සොරච්ච’’න්ති වුත්තං. **කරුණාති** කරුණාබ්‍රහ්මවිහාරමාහ. **කරුණාපුබ්බභාගොති** තස්ස පුබ්බභාගං උපචාරජ්ඣානං වදති.

දුවිධෙන ඣානෙනාති ආරම්මණූපනිජ්ඣානලක්ඛණූපනිජ්ඣානභෙදතො දුවිධෙන ඣානමනෙන. **පඤ්චවිධමිච්ඡාජීවවසෙනාති** කුහනාලපනානෙමිත්තිකතානිප්පෙසිකතාලාභෙනලාභංනිජිගීසනතාසඞ්ඛාත-පඤ්චවිධමිච්ඡාජීවවසෙන. **න ලිප්පතීති** න අල්ලීයති අනුසයතො ආරම්මණකරණතො වා තණ්හාදිට්ඨිඅභිනිවෙසාභාවතො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

නාගසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මිගසාලාසුත්තවණ්ණනා

44. දුතියෙ **සමසමගතියාති** ක-කාරස්ස ය-කාරවසෙන නිද්දෙසොති ආහ **‘‘සමභාවෙනෙව සමගතිකා’’**ති. **භවිස්සන්තීති** අතීතත්ථෙ අනාගතවචනං කතන්ති ආහ **‘‘භවිස්සන්තීති ජාතා’’**ති. පුරාණස්ස හි ඉසිදත්තස්ස ච සමගතිකං සන්ධාය සා එවමාහ.

අම්මකාති මාතුගාමො. උපචාරවචනඤ්හෙතං. ඉත්ථීසු යදිදං අම්මකා මාතුගාමො ජනනී ජනිකාති. තෙනාහ **‘‘ඉත්ථී හුත්වා ඉත්ථිසඤ්ඤාය එව සමන්නාගතා’’**ති.

දිට්ඨියා පටිවිජ්ඣිතබ්බං අප්පටිවිද්ධං හොතීති අත්ථතො කාරණතො ච පඤ්ඤාය පටිවිජ්ඣිතබ්බං අප්පටිවිද්ධං හොති, නිජ්ජටං නිග්ගුම්බං කත්වා යාථාවතො අවිදිතං හොති. සමයෙ සමයෙ කිලෙසෙහි විමුච්චනකං පීතිපාමොජ්ජං ඉධ **සාමායිකං** ම-කාරෙ අකාරස්ස දීඝං කත්වා. තෙනාහ – **‘‘සාමායිකම්පි විමුත්තිං න ලභතීති කාලානුකාලං ධම්මස්සවනං නිස්සාය පීතිපාමොජ්ජං න ලභතී’’**ති. **පමිණන්තීති** එත්ථ ආරම්භත්ථො ප-සද්දොති ආහ **‘‘තුලෙතුං ආරභන්ති’’**ති. **පණීතොති** විසිට්ඨො.

තදන්තරන්ති වචනවිපල්ලාසෙන උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං කතන්ති ආහ **"තං අන්තරං තං කාරණ"**න්ති . ලොභස්ස අපරාපරුප්පත්තියා බහුවචනවසෙන **"ලොභධම්මා"**ති වුත්තා. **සීලෙන විසෙසී අහොසි** මෙථුනධම්මවිරතියා සමන්නාගතත්තා.

මිගසාලාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-6. ඉණසුත්තාදිවණ්ණනා

45-48. තතියෙ දලිද්දො නාම දුග්ගතො, තස්ස භාවො **දාලිද්දියං**. න එතස්ස සකං සාපතෙය්‍යන්ති **අස්සකො,** අසාපතෙය්‍යො. තෙනාහ **"අත්තනො සන්තකෙන රහිතො"**ති. ''බුද්ධො ධම්මො සඞ්ඝො''ති වුත්තෙ ''සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඞ්ඝො''ති කෙනචි අකම්පියභාවෙන ඔකප්පනං රතනත්තයගුණෙ ඔගාහෙත්වා කප්පනං **ඔකප්පනසද්ධා** නාම. ''ඉදං අකුසලං කම්මං නො සකං, ඉදං පන කම්මං සක''න්ති එවං බ්‍යතිරෙකතො අන්වයතො ච කම්මස්සකතජානනපඤ්ඤා **කම්මස්සකතපඤ්ඤා**. තිවිධඤ්හි දුච්චරිතං අත්තනා කතම්පි සකකම්මං නාම න හොති අත්ථභඤ්ජනතො. සුචරිතං සකකම්මං නාම අත්ථජනනතො. **ඉණාදානස්මි**න්ති පච්චත්තවචනත්ථෙ එතං භුම්මන්ති ආහ **"ඉණග්ගහණං වදාමී"**ති.

කටග්ගාහොති කතං සබ්බසො සිද්ධමෙව කත්වා ගහණං. සො පන විජයලාභො හොතීති ආහ **"ජයග්ගාහො"**ති. හිරිමනො එතස්සාති **හිරිමනොති** ආහ **"හිරිසම්පයුත්තචිත්තො"**ති, පාපජිගුච්ඡනලක්ඛණාය හිරියා සම්පයුත්තචිත්තොති අත්ථො. ඔත්තප්පති උබ්බිජ්ජති භායති සීලෙනාති **ඔත්තප්පී,** ඔත්තප්පෙන සමන්නාගතො. **නිරාමිසං සුඛ**න්ති තතියජ්ඣානසුඛං දූරසමුස්සාරිතකාමාමිසත්තා. **උපෙක්ඛ**න්ති චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛං, න යං කිඤ්චි උපෙක්ඛාවෙදනන්ති ආහ **"චතුත්ථජ්ඣානුපෙක්ඛ"**න්ති. **ආරද්ධවීරියොති** පග්ගහිතපරිපුණ්ණකායිකචෙතසිකවීරියොති අත්ථො. යො ගණසඞ්ගණිකං විනොදෙත්වා චතූසු ඉරියාපථෙසු අට්ඨආරම්භවත්ථුවසෙන එකකො හොති, තස්ස කායිකං වීරියං ආරද්ධං නාම හොති. චිත්තසඞ්ගණිකං විනොදෙත්වා අට්ඨසමාපත්තිවසෙන එකකො හොති. ගමනෙ උප්පන්නකිලෙසස්ස ඨානං පාපුණිතුං න දෙති, ඨානෙ උප්පන්නකිලෙසස්ස නිසජ්ජං, නිසජ්ජාය උප්පන්නකිලෙසස්ස සයනං පාපුණිතුං න දෙති, උප්පන්නට්ඨානෙයෙව කිලෙසෙ නිග්ගණ්හාති. අයං චෙතසිකං වීරියං ආරද්ධං නාම හොති. පටිපක්ඛදූරීභාවෙන සෙට්ඨට්ඨෙන ච එකො උදෙතීති එකොදි, එකග්ගතා. තස්ස යොගතො එකග්ගචිත්තො ඉධ **එකොදි**. පටිපක්ඛතො අත්තානං නිපාති, තං වා නිපයති විසොසෙතීති **නිපකො**. අඤ්ඤතරං කායාදිභෙදං ආරම්මණං සාතිසයාය සතියා සරතීති **සතො**. තෙනාහ **"එකග්ගචිත්තො"**තිආදි.

අකුප්පා මෙ විමුත්තීති මය්හං අරහත්තඵලවිමුත්ති අකුප්පතාය අකුප්පාරම්මණතාය ච අකුප්පා. සා හි රාගාදීහි න කුප්පතීති අකුප්පතායපි අකුප්පා . අකුප්පං නිබ්බානමස්සා ආරම්මණන්ති අකුප්පාරම්මණතායපි අකුප්පා. තෙනෙවාහ **"අකුප්පාරම්මණත්තා"**තිආදි. **භවසංයොජනානන්ති** කාමරාගපටිඝමානදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසභවරාගඉස්සාමච්ඡරිය- අවිජ්ජාසඞ්ඛාතානං දසන්නං සංයොජනානං. ඉමානි හි සත්තෙ භවෙසු සංයොජෙන්ති උපනිබන්ධන්ති භවාභවෙන සංයොජෙන්ති, තස්මා භවසංයොජනානීති වුච්චන්ති. **ඛීණාසවො උත්තමඅණණො** කිලෙසඉණානං අභාවතො. අඤ්ඤෙ හි සත්තා යාව න කිලෙසා පහීයන්ති, තාව සඉණා නාම අසෙරිවිහාරභාවතො. චතුත්ථාදීනි උත්තානත්ථානි.

ඉණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ඛෙමසුත්තවණ්ණනා

49. සත්තමෙ **වුත්ථබ්‍රහ්මචරියවාසොති** නිවුත්ථබ්‍රහ්මචරියවාසො. **කතකරණීයොති** එත්ථ **කරණීය**න්ති පරිඤ්ඤාපහානභාවනාසච්ඡිකිරියමාහ. තං පන යස්මා චතූහි මග්ගෙහි පච්චෙකං චතූසු සච්චෙසු කත්තබ්බත්තා සොළසවිධං වෙදිතබ්බං. තෙනාහ **"චතූහි මග්ගෙහි කත්තබ්බ"**න්ති. ඛන්ධකිලෙසඅභිසඞ්ඛාරසඞ්ඛාතා තයො ඔසීදාපනට්ඨෙන භාරා වියාති භාරා. තෙ ඔහිතා ඔරොපිතා නික්ඛිත්තා පාතිතා එතෙනාති **ඔහිතභාරො**. තෙනාහ **"ඛන්ධභාරං...පෙ.... ඔතාරෙත්වා ඨිතො"**ති. අනුප්පත්තො සදත්ථන්ති **අනුප්පත්තසදත්ථො. සදත්ථොති** ච සකත්ථමාහ ක-කාරස්ස ද-කාරං කත්වා. එත්ථ හි අරහත්තං අත්තනො යොනිසොමනසිකාරායත්තත්තා අත්තූපනිබන්ධට්ඨෙන සසන්තානපරියාපන්නත්තා අත්තානං අවිජහනට්ඨෙන අත්තනො උත්තමත්ථෙන ච අත්තනො අත්ථත්තා ''සකත්ථො''ති වුච්චති. තෙනාහ **"සදත්ථො වුච්චති අරහත්ත"**න්ති. **සම්මදඤ්ඤා විමුත්තොති** සම්මා අඤ්ඤාය විමුත්තො, අච්ඡින්නභූතාය මග්ගපඤ්ඤාය සම්මා යථාභූතං දුක්ඛාදීසු යො යථා ජානිතබ්බො, තථා ජානිත්වා විමුත්තොති අත්ථො. තෙනාහ **"සම්මා හෙතුනා"**තිආදි. **විමුත්තොති** ච ද්වෙ විමුත්තියො සබ්බස්ස චිත්තසංකිලෙසස්ස මග්ගො නිබ්බානාධිමුත්ති ච. නිබ්බානෙ අධිමුච්චනං තත්ථ නින්නපොණපබ්භාරතාය. අරහා සබ්බකිලෙසෙහි විමුත්තචිත්තත්තා චිත්තවිමුත්තියා විමුත්තො. නිබ්බානං අධිමුත්තත්තා නිබ්බානෙ විමුත්තො. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

ඛෙමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ඉන්ද්‍රියසංවරසුත්තවණ්ණනා

50. අට්ඨමෙ උපනිසීදති ඵලං එත්ථාති කාරණං **උපනිසා. යථාභූතඤාණදස්සනන්ති** යථාසභාවජානනසඞ්ඛාතං දස්සනං. එතෙන තරුණවිපස්සනං දස්සෙති. තරුණවිපස්සනා හි බලවවිපස්සනාය පච්චයො හොති. **තරුණවිපස්සනාති** නාමරූපපරිග්ගහෙ ඤාණං, පච්චයපරිග්ගහෙ ඤාණං, සම්මසනෙ ඤාණං, මග්ගාමග්ගෙ වවත්ථපෙත්වා ඨිතඤාණන්ති චතුන්නං ඤාණානං අධිවචනං. නිබ්බින්දති එතායාති **නිබ්බිදා. බලවවිපස්සනාති** භයතුපට්ඨානෙ ඤාණං ආදීනවානුපස්සනෙ ඤාණං මුච්චිතුකම්‍යතාඤාණං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණන්ති චතුන්නං ඤාණානං අධිවචනං. පටිසඞ්ඛානුපස්සනා පන මුච්චිතුකම්‍යතාපක්ඛිකා එව. ‘‘යාව මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි, තාව තරුණවිපස්සනා’’ති හි වචනතො උපක්කිලෙසවිමුත්තඋදයබ්බයඤාණතො බලවවිපස්සනා. විරජ්ජති අරියො සඞ්ඛාරතො එතෙනාති **විරාගො,** අරියමග්ගො. **අරහත්තඵලන්ති** උක්කට්ඨනිද්දෙසතො වුත්තං. ඉන්ද්‍රියසංවරස්ස සීලරක්ඛණහෙතුත්තා වුත්තං **‘‘සීලානුරක්ඛණඉන්ද්‍රියසංවරො කථිතො’’**ති.

ඉන්ද්‍රියසංවරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ආනන්දසුත්තවණ්ණනා

51. නවමෙ **ථෙරා භික්ඛූ විහරන්ති බහුස්සුතා ආගතාගමාති**ආදිපාළිපදෙසු ඉමිනාව නයෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො – සීලාදිගුණානං ථිරභාවප්පත්තියා **ථෙරා**. සුත්තගෙය්‍යාදි බහු සුතං එතෙසන්ති **බහුස්සුතා**. වාචුග්ගතධාරණෙන සම්මදෙව ගරූනං සන්තිකෙ ආගමිතභාවෙන ආගතො පරියත්තිධම්මසඞ්ඛාතො ආගමො එතෙසන්ති **ආගතාගමා.** සුත්තාභිධම්මසඞ්ඛාතස්ස ධම්මස්ස ධාරණෙන **ධම්මධරා**. විනයධාරණෙන **විනයධරා**. තෙසංයෙව ධම්මවිනයානං මාතිකාය ධාරණෙන **මාතිකාධරා**. තත්ථ තත්ථ ධම්මපරිපුච්ඡාය **පරිපුච්ඡති**. තං අත්ථපරිපුච්ඡාය **පරිපඤ්හති** වීමංසති විචාරෙති. **ඉදං, භන්තෙ, කථං, ඉමස්ස ක්වත්ථොති** පරිපුච්ඡනපඤ්හනාකාරදස්සනං. **ආවිවටඤ්චෙව** පාළියා අත්ථං පදෙසන්තරපාළිදස්සනෙන ආගමතො **විවරන්ති. අනුත්තානීකතඤ්ච** යුත්තිවිභාවනෙන **උත්තානීකරොන්ති. කඞ්ඛාට්ඨානියෙසු ධම්මෙසු** සංසයුප්පත්තියා හෙතුයා ගණ්ඨිට්ඨානභූතෙසු පාළිපදෙසු යාථාවතො විනිච්ඡයදානෙන **කඞ්ඛං පටිවිනොදෙන්ති**.

ආනන්දසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ඛත්තියසුත්තවණ්ණනා

52. දසමෙ භොගෙ අධිප්පායො එතෙසන්ති **භොගාධිප්පායා**. පඤ්ඤත්ථාය එතෙසං මනො උපවිචරතීති **පඤ්ඤූපවිචාරා**. පථවියා දායත්ථාය වා චිත්තං අභිනිවෙසො එතෙසන්ති **පථවීභිනිවෙසා**. මන්තා අධිට්ඨානං පතිට්ඨා එතෙසන්ති **මන්තාධිට්ඨානා**. ඉමිනා නයෙන සෙසපදානිපි වෙදිතබ්බානි. සෙසං උත්තානමෙව.

ඛත්තියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. අප්පමාදසුත්තවණ්ණනා

53. එකාදසමෙ **ජඞ්ගලානන්ති** යත්ථ යො නිපිච්ඡලො න අනූපො නිරුදකතාය ථද්ධලූඛො භූමිප්පදෙසො, සො ‘‘ජඞ්ගලො’’ති වුච්චති. තබ්බහුලතාය පන ඉධ සබ්බො භූමිප්පදෙසො ජඞ්ගලො. තස්මිං ජඞ්ගලෙ ජාතා භවාති වා ජඞ්ගලා, තෙසං **ජඞ්ගලානං**. එවඤ්හි නදිචරානම්පි හත්ථීනං සඞ්ගහො කතො හොති සමොධාතබ්බානං විය සමොධායකානම්පි ඉධ ජඞ්ගලග්ගහණෙන ගහෙතබ්බතො. **පථවීතලචාරීනන්ති** ඉමිනා ජලචාරිනො ච නිවත්තෙති අදිස්සමානපාදත්තා. **‘‘පාණාන’’**න්ති සාධාරණවචනම්පි **‘‘පදජාතානි’’**ති සද්දන්තරසන්නිධානෙන විසෙසනිවිට්ඨමෙව හොතීති ආහ **‘‘සපාදකපාණාන’’**න්ති. ‘‘මුත්තගත’’න්තිආදීසු (ම. නි. 2.119; අ. නි. 9.11) ගත-සද්දො විය ඉධ **ජාත**-සද්දො අනත්ථන්තරොති ආහ **‘‘පදජාතානීති පදානී’’**ති. **සමොධානන්ති** සමවරොධං, අන්තොගධං වා. තෙනාහ **‘‘ඔධානං උපනික්ඛෙපං ගච්ඡන්තී’’**ති. **කූටඞ්ගමාති** පාරිමන්තෙන කූටං උපගච්ඡන්ති. **කූටනින්නාති** කූටච්ඡිද්දමග්ගෙ පවිසනවසෙන කූටෙ නින්නා. **කූටසමොසරණාති** ඡිද්දෙ අනුපවිසනවසෙන ච ආහච්ච අවත්ථානෙන ච කූටෙ සමොදහිත්වා ඨිතා. වණ්ටෙ පතමානෙ සබ්බානි භූමියං පතන්තීති ආහ **‘‘වණ්ටානුවත්තකානි භවන්තී’’**ති.

අප්පමාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ධම්මිකසුත්තවණ්ණනා

54. ද්වාදසමෙ **ජාතිභූමියන්**ති එත්ථ ජනනං ජාති, ජාතියා භූමි **ජාතිභූමි,** ජාතට්ඨානං. තං ඛො පනෙතං නෙව කොසලමහාරාජාදීනං, න චඞ්කිබ්‍රාහ්මණාදීනං, න සක්කසුයාමසන්තුසිතාදීනං , න අසීතිමහාසාවකානං, න අඤ්ඤෙසං සත්තානං ‘‘ජාතිභූමී’’ති වුච්චති. යස්ස පන ජාතදිවසෙ දසසහස්සී ලොකධාතු එකද්ධජමාලාවිප්පකිණ්ණකුසුමවාසචුණ්ණගන්ධසුගන්ධා සබ්බපාලිඵුල්ලමිව නන්දනවනං විරොචමානා පදුමිනිපණ්ණෙ උදකබින්දු විය අකම්පිත්ථ, ජච්චන්ධාදීනඤ්ච රූපදස්සනාදීනි අනෙකානි පාටිහාරියානි පවත්තිංසු. තස්ස සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තස්ස ජාතට්ඨානං, සාතිසයස්ස පන ජනකකපිලවත්ථුසන්නිස්සයො ‘‘ජාතිභූමී’’ති වුච්චති. **ජාතිභූමකා උපාසකා**ති ජාතිභූමිවාසිනො උපාසකා. සන්තනෙත්වා සබ්බසො තනෙත්වා පත්ථරිත්වා ඨිතමූලානි **මූලසන්තානකානි**. තානි පන අත්ථතො මූලානියෙවාති ආහ **‘‘මූලසන්තානකානන්ති මූලාන’’**න්ති.

ජාතදිවසෙ ආවුධානං ජොතිතත්තා, රඤ්ඤො අපරිමිතස්ස ච සත්තකායස්ස අනත්ථතො පරිපාලනසමත්ථතාය ච ‘‘ජොතිපාලො’’ති ලද්ධනාමත්තා වුත්තං **‘‘නාමෙන ජොතිපාලො’’**ති. **ගොවින්දො**ති ගොවින්දියාභිසෙකෙන අභිසිත්තො, ගොවින්දස්ස ඨානෙ ඨපනාභිසෙකෙන අභිසිත්තොති අත්ථො. තං කිර තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස කුලපරම්පරාගතං ඨානන්තරං. තෙනාහ **‘‘ඨානෙන මහාගොවින්දො’’**ති. ගවං පඤ්ඤඤ්ච වින්දති පටිලභතීති ගොවින්දො, මහන්තො ගොවින්දොති **මහාගොවින්දො. ගො**ති හි පඤ්ඤායෙතං අධිවචනං ‘‘ගච්ඡති අත්ථෙ බුජ්ඣතී’’ති කත්වා. මහාගොවින්දො ච අම්හාකං බොධිසත්තොයෙව. සො කිර දිසම්පතිස්ස නාම රඤ්ඤො පුරොහිතස්ස ගොවින්දබ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො හුත්වා අත්තනො පිතුස්ස ච රඤ්ඤො ච අච්චයෙන තස්ස පුත්තො රෙණු, සහායා චස්ස සත්තභූ, බ්‍රහ්මදත්තො, වෙස්සභූ, භරතො, ද්වෙ ධතරට්ඨාති ඉමෙ සත්ත රාජානො යථා අඤ්ඤමඤ්ඤං න විවදන්ති. එවං රජ්ජෙ පතිට්ඨාපෙත්වා තෙසං අත්ථධම්මෙ අනුසාසන්තෙ ජම්බුදීපතලෙ සබ්බෙසං රාජාව රඤ්ඤං, බ්‍රහ්මාව බ්‍රාහ්මණානං, දෙවොව ගහපතිකානං සක්කතො ගරුකතො මානිතො පූජිතො අපචිතො උත්තමගාරවට්ඨානං අහොසි. තෙන වුත්තං **‘‘රෙණුආදීනං සත්තන්නං රාජූනං පුරොහිතො’’**ති. ඉමෙව සත්ත භාරධාරා මහාරාජානො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘සත්තභූ බ්‍රහ්මදත්තො ච, වෙස්සභූ භරතො සහ;
> රෙණු ද්වෙ ච ධතරට්ඨා, තදාසුං සත්ත භාරධා’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.308);

රඤ්ඤො දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථානං පුරො විධානතො පුරෙ සංවිධානතො **පුරොහිතො. කොධාමගන්ධෙනා**ති කොධසඞ්ඛාතෙන පූතිගන්ධෙන. කරුණා අස්ස අත්ථීති **කරුණන්**ති සපුබ්බභාගකරුණජ්ඣානං වුත්තන්ති ආහ **‘‘කරුණාය ච කරුණාපුබ්බභාගෙ ච ඨිතා’’**ති. යකාරො සන්ධිවසෙන ආගතොති ආහ **‘‘යෙතෙති එතෙ’’**ති. **අරහත්තතො පට්ඨාය සත්තමො**ති සකදාගාමී. **සකදාගාමිං උපාදායා**ති සකදාගාමිභාවං පටිච්ච. සකදාගාමිස්ස හි පඤ්චින්ද්‍රියානි සකදාගාමිභාවං පටිච්ච මුදූනි නාම හොන්ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යාමෙව.

ධම්මිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මිකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

2. දුතියපණ්ණාසකං

6. මහාවග්ගො

1. සොණසුත්තවණ්ණනා

55. ඡට්ඨස්ස පඨමෙ **නිසීදි භගවා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ**ති එත්ථ කිං තං ආසනං පඨමමෙව පඤ්ඤත්තං, උදාහු භගවන්තං දිස්වා පඤ්ඤත්තන්ති චෙ? භගවතො ධරමානකාලෙ පධානිකභික්ඛූනං වත්තමෙතං, යදිදං අත්තනො වසනට්ඨානෙ බුද්ධාසනං පඤ්ඤපෙත්වාව නිසීදනන්ති දස්සෙන්තො ආහ **"පධානිකභික්ඛූ"**තිආදි. බුද්ධකාලෙ කිර යත්ථ යත්ථ එකොපි භික්ඛු විහරති, සබ්බත්ථ බුද්ධාසනං පඤ්ඤත්තමෙව හොති. කස්මා? භගවා හි අත්තනො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ඵාසුකට්ඨානෙ විහරන්තෙ මනසි කරොති – "අසුකො මය්හං සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා ගතො, අසක්ඛි නු ඛො විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං, නො"ති. අථ නං පස්සති කම්මට්ඨානං විස්සජ්ජෙත්වා අකුසලවිතක්කං විතක්කයමානං, තතො "කථඤ්හි නාම මාදිසස්ස සත්ථු සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විහරන්තං ඉමං කුලපුත්තං අකුසලවිතක්කා අධිභවිත්වා අනමතග්ගෙ වට්ටදුක්ඛෙ සංසාරෙස්සන්ති"ති තස්ස අනුග්ගහත්ථං තත්ථෙව අත්තානං දස්සෙත්වා තං කුලපුත්තං ඔවදිත්වා ආකාසං උප්පතිත්වා පුන අත්තනො වසනට්ඨානමෙව ගච්ඡති. අථෙවං ඔවදියමානා තෙ භික්ඛූ චින්තයිංසු "සත්ථා අම්හාකං මනං ජානිත්වා ආගන්ත්වා අම්හාකං සමීපෙ ඨිතංයෙව අත්තානං දස්සෙති. තස්මිං ඛණෙ, 'භන්තෙ, ඉධ නිසීදථ නිසීදථා'ති ආසනපරියෙසනං නාම භාරො"ති. තෙ ආසනං පඤ්ඤපෙත්වාව විහරන්ති. යස්ස පීඨං අත්ථි, සො තං පඤ්ඤපෙති. යස්ස නත්ථි, සො මඤ්චං වා ඵලකං වා පාසාණං වා වාලිකාපුඤ්ජං වා පඤ්ඤපෙති. තං අලභමානා පුරාණපණ්ණානිපි සංකඩ්ඪිත්වා තත්ථ පංසුකූලං පත්ථරිත්වා ඨපෙන්ති.

සත්ත සරාති – ඡජ්ජො, උසභො, ගන්ධාරො, මජ්ඣිමො, පඤ්චමො, ධෙවතො, නිසාදොති එතෙ සත්ත සරා. **තයො ගාමා**ති – ඡජ්ජගාමො, මජ්ඣිමගාමො, සාධාරණගාමොති තයො ගාමා, සමූහාති අත්ථො. මනුස්සලොකෙ වීණාවාදනා එකෙකස්ස සරස්ස වසෙන තයො තයො මුච්ඡනාති කත්වා **එකවීසති මුච්ඡනා**. දෙවලොකෙ වීණාවාදනා පන සමපඤ්ඤාස මුච්ඡනාති වදන්ති. තත්ථ හි එකෙකස්ස සරස්ස වසෙන සත්ත සත්ත මුච්ඡනා, අන්තරස්ස සරස්ස ච එකාති සමපඤ්ඤාස මුච්ඡනා. තෙනෙව **සක්කපඤ්හසුත්තසංවණ්ණනායං** (දී. නි. අට්ඨ. 2.345) "සමපඤ්ඤාස මුච්ඡනා මුච්ඡෙත්වා"ති පඤ්චසිඛස්ස වීණාවාදනං දස්සෙන්තෙන වුත්තං. **ඨානා එකූනපඤ්ඤාසා**ති එකෙකස්සෙව සරස්ස සත්ත සත්ත ඨානභෙදා, යතො සරස්ස මණ්ඩලතාවවත්ථානං හොති. එකූනපඤ්ඤාසට්ඨානවිසෙසො තිස්සො ද්වෙ චතස්සො චතස්සො තිස්සො ද්වෙ චතස්සොති ද්වාවීසති සුතිභෙදා ච ඉච්ඡිතා.

අතිගාළ්හං ආරද්ධන්ති ථිනමිද්ධඡම්භිතත්තානං වූපසමත්ථං අතිවිය ආරද්ධං. සබ්බත්ථ නියුත්තා **සබ්බත්ථිකා.** සබ්බෙන වා ලීනුද්ධච්චපක්ඛියෙන අත්ථෙතබ්බා **සබ්බත්ථිකා**. සමථොයෙව **සමථනිමිත්තං**. එවං සෙසෙසුපි. **ඛයා රාගස්ස වීතරාගත්තා**ති එත්ථ යස්මා බාහිරකො කාමෙසු වීතරාගො න ඛයා රාගස්ස වීතරාගො සබ්බසො අප්පහීනරාගත්තා. වික්ඛම්භිතරාගො හි සො. අරහා පන ඛයා එව, තස්මා වුත්තං "ඛයා රාගස්ස වීතරාගත්තා"ති. එස නයො දොසමොහෙසුපි.

ලාභසක්කාරසිලොකං නිකාමයමානොති එත්ථ ලබ්භති පාපුණීයතීති **ලාභො,** චතුන්නං පච්චයානමෙතං අධිවචනං. සක්කච්චං කාතබ්බොති **සක්කාරො**. පච්චයා එව හි පණීතපණීතා සුන්දරසුන්දරා අභිසඞ්ඛරිත්වා කතා "සක්කාරො"ති වුච්චති, යා ච පරෙහි අත්තනො ගාරවකිරියා, පුප්ඵාදීහි වා පූජා. **සිලොකො**ති වණ්ණභණනං. තං ලාභඤ්ච, සක්කාරඤ්ච, සිලොකඤ්ච, නිකාමයමානො, පවත්තයමානොති අත්ථො. තෙනෙවාහ **"චතුපච්චයලාභඤ්ච...පෙ.... පත්ථයමානො"**ති.

ථූණන්ති පසූනං බන්ධනත්ථාය නිඛාතත්ථම්භසඞ්ඛාතං ථූණං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සොණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඵග්ගුනසුත්තවණ්ණනා

56. දුතියෙ **සමධොසී**ති සමන්තතො අධොසි. සබ්බභාගෙන පරිඵන්දනචලනාකාරෙන අපචිතිං දස්සෙති. වත්තං කිරෙතං බාළ්හගිලානෙනපි වුඩ්ඪතරං දිස්වා උට්ඨිතාකාරෙන අපචිති දස්සෙතබ්බා. තෙන පන "මා චලි මා චලී"ති වත්තබ්බො, තං පන චලනං උට්ඨානාකාරදස්සනං හොතීති ආහ **"උට්ඨානාකාරං දස්සෙතී"**ති. **සන්තිමානි ආසනානී**ති පඨමමෙව පඤ්ඤත්ථාසනං සන්ධාය වදති. බුද්ධකාලස්මිඤ්හි එකස්සපි භික්ඛුනො වසනට්ඨානෙ – "සචෙ සත්ථා ආගච්ඡිස්සති, ආසනං පඤ්ඤත්තමෙව හොතූ"ති අන්තමසො ඵලකමත්තම්පි පණ්ණසන්ථාරමත්තම්පි පඤ්ඤත්තමෙව. **ඛමනීයං යාපනීය**න්ති කච්චි දුක්ඛං ඛමිතුං, ඉරියාපථං වා යාපෙතුං සක්කාති පුච්ඡති. **සීසවෙදනා**ති කුතොචි නික්ඛමිතුං අලභමානෙහි වාතෙහි සමුට්ඨාපිතා බලවතියො සීසවෙදනා හොන්ති.

ඵග්ගුනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඡළභිජාතිසුත්තවණ්ණනා

57. තතියෙ **අභිජාතියොති** එත්ථ අභි-සද්දො උපසග්ගමත්තං, න අත්ථවිසෙසජොතකොති ආහ **''ඡ ජාතියො''**ති. **අභිජායතීති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

උරබ්භෙ හනන්තීති **ඔරබ්භිකා**. එවං **සූකරිකාදයො** වෙදිතබ්බා. **රොදෙන්ති** කුරුරකම්මන්තතාය සප්පටිබද්ධෙ සත්තෙ අස්සූනි මොචෙන්තීති රුද්දා, තෙ එව **ලුද්දා** ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා. ඉමිනා අඤ්ඤෙපි යෙ කෙචි මාගවිකා නෙසාදා වුත්තා, තෙ පාපකම්මප්පසුතතාය **''කණ්හාභිජාතී''**ති වදති.

භික්ඛූති ච බුද්ධසාසනෙ භික්ඛූ. තෙ කිර සච්ඡන්දරාගෙන පරිභුඤ්ජන්තීති අධිප්පායෙන චතූසු පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා ඛාදන්තීති ''කණ්ටකවුත්තිකා''ති වදති. කස්මාති චෙ? යස්මා තෙ පණීතෙ පච්චයෙ පටිසෙවන්තීති තස්ස මිච්ඡාගාහො. ඤායලද්ධෙපි පච්චයෙ භුඤ්ජමානා ආජීවකසමයස්ස විලොමග්ගාහිතාය පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා ඛාදන්ති නාමාති වදතීති. අථ වා **කණ්ටකවුත්තිකා** එවංනාමකා එකෙ පබ්බජිතා, යෙ සවිසෙසං අත්තකිලමථානුයොගං අනුයුත්තා. තථා හි තෙ කණ්ටකෙ වත්තන්තා විය හොන්තීති ''කණ්ටකවුත්තිකා''ති වුත්තා. ඉමමෙව ච අත්ථවිකප්පං සන්ධායාහ **''කණ්ටකවුත්තිකාති සමණා නාමෙතෙ''**ති.

ලොහිතාභිජාති නාම නිගණ්ඨා එකසාටකාති වුත්තා. තෙ කිර ඨත්වා භුඤ්ජනනහානප්පටික්ඛෙපාදිවතසමායොගෙන පුරිමෙහි ද්වීහි පණ්ඩරතරා.

අචෙලකසාවකාති ආජීවකසාවකෙ වදති. තෙ කිර ආජීවකලද්ධියා සුවිසුද්ධචිත්තතාය නිගණ්ඨෙහිපි පණ්ඩරතරා. එවඤ්ච කත්වා අත්තනො පච්චයදායකෙ නිගණ්ඨෙහිපි ජෙට්ඨකතරෙ කරොති.

ආජීවකා ආජීවකිනියො **''සුක්කාභිජාතී''**ති වුත්තා. තෙ කිර පුරිමෙහි චතූහි පණ්ඩරතරා. නන්දාදයො හි තථාරූපං ආජීවකප්පටිපත්තිං උක්කංසං පාපෙත්වා ඨිතා, තස්මා නිගණ්ඨෙහි ආජීවකසාවකෙහි ච පණ්ඩරතරාති **''පරමසුක්කාභිජාතී''**ති වුත්තා.

බිලං ඔලග්ගෙය්‍යුන්ති මංසභාගං න්හාරුනා වා කෙනචි වා ගන්ථිත්වා පුරිසස්ස හත්ථෙ වා කෙසෙ වා ඔලම්බනවසෙන බන්ධෙය්‍යුං. ඉමිනා සත්ථධම්මං නාම දස්සෙති. සත්ථවාහො කිර මහාකන්තාරං පටිපන්නො අන්තරාමග්ගෙ ගොණෙ මතෙ මංසං ගහෙත්වා සබ්බෙසං සත්ථිකානං ''ඉදං ඛාදිත්වා එත්තකං මූලං දාතබ්බ''න්ති කොට්ඨාසං ඔලම්බති. ගොණමංසං නාම ඛාදන්තාපි අත්ථි, අඛාදන්තාපි අත්ථි, ඛාදන්තාපි මූලං දාතුං සක්කොන්තාපි අසක්කොන්තාපි. සත්ථවාහො යෙන මූලෙන ගොණො ගහිතො, තං මූලං සත්ථිකෙහි ධාරණත්ථං සබ්බෙසං බලක්කාරෙන කොට්ඨාසං දත්වා මූලං ගණ්හාති. අයං සත්ථධම්මො.

කණ්හාභිජාතියො සමානොති කණ්හෙ නීචකුලෙ ජාතො හුත්වා. **කණ්හධම්මන්ති** පච්චත්තෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **''කණ්හසභාවො හුත්වා අභිජායතී''**ති, තං අන්තොගධහෙතුඅත්ථං පදං, උප්පාදෙතීති අත්ථො. තස්මා **කණ්හං ධම්මං අභිජායතීති** කාළකං දසදුස්සීල්‍යධම්මං උප්පාදෙති. **සුක්කං ධම්මං අභිජායතීති** එත්ථාපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සො හි ''අහං පුබ්බෙපි පුඤ්ඤානං අකතත්තා නීචකුලෙ නිබ්බත්තො, ඉදානි පුඤ්ඤං කරිස්සාමී''ති පුඤ්ඤසඞ්ඛාතං පණ්ඩරධම්මං කරොති.

අකණ්හං අසුක්කං නිබ්බානන්ති සචෙ කණ්හං භවෙය්‍ය, කණ්හවිපාකං දදෙය්‍ය යථා දසවිධං දුස්සීල්‍යධම්මං. සචෙ සුක්කං, සුක්කවිපාකං දදෙය්‍ය යථා දානසීලාදිකුසලකම්මං. ද්වින්නම්පි අප්පදානතො ''අකණ්හං අසුක්ක''න්ති වුත්තං. නිබ්බානඤ්ච නාම ඉමස්මිං අත්ථෙ අරහත්තං අධිප්පෙතං ''අභිජායතී''ති වචනතො . තඤ්හි කිලෙසනිබ්බානන්තෙ ජාතත්තා නිබ්බානං නාම යථා ''රාගාදීනං ඛයන්තෙ ජාතත්තා රාගක්ඛයො, දොසක්ඛයො, මොහක්ඛයො''ති. පටිප්පස්සම්භනවසෙන වා කිලෙසානං නිබ්බාපනතො නිබ්බානං. තං එස අභිජායති පසවති. ඉධාපි හි අන්තොගධහෙතු අත්ථං ''ජායතී''ති පදං. අට්ඨකථායං පන ''ජායතී''ති ඉමස්ස පාපුණාතීති අත්ථං ගහෙත්වාව **''නිබ්බානං පාපුණාතී''**ති වුත්තං. **සුක්කාභිජාතියො සමානොති** සුක්කෙ උච්චකුලෙ ජාතො හුත්වා. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඡළභිජාතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ආසවසුත්තවණ්ණනා

58. චතුත්ථෙ **සංවරෙනාති** සංවරෙන හෙතුභූතෙන වා. **ඉධාති** අයං ඉධ-සද්දො සබ්බාකාරතො ඉන්ද්‍රියසංවරසංවුතස්ස පුග්ගලස්ස සන්නිස්සයභූතසාසනපරිදීපනො, අඤ්ඤස්ස තථාභාවප්පටිසෙධනො වාති වුත්තං **''ඉධාති ඉධස්මිං සාසනෙ''**ති. **පටිසඞ්ඛාති** පටිසඞ්ඛාය. **සඞ්ඛා**-සද්දො ඤාණකොට්ඨාසපඤ්ඤත්තිගණනාදීසු දිස්සති ''සඞ්ඛායෙකං පටිසෙවතී''තිආදීසු (ම. නි. 2.168) හි ඤාණෙ දිස්සති. ''පපඤ්චසඤ්ඤාසඞ්ඛා සමුදාචරන්තී''තිආදීසු (ම. නි. 1.202, 204) කොට්ඨාසෙ. ''තෙසං තෙසං ධම්මානං සඞ්ඛා සමඤ්ඤා''තිආදීසු (ධ. ස. 1313-1315)

පඤ්ඤත්තියං. ''න සුකරං සඞ්ඛාතු''න්තිආදීසු (සං. නි. 2.128) ගණනාය. ඉධ පන ඤාණෙ දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ **''පටිසඞ්ජානිත්වා පච්චවෙක්ඛිත්වාති අත්ථො''**ති. ආදීනවපච්චවෙක්ඛණා ආදීනවපටිසඞ්ඛාති යොජනා. **සම්පලිමට්ඨන්**ති සංසිතං. **අනුබ්‍යඤ්ජනසොති** හත්ථපාදසිතආලොකිතවිලොකිතාදිප්පකාරභාගසො. තඤ්හි අයොනිසොමනසිකරොතො කිලෙසානං අනුබ්‍යඤ්ජනතො ''අනුබ්‍යඤ්ජන''න්ති වුච්චති. **නිමිත්තග්ගාහොති** ඉත්ථිපුරිසනිමිත්තස්ස සුභනිමිත්තාදිකස්ස වා කිලෙසවත්ථුභූතස්ස නිමිත්තස්ස ගාහො. **ආදිත්තපරියායෙනාති ආදිත්තපරියායෙ** (සං. නි. 4.28; මහාව. 54) ආගතනයෙන වෙදිතබ්බො.

යථා ඉත්ථියා ඉන්ද්‍රියං ඉත්ථින්ද්‍රියං, න එවමිදං, ඉදං පන චක්ඛුමෙව ඉන්ද්‍රියන්ති **චක්ඛුන්ද්‍රියං**. තෙනාහ **''චක්ඛුමෙව ඉන්ද්‍රිය''**න්ති. යථා ආවාටෙ නියතට්ඨිතිකො කච්ඡපො ''ආවාටකච්ඡපො''ති වුච්චති, එවං තප්පටිබද්ධවුත්තිතාය තං ඨානො සංවරො චක්ඛුන්ද්‍රියසංවරො. තෙනාහ **''චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො චක්ඛුන්ද්‍රියසංවරො''**ති. නනු ච චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො වා අසංවරො වා නත්ථි. න හි චක්ඛුපසාදං නිස්සාය සති වා මුට්ඨස්සච්චං වා උප්පජ්ජති. අපිච යදා රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, තදා භවඞ්ගෙ ද්වික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙ කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති. තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං, තතො විපාකමනොධාතු සම්පටිච්ඡනකිච්චං, තතො විපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති , තදනන්තරං ජවනං ජවති. තත්ථාපි නෙව භවඞ්ගසමයෙ, න ආවජ්ජනාදීනං අඤ්ඤතරසමයෙ ච සංවරො වා අසංවරො වා අත්ථි. ජවනක්ඛණෙ පන සචෙ දුස්සීල්‍යං වා මුට්ඨස්සච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අක්ඛන්ති වා කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති, අසංවරො හොති. තස්මිං පන සීලාදීසු උප්පන්නෙසු සංවරො හොති, තස්මා ''චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො''ති කස්මා වුත්තන්ති ආහ **''ජවනෙ උප්පජ්ජමානොපි හෙස...පෙ.... චක්ඛුන්ද්‍රියසංවරොති වුච්චතී''**ති.

ඉදං වුත්තං හොති – යථා නගරෙ චතූසු ද්වාරෙසු අසංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොඝරද්වාරකොට්ඨකගබ්භාදයො සුසංවුතා, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙන හි පවිසිත්වා චොරා යදිච්ඡකං කරෙය්‍යුං, එවමෙවං ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. යථා පන නගරද්වාරෙසු සංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොඝරාදයො අසංවුතා, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙසු හි පිහිතෙසු චොරානං පවෙසො නත්ථි, එවමෙවං ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි සුගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි, තස්මා ජවනක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානොපි චක්ඛුන්ද්‍රියසංවරොති වුත්තොති.

සංවරෙන සමන්නාගතො පුග්ගලො සංවුතොති ආහ **''උපෙතො''**ති. **අයමෙවෙත්ථ අත්ථො සුන්දරතරොති** උපරි පාළියං සන්දිස්සනතො වුත්තං. තෙනාහ **''තථා හී''**තිආදි.

යන්ති ආදෙසොති ඉමිනා ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන සද්ධිං වචනවිපල්ලාසො කතොති දස්සෙති, නිපාතපදං වා එතං පුථුවචනත්ථං. **විඝාතකරාති** චිත්තවිඝාතකරා , කායචිත්තදුක්ඛනිබ්බත්තකා වා. යථාවුත්තකිලෙසහෙතුකා දාහානුබන්ධා විපාකා එව **විපාකපරිළාහා**. යථා පනෙත්ථ ආසවා අඤ්ඤෙ ච විඝාතකරා කිලෙසපරිළාහා සම්භවන්ති, තං දස්සෙතුං **''චක්ඛුද්වාරස්මිඤ්හී''**තිආදි වුත්තං. තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. එත්ථ ච සංවරණූපායො, සංවරිතබ්බං, සංවරො, යතො සො සංවරො, යත්ථ සංවරො, යථා සංවරො, යඤ්ච සංවරඵලන්ති අයං විභාගො වෙදිතබ්බො. කථං? ''පටිසඞ්ඛා යොනිසො''ති හි **සංවරණූපායො**. චක්ඛුන්ද්‍රියං **සංවරිතබ්බං**. සංවරග්ගහණෙන ගහිතා සති **සංවරො**. ''අසංවුතස්සා''ති **සංවරණාවධි**. අසංවරතො හි සංවරණං. සංවරිතබ්බග්ගහණසිද්ධො ඉධ **සංවරවිසයො**. චක්ඛුන්ද්‍රියඤ්හි සංවරණං ඤාණං රූපාරම්මණෙ සංවරයතීති අවුත්තසිද්ධොයමත්ථො. ආසවතන්නිමිත්තකිලෙසපරිළාහාභාවො **ඵලං**. එවං සොතද්වාරාදීසු යොජෙතබ්බං. **සබ්බත්ථෙවාති** මනොද්වාරෙ පඤ්චද්වාරෙ චාති සබ්බස්මිං ද්වාරෙ.

පටිසඞ්ඛා යොනිසො චීවරන්තිආදීසු ''සීතස්ස පටිඝාතායා''තිආදිනා පච්චවෙක්ඛණාමෙව යොනිසො පටිසඞ්ඛා. **ඊදිසන්ති** එවරූපං ඉට්ඨාරම්මණං. **භවපත්ථනාය අස්සාදයතොති** භවපත්ථනාමුඛෙන **භාවිතං** ආරම්මණං අස්සාදෙන්තස්ස. **චීවරන්ති** නිවාසනාදි යං කිඤ්චිචීවරං. **පටිසෙවතීති** නිවාසනාදිවසෙන පරිභුඤ්ජති. **යාවදෙවාති** පයොජනපරිමාණනියමනං. සීතප්පටිඝාතාදියෙව හි යොගිනො චීවරප්පටිසෙවනප්පයොජනං. **සීතස්සාති** සීතධාතුක්ඛොභතො වා උතුපරිණාමතො වා උප්පන්නස්ස සීතස්ස. **පටිඝාතායාති** පටිඝාතනත්ථං තප්පච්චයස්ස විකාරස්ස විනොදනත්ථං. **උණ්හස්සාති** අග්ගිසන්තාපතො උප්පන්නස්ස උණ්හස්ස. **ඩංසාදයො** පාකටායෙව. පුන **යාවදෙවාති** නියතප්පයොජනපරිමාණනියමනං. නියතඤ්හි පයොජනං චීවරං පටිසෙවන්තස්ස හිරිකොපීනප්පටිච්ඡාදනං, ඉතරං කදාචි. **හිරිකොපීනන්ති** සම්බාධට්ඨානං. යස්මිඤ්හි අඞ්ගෙ විවටෙ හිරී කුප්පති විනස්සති, තං හිරියා කොපනතො හිරිකොපීනං, තංපටිච්ඡාදනත්ථං චීවරං පටිසෙවති.

පිණ්ඩපාතන්ති යං කිඤ්චි ආහාරං. සො හි පිණ්ඩොල්‍යෙන භික්ඛුනො පත්තෙ පතනතො, තත්ථ තත්ථ ලද්ධභික්ඛාපිණ්ඩානං පාතො සන්නිපාතොති වා ''පිණ්ඩපාතො''ති වුච්චති. **නෙව දවායාති** න කීළනාය. **න මදායාති** න බලමදමානමදපුරිසමදත්ථං. **න මණ්ඩනායාති** න අඞ්ගපච්චඞ්ගානං පීණනභාවත්ථං. **න විභූසනායාති** න තෙසංයෙව සොභත්ථං, ඡවිසම්පත්තිඅත්ථන්ති අත්ථො . ඉමානි යථාක්කමං

මොහදොසසණ්ඨානවණ්ණරාගුපනිස්සයප්පහානත්ථානි වෙදිතබ්බානි. පුරිමං වා ද්වයං අත්තනො සංකිලෙසුප්පත්තිනිසෙධනත්ථං, ඉතරං පරස්සපි. චත්තාරිපි කාමසුඛල්ලිකානුයොගස්ස පහානත්ථං වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි. **කායස්සාති** රූපකායස්ස. **ඨිතියා යාපනායාති** පබන්ධට්ඨිතත්ථඤ්චෙව පවත්තියා අවිච්ඡෙදනත්ථඤ්ච, චිරකාලට්ඨිතත්ථං ජීවිතින්ද්‍රියස්ස පවත්තාපනත්ථං. **විහිංසූපරතියාති** ජිඝච්ඡාදුක්ඛස්ස උපරමත්ථං. **බ්‍රහ්මචරියානුග්ගහායාති** සාසනමග්ගබ්‍රහ්මචරියානං අනුග්ගණ්හනත්ථං. **ඉතීති** එවං ඉමිනා උපායෙන. **පුරාණඤ්ච වෙදනං පටිහඞ්ඛාමීති** පුරාණං අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනං පටිහනිස්සාමි. **නවඤ්ච වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමීති** නවං භුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනං න උප්පාදෙස්සාමි. තස්සා හි අනුප්පජ්ජනත්ථමෙව ආහාරං පරිභුඤ්ජති. එත්ථ අභුත්තපච්චයා උප්පජ්ජනකවෙදනා නාම යථාවුත්තජිඝච්ඡානිමිත්තා වෙදනා. සා හි අභුඤ්ජන්තස්ස භියොයා භියොයාපවඩ්ඪනවසෙන උප්පජ්ජති, භුත්තපච්චයා අනුප්පජ්ජනකවෙදනාපි ඛුදානිමිත්තාව අඞ්ගදාහසූලාදිවෙදනා අප්පවත්තා. සා හි භුත්තපච්චයා අනුප්පන්නාව න උප්පජ්ජිස්සති. විහිංසානිමිත්තතා චෙතාසං විහිංසාය විසෙසො.

යාත්‍රා ච මෙ භවිස්සතීති යාපනා ච මෙ චතුන්නං ඉරියාපථානං භවිස්සති. ‘‘යාපනායා’’ති ඉමිනා ජීවිතින්ද්‍රියයාපනා වුත්තා, ඉධ චතුන්නං ඉරියාපථානං අවිච්ඡෙදසඞ්ඛාතා යාපනාති අයමෙතාසං විසෙසො. **අනවජ්ජතා ච ඵාසුවිහාරො චාති** අයුත්තපරියෙසනප්පටිග්ගහණපරිභොගපරිවජ්ජනෙන අනවජ්ජතා, පරිමිතපරිභොගෙන ඵාසුවිහාරො. අසප්පායාපරිමිතභොජනපච්චයා අරතිතන්දිවිජම්භිතාවිඤ්ඤුගරහාදිදොසාභාවෙන වා අනවජ්ජතා. සප්පායපරිමිතභොජනපච්චයා කායබලසම්භවෙන ඵාසුවිහාරො. යාවදත්ථං උදරාවදෙහකභොජනපරිවජ්ජනෙන වා සෙය්‍යාසුඛපස්සසුඛමිද්ධසුඛාදීනං අභාවතො අනවජ්ජතා. චතුපඤ්චාලොපමත්තඌනභොජනෙන චතුඉරියාපථයොග්‍යතාපාදනතො ඵාසුවිහාරො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
> අලං ඵාසුවිහාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො’’ති. (ථෙරගා. 983; මි. ප. 6.5.10);

එත්තාවතා ච පයොජනපරිග්ගහො, මජ්ඣිමා ච පටිපදා දීපිතා හොති. **යාත්‍රා ච මෙ භවිස්සතීති** පයොජනපරිග්ගහදීපනා. යාත්‍රා හි නං ආහාරූපයොගං පයොජෙති. ධම්මිකසුඛාපරිච්චාගහෙතුකො **ඵාසුවිහාරො** මජ්ඣිමා පටිපදා අන්තද්වයපරිවජ්ජනතො.

සෙනාසනන්ති සෙනඤ්ච ආසනඤ්ච. යත්ථ විහාරාදිකෙ සෙති නිපජ්ජති ආසති නිසීදති, තං සෙනාසනං. **උතුපරිස්සයවිනොදනප්පටිසල්ලානාරාමත්ථන්ති** උතුයෙව පරිසහනට්ඨෙන පරිස්සයො සරීරාබාධචිත්තවික්ඛෙපකරො, තස්ස විනොදනත්ථං, අනුප්පන්නස්ස අනුප්පාදනත්ථං, උප්පන්නස්ස වූපසමනත්ථඤ්චාති අත්ථො. අථ වා යථාවුත්තො උතු ච සීහබ්‍යග්ඝාදිපාකටපරිස්සයො ච රාගදොසාදිපටිච්ඡන්නපරිස්සයො ච උතුපරිස්සයො, තස්ස විනොදනත්ථඤ්චෙව එකීභාවඵාසුකත්ථඤ්ච. චීවරප්පටිසෙවනෙ හිරිකොපිනප්පටිච්ඡාදනං විය තං නියතපයොජනන්ති පුන **‘‘යාවදෙවා’’**ති වුත්තං.

ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරන්ති රොගස්ස පච්චනීකප්පවත්තියා ගිලානපච්චයො, තතො එව භිසක්කස්ස අනුඤ්ඤාතවත්ථුතාය භෙසජ්ජං, ජීවිතස්ස පරිවාරසම්භාරභාවෙහි පරික්ඛාරො චාති ගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරො, තං. **වෙය්‍යාබාධිකානන්ති** වෙය්‍යාබාධතො ධාතුක්ඛොභතො ච තංනිබ්බත්තකුට්ඨගණ්ඩපීළකාදිරොගතො උප්පන්නානං. **වෙදනානන්ති** දුක්ඛවෙදනානං. **අබ්‍යාබජ්ඣපරමතායාති** නිද්දුක්ඛපරමභාවාය. යාව තං දුක්ඛං සබ්බං පහීනං හොති, තාව පටිසෙවාමීති යොජනා. එවමෙත්ථ සඞ්ඛෙපෙනෙව පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. **නවවෙදනුප්පාදතොපීති** න කෙවලං ආයතිං එව විපාකපරිළාහා , අථ ඛො අතිභොජනපච්චයා අලංසාටකාදීනං විය නවවෙදනුප්පාදතොපි වෙදිතබ්බා.

කම්මට්ඨානිකස්ස චලනං නාම කම්මට්ඨානපරිච්චාගොති ආහ **‘‘චලති කම්පති කම්මට්ඨානං විජහතී’’**ති. ‘‘ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා’’ති එත්ථ ච ලොමසනාගත්ථෙරස්ස වත්ථු කථෙතබ්බං. ථෙරො කිර චෙතියපබ්බතෙ පියඞ්ගුගුහාය පධානඝරෙ විහරන්තො අන්තරට්ඨකෙ හිමපාතසමයෙ ලොකන්තරිකනිරයං පච්චවෙක්ඛිත්වා කම්මට්ඨානං අවිජහන්තොව අබ්භොකාසෙ වීතිනාමෙසි. ගිම්හසමයෙ ච පච්ඡාභත්තං බහිචඞ්කමෙ කම්මට්ඨානං මනසිකරොතො සෙදාපිස්ස කච්ඡෙහි මුච්චන්ති. අථ නං අන්තෙවාසිකො ආහ – ‘‘ඉධ, භන්තෙ, නිසීදථ, සීතලො ඔකාසො’’ති. ථෙරො ‘‘උණ්හභයෙනෙවම්හි, ආවුසො, ඉධ නිසින්නො’’ති අවීචිමහානිරයං පච්චවෙක්ඛිත්වා නිසීදියෙව. **උණ්හන්ති** චෙත්ථ අග්ගිසන්තාපොව වෙදිතබ්බො සූරියසන්තාපස්ස පරතො වුච්චමානත්තා. සූරියසන්තාපවසෙන පනෙතං වත්ථු වුත්තං.

යො ච ද්වෙ තයො වාරෙ භත්තං වා පානීයං වා අලභමානොපි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අත්තනො පෙත්තිවිසයූපපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා අවෙධන්තො කම්මට්ඨානං න විජහතියෙව. ඩංසමකසවාතාතපසම්ඵස්සෙහි ඵුට්ඨො චෙපි තිරච්ඡානූපපත්තිං පච්චවෙක්ඛිත්වා අවෙධන්තො කම්මට්ඨානං න විජහතියෙව. සරීසපසම්ඵස්සෙන ඵුට්ඨො චාපි අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සීහබ්‍යග්ඝාදිමුඛෙසු අනෙකවාරං පරිවත්තිතපුබ්බභාවං පච්චවෙක්ඛිත්වා අවෙධන්තො කම්මට්ඨානං න විජහතියෙව **පධානියත්ථෙරො** විය, අයං **‘‘ඛමො ජිඝච්ඡාය…පෙ.… සරීසපසම්ඵස්සාන’’**න්ති වෙදිතබ්බො. ථෙරං කිර ඛණ්ඩචෙලවිහාරෙ කණිකාරපධානියඝරෙ අරියවංසධම්මං

සුණන්තඤ්ඤෙව සොරවිසො සප්පො ඩංසි. ථෙරො ජානිත්වාපි පසන්නචිත්තො නිසින්නො ධම්මංයෙව සුණාති, විසවෙගො ථද්ධො අහොසි. ථෙරො උපසම්පදමාළං ආදිං කත්වා සීලං පච්චවෙක්ඛිත්වා ''විසුද්ධසීලොම්හී''ති පීතිං උප්පාදෙසි, සහ පීතුප්පාදා විසං නිවත්තිත්වා පථවිං පාවිසි. ථෙරො තත්ථෙව චිත්තෙකග්ගතං ලභිත්වා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පාපුණි.

යො පන අක්කොසවසෙන දුරුත්තෙ දුරුත්තත්තායෙව ච දුරාගතෙ අපි අන්තිමවත්ථුසඤ්ඤිතෙ වචනපථෙ සුත්වා ඛන්තිගුණංයෙව පච්චවෙක්ඛිත්වා න වෙධති **දීඝභාණකඅභයත්ථෙරො** විය, අයං **''ඛමො දුරුත්තානං දුරාගතානං වචනපථාන''**න්ති වෙදිතබ්බො. ථෙරො කිර පච්චයසන්තොසභාවනාරාමතාය මහාඅරියවංසප්පටිපදං කථෙසි, සබ්බො මහාගාමො ආගච්ඡති, ථෙරස්ස මහාසක්කාරො උප්පජ්ජි. තං අඤ්ඤතරො මහාථෙරො අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො ''දීඝභාණකො 'අරියවංසං කථෙමී'ති සබ්බරත්තිං කොලාහලං කරොතී''තිආදීහි අක්කොසි. උභොපි ච අත්තනො අත්තනො විහාරං ගච්ඡන්තා ගාවුතමත්තං එකපථෙන අගමංසු. සකලගාවුතම්පි සො තං අක්කොසියෙව. තතො යත්ථ ද්වින්නං විහාරානං මග්ගො භිජ්ජති, තත්ථ ඨත්වා දීඝභාණකත්ථෙරො තං වන්දිත්වා ''එසො, භන්තෙ, තුම්හාකං මග්ගො''ති ආහ. සො අස්සුණන්තො විය අගමාසි. ථෙරොපි විහාරං ගන්ත්වා පාදෙ පක්ඛාලෙත්වා නිසීදි. තමෙනං අන්තෙවාසිකො ''කිං, භන්තෙ, සකලගාවුතං පරිභාසන්තං න කිඤ්චි අවොචුත්ථා''ති ආහ. ථෙරො ''ඛන්තියෙවාවුසො, මය්හං භාරො, න අක්ඛන්ති, එකපදුද්ධාරෙපි කම්මට්ඨානවියොගං න පස්සාමී''ති ආහ.

වචනමෙව තදත්ථං ඤාපෙතුකාමානඤ්ච පථො උපායොති ආහ **''වචනමෙව වචනපථො''**ති. අසුඛට්ඨෙන වා **තිබ්බා.** යඤ්හි න සුඛං, තං අනිට්ඨං තිබ්බන්ති වුච්චති. **අධිවාසකජාතිකො හොතීති** යථාවුත්තවෙදනානං අධිවාසකසභාවො හොති. චිත්තලපබ්බතෙ පධානියත්ථෙරස්ස කිර රත්තිං පධානෙන වීතිනාමෙත්වා ඨිතස්ස උදරවාතො උප්පජ්ජති. සො තං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො ආවත්තති පරිවත්තති. තමෙනං චඞ්කමනපස්සෙ ඨිතො පිණ්ඩපාතියත්ථෙරො ආහ – ''ආවුසො, පබ්බජිතො නාම අධිවාසනසීලො හොතී''ති. සො ''සාධු, භන්තෙ''ති අධිවාසෙත්වා නිච්චලො සයි. වාතො නාභිතො යාව හදයං ඵාලෙසි. ථෙරො වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වා විපස්සන්තො මුහුත්තෙන අනාගාමී හුත්වා පරිනිබ්බායි. **එවං සබ්බත්ථාති** ''උණ්හෙන ඵුට්ඨස්ස සීතං පත්ථයතො''තිආදිනා සබ්බත්ථ උණ්හාදිනිමිත්තං කාමාසවුප්පත්ති වෙදිතබ්බා. **නත්ථි සුගතිභවෙ සීතං වා උණ්හං වාති** අනිට්ඨං සීතං වා උණ්හං වා නත්ථීති අධිප්පායො. අත්තගගාහෙ සති අත්තනියග්ගාහොති ආහ **''මය්හං සීතං උණ්හන්ති ගාහො දිට්ඨාසවො''**ති.

අහං සමණොති ''අහං සමණො, කිං මම ජීවිතෙන වා මරණෙන වා''ති එවං චින්තෙත්වාති අධිප්පායො. **පච්චවෙක්ඛිත්වාති** ගාමප්පවෙසප්පයොජනාදිඤ්ච පච්චවෙක්ඛිත්වා. **පටික්කමතීති** හත්ථිආදීනං සමීපගමනතො අපක්කමති. ඨායන්ති එත්ථාති ඨානං, කණ්ටකානං ඨානං **කණ්ටකට්ඨානං,** යත්ථ කණ්ටකානි සන්ති, තං ඔකාසන්ති වුත්තං හොති. **අමනුස්සදුට්ඨානීති** අමනුස්සසඤ්චාරෙන දූසිතානි, සපරිස්සයානීති අත්ථො. **අනියතවත්ථුභූතන්ති** අනියතසික්ඛාපදස්ස කාරණභූතං. **වෙසියාදිභෙදතොති** වෙසියාවිධවාථුල්ලකුමාරිකාපණ්ඩකපානාගාරභික්ඛුනිභෙදතො. **සමානන්ති** සමං, අවිසමන්ති අත්ථො. **අකාසි වාති** තාදිසං අනාචාරං අකාසි වා. **සීලසංවරසඞ්ඛාතෙනාති** කථං පරිවජ්ජනං සීලං? අනාසනපරිවජ්ජනෙන හි අනාචාරපරිවජ්ජනං වුත්තං. අනාචාරාගොචරපරිවජ්ජනං චාරිත්තසීලතාය සීලසංවරො. තථා හි භගවතා ''පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරතී''ති (විභ. 508) සීලසංවරවිභජනෙ ආචාරගොචරසම්පත්තිං දස්සෙන්තෙන ''අත්ථි අනාචාරො, අත්ථි අගොචරො''තිආදිනා (විභ. 513-514) ආචාරගොචරා විභජිත්වා දස්සිතා. ''චණ්ඩං හත්ථිං පරිවජ්ජෙති''ති වචනතො හත්ථිආදිපරිවජ්ජනම්පි භගවතො වචනානුට්ඨානන්ති කත්වා ආචාරසීලමෙවාති වෙදිතබ්බං.

ඉතිපීති ඉමිනාපි කාරණෙන අයොනිසොමනසිකාරසමුට්ඨිතත්තාපි, ලොභාදිසහගතත්තාපි, කුසලප්පටිපක්ඛතොපීතිආදීහි කාරණෙහි අයං විතක්කො අකුසලොති අත්ථො. ඉමිනා නයෙන **සාවජ්ජොතිආදීසුපි** අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච **අකුසලොතිආදිනා** දිට්ඨධම්මිකං කාමවිතක්කස්ස ආදීනවං දස්සෙති, **දුක්ඛවිපාකොති** ඉමිනා සම්පරායිකං. **අත්තබ්‍යාබාධාය සංවත්තතීතිආදීසුපි** ඉමිනාව නයෙන ආදීනවවිභාවනා වෙදිතබ්බා. උප්පන්නස්ස කාමවිතක්කස්ස අනධිවාසනං නාම පුන තාදිසස්ස අනුප්පාදනං. තං පනස්ස පහානං විනොදනං බ්‍යන්තිකරණං අනභාවගමනන්ති ච වත්තුං වට්ටතීති පාළියං – ''උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී''ති වත්වා ''පජහතී''තිආදි වුත්තන්ති තමත්ථං දස්සෙන්තො **''අනධිවාසෙන්තො කිං කරොතී''**තිආදිමාහ. පහානඤ්චෙත්ථ වික්ඛම්භනමෙව, න සමුච්ඡෙදොති දස්සෙතුං **''විනොදෙතී''**තිආදි වුත්තන්ති වික්ඛම්භනවසෙනෙව අත්ථො දස්සිතො. **උප්පන්නුප්පන්නෙති** තෙසං පාපවිතක්කානං උප්පාදාවත්ථාගහණං වා කතං සියා අනවසෙසග්ගහණං වා. තෙසු පඨමං සන්ධායාහ **''උප්පන්නමත්තෙ''**ති, සම්පතිජාතෙති අත්ථො. අනවසෙසග්ගහණං බ්‍යාපනිච්ඡායං හොතීති දස්සෙතුං **''සතක්ඛත්තුම්පි උප්පන්නුප්පන්නෙ''**ති වුත්තං.

ඤාතිවිතක්කොති ''අම්හාකං ඤාතයො සුඛජීවිනො සම්පත්තියුත්තා''තිආදිනා ගෙහස්සිතපෙමවසෙන ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කො. **ජනපදවිතක්කොති** ''අම්හාකං ජනපදො සුභික්ඛො සම්පන්නසස්සො රමණීයො''තිආදිනා ගෙහස්සිතපෙමවසෙන ජනපදං ආරබ්භ උප්පන්නවිතක්කො. උක්කුටිකප්පධානාදීහි දුක්ඛෙ නිජ්ජිණ්ණෙ සම්පරායෙ සත්තා සුඛී හොන්ති අමරාති දුක්කරකාරිකාය පටිසංයුත්තො අමරත්ථාය විතක්කො. තං වා ආරබ්භ අමරාවික්ඛෙපදිට්ඨිසහගතො අමරො ච සො විතක්කො චාති **අමරාවිතක්කො. පරානුද්දයතාපටිසංයුත්තොති** පරෙසු උපට්ඨාකාදීසු සහනන්දිතාදිවසෙන පවත්තො අනුද්දයතාපතිරූපකො ගෙහස්සිතපෙමප්පටිසංයුත්තො

විතක්කො. **ලාභසක්කාරසිලොකප්පටිසංයුත්තොති** චීවරාදිලාභෙන ච සක්කාරෙන ච කිත්තිසද්දෙන ච ආරම්මණකරණවසෙන පටිසංයුත්තො. **අනවඤ්ඤත්තිප්පටිසංයුත්තොති** ‘‘අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යුං, න හෙට්ඨා කත්වා මඤ්ඤෙය්‍යුං, පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුං කරෙය්‍යු’’න්ති උප්පන්නවිතක්කො.

කාමවිතක්කො කාමසඞ්කප්පනසභාවතො කාමාසවප්පත්තියා සාතිසයත්තා ච කාමනාකාරොති ආහ **‘‘කාමවිතක්කො පනෙත්ථ කාමාසවො’’**ති. **තබ්බිසෙසොති** කාමාසවවිසෙසො භවසභාවත්තාති අධිප්පායො. කාමවිතක්කාදිකෙ විනොදෙති අත්තනො සන්තානතො නීහරති එතෙනාති **විනොදනං,** වීරියන්ති ආහ **‘‘වීරියසංවරසඞ්ඛාතෙන විනොදනෙනා’’**ති.

‘‘සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා භාවිතා බහුලීකතා විජ්ජාවිමුත්තියො පරිපූරෙන්තී’’ති වචනතො විජ්ජාවිමුත්තීනං අනධිගමො තතො ච සකලවට්ටදුක්ඛානතිවත්ති **අභාවනාය ආදීනවො.** වුත්තවිපරියායෙන භගවතො ඔරසපුත්තභාවාදිවසෙන ච **භාවනාය ආනිසංසො** වෙදිතබ්බො. **ථොමෙන්තොති** ආසවපහානස්ස දුක්කරත්තා තාය එව දුක්කරකිරියාය තං අභිත්ථවන්තො. **සංවරෙනෙව පහීනාති** සංවරෙන පහීනා එව. තෙන වුත්තං **‘‘න අප්පහීනෙසුයෙව පහීනසඤ්ඤී’’**ති.

ආසවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දාරුකම්මිකසුත්තවණ්ණනා

59. පඤ්චමෙ **පුත්තසම්බාධසයනන්ති** පුත්තෙහි සම්බාධසයනං. එත්ථ පුත්තසීසෙන දාරපරිග්ගහං පුත්තදාරෙසු උප්පිලො විය. තෙන තෙසං රොගාදිහෙතු සොකාභිභවෙන ච චිත්තස්ස සංකිලිට්ඨතං දස්සෙති. **කාමභොගිනාති** ඉමිනා පන රාගාභිභවන්ති. උභයෙනපි වික්ඛිත්තචිත්තතං දස්සෙති. **කාසිකචන්දනන්ති** උජ්ජලචන්දනං. තං කිර වණ්ණවිසෙසසමුජ්ජලං හොති පභස්සරං, තදත්ථමෙව නං සණ්හතරං කරොන්ති. තෙනෙවාහ **‘‘සණ්හචන්දන’’**න්ති , කාසිකවත්ථඤ්ච චන්දනඤ්චාති අත්ථො. **මාලාගන්ධවිලෙපනන්ති** වණ්ණසොභත්ථඤ්චෙව සුගන්ධභාවත්ථඤ්ච මාලං, සුගන්ධභාවත්ථාය ගන්ධං, ඡවිරාගකරණත්ථඤ්චෙව සුභත්ථඤ්ච විලෙපනං ධාරෙන්තෙන. **ජාතරූපරජතන්ති** සුවණ්ණඤ්චෙව අවසිට්ඨධනඤ්ච සාදියන්තෙන. සබ්බෙනපි කාමෙසු අභිගිද්ධභාවමෙව පකාසෙති.

දාරුකම්මිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. හත්ථිසාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා

60. ඡට්ඨෙ හත්ථිං සාරෙතීති හත්ථිසාරී, තස්ස පුත්තොති **හත්ථිසාරිපුත්තො.** සො කිර සාවත්ථියං හත්ථිආචරියස්ස පුත්තො භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා තීණි පිටකානි උග්ගහෙත්වා සුඛුමෙසු ඛන්ධධාතුආයතනාදීසු අත්ථන්තරෙසු කුසලො අහොසි. තෙන වුත්තං – **‘‘ථෙරානං භික්ඛූනං අභිධම්මකථං කථෙන්තානං අන්තරන්තරා කථං ඔපාතෙතී’’**ති. තත්ථ **අන්තරන්තරා කථං ඔපාතෙතීති** ථෙරෙහි වුච්චමානස්ස කථාපබන්ධස්ස අන්තරෙ අන්තරෙ අත්තනො කථං පවෙසෙතීති අත්ථො. **පඤ්චහි සංසග්ගෙහීති** සවනසංසග්ගො, දස්සනසංසග්ගො, සමුල්ලාපසංසග්ගො, සම්භොගසංසග්ගො, කායසංසග්ගොති ඉමෙහි පඤ්චහි සංසග්ගෙහි. **කිට්ඨබාදකොති** කිට්ඨට්ඨානෙ උප්පන්නසස්සඤ්හි කිට්ඨන්ති වුත්තං කාරණූපචාරෙන. **සිප්පියො** සුත්තියො. **සම්බුකාති** සඞ්ඛමාහ.

ගිහිභාවෙ වණ්ණං කථෙසීති (දී. නි. අට්ඨ. 1.422) කස්සපසම්මාසම්බුද්ධස්ස කිර සාසනෙ ද්වෙ සහායකා අහෙසුං, අඤ්ඤමඤ්ඤං සමග්ගා එකතොව සජ්ඣායන්ති. තෙසු එකො අනභිරතො ගිහිභාවෙ චිත්තං උප්පාදෙත්වා ඉතරස්ස ආරොචෙසි. සො ගිහිභාවෙ ආදීනවං, පබ්බජ්ජාය ආනිසංසං දස්සෙත්වා ඔවදි. සො තං සුත්වා අභිරමිත්වා පුන එකදිවසං තාදිසෙ චිත්තෙ උප්පන්නෙ තං එතදවොච – ‘‘මය්හං, ආවුසො, එවරූපං චිත්තං උප්පජ්ජති, ඉමාහං පත්තචීවරං තුය්හං දස්සාමී’’ති. සො පත්තචීවරලොභෙන තස්ස ගිහිභාවෙ ආනිසංසං දස්සෙත්වා පබ්බජ්ජාය ආදීනවං කථෙසි. තස්ස තං සුත්වාව ගිහිභාවතො චිත්තං නිවත්තෙත්වා පබ්බජ්ජායමෙව අභිරමි. එවමෙස තදා සීලවන්තස්ස භික්ඛුනො ගිහිභාවෙ ආනිසංසකථාය කථිතත්තා ඉදානි ඡ වාරෙ විබ්භමිත්වා සත්තමවාරෙ පබ්බජිත්වා මහාමොග්ගල්ලානස්ස මහාකොට්ඨිකත්ථෙරස්ස ච අභිධම්මකථං කථෙන්තානං අන්තරන්තරා කථං ඔපාතෙසි. අථ නං මහාකොට්ඨිකත්ථෙරො අපසාදෙසි. සො මහාසාවකස්ස කථිතෙ පතිට්ඨාතුං අසක්කොන්තො විබ්භමිත්වා ගිහි ජාතො. පොට්ඨපාදස්ස පනායං ගිහිසහායකො අහොසි, තස්මා විබ්භමිත්වා ද්වීහතීහච්චයෙන පොට්ඨපාදස්ස සන්තිකං ගතො. අථ නං සො දිස්වා – ‘‘සම්ම, කිං තයා කතං, එවරූපස්ස නාම සත්ථු සාසනා අපසක්කන්තොසි, එහි පබ්බජිතුං දානි තෙ වට්ටතී’’ති තං ගහෙත්වා භගවතො සන්තිකං අගමාසි. තස්මිං ඨානෙ පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණි. තෙන වුත්තං **‘‘සත්තමෙ වාරෙ පබ්බජිත්වා අරහත්තං පාපුණී’’**ති.

හත්ථිසාරිපුත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මජ්ඣෙසුත්තවණ්ණනා

61. සත්තමෙ **මන්තාති** ය-කාරලොපෙන නිද්දෙසො, කරණත්ථෙ වා එතං පච්චත්තවචනං. තෙනාහ **“තාය උභො අන්තෙ විදිත්වා”**ති. **ඵස්සවසෙන නිබ්බත්තත්තාති** ද්වයද්වයසමාපත්තියං අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්ඵස්සවසෙන නිබ්බත්තත්තා, ‘‘ඵස්සපච්චයා තණ්හා, තණ්හාපච්චයා උපාදානං, උපාදානපච්චයා භවො , භවපච්චයා ජාතී’’ති ඉමිනා වානුක්කමෙන ඵස්සසමුට්ඨානත්තා ඉමස්ස කායස්ස ඵස්සවසෙන නිබ්බත්තත්තාති වුත්තං. **එකො අන්තොති** එත්ථ අයං **අන්ත**-සද්දො අන්තඅබ්භන්තරමරියාදලාමකඅභාවකොට්ඨාසපදපූරණසමීපාදීසු දිස්සති. ‘‘අන්තපූරො උදරපූරො’’තිආදීසු (සු. නි. 197) හි අන්තෙ අන්තසද්දො. ‘‘චරන්ති ලොකෙ පරිවාරඡන්නා අන්තො අසුද්ධා, බහි සොභමානා’’තිආදීසු (සං. නි. 1.122) අබ්භන්තරෙ. ‘‘කායබන්ධනස්ස අන්තො ජීරති (චූළව. 278) සා හරිතන්තං වා පන්ථන්තං වා සෙලන්තං වා උදකන්තං වා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.304) මරියාදායං. ‘‘අන්තමිදං, භික්ඛවෙ, ජීවිකාන’’න්තිආදීසු (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 91) ලාමකෙ. ‘‘එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.393; සං. නි. 2.51) අභාවෙ. සබ්බපච්චයසඞ්ඛයො හි දුක්ඛස්ස අභාවො කොටීතිපි වුච්චති. ‘‘තයො අන්තා’’තිආදීසු (දී. නි. 3.305) කොට්ඨාසෙ. ‘‘ඉඞ්ඝ තාව සුත්තන්තං වා ගාථායො වා අභිධම්මං වා පරියාපුණස්සු, සුත්තන්තෙ ඔකාසං කාරාපෙත්වා’’ති (පාචි. 442) ච ආදීසු පදපූරණෙ. ‘‘ගාමන්තං වා ඔසටො (පාරා. 409-410; චූළව. 343) ගාමන්තසෙනාසන’’න්තිආදීසු (පාරා. අට්ඨ. 2.410) සමීපෙ. ස්වායමිධ කොට්ඨාසෙ වත්තතීති **අයමෙකො කොට්ඨාසොති**.

සන්තො පරමත්ථතො විජ්ජමානො ධම්මසමූහොති **සක්කායො,** පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. තෙනාහ **“තෙභූමකවට්ට”**න්ති. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මජ්ඣෙසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පුරිසින්ද්‍රියඤාණසුත්තවණ්ණනා

62. අට්ඨමෙ නිබ්බත්තිවසෙන අපායසංවත්තනියෙන වා කම්මුනා අපායෙසු නියුත්තොති **ආපායිකො නෙරයිකොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. අවීචිම්හි උප්පජ්ජිත්වා තත්ථ ආයුකප්පසඞ්ඛිතං අන්තරකප්පං තිට්ඨතීති **කප්පට්ඨො.** නිරයූපපත්තිපරිහරණවසෙන තිකිච්ඡිතුං අසක්කුණෙය්‍යොති **අතෙකිච්ඡො. අඛණ්ඩානීති** එකදෙසෙනපි අඛණ්ඩිතානි. භින්නකාලතො පට්ඨාය බීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. **අපූතීනීති** උදකතෙමනෙන අපූතිකානි. පූතිකඤ්හි බීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. **අවාතාතපහතානීති** වාතෙන ච ආතපෙන ච න හතානි නිරොජතං න පාපිතානි. නිරොජඤ්හි කසටං බීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. ‘‘සාරාදානී’’ති වත්තබ්බෙ ආ-කාරස්ස රස්සත්තං කත්වා පාළියං **“සාරදානී”**ති වුත්තන්ති ආහ **“සාරාදානී”**ති. තණ්ඩුලසාරස්ස ආදානතො **සාරාදානි,** ගහිතසාරානි පතිට්ඨිතසාරානි. නිස්සරඤ්හි බීජං බීජත්ථාය න උපකප්පති. **සුඛසයිතානීති** චත්තාරො මාසෙ කොට්ඨෙ පක්ඛිත්තනියාමෙනෙව සුඛසයිතානි සුට්ඨු සන්නිචිතානි. **මණ්ඩඛෙත්තෙති** ඌසඛාරාදිදොසෙහි අවිද්ධස්තෙ සාරක්ඛෙත්තෙ. **අභිදොති** අභි-සද්දෙන සමානත්ථනිපාතපදන්ති ආහ **“අභිඅඩ්ඪරත්ත”**න්ති. නත්ථි එතස්ස භිදාති වා **අභිදො.** ‘‘අභිදං අඩ්ඪරත්ත’’න්ති වත්තබ්බෙ උපයොගත්ථෙ පච්චත්තවචනං. **අඩ්ඪරත්තන්ති** ච අච්චන්තසංයොගවචනං, භුම්මත්ථෙ වා. තස්මා **අභිදො අඩ්ඪරත්තන්ති** අභින්නෙ අඩ්ඪරත්තසමයෙති අත්ථො. පුණ්ණමාසියඤ්හි ගගනමජ්ඣස්ස පුරතො වා පච්ඡතො වා චන්දෙ ඨිතෙ අඩ්ඪරත්තසමයො භින්නො නාම හොති, මජ්ඣෙ එව පන ඨිතෙ අභින්නො නාම.

සුප්පබුද්ධසුනක්ඛත්තාදයොති එත්ථ (ධ. ප. අට්ඨ. 2.127 සුප්පබුද්ධසක්‍යවත්ථු) සුප්පබුද්ධො කිර සාකියො ‘‘මම ධීතරං ඡඩ්ඩෙත්වා නික්ඛන්තො, මම පුත්තං පබ්බාජෙත්වා තස්ස වෙරිට්ඨානෙ ඨිතො වා’’ති ඉමෙහි ද්වීහි කාරණෙහි සත්ථරි ආඝාතං බන්ධිත්වා එකදිවසං ‘‘න දානි නිමන්තිතට්ඨානං ගන්ත්වා භුඤ්ජිතුං දස්සාමී’’ති ගමනමග්ගං පිදහිත්වා අන්තරවීථියං සුරං පිවන්තො නිසීදි. අථස්ස සත්ථරි භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතෙ තං ඨානං ආගතෙ ‘‘සත්ථා ආගතො’’ති ආරොචෙසුං. සො ආහ – ‘‘පුරතො ගච්ඡාති තස්ස වදෙථ, නායං මයා මහල්ලකතරො, නාස්ස මග්ගං දස්සාමී’’ති. පුනප්පුනං වුච්චමානොපි තථෙව නිසීදි. සත්ථා මාතුලස්ස සන්තිකා මග්ගං අලභිත්වා තතොව නිවත්ති. සොපි චරපුරිසං පෙසෙසි – ‘‘ගච්ඡ තස්ස කථං සුත්වා එහී’’ති. සත්ථාපි නිවත්තන්තො සිතං කත්වා ආනන්දත්ථෙරෙන – ‘‘කො නු ඛො, භන්තෙ, සිතපාතුකම්මෙ පච්චයො’’ති පුට්ඨො ආහ – ‘‘පස්සසි, ආනන්ද, සුප්පබුද්ධ’’න්ති. පස්සාමි, භන්තෙ. භාරියං තෙන කම්මං කතං මාදිසස්ස බුද්ධස්ස මග්ගං අදෙන්තෙන, ඉතො සත්තමෙ දිවසෙ හෙට්ඨාපාසාදෙ පාසාදමූලෙ පථවියා පවිසිස්සතී’’ති ආචික්ඛි.

සුනක්ඛත්තොපි (ම. නි. අට්ඨ. 1.147) පුබ්බෙ භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා දිබ්බචක්ඛුපරිකම්මං පුච්ඡි. අථස්ස භගවා කථෙසි. සො දිබ්බචක්ඛුං නිබ්බත්තෙත්වා ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා ඔලොකෙන්තො දෙවලොකෙ නන්දනවනචිත්තලතාවනඵාරුසකවනමිස්සකවනෙසු දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවමානෙ දෙවපුත්තෙ ච දෙවධීතරො ච දිස්වා – ‘‘එතෙසං එවරූපාය අත්තභාවසම්පත්තියා ඨිතානං කිර මධුරො නු ඛො සද්දො භවිස්සතී’’ති සද්දං සොතුකාමො හුත්වා දසබලං උපසඞ්කමිත්වා දිබ්බසොතධාතුපරිකම්මං පුච්ඡි. භගවා පනස්ස – ‘‘දිබ්බසොතධාතුස්ස උපනිස්සයො නත්ථී’’ති ඤත්වා පරිකම්මං න කථෙසි. න හි බුද්ධා යං න භවිස්සති, තස්ස පරිකම්මං කථෙන්ති. සො භගවති ආඝාතං බන්ධිත්වා චින්තෙසි – ‘‘අහං සමණං ගොතමං පඨමං දිබ්බචක්ඛුපරිකම්මං පුච්ඡිං, සො මය්හං ‘සම්පජ්ජතු වා මා වා සම්පජ්ජතූ’ති කථෙසි. අහං පන පච්චත්තපුරිසකාරෙන තං නිබ්බත්තෙත්වා දිබ්බසොතධාතුපරිකම්මං පුච්ඡිං, තං මෙ න කථෙසි. අද්ධා එවං හොති ‘අයං රාජපබ්බජිතො දිබ්බචක්ඛුඤාණං

නිබ්බත්තෙත්වා, දිබ්බසොතඤාණං නිබ්බත්තෙත්වා, චෙතොපරියකම්මඤාණං නිබ්බත්තෙත්වා, ආසවානං ඛයෙ ඤාණං නිබ්බත්තෙත්වා, මයා සමසමො භවිස්සතී'ති ඉස්සාමච්ඡරියවසෙන මය්හං න කථෙතී''ති භියොයාසො ආඝාතං බන්ධිත්වා කාසායානි ඡඩ්ඩෙත්වා ගිහිභාවං පත්වාපි න තුණ්හීභූතො විහාසි. දසබලං පන අසතා තුච්ඡෙන අබ්භාචික්ඛිත්වා අපායූපගො අහොසි. තම්පි භගවා බ්‍යාකාසි. වුත්තඤ්හෙතං – ''එවම්පි ඛො, භග්ගව, සුනක්ඛත්තො ලිච්ඡවිපුත්තො මයා වුච්චමානො අපක්කමෙව ඉමස්මා ධම්මවිනයා, යථා තං ආපායිකො''ති (දී. නි. 3.6). තෙන වුත්තං **''අපරෙපි සුප්පබුද්ධසුනක්ඛත්තාදයො භගවතා ඤාතාවා''**ති. ආදි-සද්දෙන කොකාලිකාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

සුසීමො පරිබ්බාජකොති (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.70) එවංනාමකො වෙදඞ්ගෙසු කුසලො පණ්ඩිතො පරිබ්බාජකො. අඤ්ඤතිත්ථියා හි පරිහීනලාභසක්කාරසිලොකා ''සමණො ගොතමො න ජාතිගොත්තාදීනි ආරබ්භ ලාභග්ගප්පත්තො ජාතො, කවිසෙට්ඨො පනෙස උත්තමකවිතාය සාවකානං බන්ධං බන්ධිත්වා දෙති. තෙ තං උග්ගණ්හිත්වා උපට්ඨාකානං උපනිසින්නකථම්පි අනුමොදනම්පි සරභඤ්ඤම්පීති එවමාදීනි කථෙන්ති. තෙ තෙසං පසන්නානං ලාභං උපසංහරන්ති. සචෙ මයං යං සමණො ගොතමා ජානාති, තතො ථොකං ජානෙය්‍යාම, අත්තනො සමයං තත්ථ පක්ඛිපිත්වා මයම්පි උපට්ඨාකානං කථෙය්‍යාම. තතො එතෙහි ලාභිතරා භවෙය්‍යාම. කො නු ඛො සමණස්ස ගොතමස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා ඛිප්පමෙව උග්ගණ්හිතුං සක්ඛිස්සතී''ති එවං චින්තෙත්වා ''සුසිමො පටිබලො''ති දිස්වා උපසඞ්කමිත්වා එවමාහංසු ''එහි ත්වං, ආවුසො සුසීම, සමණෙ ගොතමෙ බ්‍රහ්මචරියං චර, ත්වං ධම්මං පරියාපුණිත්වා අම්හෙ වාචෙය්‍යාසි, තං මයං ධම්මං පරියාපුණිත්වා ගිහීනං භාසිස්සාම, එවං මයම්පි සක්කතා භවිස්සාම ගරුකතා මානිතා පූජිතා ලාභිනො චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාන''න්ති (සං. නි. 2.70).

අථ සුසීමො පරිබ්බාජකො තෙසං වචනං සම්පටිච්ඡිත්වා යෙනානන්දො තෙනුපසඞ්කමි, උපසඞ්කමිත්වා පබ්බජ්ජං යාචි. ථෙරො ච තං ආදාය භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා එතමත්ථං ආරොචෙසි. භගවා පන චින්තෙසි ''අයං පරිබ්බාජකො තිත්ථියසමයෙ 'අහං පාටිඑක්කො සත්ථා'ති පටිජානමානො චරති, 'ඉධෙව මග්ගබ්‍රහ්මචරියං චරිතුං ඉච්ඡාමී'ති කිර වදති, කිං නු ඛො මයි පසන්නො, උදාහු මය්හං වා මම සාවකානං ධම්මකථාය පසන්නො''ති. අථස්ස එකට්ඨානෙපි පසාදාභාවං ඤත්වා ''අයං මම සාසනෙ 'ධම්මං ථෙනෙස්සාමී'ති පබ්බජති, ඉතිස්ස ආගමනං අපරිසුද්ධං, නිප්ඵත්ති නු ඛො කීදිසා''ති ඔලොකෙන්තො ''කිඤ්චාපි 'ධම්මං ථෙනෙස්සාමී'ති පබ්බජති, කතිපාහෙනෙව පන ඝටෙත්වා අරහත්තං ගණ්හිස්සතී''ති ඤත්වා ''තෙනහානන්ද, සුසීමං පබ්බාජෙථා''ති ආහ. තං සන්ධායෙතං වුත්තං **''එවං භගවතා කො ඤාතො? සුසීමො පරිබ්බාජකො''**ති.

සන්තතිමහාමත්තොති (ධ. ප. අට්ඨ. 2.141 සන්තතිමහාමත්තවත්ථු) සො කිර එකස්මිං කාලෙ රඤ්ඤො පසෙනදිස්ස පච්චන්තං කුපිතං වූපසමෙත්වා ආගතො. අථස්ස රාජා තුට්ඨො සත්ත දිවසානි රජ්ජං දත්වා එකං නච්චගීතකුසලං ඉත්ථිං අදාසි. සො සත්ත දිවසානි සුරාමදමත්තො හුත්වා සත්තමෙ දිවසෙ සබ්බාලඞ්කාරප්පටිමණ්ඩිතො හත්ථික්ඛන්ධවරගතො නහානතිත්ථං ගච්ඡන්තො සත්ථාරං පිණ්ඩාය පවිසන්තං ද්වාරන්තරෙ දිස්වා හත්ථික්ඛන්ධවරගතොව සීසං චාලෙත්වා වන්දි. සත්ථා සිතං කත්වා ''කො නු ඛො, භන්තෙ, සිතපාතුකරණෙ හෙතූ''ති ආනන්දත්ථෙරෙන පුට්ඨො සිතකාරණං ආචික්ඛන්තො ආහ – ''පස්සසි, ආනන්ද, සන්තතිමහාමත්තං, අජ්ජෙව සබ්බාභරණප්පටිමණ්ඩිතො මම සන්තිකං ආගන්ත්වා චාතුප්පදිකගාථාවසානෙ අරහත්තං පත්වා පරිනිබ්බායිස්සතී''ති. තෙන වුත්තං **''එවං කො ඤාතො භගවතාති? සන්තතිමහාමත්තො''**ති.

පුරිසින්ද්‍රියඤාණසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නිබ්බෙධිකසුත්තවණ්ණනා

63. නවමෙ පරිහායති අත්තනො ඵලං පරිග්ගහෙත්වා වත්තති, තස්ස වා කාරණභාවං උපගච්ඡතීති **පරියායොති** ඉධ කාරණං වුත්තන්ති ආහ **''නිබ්බිජ්ඣනකාරණ''**න්ති.

''අනුජානාමි , භික්ඛවෙ, අහතානං වත්ථානං දිගුණං සඞ්ඝාටි''න්ති එත්ථ හි පටලට්ඨො ගුණට්ඨො. ''අච්චෙන්ති කාලා තරයන්ති රත්තියො, වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්තී''ති (සං. නි. 1.4) එත්ථ රාසට්ඨො ගුණට්ඨො. ''සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඞ්ඛිතබ්බා''ති (ම. නි. 3.379) එත්ථ ආනිසංසට්ඨො. ''අන්තං අන්තගුණං (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; ඛු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාරො), කයිරා මාලාගුණෙ බහූ''ති (ධ. ප. 53) එත්ථ බන්ධනට්ඨො ගුණට්ඨො. ඉධාපි එසොව අධිප්පෙතොති ආහ **''බන්ධනට්ඨෙන ගුණා''**ති. කාමරාගස්ස සංයොජනස්ස පච්චයභාවෙන වත්ථුකාමෙසුපි බන්ධනට්ඨො රාසට්ඨො වා ගුණට්ඨො දට්ඨබ්බො. **චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යාති** වා චක්ඛුවිඤ්ඤාණතංද්වාරිකවිඤ්ඤාණෙහි ජානිතබ්බා. **සොතවිඤ්ඤෙය්‍යාති**ආදීසුපි එසෙව නයො. **ඉට්ඨාරම්මණභූතාති** සභාවෙනෙව ඉට්ඨාරම්මණජාතිකා, ඉට්ඨාරම්මණභාවං වා පත්තා. **කමනීයාති** කාමෙතබ්බා. **මනවඩ්ඪනකාති** මනොහරා. එතෙන පරිකප්පනතොපි ඉට්ඨාරම්මණභාවං සඞ්ගණ්හාති. **පියජාතිකාති** පියායිතබ්බසභාවා. **කාමූපසඤ්හිතාති** කාමරාගෙන උපෙච්ච සම්බන්ධනීයා සම්බන්ධා කාතබ්බා. තෙනාහ **''ආරම්මණං කත්වා''**තිආදි. **සඞ්කප්පරාගොති** වා සුභාදිවසෙන සඞ්කප්පිතවත්ථුම්හි උප්පන්නරාගො. එවමෙත්ථ වත්ථුකාමං පටික්ඛිපිත්වා කිලෙසකාමො වුත්තො තස්සෙව වසෙන තෙසම්පි කාමභාවසිද්ධිතො, කිලෙසකාමස්සපි ඉට්ඨවෙදනා දිට්ඨාදිසම්පයොගභෙදෙන පවත්තිආකාරභෙදෙන ච අත්ථි විචිත්තකාති තතො විසෙසෙතුං **''චිත්‍රවිචිත්‍රාරම්මණානී''**ති ආහ, නානප්පකාරානි රූපාදිආරම්මණානීති අත්ථො.

අථෙත්ථ ධීරා විනයන්ති ඡන්දන්ති අථ එතෙසු ආරම්මණෙසු ධිතිසම්පන්නා පණ්ඩිතා ඡන්දරාගං විනයන්ති.

තජ්ජාතිකන්ති තංසභාවං, අත්ථතො පන තස්ස කාමස්ස අනුරූපන්ති වුත්තං හොති. පුඤ්ඤස්ස භාගො පුඤ්ඤභාගො, පුඤ්ඤකොට්ඨාසො. තෙන නිබ්බත්තො, තත්ථ වා භවොති **පුඤ්ඤභාගියො. අපුඤ්ඤභාගියොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. විපාකොයෙව **වෙපක්කන්ති** ආහ **''වොහාරවිපාක''**න්ති.

සබ්බසඞ්ගාහිකාති කුසලාකුසලසාධාරණා. **සංවිදහනචෙතනාති** සම්පයුත්තධම්මෙසු සංවිදහනලක්ඛණා චෙතනා. **උරත්තාළින්ති** උරං තාළෙත්වා . **එකපදන්ති** එකපදවිතං මන්තං. තෙනාහ **''එකපදමන්තං වා''**තිආදි.

නිබ්බෙධිකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සීහනාදසුත්තවණ්ණනා

64. දසමෙ **තථාගතබලානීති** අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානි තථාගතස්සෙව බලානි. නනු චෙතානි සාවකානම්පි එකච්චානි උප්පජ්ජන්තීති? කාමං උප්පජ්ජන්ති, යාදිසානි පන බුද්ධානං ඨානාට්ඨානඤාණාදීනි, න තාදිසානි තදඤ්ඤෙසං කදාචි උප්පජ්ජන්තීති අඤ්ඤෙහි අසාධාරණානි. ඉමමෙව හි යථාවුත්තං ලෙසං අපෙක්ඛිත්වා සාධාරණභාවතො ආසයානුසයඤාණාදීසු එව අසාධාරණසමඤ්ඤා නිරූළ්හා. යථා පුබ්බබුද්ධානං බලානි පුඤ්ඤස්ස සම්පත්තියා ආගතානි, තථා ආගතබලානීති වා **තථාගතබලානි.** උසභස්ස ඉදං **ආසභං,** සෙට්ඨට්ඨානං. **පමුඛනාදන්ති** සෙට්ඨනාදං . **පටිවෙධඤාණඤ්චෙව දෙසනාඤාණඤ්චාති** එත්ථ පඤ්ඤාය පභාවිතං අත්තනො අරියඵලාවහං පටිවෙධඤාණං. කරුණාය පභාවිතං සාවකානං අරියඵලාවහං දෙසනාඤාණං. තත්ථ පටිවෙධඤාණං උප්පජ්ජමානං උප්පන්නන්ති දුවිධං. තඤ්හි අභිනික්ඛමනතො යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. තුසිතභවනතො යාව මහාබොධිපල්ලඞ්කෙ අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. දීපඞ්කරතො පට්ඨාය යාව අරහත්තමග්ගා උප්පජ්ජමානං, ඵලක්ඛණෙ උප්පන්නං නාම. දෙසනාඤාණම්පි පවත්තමානං පවත්තන්ති දුවිධං. තඤ්හි යාව අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤස්ස සොතාපත්තිමග්ගා පවත්තමානං, ඵලක්ඛණෙ පවත්තං නාම. තෙසු පටිවෙධඤාණං ලොකුත්තරං, දෙසනාඤාණං ලොකියං. උභයම්පි පනෙතං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං, බුද්ධානඤ්ඤෙව ඔරසඤාණං.

ඨානඤ්ච ඨානතො පජානාතීති කාරණඤ්ච කාරණතො පජානාති. යස්මා තත්ථ ඵලං තිට්ඨති තදායත්තවුත්තිතාය උප්පජ්ජති චෙව පවත්තති ච, තස්මා ඨානන්ති වුච්චති. භගවා ''යෙ යෙ ධම්මා යෙසං යෙසං ධම්මානං හෙතූ පච්චයා උප්පාදාය, තං තං ඨානං, යෙ යෙ ධම්මා යෙයං යෙයං ධම්මානං න හෙතූ න පච්චයා උප්පාදාය, තං තං අට්ඨාන''න්ති පජානන්තො ඨානතො අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාති.

සමාදියන්තීති **සමාදානානි,** තානි පන සමාදියිත්වා කතානි හොන්තීති ආහ **''සමාදියිත්වා කතාන''**න්ති. **කම්මමෙව වා කම්මසමාදානන්ති** එතෙන ''සමාදාන''න්ති සද්දස්ස අපුබ්බත්ථාභාවං දස්සෙති මුත්තගතසද්දෙ ගතසද්දස්ස විය. **ගතීති** නිරයාදිගතියො. **උපධීති** අත්තභාවො. **කාලොති** කම්මස්ස විපච්චනාරහකාලො. **පයොගොති** විපාකුප්පත්තියා පච්චයභූතා කිරියා.

චතුන්නං ඣානානන්ති පච්චනීකජ්ඣාපනට්ඨෙන ආරම්මණූපනිජ්ඣානට්ඨෙන ච චතුන්නං රූපාවචරජ්ඣානානං. චතුක්කනයෙන හෙතං වුත්තං. **අට්ඨන්නං විමොක්ඛානන්ති** ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදීනං (ම. නි. 2.248; 3.312; ධ. ස. 248; පටි. ම. 1.209) අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං. **තිණ්ණං සමාධීනන්ති** සවිතක්කසවිචාරාදීනං තිණ්ණං සමාධීනං. **නවන්නං අනුපුබ්බසමාපත්තීනන්ති** පඨමජ්ඣානසමාපත්තිආදීනං නවන්නං අනුපුබ්බසමාපත්තීනං. එත්ථ ච පටිපාටියා අට්ඨන්නං සමාධීතිපි නාමං, සමාපත්තීතිපි චිත්තෙකග්ගතාසබ්භාවතො, නිරොධසමාපත්තියා තදභාවතො න සමාධීති නාමං. **හානභාගියං ධම්මන්ති** අප්පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිපක්ඛන්දනං. **විසෙසභාගියං ධම්මන්ති** පගුණෙහි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨිතස්ස සඤ්ඤාමනසිකාරානං දුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනං. ඉති සඤ්ඤාමනසිකාරානං කාමාදිදුතියජ්ඣානාදිපක්ඛන්දනානි හානභාගියවිසෙසභාගියධම්මාති දස්සිතානි. තෙහි පන ඣානානං තංසභාවතා ධම්මසද්දෙන වුත්තා. **තස්මාති** වුත්තමෙවත්ථං හෙතුභාවෙන පච්චාමසති. **වොදානන්ති** පගුණතාසඞ්ඛාතං වොදානං. තඤ්හි පඨමජ්ඣානාදීහි වුට්ඨහිත්වා දුතියජ්ඣානාදීනං අධිගමස්ස පච්චයත්තා **''වුට්ඨාන''**න්ති වුත්තං. යෙ පන ''නිරොධතො ඵලසමාපත්තියා වුට්ඨානන්ති පාළි නත්ථී''ති වදන්ති. තෙ ''නිරොධා වුට්ඨහන්තස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං ඵලසමාපත්තියා අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො''ති ඉමාය **පාළියං** (පට්ඨා. 1.1.417) පටිසෙධෙතබ්බා.

සීහනාදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දෙවතාවග්ගො

1-3. අනාගාමිඵලසුත්තාදිවණ්ණනා

65-67. සත්තමස්ස පඨමාදීනි උත්තානත්ථානි. තතියෙ අභිසමාචාරෙ උත්තමසමාචාරෙ භවං **ආභිසමාචාරිකං,** වත්තපටිපත්තිවත්තං. තෙනාහ **"උත්තමසමාචාරභූත"**න්තිආදි. **සෙඛපණ්ණත්තිසීල**න්ති සෙඛියවසෙන පඤ්ඤත්තසීලං.

අනාගාමිඵලසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. සඞ්ගණිකාරාමසුත්තාදිවණ්ණනා

68-69. චතුත්ථෙ ගණෙන සඞ්ගණං සමොධානං ගණසඞ්ගණිකා, සා ආරමිතබ්බට්ඨෙන ආරාමො එතස්සාති **ගණසඞ්ගණිකාරාමො. සඞ්ගණිකා**ති වා සකපරිසසමොධානං. **ගණො**ති නානාජනසමොධානං. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. පඤ්චමං උත්තානත්ථමෙව.

සඞ්ගණිකාරාමසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සමාධිසුත්තවණ්ණනා

70. ඡට්ඨෙ පටිප්පස්සම්භනං පටිප්පස්සද්ධීති අත්ථතො එකන්ති ආහ **"න පටිප්පස්සද්ධිලද්ධෙනාති කිලෙසප්පටිප්පස්සද්ධියා අලද්ධෙනා"**ති. සුක්කපක්ඛෙ **සන්තෙනා**තිආදීසු අඞ්ගසන්තතාය ආරම්මණසන්තතාය සබ්බකිලෙසසන්තතාය ච සන්තෙන, අතප්පනියට්ඨෙන **පණීතෙන,** කිලෙසප්පටිප්පස්සද්ධියා ලද්ධත්තා, කිලෙසප්පටිප්පස්සද්ධිභාවං වා ලද්ධත්තා **පටිප්පස්සද්ධිලද්ධෙන,** පස්සද්ධිකිලෙසෙන වා අරහතා ලද්ධත්තා **පටිප්පස්සද්ධිලද්ධෙන,** එකොදිභාවෙන අධිගතත්තා **එකොදිභාවාධිගතෙනා**ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

සමාධිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-10. සක්ඛිභබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා

71-74. සත්තමෙ **තස්මිං තස්මිං විසෙසෙ**ති තස්මිං තස්මිං සච්ඡිකාතබ්බෙ විසෙසෙ. සක්ඛිභාවාය පච්චක්ඛකාරිතාය භබ්බො සක්ඛිභබ්බො, තස්ස භාවො සක්ඛිභබ්බතා. තං **සක්ඛිභබ්බතං. සති සතිආයතනෙ**ති සති සතිකාරණෙ. කිඤ්චෙත්ථ කාරණං? අභිඤ්ඤා වා අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං වා, අවසානෙ පන ඡට්ඨාභිඤ්ඤාය අරහත්තං වා කාරණං, අරහත්තස්ස විපස්සනා වාති වෙදිතබ්බං. යඤ්හි තං තත්‍ර තත්‍ර සක්ඛිභබ්බතාසඞ්ඛාතං ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදි, තස්ස අභිඤ්ඤා කාරණං. අථ ඉද්ධිවිධපච්චනුභවනාදි අභිඤ්ඤා, එවං සති අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං කාරණං. අරහත්තම්පි ''කුදාස්සු නාමාහං තදායතනං උපසම්පජ්ජ විහරිස්සාමී''ති අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨපෙත්වා ඡට්ඨාභිඤ්ඤං නිබ්බත්තෙන්තස්ස කාරණං. ඉදඤ්ච සබ්බසාධාරණං න හොති, සාධාරණවසෙන පන අරහත්තස්ස විපස්සනා කාරණං. අථ වා **සති ආයතනෙ**ති තස්ස තස්ස විසෙසාධිගමස්ස උපනිස්සයසඞ්ඛාතෙ කාරණෙ සතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

හානභාගියාදීසු ''පඨමජ්ඣානස්ස ලාභිං කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති, හානභාගියො සමාධි. තදනුධම්මතා සති සන්තිට්ඨති, ඨිතිභාගියො සමාධි. අවිතක්කසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති, විසෙසභාගියො සමාධි. නිබ්බිදාසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති විරාගූපසංහිතා, නිබ්බෙධභාගියො සමාධී''ති (විභ. 799) ඉමිනා නයෙන සබ්බසමාපත්තියො විත්ථාරෙත්වා හානභාගියාදිඅත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **පඨමජ්ඣානස්ස ලාභි**න්ති ය්වායං අප්පගුණස්ස පඨමස්ස ඣානස්ස ලාභී, තං. **කාමසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්තී**ති තතො වුට්ඨිතං ආරම්මණවසෙන කාමසහගතා හුත්වා සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්ති තුදන්ති, තස්ස කාමානතීතස්ස කාමානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සො පඨමජ්ඣානසමාධි හායති පරිහායති, තස්මා **හානභාගියො** වුත්තො. **තදනුධම්මතා**ති තදනුරූපසභාවො. **සති සන්තිට්ඨතී**ති ඉදං මිච්ඡාසතිං සන්ධාය වුත්තං. යස්ස හි පඨමජ්ඣානානුරූපසභාවා පඨමජ්ඣානං සන්තතො පණීතතො දිස්වා අස්සාදයමානා අභිනන්දමානා නිකන්ති හොති, තස්ස නිකන්තිවසෙන සො පඨමජ්ඣානසමාධි නෙව හායති න වඩ්ඪති, ඨිතිකොට්ඨාසිකො හොති. තෙන වුත්තං **"ඨිතිභාගියො සමාධී"**ති. **අවිතක්කසහගතා**ති අවිතක්කං දුතියජ්ඣානං සන්තතො පණීතතො මනසිකරොතො ආරම්මණවසෙන අවිතක්කසහගතා. **සඤ්ඤාමනසිකාරා සමුදාචරන්තී**ති පගුණපඨමජ්ඣානතො වුට්ඨිතං දුතියජ්ඣානාධිගමත්ථාය චොදෙන්ති තුදන්ති. තස්ස උපරි දුතියජ්ඣානානුපක්ඛන්දානං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන සො පඨමජ්ඣානසමාධි විසෙසභූතස්ස දුතියජ්ඣානස්ස උප්පත්තිපදට්ඨානතාය **"විසෙසභාගියො"**ති වුත්තො.

නිබ්බිදාසහගතාති තමෙව පඨමජ්ඣානලාභිං ඣානතො වුට්ඨිතං නිබ්බිදාසඞ්ඛාතෙන විපස්සනාඤාණෙන සහගතා. විපස්සනාඤාණඤ්හි ඣානඞ්ගෙසු පභෙදෙන උපට්ඨහන්තෙසු නිබ්බින්දති උක්කණ්ඨති, තස්මා **"නිබ්බිදා"**ති වුච්චති. **සමුදාචරන්තී**ති නිබ්බානසච්ඡිකිරියත්ථාය චොදෙන්ති තුදන්ති. **විරාගූපසංහිතා**ති විරාගසඞ්ඛාතෙන නිබ්බානෙන උපසංහිතා. විපස්සනාඤාණඤ්හි සක්කා ඉමිනා මග්ගෙන විරාගං නිබ්බානං සච්ඡිකාතුන්ති පවත්තිතො ''විරාගූපසංහිත''න්ති වුච්චති. තංසම්පයුත්තා සඤ්ඤාමනසිකාරා විරාගූපසංහිතා එව නාම. තස්ස තෙසං සඤ්ඤාමනසිකාරානං වසෙන පඨමජ්ඣානසමාධි අරියමග්ගප්පටිවෙධස්ස පදට්ඨානතාය **"නිබ්බෙධභාගියො"**ති වුත්තො. හානං භජන්තීති **හානභාගියා,** හානභාගො වා එතෙසං අත්ථීති **හානභාගියා,** පරිහානකොට්ඨාසිකාති අත්ථො. ඉමිනා නයෙන **ඨිතිභාගියො** වෙදිතබ්බො. අට්ඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සක්ඛිභබ්බසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දෙවතාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අරහත්තවග්ගො

1-3. දුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා

75-77. අට්ඨමස්ස පඨමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං. තතියෙ **තිවිධං කුහනවත්ථුන්ති** පච්චයප්පටිසෙවනසාමන්තජප්පනඉරියාපථප්පවත්තනසඞ්ඛාතං තිවිධං කුහනවත්ථුං. **උක්ඛිපිත්වාති** ''මහාකුටුම්බිකො මහානාවිකො මහාදානපතී''තිආදිනා පග්ගණ්හිත්වා ලපනං. **අවක්ඛිපිත්වාති** ''කිං ඉමස්ස ජීවිතං, බීජභොජනො නාමාය''න්ති හීළෙත්වා ලපනං.

දුක්ඛසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සුඛසොමනස්සසුත්තවණ්ණනා

78. චතුත්ථෙ යථාවුත්තධම්මාදීසු තස්ස කිලෙසනිමිත්තං දුක්ඛං අනවස්සනන්ති ''සුඛසොමනස්සබහුලො විහරතී''ති වුත්තං. කායිකසුඛඤ්චෙව චෙතසිකසොමනස්සඤ්ච බහුලං අස්සාති **සුඛසොමනස්සබහුලො.** යවති තෙන ඵලං මිස්සිතං විය හොතීති **යොනි,** එකන්තිකං කාරණං. **අස්සාති** යථාවුත්තස්ස භික්ඛුනො. **පරිපුණ්ණන්ති** අවිකලං අනවසෙසං.

සුඛසොමනස්සසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අධිගමසුත්තවණ්ණනා

79. පඤ්චමෙ ආගච්ඡන්ති එතෙන කුසලා වා අකුසලා වාති ආගමනං, කුසලාකුසලානං උප්පත්තිකාරණං. තත්ථ කුසලොති **ආගමනකුසලො.** එවං ධම්මෙ මනසිකරොතො කුසලා වා අකුසලා වා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්තීති එවං ජානන්තො. අපගච්ඡන්ති කුසලා වා අකුසලා වා එතෙනාති අපගමනං. තෙසං එව අනුප්පත්තිකාරණං, තත්ථ කුසලොති **අපගමනකුසලො.** එවං ධම්මෙ මනසිකරොතො කුසලා වා අකුසලා වා ධම්මා නාභිවඩ්ඪන්තීති එවං ජානන්තො. **උපායකුසලොති** ඨානුප්පත්තිකපඤ්ඤාසමන්නාගතො. ඉදඤ්ච අච්චායිකකිච්චෙ වා භයෙ වා උප්පන්නෙ තස්ස තිකිච්ඡනත්ථං ඨානුප්පත්තියා කාරණජානනවසෙන වෙදිතබ්බං.

අධිගමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-7. මහන්තත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

80-81. ඡට්ඨෙ **සම්පත්තෙති** කිලෙසෙ සම්පත්තෙ. සත්තමං උත්තානමෙව.

මහන්තත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-10. දුතියනිරයසුත්තාදිවණ්ණනා

82-84. අට්ඨමෙ **කායපාගබ්භියාදීහීති** ආදි-සද්දෙන වචීපාගබ්භියං මනොපාගබ්භියඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. නවමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

දුතියනිරයසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරහත්තවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සීතිවග්ගො

1. සීතිභාවසුත්තවණ්ණනා

85. නවමස්ස පඨමෙ **සීතිභාවන්ති** නිබ්බානං, කිලෙසවූපසමං වා. **නිග්ගණ්හාතීති** අච්චාරද්ධවීරියතාදීහි උද්ධතං චිත්තං උද්ධච්චපක්ඛතො රක්ඛණවසෙන නිග්ගණ්හාති. **පග්ගණ්හාතීති** අතිසිථිලවීරියතාදීහි ලීනං චිත්තං කොසජ්ජපාතතො රක්ඛණවසෙන පග්ගණ්හාති. **සම්පහංසෙතීති** සමප්පවත්තචිත්තං තථාපවත්තියං පඤ්ඤාය තොසෙති උත්තෙජෙති වා. යදා වා පඤ්ඤාපයොගමන්දතාය උපසමසුඛානධිගමෙන වා නිරස්සාදං චිත්තං භාවනාය න පක්ඛන්දති, තදා ජාතිආදීනි සංවෙගවත්ථූනි පච්චවෙක්ඛිත්වා සම්පහංසෙති සමුත්තෙජෙති. **අජ්ඣුපෙක්ඛතීති** යදා පන චිත්තං අලීනං අනුද්ධතං අනිරස්සාදං ආරම්මණෙ සමප්පවත්තං සම්මදෙව භාවනාවීථිං ඔතිණ්ණං හොති, තදා පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු කිඤ්චි බ්‍යාපාරං අකත්වා සමප්පවත්තෙසු අස්සෙසු සාරථී විය අජ්ඣුපෙක්ඛති, උපෙක්ඛකොව හොති. **පණීතාධිමුත්තිකොති** පණීතෙ උත්තමෙ මග්ගඵලෙ අධිමුත්තො නින්නපොණපබ්භාරො.

සීතිභාවසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2-11. ආවරණසුත්තාදිවණ්ණනා

86-95. දුතියෙ **අච්ඡන්දිකොති** කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දරහිතො. උත්තරකුරුකා මනුස්සා අච්ඡන්දිකට්ඨානං පවිට්ඨා. **දුප්පඤ්ඤොති** භවඞ්ගපඤ්ඤාය පරිහීනො . භවඞ්ගපඤ්ඤාය පන පරිපුණ්ණායපි යස්ස භවඞ්ගං ලොකුත්තරස්ස පච්චයො න හොති, සොපි දුප්පඤ්ඤො එව නාම. **අභබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තන්ති** කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්මත්තනියාමසඞ්ඛාතං අරියමග්ගං ඔක්කමිතුං අධිගන්තුං අභබ්බො. **න කම්මාවරණතායාති**ආදීසු අභබ්බවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. චතුත්ථාදීනි උත්තානත්ථානි.

ආවරණසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සීතිවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ආනිසංසවග්ගො

1-11. පාතුභාවසුත්තාදිවණ්ණනා

96-106. දසමස්ස පඨමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං. අට්ඨමෙ මෙත්තා එතස්ස අත්ථීති මෙත්තාවා, තස්ස භාවො **මෙත්තාවතා,** මෙත්තාපටිපත්ති, තාය. සා පන මෙත්තාවතා මෙත්තාවසෙන පාරිචරියාති ආහ **"මෙත්තායුත්තාය පාරිචරියායා"**ති. **පරිචරන්ති** විප්පකතබ්‍රහ්මචරියත්තා. පරිචිණ්ණසත්ථුකෙන සාවකෙන නාම සත්ථුනො යාව ධම්මෙන කාතබ්බා පාරිචරියා, තාය සම්මදෙව සම්පාදිතත්තා. නවමාදීනි උත්තානත්ථානි.

පාතුභාවසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආනිසංසවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

107-116. එකාදසමවග්ගො උත්තානත්ථොයෙව.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

ඡක්කනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

අඞ්ගුත්තරනිකායෙ

සත්තකනිපාත-ටීකා

1. පඨමපණ්ණාසකං

1. ධනවග්ගවණ්ණනා

1-10. සත්තකනිපාතස්ස පඨමො වග්ගො උත්තානත්ථොව.

2. අනුසයවග්ගො

4.පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා

14. දුතියස්ස චතුත්ථෙ උභතො උභයථා, උභතො උභොහි භාගෙහි විමුත්තොති **උභතොභාගවිමුත්තො** එකදෙසසරූපෙකසෙසනයෙන. **ද්වීහි භාගෙහීති** කරණෙ නිස්සක්කෙ චෙතං බහුවචනං . ආවුත්තිආදිවසෙන අයං නියමො වෙදිතබ්බොති ආහ **"අරූපසමාපත්තියා"**තිආදි. එතෙන ''සමාපත්තියා වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන, මග්ගෙන සමුච්ඡෙදවිමොක්ඛෙන විමුත්තත්තා උභතොභාගවිමුත්තො''ති එවං පවත්තො **තිපිටකචූළනාගත්ථෙරවාදො,** ''නාමකායතො රූපකායතො ච විමුත්තත්තා උභතොභාගවිමුත්තො''ති එවං පවත්තො **තිපිටකමහාරක්ඛිතත්ථෙරවාදො,** ''සමාපත්තියා වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන එකවාරං, මග්ගෙන සමුච්ඡෙදවිමොක්ඛෙන එකවාරං විමුත්තත්තා උභතොභාගවිමුත්තො''ති එවං පවත්තො **තිපිටකචූළාභයත්ථෙරවාදො චාති** ඉමෙසං තිණ්ණම්පි ථෙරවාදානං එකජ්ඣං සඞ්ගහො කතොති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච පඨමවාදෙ ද්වීහි භාගෙහි විමුත්තො උභතොභාගවිමුත්තො වුත්තො, දුතියවාදෙ උභතො භාගතො විමුත්තොති උභතොභාගවිමුත්තො, තතියවාදෙ ද්වීහි භාගෙහි ද්වෙ වාරෙ විමුත්තොති අයමෙතෙසං විසෙසොති. **විමුත්තොති** කිලෙසෙහි විමුත්තො, කිලෙසවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදනෙහි වා කායතො විමුත්තොහි අත්ථො.

සොති උභතොභාගවිමුත්තො. කාමඤ්චෙත්ථ රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානම්පි අරූපාවචරජ්ඣානං විය දුවඞ්ගිකං ආනෙඤ්ජප්පත්තන්ති වුච්චති. තං පන පදට්ඨානං කත්වා අරහත්තං පත්තො උභතොභාගවිමුත්තො නාම න හොති රූපකායතො අවිමුත්තත්තා. තඤ්හි කිලෙසකායතොව විමුත්තං, න රූපකායතො, තස්මා තතො වුට්ඨාය අරහත්තං පත්තො උභතොභාගවිමුත්තො න හොතීති ආහ **"චතුන්නං අරූප…පෙ…. පඤ්චවිධො හොතී"**ති. **අරූපසමාපත්තීනන්ති** නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං. **අරහත්තං පත්තඅනාගාමිනොති** භූතපුබ්බගතියා වුත්තං. න හි අරහත්තං පත්තො අනාගාමී නාම හොති. ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදිකෙ නිරොධසමාපත්තිඅන්තෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ වත්වා –

> ''යතො ච ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු ඉමෙ අට්ඨ විමොක්ඛෙ කායෙන ඵුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්ති. අයං වුච්චති, ආනන්ද, භික්ඛු උභතොභාගවිමුත්තො''ති –

යදිපි **මහානිදානෙ** (දී. නි. 2.130) වුත්තං, තං පන උභතොභාගවිමුත්තසෙට්ඨවසෙන වුත්තන්ති, ඉධ පන සබ්බඋභතොභාගවිමුත්තෙ සඞ්ගහණත්ථං **"පඤ්චවිධො හොතී"**ති වත්වා **"පාළි පනෙත්ථ…පෙ…. අට්ඨවිමොක්ඛලාභිනො වසෙන ආගතා"**ති ආහ. මජ්ඣිමනිකායෙ පන **කීටාගිරිසුත්තෙ** (ම. නි. 2.182) –

> ''කතමො ච, භික්ඛවෙ, පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො? ඉධ, භික්ඛවෙ, එකච්චො පුග්ගලො යෙ තෙ සන්තා විමොක්ඛා අතික්කම්ම රූපෙ ආරුප්පා, තෙ කායෙන ඵුසිත්වා විහරති , පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්ති. අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, පුග්ගලො උභතොභාගවිමුත්තො''ති –

අරූපසමාපත්තිවසෙන චත්තාරො උභතොභාගවිමුත්තා, සෙට්ඨො ච වුත්තො වුත්තලක්ඛණූපපත්තිතො. යථාවුත්තෙසු හි පඤ්චසු පුරිමා චත්තාරො සමාපත්තිසීසං නිරොධං න සමාපජ්ජන්තීති පරියායෙන උභතොභාගවිමුත්තා නාම. අට්ඨසමාපත්තිලාභී අනාගාමී තං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තං පත්තොති නිප්පරියායෙන උභතොභාගවිමුත්තසෙට්ඨො නාම.

කතමො ච පුග්ගලොතිආදි පුග්ගලපඤ්ඤත්තිපාළි. තත්ථ **කතමොති** පුච්ඡාවචනං. **පුග්ගලොති** අසාධාරණතො පුච්ඡිතබ්බවචනං. **ඉධාති** ඉධස්මිං සාසනෙ. **එකච්චොති** එකො. **අට්ඨ විමොක්ඛෙ කායෙන ඵුසිත්වා විහරතීති** අට්ඨ සමාපත්තියො සමාපජ්ජිත්වා නාමකායතො පටිලභිත්වා විහරති. **පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්තීති** විපස්සනාපඤ්ඤාය සඞ්ඛාරගතං, මග්ගපඤ්ඤාය චත්තාරි සච්චානි පස්සිත්වා චත්තාරොපි ආසවා පරික්ඛීණා හොන්ති. **දිස්වාති** දස්සනහෙතු. න හි ආසවෙ පඤ්ඤාය පස්සන්ති, දස්සනකාරණා පන පරික්ඛීණා දිස්වා පරික්ඛීණාති වුත්තා දස්සනායත්තපරික්ඛයත්තා. එවඤ්හි දස්සනං ආසවානං ඛයස්ස පුරිමකිරියාභාවෙන වුත්තං.

පඤ්ඤාවිමුත්තොති විසෙසතො පඤ්ඤාය එව විමුත්තො, න තස්ස අධිට්ඨානභූතෙන අට්ඨවිමොක්ඛසඞ්ඛාතෙන සාතිසයෙන සමාධිනාති පඤ්ඤාවිමුත්තො. යො අරියො අනධිගතඅට්ඨවිමොක්ඛො සබ්බසො ආසවෙහි විමුත්තො, තස්සෙතං අධිවචනං. අධිගතෙපි හි රූපජ්ඣානවිමොක්ඛෙ න සො සාතිසයසමාධිනිස්සිතොති න තස්ස වසෙන උභතොභාගවිමුත්තතා හොතීති වුත්තොවායමත්ථො. අරූපජ්ඣානෙසු පන එකස්මිම්පි සති උභතොභාගවිමුත්තොයෙව නාම හොති. තෙන හි අට්ඨවිමොක්ඛෙකදෙසෙන තංනාමදානසමත්ථෙන අට්ඨවිමොක්ඛලාභීත්වෙව වුච්චති. සමුදායෙ හි පවත්තො වොහාරො අවයවෙපි දිස්සති යථා තං ''සත්තිසයො''ති අනවසෙසතො ආසවානං පරික්ඛීණත්තා. **අට්ඨවිමොක්ඛපටික්ඛෙපවසෙනෙව** න එකදෙසභූතරූපජ්ඣානප්පටික්ඛෙපවසෙන. එවඤ්හි අරූපජ්ඣානෙකදෙසාභාවෙපි අට්ඨවිමොක්ඛපටික්ඛෙපො න හොතීති සිද්ධං හොති. අරූපාවචරජ්ඣානෙසු හි එකස්මිම්පි සති උභතොභාගවිමුත්තොයෙව නාම හොති.

වුට්ඨන්තං සච්ඡිකතොති වුට්ඨානං අන්තො වුට්ඨන්තො, වුට්ඨානං අරූපජ්ඣානානං අනන්තරො කාලොති අධිප්පායො. අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං. තං වුට්ඨානන්තරකාලමෙව සච්ඡිකාතබ්බං සච්ඡිකතො සච්ඡිකරණූපායෙනාති වුත්තං හොති, භාවනපුංසකං වා එතං ‘‘එකමන්තං නිසීදී’’තිආදීසු විය. යො හි අරූපජ්ඣානෙන රූපකායතො නාමකායෙකදෙසතො ච වික්ඛම්භනවිමොක්ඛෙන විමුත්තො, තෙන නිරොධසඞ්ඛාතො විමොක්ඛො ආලොචිතො පකාසිතො විය හොති, න පන කායෙන සච්ඡිකතො. නිරොධං පන ආරම්මණං කත්වා එකච්චෙසු ආසවෙසු ඛෙපිතෙසු තෙන සො සච්ඡිකතො හොති, තස්මා සො සච්ඡිකාතබ්බං නිරොධං යථාආලොචිතං නාමකායෙන සච්ඡි කරොතීති **‘‘කායසක්ඛී’’**ති වුච්චති, න තු ‘‘විමුත්තො’’ති එකච්චානං ආසවානං අපරික්ඛීණත්තා. තෙනාහ **‘‘ඣානඵස්සං පඨමං ඵුසති, පච්ඡා නිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකරොතී’’**ති. අයං චතුන්නං අරූපසමාපත්තීනං එකෙකතො වුට්ඨාය සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා කායසක්ඛිභාවං පත්තානං චතුන්නං, නිරොධා වුට්ඨාය අග්ගමග්ගප්පත්තඅනාගාමිනො ච වසෙන උභතොභාගවිමුත්තො විය පඤ්චවිධො නාම හොතීති වුත්තං **අභිධම්මටීකායං** (පු. ප. මූලටී. 24) ‘‘කායසක්ඛිම්හිපි එසෙව නයො’’ති. **එකච්චෙ ආසවාති හෙට්ඨිමමග්ගවජ්ඣා** ආසවා.

දිට්ඨන්තං පත්තොති දස්සනසඞ්ඛාතස්ස සොතාපත්තිමග්ගඤාණස්ස අනන්තරං පත්තොති වුත්තං හොති. ‘‘දිට්ඨත්තා පත්තො’’තිපි පාඨො. එතෙන චතුසච්චදස්සනසඞ්ඛාතාය දිට්ඨියා නිරොධස්ස පත්තතං දීපෙති. තෙනාහ **‘‘දුක්ඛා සඞ්ඛාරා’’**තිආදි. තත්ථ **පඤ්ඤායාති** මග්ගපඤ්ඤාය. පඨමඵලට්ඨතො පට්ඨාය යාව අග්ගමග්ගට්ඨා දිට්ඨිප්පත්තො. තෙනාහ **‘‘සොපි කායසක්ඛී විය ඡබ්බිධො හොතී’’**ති. යථා පන පඤ්ඤාවිමුත්තො, එවං අයම්පි සුක්ඛවිපස්සකො චතූහි අරූපජ්ඣානෙහි වුට්ඨාය දිට්ඨිප්පත්තභාවප්පත්තා චත්තාරො චාති පඤ්චවිධො හොතීති වෙදිතබ්බො. සද්ධාවිමුත්තෙපි එසෙව නයො. **ඉදං දුක්ඛ**න්ති එත්තකං දුක්ඛං, න ඉතො උද්ධං දුක්ඛන්ති. **යථාභූතං පජානාතීති** ඨපෙත්වා තණ්හං උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං දුක්ඛසච්චන්ති යාථාවතො පජානාති. යස්මා පන තණ්හා දුක්ඛං ජනෙති නිබ්බත්තෙති, තතො තං දුක්ඛං සමුදෙති, තස්මා නං **‘‘අයං දුක්ඛසමුදයො’’ති යථාභූතං පජානාති**. යස්මා පන ඉදං දුක්ඛඤ්ච සමුදයො ච නිබ්බානං පත්වා නිරුජ්ඣති, අප්පවත්තිං ගච්ඡති, තස්මා න **‘‘අයං දුක්ඛනිරොධො’’ති යථාභූතං පජානාති**. අරියො පන අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො තං දුක්ඛනිරොධං ගච්ඡති, තෙන තං **‘‘අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා’’ති යථාභූතං පජානාති**. එත්තාවතා නානාක්ඛණෙ සච්චවවත්ථානං දස්සිතං. ඉදානි තං එකක්ඛණෙ දස්සෙතුං **‘‘තථාගතප්පවෙදිතා’’**තිආදි වුත්තං. **තථාගතප්පවෙදිතාති** තථාගතෙන බොධිමණ්ඩෙ පටිවිද්ධා විදිතා පාකටා කතා. **ධම්මාති** චතුසච්චධම්මා. **වොදිට්ඨා හොන්තීති** සුදිට්ඨා. **වොචරිතාති** සුචරිතා, පඤ්ඤාය සුට්ඨු චරාපිතාති අත්ථො. **අයන්ති** අයං එවරූපො පුග්ගලො දිට්ඨිප්පත්තොති.

සද්ධාය විමුත්තොති සද්දහනවසෙන විමුත්තො. එතෙන සබ්බථා අවිමුත්තස්සපි සද්ධාමත්තෙන විමුත්තභාවං දස්සෙති. **සද්ධාවිමුත්තොති** වා සද්ධාය අධිමුත්තොති අත්ථො. කිං පන නෙසං කිලෙසප්පහානෙ නානත්තං අත්ථීති? නත්ථි. අථ කස්මා සද්ධාවිමුත්තො දිට්ඨිප්පත්තං න පාපුණාතීති? ආගමනීයනානත්තෙන. දිට්ඨිප්පත්තො හි ආගමනම්හි කිලෙසෙ වික්ඛම්භෙන්තො අප්පදුක්ඛෙන අකසිරෙන අකිලමන්තොව සක්කොති වික්ඛම්භිතුං, සද්ධාවිමුත්තො පන දුක්ඛෙන කසිරෙන කිලමන්තො සක්කොති වික්ඛම්භිතුං, තස්මා සද්ධාවිමුත්තො දිට්ඨිප්පත්තං න පාපුණාති. තෙනාහ **‘‘එතස්ස හී’’**තිආදි. **සද්දහන්තස්සාති** ‘‘එකංසතො අයං පටිපදා කිලෙසක්ඛයං ආවහති සම්මාසම්බුද්ධෙන භාසිතත්තා’’ති එවං සද්දහන්තස්ස. යස්මා පනස්ස අනිච්චානුපස්සනාදීහි නිච්චසඤ්ඤාපහානවසෙන භාවනාය පුබ්බෙනාපරං විසෙසං පස්සතො තත්ථ තත්ථ පච්චක්ඛතාපි අත්ථි, තස්මා වුත්තං **‘‘සද්දහන්තස්ස විය’’**ති. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. එත්ථ ච **පුබ්බභාගමග්ගභාවනාති** වචනෙන ආගමනීයනානත්තෙන දිට්ඨිප්පත්තසද්ධාවිමුත්තානං පඤ්ඤානානත්තං හොතීති දස්සිතං. **අභිධම්මට්ඨකථායම්**පි (පු. ප. අට්ඨ. 28) ‘‘නෙසං කිලෙසප්පහානෙ නානත්තං නත්ථි, පඤ්ඤාය නානත්තං අත්ථියෙවා’’ති වත්වා ‘‘ආගමනීයනානත්තෙනෙව සද්ධාවිමුත්තො දිට්ඨිප්පත්තං න පාපුණාතීති සන්නිට්ඨානං කත’’න්ති වුත්තං.

ආරම්මණං යාථාවතො ධාරෙති අවධාරෙතීති ධම්මො, පඤ්ඤා. තං පඤ්ඤාසඞ්ඛාතං ධම්මං අධිමත්තතාය පුබ්බඞ්ගමං හුත්වා පවත්තං අනුස්සරතීති **ධම්මානුසාරී**. තෙනාහ **‘‘ධම්මො’’**තිආදි. **පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමන්ති** පඤ්ඤාපධානං. ‘‘සද්ධං අනුස්සරති, සද්ධාපුබ්බඞ්ගමං මග්ගං භාවෙතී’’ති ඉමමත්ථං **එසෙව නයොති** අතිදිසති. පඤ්ඤං වාහෙතීති **පඤ්ඤාවාහී,** පඤ්ඤං සාතිසයං පවත්තෙතීති අත්ථො. තෙනාහ **‘‘පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමං අරියමග්ගං භාවෙතී’’**ති. පඤ්ඤා වා පුග්ගලං වාහෙති නිබ්බානාභිමුඛං ගමෙතීති **පඤ්ඤාවාහී. සද්ධාවාහීති** එත්ථාපි ඉමිනා නයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **උභතොභාගවිමුත්තාදිකථාති** උභතොභාගවිමුත්තාදීසු ආගමනතො පට්ඨාය වත්තබ්බකථා. **තස්මාති විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.773, 889) වුත්තත්තා. තතො එව **විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං** (විසුද්ධි. මහාටී. 2.773) වුත්තනයෙනෙව චෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

පුග්ගලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උදකූපමාසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ **එකන්තකාළකෙහීති** නත්ථිකවාදඅහෙතුකවාදඅකිරියවාදසඞ්ඛාතෙහි නියතමිච්ඡාදිට්ඨිධම්මෙහි. තෙනාහ **‘‘නියතමිච්ඡාදිට්ඨිං සන්ධාය වුත්ත’’**න්ති. **එවං පුග්ගලොති** ඉමිනා කාරණෙන එකවාරං නිමුග්ගො නිමුග්ගොයෙව සො හොති. එතස්ස හි පුන භවතො වුට්ඨානං නාම නත්ථීති වදන්ති මක්ඛලිගොසාලාදයො විය.

හෙට්ඨා හෙට්ඨා නරකග්ගීනංයෙව ආහාරො. **සාධු සද්ධා කුසලෙසූති** කුසලධම්මෙසු සද්ධා නාම සාහු ලද්ධකාති උම්මුජ්ජති, සො තාවත්තකෙනෙව කුසලෙන උම්මුජ්ජති නාම. **සාධු හිරීති**ආදීසුපි එසෙව නයො. **වඩ්කවාරෙති** රජකානං ඛාරපරිස්සාවනෙ, සුරාපරිස්සාවනෙ වා. **එවං පුග්ගලොති** ''එවං සාධු සද්ධා''ති ඉමෙසං සද්ධාදීනං වසෙන එකවාරං උම්මුජ්ජිත්වා තෙසං පරිහානියා පුන නිමුජ්ජතියෙව දෙවදත්තාදයො විය. දෙවදත්තො හි අට්ඨ සමාපත්තියො පඤ්ච ච අභිඤ්ඤායො නිබ්බත්තෙත්වාපි පුන බුද්ධානං පටිපක්ඛතාය තෙහි ගුණෙහි පරිහීනො රුහිරුප්පාදකම්මං සඞ්ඝභෙදකම්මඤ්ච කත්වා කායස්ස භෙදා දුතියචිත්තවාරෙන චුතිචිත්තමනන්තරා නිරයෙ නිබ්බත්තො. කොකාලිකො ද්වෙ අග්ගසාවකෙ උපවදිත්වා පදුමනිරයෙ නිබ්බත්තො.

නෙව හායති නො වඩ්ඪතීති අප්පහොනකකාලෙපි න හායති, පහොනකකාලෙපි න වඩ්ඪති. උභයම්පි පනෙතං අගාරිකෙනපි අනගාරිකෙනපි දීපෙතබ්බං. එකච්චො හි අගාරිකො අප්පහොනකකාලෙ පක්ඛිකභත්තං වස්සිකං වා උපනිබන්ධාපෙසි, සො පච්ඡා පහොනකකාලෙපි පක්ඛිකභත්තාදිමත්තමෙව පවත්තෙති. අනගාරිකොපි ආදිම්හි අප්පහොනකකාලෙ උද්දෙසං ධුතඞ්ගං වා ගණ්හාති, මෙධාවී බලවීරියසම්පත්තියා පහොනකකාලෙ තතො උත්තරිං න කරොති. **එවං පුග්ගලොති** එවං ඉමාය සද්ධාදීනං ඨිතියා පුග්ගලො උම්මුජ්ජිත්වා ඨිතො නාම හොති. **උම්මුජ්ජිත්වා පතරතීති** සකදාගාමිපුග්ගලො කිලෙසතනුතාය උට්ඨහිත්වා ගන්තබ්බදිසාභිමුඛො තරති නාම.

පටිගාධප්පත්තො හොතීති අනාගාමිපුග්ගලං සන්ධාය වදති. ඉමෙ පන සත්ත පුග්ගලා උදකොපමෙන දීපිතා. සත්ත කිර ජඞ්ඝවාණිජා අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නා අන්තරාමග්ගෙ එකං පුණ්ණනදිං පාපුණිංසු. තෙසු පඨමං ඔතිණ්ණො උදකභීරුකො පුරිසො ඔතිණ්ණට්ඨානෙයෙව නිමුජ්ජිත්වා පුන සණ්ඨාතුං නාසක්ඛි, අවසංව මච්ඡකච්ඡපභත්තං ජාතො. දුතියො ඔතිණ්ණට්ඨානෙ නිමුජ්ජිත්වා සකිං උට්ඨහිත්වා පුන නිමුග්ගො උට්ඨාතුං නාසක්ඛි, අන්තොයෙව මච්ඡකච්ඡපභත්තං ජාතො. තතියො නිමුජ්ජිත්වා උට්ඨිතො මජ්ඣෙ නදියා ඨත්වා නෙව ඔරතො ආගන්තුං, න පාරං ගන්තුං අසක්ඛි. චතුත්ථො උට්ඨාය ඨිතො උත්තරණතිත්ථං ඔලොකෙසි. පඤ්චමො උත්තරණතිත්ථං ඔලොකෙත්වා පතරති. ඡට්ඨො තං දිස්වා පාරිමතීරං ගන්ත්වා කටිප්පමාණෙ උදකෙ ඨිතො. සත්තමො පාරිමතීරං ගන්ත්වා ගන්ධචුණ්ණාදීහි න්හත්වා වරවත්ථාදීනි නිවාසෙත්වා සුරභිවිලෙපනං විලිම්පිත්වා නීලුප්පලමාලාදීනි පිලන්ධිත්වා නානාලඞ්කාරප්පටිමණ්ඩිතො මහානගරං පවිසිත්වා පාසාදමාරුහිත්වා උත්තමභොජනං භුඤ්ජති.

තත්ථ ජඞ්ඝවාණිජා විය ඉමෙ සත්ත පුග්ගලා, නදී විය වට්ටං, පඨමස්ස උදකභීරුකස්ස පුරිසස්ස ඔතිණ්ණට්ඨානෙයෙව නිමුජ්ජනං විය මිච්ඡාදිට්ඨිකස්ස වට්ටෙ නිමුජ්ජනං, උම්මුජ්ජිත්වා නිමුජ්ජනපුරිසො විය සද්ධාදීනං උප්පත්තිමත්තකෙන උම්මුජ්ජිත්වා තාසං හානියා නිමුග්ගපුග්ගලො, මජ්ඣෙ නදියා ඨත්වා විය සද්ධාදීනං ඨිතියා ඨිතිපුග්ගලො, උත්තරණතිත්ථං ඔලොකෙන්තො විය සොතාපන්නො, පතරන්තපුරිසො විය කිලෙසකාමාවට්ටතාය පතරන්තො සකදාගාමී, තරිත්වා කටිමත්තෙ උදකෙ ඨිතපුරිසො විය අනාවට්ටධම්මත්තා අනාගාමී, න්හත්වා පාරිමතීරං උත්තරිත්වා ථලෙ ඨිතපුරිසො විය චත්තාරො ඔඝෙ අතික්කමිත්වා නිබ්බානථලෙ ඨිතො ඛීණාසවබ්‍රාහ්මණො, ථලෙ ඨිතපුරිසස්ස නගරං පවිසිත්වා පාසාදං ආරුය්හ උත්තමභොජනභුඤ්ජනං විය ඛීණාසවස්ස නිබ්බානාරම්මණසමාපත්තිං අප්පෙත්වා වීතිනාමනං වෙදිතබ්බං.

උදකූපමාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-9. අනිච්චානුපස්සීසුත්තාදිවණ්ණනා

16-19. ඡට්ඨෙ **''ඉධ සමසීසී කථිතො''**ති වත්වා එවං සමසීසිතං විභජිත්වා ඉධාධිප්පෙතං දස්සෙතුං **''සො චතුබ්බිධො හොති''**තිආදිමාහ. රොගවසෙන සමසීසී **රොගසමසීසී**. එස නයො සෙසෙසුපි. **එකප්පහාරෙනෙවාති** එකවෙලායමෙව. යො චක්ඛුරොගාදීසු අඤ්ඤතරස්මිං සති ''ඉතො අනුට්ඨිතො අරහත්තං පාපුණිස්සාමී''ති විපස්සනං පට්ඨපෙසි, අථස්ස අරහත්තඤ්ච රොගතො වුට්ඨානඤ්ච එකකාලමෙව හොති , අයං **රොගසමසීසී** නාම. **ඉරියාපථස්ස පරියොසානන්ති** ඉරියාපථන්තරසමායොගො. යො ඨානාදීසු ඉරියාපථෙසු අඤ්ඤතරං අධිට්ඨාය ''අවිකොපෙත්වාව අරහත්තං පාපුණිස්සාමී''ති විපස්සනං පට්ඨපෙසි. අථස්ස අරහත්තප්පත්ති ච ඉරියාපථවිකොපනඤ්ච එකප්පහාරෙනෙව හොති, අයං **ඉරියාපථසමසීසී** නාම. **ජීවිතසමසීසී නාමාති** එත්ථ ''පලිබොධසීසං මානො, පරාමාසසීසං දිට්ඨි, වික්ඛෙපසීසං උද්ධච්චං, කිලෙසසීසං අවිජ්ජා, අධිමොක්ඛසීසං සද්ධා, පග්ගහසීසං වීරියං, උපට්ඨානසීසං සති, අවික්ඛෙපසීසං සමාධි, දස්සනසීසං පඤ්ඤා, පවත්තසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං, චුතිසීසං විමොක්ඛො, සඞ්ඛාරසීසං නිරොධො''ති **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 3.33) වුත්තෙසු සත්තරසසු සීසෙසු පවත්තසීසං කිලෙසසීසන්ති ද්වෙ සීසානි ඉධාධිප්පෙතානි – ''අපුබ්බං අචරිමං ආසවපරියාදානඤ්ච හොති ජීවිතපරියාදානඤ්චා''ති වචනතො. තෙසු කිලෙසසීසං අරහත්තමග්ගො පරියාදියති, පවත්තසීසං ජීවිතින්ද්‍රියං චුතිචිත්තං පරියාදියති. තත්ථ අවිජ්ජාපරියාදායකං චිත්තං ජීවිතින්ද්‍රියං පරියාදාතුං න සක්කොති, ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදායකං අවිජ්ජං පරියාදාතුං න සක්කොති . අඤ්ඤං අවිජ්ජාපරියාදායකං චිත්තං, අඤ්ඤං ජීවිතින්ද්‍රියපරියාදායකං. යස්ස චෙතං සීසද්වයං සමං පරියාදානං ගච්ඡති, සො **ජීවිතසමසීසී** නාම.

කථං පනිදං සමං හොතීති? වාරසමතාය. යස්මිඤ්හි වාරෙ මග්ගවුට්ඨානං හොති, සොතාපත්තිමග්ගෙ පඤ්ච පච්චවෙක්ඛණානි, සකදාගාමිමග්ගෙ පඤ්ච, අනාගාමිමග්ගෙ පඤ්ච, අරහත්තමග්ගෙ චත්තාරීති එකූනවීසතිමෙ පච්චවෙක්ඛණඤාණෙ පතිට්ඨාය භවඞ්ගං ඔතරිත්වා පරිනිබ්බායතො ඉමාය වාරසමතාය ඉදං උභයසීසපරියාදානම්පි සමං හොතීති ඉමාය වාරසමතාය. වාරසමවුත්තිදායකෙන හි මග්ගචිත්තෙන අත්තනො අනන්තරං විය නිප්ඵාදෙතබ්බා පච්චවෙක්ඛණවාරා ච කිලෙසපරියාදානස්සෙව වාරාති වත්තබ්බතං අරහති. ''විමුත්තස්මිං විමුත්තමිති ඤාණං හොතී''ති (ම. නි. 1.78; සං. නි. 3.12, 14) වචනතො පච්චවෙක්ඛණපරිසමාපනෙන කිලෙසපරියාදානං සම්පාපිතං නාම හොතීති ඉමාය වාරවුත්තියා සමතාය කිලෙසපරියාදානජීවිතපරියාදානානං සමතා වෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ **''යස්මා පනස්ස…පෙ… තස්මා එවං වුත්ත''**න්ති.

ආයුනො වෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා අන්තරාව කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායතීති **අන්තරාපරිනිබ්බායී.** තෙනාහ **''යො පඤ්චසු සුද්ධාවාසෙසූ''**තිආදි . **වෙමජ්ඣෙ**ති අවිහාදීසු යත්ථ උප්පන්නො, තත්ථ ආයුනො වෙමජ්ඣෙ. ආයුවෙමජ්ඣං උපහච්ච අතික්කමිත්වා තත්ථ පරිනිබ්බායතීති **උපහච්චපරිනිබ්බායී.** තෙනාහ **''යො තත්ථෙවා''**තිආදි. අසඞ්ඛාරෙන අප්පයොගෙන අනුස්සාහෙන අකිලමන්තො තික්ඛින්ද්‍රියතාය සුඛෙනෙව පරිනිබ්බායතීති **අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී.** තෙනාහ **''යො තෙසංයෙවා''**තිආදි. **තෙසංයෙව පුග්ගලානන්ති** නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං. **අප්පයොගෙනාති** අධිමත්තප්පයොගෙන විනා අප්පකසිරෙන. සසඞ්ඛාරෙන සප්පයොගෙන කිලමන්තො දුක්ඛෙන පරිනිබ්බායතීති **සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී.** උද්ධංවාහිභාවෙන උද්ධමස්ස තණ්හාසොතං වට්ටසොතඤ්චාති, උද්ධං වා ගන්ත්වා පටිලභිතබ්බතො උද්ධමස්ස මග්ගසොතන්ති **උද්ධංසොතො.** පටිසන්ධිවසෙන අකනිට්ඨං ගච්ඡතීති **අකනිට්ඨගාමී.**

එත්ථ පන චතුක්කං වෙදිතබ්බං. යො හි අවිහතො පට්ඨාය චත්තාරො දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨං ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං **උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම.** අයඤ්හි අවිහෙසු කප්පසහස්සං වසන්තො අරහත්තං පත්තුං අසක්කුණිත්වා අතප්පං ගච්ඡති, තත්‍රාපි ද්වෙ කප්පසහස්සානි වසන්තො අරහත්තං පත්තුං අසක්කුණිත්වා සුදස්සං ගච්ඡති, තත්‍රාපි චත්තාරි කප්පසහස්සානි වසන්තො අරහත්තං පත්තුං අසක්කුණිත්වා සුදස්සිං ගච්ඡති, තත්‍රාපි අට්ඨ කප්පසහස්සානි වසන්තො අරහත්තං පත්තුං අසක්කුණිත්වා අකනිට්ඨං ගච්ඡති, තත්ථ වසන්තො අග්ගමග්ගං අධිගච්ඡති. තත්ථ යො අවිහතො පට්ඨාය දුතියං වා චතුත්ථං වා දෙවලොකං ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං **උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී** නාම. යො කාමභවතො චවිත්වා අකනිට්ඨෙසු පරිනිබ්බායති, අයං **න උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී** නාම. යො හෙට්ඨා චතූසු දෙවලොකෙසු තත්ථ තත්ථෙව නිබ්බත්තිත්වා පරිනිබ්බායති, අයං **න උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමීති.**

එතෙ පන අවිහෙසු උප්පන්නසමනන්තරආයුවෙමජ්ඣං අප්පත්වාව පරිනිබ්බායනවසෙන තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො, එකො උපහච්චපරිනිබ්බායී, එකො උද්ධංසොතොති පඤ්චවිධො, අසඞ්ඛාරසසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිවිභාගෙන දස හොන්ති, තථා අතප්පසුදස්සසුදස්සීසූති චත්තාරො දසකාති චත්තාරීසං. අකනිට්ඨෙ පන උද්ධංසොතො නත්ථි, තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො, එකො උපහච්චපරිනිබ්බායීති චත්තාරො, අසඞ්ඛාරසසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිවිභාගෙන අට්ඨාති අට්ඨචත්තාරීසං අනාගාමිනො. සත්තමාදීසු නත්ථි වත්තබ්බං.

අනිච්චානුපස්සීසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නිද්දසවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

20. දසමෙ **නිද්දසවත්ථූනීති** ආදිසද්දලොපෙනායං නිද්දෙසොති ආහ **''නිද්දසාදිවත්ථූනී''**ති. නත්ථි ඉදානි ඉමස්ස දසාති **නිද්දසො. පඤ්හොති** ඤාතුං ඉච්ඡිතො අත්ථො. **පුන දසවස්සො න හොතීති** තෙසං මතිමත්තමෙතන්ති දස්සෙතුං **''සො කිරා''**ති කිරසද්දග්ගහණං. **නිද්දසොති** චෙතං වචනමත්තං. තස්ස නිබ්බීසාදිභාවස්ස විය නින්නවාදිභාවස්ස ච ඉච්ඡිතත්තාති දස්සෙතුං **''න කෙවලඤ්චා''**තිආදි වුත්තං. **ගාමෙ විචරන්තොති** ගාමෙ පිණ්ඩාය චරන්තො. න ඉදං තිත්ථියානං අධිවචනං තෙසු තන්නිමිත්තස්ස අභාවා, සාසනෙපි සෙඛස්සපි න ඉදං අධිවචනං, කිමඞ්ගං පන පුථුජ්ජනස්ස. යස්ස පනෙතං අධිවචනං යෙන ච කාරණෙන, තං දස්සෙතුං **''ඛීණාසවස්සෙත''**න්තිආදි වුත්තං. අප්පටිසන්ධිකභාවො හිස්ස පච්චක්ඛතො කාරණං. පරම්පරාය ඉතරානි යානි පාළියං ආගතානි.

සික්ඛාය සම්මදෙව ආදානං **සික්ඛාසමාදානං**. තං පනස්සා පාරිපූරියා වෙදිතබ්බන්ති ආහ **''සික්ඛාත්තයපූරණෙ''**ති. සික්ඛාය වා සම්මදෙව ආදිතො පට්ඨාය රක්ඛණං **සික්ඛාසමාදානං**. තඤ්ච අත්ථතො පූරණෙන පරිච්ඡින්නං අරක්ඛණෙ සබ්බෙන සබ්බං අභාවතො, රක්ඛණෙ ච පරිපූරණතො. **බලවච්ඡන්දොති** දළ්හච්ඡන්දො. **ආයතින්ති** අනන්තරානාගතදිවසාදිකාලො අධිප්පෙතො, න අනාගතභවොති ආහ **''අනාගතෙ පුනදිවසාදීසුපී''**ති. සික්ඛං පරිපූරෙන්තස්ස තත්ථ නිබද්ධභත්තිතා **අවිගතපෙමතා.** තෙභූමකධම්මානං අනිච්චාදිවසෙන සම්මදෙව නිජ්ඣානං **ධම්මනිසාමනාති** ආහ **''විපස්සනායෙතං අධිවචන''**න්ති. **තණ්හාවිනයෙති** භඞ්ගානුපස්සනාඤාණානුභාවසිද්ධෙ තණ්හාවික්ඛම්භනෙ. **එකීභාවෙති** ගණසඞ්ගණිකාකිලෙසසඞ්ගණිකාවිගමසිද්ධෙ විවෙකවාසෙ. **වීරියාරම්භෙති** සම්මප්පධානස්ස පග්ගණ්හනෙ . තං පන සබ්බසො වීරියස්ස පරිබ්‍රූහනං හොතීති ආහ **''කායිකචෙතසිකස්ස වීරියස්ස**

පූරණෙ”ති. **සතියඤ්චෙව නිපකභාවෙ චාති** සතොකාරිතාය චෙව සම්පජානකාරිතාය ච. සතිසම්පජඤ්ඤබලෙනෙව හි වීරියාරම්භො ඉජ්ඣති. **දිට්ඨිපටිවෙධෙති** මග්ගසම්මාදිට්ඨියා පටිවිජ්ඣනෙ. තෙනාහ “**මග්ගදස්සනෙ**”ති.

නිද්දසවත්ථුසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනුසයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. වජ්ජිසත්තකවග්ගො

1. සාරන්දදසුත්තවණ්ණනා

21. තතියස්ස පඨමෙ දෙවායතනභාවෙන චිත්තත්තා ලොකස්ස චිත්තීකාරට්ඨානතාය ච **චෙතියං** අහොසි. **යාවකීවන්ති** (දී. නි. ටී. 2.134) එකමෙවෙතං පදං අනියමතො පරිමාණවාචී. කාලො චෙත්ථ අධිප්පෙතොති ආහ **“යත්තකං කාල”**න්ති. **අභිණ්හං සන්නිපාතාති** නිච්චසන්නිපාතා. තං පන නිච්චසන්නිපාතතං දස්සෙතුං **“දිවසස්සා”**තිආදි වුත්තං. **සන්නිපාතබහුලාති** පචුරසන්නිපාතා. **වොසානන්ති** සඞ්කොචං. **“වුද්ධියෙවා”**තිආදිනා වුත්තමත්ථං බ්‍යතිරෙකමුඛෙන දස්සෙතුං **“අභිණ්හං අසන්නිපතන්තා හී”**තිආදි වුත්තං. **ආකුලාති** ඛුභිතා න පසන්නා. **භිජ්ජිත්වාති** වග්ගබන්ධතො විභජ්ජ විසුං විසුං හුත්වා.

සන්නිපාතභෙරියාති සන්නිපාතාරොචනභෙරියා. **අද්ධභුත්තා වාති** සාමිභුත්තා වා. **ඔසීදමානෙති** හායමානෙ.

සුඞ්කන්ති භණ්ඩං ගහෙත්වා ගච්ඡන්තෙහි පබ්බතඛණ්ඩනාදිතිත්ථගාමද්වාරාදීසු රාජපුරිසානං දාතබ්බභාගං. **බලින්ති** නිප්ඵන්නසස්සාදිතො ඡභාගං සත්තභාගන්තිආදිනා ලද්ධබ්බකරං. **දණ්ඩන්ති** දසවීසතිකහාපණාදිකං අපරාධානුරූපං ගහෙතබ්බධනදණ්ඩං. **වජ්ජිධම්මන්ති** වජ්ජිරාජධම්මං. ඉදානි අපඤ්ඤත්තපඤ්ඤාපනාදීසු තප්පටික්ඛෙපෙ ච ආදීනවානිසංසෙ ච විත්ථාරතො දස්සෙතුං **“තෙස”**න්තිආදි වුත්තං. **පාරිචරියක්ඛමාති** උපට්ඨානක්ඛමා. **පොරාණං වජ්ජිධම්මන්ති** එත්ථ පුබ්බෙ කිර වජ්ජිරාජානො ‘‘අයං චොරො’’ති ආනෙත්වා දස්සිතෙ ‘‘ගණ්හථ නං චොර’’න්ති අවත්වා විනිච්ඡයමහාමත්තානං දෙන්ති. තෙ විනිච්ඡිනිත්වා සචෙ අචොරො හොති, විස්සජ්ජෙන්ති. සචෙ චොරො, අත්තනා කිඤ්චි අකත්වා වොහාරිකානං දෙන්ති, තෙපි විනිච්ඡිනිත්වා අචොරො චෙ, විස්සජ්ජෙන්ති. චොරො චෙ, සුත්තධරානං දෙන්ති. තෙපි විනිච්ඡිනිත්වා අචොරො චෙ, විස්සජ්ජෙන්ති. චොරො චෙ, අට්ඨකුලිකානං දෙන්ති, තෙපි තථෙව කත්වා සෙනාපතිස්ස, සෙනාපති උපරාජස්ස, උපරාජා රඤ්ඤො. රාජා විනිච්ඡිනිත්වා සචෙ අචොරො හොති, විස්සජ්ජෙති. සචෙ පන චොරො හොති, පවෙණිපොත්ථකං වාචාපෙති. තත්ථ ‘‘යෙන ඉදං නාම කතං, තස්ස අයං නාමදණ්ඩො’’ති ලිඛිතං. රාජා තස්ස කිරියං තෙන සමානෙත්වා තදනුච්ඡවිකං දණ්ඩං කරොති. ඉති එතං පොරාණං වජ්ජිධම්මං සමාදාය වත්තන්තානං මනුස්සා න උජ්ඣායන්ති. පරම්පරාගතෙසු අට්ඨකුලෙසු ජාතා අගතිගමනවිරතා අට්ඨමහල්ලකපුරිසා **අට්ඨකුලිකා.**

සක්කාරන්ති උපකාරං. **ගරුභාවං පච්චුපට්ඨපෙත්වාති** ‘‘ඉමෙ අම්හාකං ගරුනො’’ති තත්ථ ගරුභාවං පටි පටි උපට්ඨපෙත්වා. **මානෙස්සන්තීති** සම්මානෙස්සන්ති. තං පන සම්මානනං තෙසු නෙසං අත්තමනතාපුබ්බකන්ති ආහ **“මනෙන පියායිස්සන්තී”**ති. **නිපච්චකාරං** පණිපාතං. **දස්සෙන්තීති** ගරුචිත්තභාරං දස්සෙන්ති. **සන්ධානෙතුන්ති** සම්බන්ධං අවිච්ඡින්නං කත්වා ඝටෙතුං.

පසය්හකාරස්සාති බලක්කාරස්ස. කාමං වුද්ධියා පූජනීයතාය ‘‘වුද්ධිහානියො’’ති වුත්තං, අත්ථො පන වුත්තානුක්කමෙනෙව යොජෙතබ්බො. පාළියං වා යස්මා ‘‘වුද්ධියෙව පාටිකඞ්ඛා, නො පරිහානී’’ති වුත්තං, තස්මා තදනුක්කමෙන **“වුද්ධිහානියො”**ති වුත්තං.

විපච්චිතුං අලද්ධොකාසෙ පාපකම්මෙ, තස්ස කම්මස්ස විපාකෙ වා අනවසරොව දෙවසොපසග්ගො. තස්මිං පන ලද්ධොකාසෙ සියා දෙවතොපසග්ගස්ස අවසරොති ආහ **“අනුප්පන්නං…පෙ…. වඩ්ඪෙන්තී”**ති. එතෙනෙව **අනුප්පන්නං සුඛන්ති** එත්ථාපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. බලකායස්ස දිගුණතිගුණතාදස්සනං පටිභයභාවදස්සනන්ති එවමාදිනා දෙවතානං **සඞ්ගාමසීසෙ සහායතා** වෙදිතබ්බා.

අනිච්ඡිතන්ති අනිට්ඨං. **ආවරණතොති** නිසෙධනතො. ධම්මතො අනපෙතා ධම්මියාති ඉධ **“ධම්මිකා”**ති වුත්තා. මිගසූකරාදිසාතාය සුනඛාදීනං කඩ්ඪිත්වා වනවරණං වාජො, තත්ථ නියුත්තා, තෙ වා වාජෙන්තීති **වාජිකා,** මිගවධචාරිනො.

සාරන්දදසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ **අභියාතුකාමොති** එත්ථ **අභි**-සද්දො අභිභවනත්ථො ‘‘අනභිවිදිතු’’න්තිආදීසු වියාති ආහ **“අභිභවනත්ථාය යාතුකාමො”**ති. **වජ්ජිරාජානොති** ‘‘වජ්ජෙතබ්බා ඉමෙ’’ති ආදිතො පවත්තං වචනං උපාදාය වජ්ජීති ලද්ධනාමා රාජානො, වජ්ජිරට්ඨස්ස වා රාජානො වජ්ජිරාජානො. රට්ඨස්ස පන වජ්ජිසමඤ්ඤා තන්නිවාසිරාජකුමාරවසෙන වෙදිතබ්බා. **රාජිද්ධියාති** රාජභාවානුගතෙන පභාවෙන. සො පන පභාවො නෙසං ගණරාජානං මිථො සාමග්ගියා ලොකෙ පාකටො. චිරට්ඨායී ච අහොසීති **“සමග්ගභාවං කථෙතී”**ති වුත්තං. අනු අනු

තංසමඞ්ගිනො භාවෙති වඩ්ඪෙතීති අනුභාවො, අනුභාවො එව **ආනුභාවො,** පතාපො. සො පන නෙසං පතාපො හත්ථිඅස්සාදිවාහනසම්පත්තියා තත්ථ ච සුසික්ඛිතභාවෙන ලොකෙ පාකටො ජාතොති **“එතෙන…පෙ…. කථෙති”**ති වුත්තං. **තාළච්ඡිග්ගළෙනාති** කුඤ්චිකාඡිද්දෙන. **අසනන්ති** සරං. **අතිපාතයිස්සන්තීති** අතික්කාමෙන්ති. **පොඞ්ඛානුපොඞ්ඛන්ති** පොඞ්ඛස්ස අනුපොඞ්ඛං, පුරිමසරස්ස පොඞ්ඛපදානුගතපොඞ්ඛං ඉතරං සරං කත්වාති අත්ථො. **අව්‍යාධිතන්ති** අවිරජ්ඣිතං. **උච්ඡින්දිස්සාමීති** උම්මූලනවසෙන කුලසන්තතිං ඡින්දිස්සාමි. අයනං වඩ්ඪනං අයො, තප්පටිපක්ඛෙන **අනයොති** ආහ **“අවඩ්ඪී”**න්ති. ඤාතීනං බ්‍යසනං විනාසො **ඤාතිබ්‍යසනං.**

ගඞ්ගායාති ගඞ්ගාසමීපෙ. **පට්ටනගාමන්ති** සකටපට්ටනගාමං. **තත්‍රාති** තස්මිං පට්ටනෙ. **බලවාඝාතජාතොති** උප්පන්නබලවකොධො. **මෙති** මය්හං. **ගතෙනාති** ගමනෙන. **සීතං වා උණ්හං වා නත්ථි** තාය වෙලාය. **අභිමුඛං යුද්ධෙනාති** අභිමුඛං උජුකමෙව සඞ්ගාමකරණෙන. **උපලාපනං** සාමං දානඤ්චාති දස්සෙතුං **“අල”**න්තිආදි වුත්තං. භෙදොපි ඉධ උපායො එවාති වුත්තං **“අඤ්ඤත්‍ර මිථුභෙදා”**ති. යුද්ධස්ස පන අනුපායතා පගෙව පකාසිතා. **ඉදන්ති** ‘‘අඤ්ඤත්‍ර උපලාපනාය අඤ්ඤත්‍ර මිථුභෙදා’’ති ඉදං වචනං. **කථාය නයං ලභිත්වාති** ‘‘යාවකීවඤ්ච …පෙ…. පරිහානී’’ති ඉමාය භගවතො කථාය උපායං ලභිත්වා. **අනුකම්පායාති** වජ්ජිරාජෙසු අනුග්ගහෙන.

රාජාපි තමෙව පෙසෙත්වා සබ්බෙ…පෙ…. පාපෙසීති රාජා තං අත්තනො සන්තිකං ආගතං ‘‘කිං, ආචරිය, භගවා අවචා’’ති පුච්ඡි. සො ‘‘යථා භො සමණස්ස ගොතමස්ස වචනං න සක්කා වජ්ජී කෙනචි ගහෙතුං, අපිච උපලාපනාය වා මිථුභෙදෙන වා සක්කා’’ති ආහ. තතො නං රාජා ‘‘උපලාපනාය අම්හාකං හත්ථිඅස්සාදයො නස්සිස්සන්ති, භෙදෙනෙව තෙ ගහෙස්සාමි, කිං කරොමා’’ති පුච්ඡි. තෙන හි, මහාරාජ, තුම්හෙ වජ්ජී ආරබ්භ පරිසති කථං සමුට්ඨාපෙථ, තතො අහං ‘‘කිං තෙ, මහාරාජ, තෙහි, අත්තනො සන්තකෙන කසිවණිජ්ජාදීනි කත්වා ජීවන්තු එතෙ රාජානො’’ති වත්වා පක්කමිස්සාමි. තතො තුම්හෙ ‘‘කිං නු, භො, එස බ්‍රාහ්මණො වජ්ජී ආරබ්භ පවත්තං කථං පටිබාහතී’’ති වදෙය්‍යාථ. දිවසභාගෙ චාහං තෙසං පණ්ණාකාරං පෙසෙස්සාමි, තම්පි ගාහාපෙත්වා තුම්හෙපි මම දොසං ආරොපෙත්වා බන්ධනතාළනාදීනි අකත්වාව කෙවලං ඛුරමුණ්ඩං මං කත්වා නගරා නීහරාපෙථ, අථාහං ‘‘මයා තෙ නගරෙ පාකාරො පරිඛා ච කාරිතා, අහං ථිරදුබ්බලට්ඨානඤ්ච උත්තානගම්භීරට්ඨානඤ්ච ජානාමි, න චිරස්සං දානි තං උජුං කරිස්සාමී’’ති වක්ඛාමි. තං සුත්වා තුම්හෙ ‘‘ගච්ඡතූ’’ති වදෙය්‍යාථාති. රාජා සබ්බං අකාසි.

ලිච්ඡවී තස්ස නික්ඛමනං සුත්වා ‘‘සඨො බ්‍රාහ්මණො, මා තස්ස ගඞ්ගං උත්තාරෙතුං අදත්ථා’’ති ආහංසු. තත්‍ර එකච්චෙහි ‘‘අම්හෙ ආරබ්භ කථිතත්තා කිර සො එවං කරොතී’’ති වුත්තෙ ‘‘තෙන හි භණෙ එතූ’’ති වදිංසු. සො ගන්ත්වා ලිච්ඡවී දිස්වා ‘‘කිමාගතත්ථා’’ති පුච්ඡිතො තං පවත්තිං ආරොචෙසි. ලිච්ඡවිනො ‘‘අප්පමත්තකෙන නාම එවං ගරුං දණ්ඩං කාතුං න යුත්ත’’න්ති වත්වා ‘‘කිං තෙ තත්‍ර ඨානන්තර’’න්ති පුච්ඡිංසු. විනිච්ඡයමහාමච්චොහමස්මීති. තදෙව තෙ ඨානන්තරං හොතූති. සො සුට්ඨුතරං විනිච්ඡයං කරොති. රාජකුමාරා තස්ස සන්තිකෙ සිප්පං උග්ගණ්හන්ති. සො පතිට්ඨිතගුණො හුත්වා එකදිවසං එකං ලිච්ඡවිං ගහෙත්වා එකමන්තං ගන්ත්වා ‘‘දාරකා කසන්තී’’ති පුච්ඡි. ආම, කසන්ති. ද්වෙ ගොණෙ යොජෙත්වාති. ආම, ද්වෙ ගොණෙ යොජෙත්වාති. එත්තකං වත්වා නිවත්තො. තතො තමඤ්ඤො ‘‘කිං ආචරියො ආහා’’ති පුච්ඡිත්වා තෙන වුත්තං – අසද්දහන්තො ‘‘න මෙසො යථාභූතං කථෙතී’’ති තෙන සද්ධිං භිජ්ජි.

බ්‍රාහ්මණො අපරම්පි එකදිවසං එකං ලිච්ඡවිං එකමන්තං නෙත්වා ‘‘කෙන බ්‍යඤ්ජනෙන භුත්තොසී’’ති පුච්ඡිත්වා නිවත්තො. තම්පි අඤ්ඤො පුච්ඡිත්වා අසද්දහන්තො තථෙව භිජ්ජි. බ්‍රාහ්මණො අපරම්පි දිවසං එකං ලිච්ඡවිං එකමන්තං නෙත්වා ‘‘අතිදුග්ගතොසි කිරා’’ති පුච්ඡි. කො එවමාහාති . අසුකො නාම ලිච්ඡවීති. අපරම්පි එකමන්තං නෙත්වා ‘‘ත්වං කිර භීරුජාතිකො’’ති පුච්ඡි. කො එවමාහාති? අසුකො නාම ලිච්ඡවීති. එවං අඤ්ඤෙන අකථිතමෙව අඤ්ඤස්ස කථෙන්තො තීහි සංවච්ඡරෙහි තෙ රාජානො අඤ්ඤමඤ්ඤං භින්දිත්වා යථා ද්වෙ එකමග්ගෙන න ගච්ඡන්ති, තථා කත්වා සන්නිපාතභෙරිං චරාපෙසි. ලිච්ඡවිනො ‘‘ඉස්සරා සන්නිපතන්තු, සූරා සන්නිපතන්තූ’’ති වත්වා න සන්නිපතිංසු. බ්‍රාහ්මණො ‘‘අයං දානි කාලො, සීඝං ආගච්ඡතූ’’ති රඤ්ඤො සාසනං පෙසෙති. රාජා සුත්වාව බලභෙරිං චරාපෙත්වා නික්ඛමි. වෙසාලිකා සුත්වා ‘‘රඤ්ඤො ගඞ්ගං උත්තරිතුං න දස්සාමා’’ති භෙරිං චරාපෙසුං. තෙ සුත්වා ‘‘ගච්ඡන්තු සූරරාජානො’’තිආදීනි වත්වා න සන්නිපතිංසු. ‘‘නගරප්පවෙසනං න දස්සාම, ද්වාරානි පිදහිස්සාමා’’ති භෙරිං චරාපෙසුං. එකොපි න සන්නිපති. යථාවිවටෙහි ද්වාරෙහි පවිසිත්වා සබ්බෙ අනයබ්‍යසනං පාපෙත්වා ගතො. තං සන්ධායෙතං වුත්තං – ‘‘රාජාපි තමෙව පෙසෙත්වා සබ්බෙපි භින්දිත්වා ගන්ත්වා අනයබ්‍යසනං පාපෙසී’’ති.

වස්සකාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පඨමසත්තකසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ අපරිහානාය හිතාති **අපරිහානියා** (දී. නි. ටී. 2.136), න පරිහායන්ති එතෙහීති වා **අපරිහානියා**. එවං සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙන්තො **“ඉධාපි වා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **තතොතිආදි** දිසාසු ආගතසාසනෙ වුත්තවචනං වුත්තකථනං. **විහාරසීමා ආකුලා** යස්මා , තස්මා **උපොසථපවාරණා ඨිතා. ඔලීයමානකොති** පාළිතො අත්ථතො ච විනස්සමානකො. **උක්ඛිපාපෙන්තාති** පගුණභාවකරණෙන අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන ච පග්ගණ්හන්තා.

සාවත්ථියං භික්ඛූ විය (පාරා. 565) පාචිත්තියං දෙසාපෙතබ්බොති පඤ්ඤාපෙන්තා. **වජ්ජිපුත්තකා විය** (චූළව. 446) දසවත්ථුදීපනෙන. **තථා අකරොන්තාති** නවං කතිකවත්තං වා සික්ඛාපදං වා අමද්දන්තා ධම්මවිනයතො සාසනං දීපෙන්තා බුද්ධකම්පි ච සික්ඛාපදං අසමූහනන්තා. **ආයස්මා මහාකස්සපො විය චාති** ''සුණාතු මෙ, ආවුසො, සඞ්ඝො, සන්තාම්හාකං සික්ඛාපදානි ගිහිගතානි. ගිහිනොපි ජානන්ති 'ඉදං වො සමණානං සක්‍යපුත්තිකානං කප්පති, ඉදං වො න කප්පතී'ති. සචෙපි හි මයං ඛුද්දානුඛුද්දකානි සික්ඛාපදානි සමූහනිස්සාම, භවිස්සන්ති වත්තාරො 'ධූමකාලිකං සමණෙන ගොතමෙන සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, යාවිමෙසං සත්ථා අට්ඨාසි, තාවිමෙ සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිංසු. යතො ඉමෙසං සත්ථා පරිනිබ්බුතො, න දානිමෙ සික්ඛාපදෙසු සික්ඛන්තී'ති. යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඞ්ඝො අපඤ්ඤත්තං න පඤ්ඤපෙය්‍ය, පඤ්ඤත්තං න සමුච්ඡින්දෙය්‍ය, යථාපඤ්ඤත්තෙසු සික්ඛාපදෙසු සමාදාය වත්තෙය්‍යා''ති ඉමං (චූළව. 442) තන්තිං ඨපෙන්තො ආයස්මා මහාකස්සපො විය ච.

ථිරභාවප්පත්තාති සාසනෙ ථිරභාවං අනිවත්තිතභාවං උපගතා. **ථෙරකාරකෙහීති** ථෙරභාවසාධකෙහි සීලාදිගුණෙහි අසෙක්ඛධම්මෙහි. **බහූ රත්තියොති** පබ්බජිතා හුත්වා බහූ රත්තියො ජානන්ති. සීලාදිගුණෙසු පතිට්ඨාපනමෙව සාසනෙ **පරිණායකතාති** ආහ **''තීසු සික්ඛාසු පවත්තෙන්තී''**ති. **ඔවාදං න දෙන්ති** අභාජනභාවතො. **පවෙණිකථන්ති** ආචරියපරම්පරාභතං සම්මාපටිපත්තිදීපනං ධම්මකථං. **සාරභූතං ධම්මපරියායන්ති** සමථවිපස්සනාමග්ගඵලසම්පාපනෙන සාසනෙ සාරභූතං බොජ්ඣඞ්ගකොසල්ලඅනුත්තරසීතිභාව- (අ. නි. 6.85) අධිචිත්තසුත්තාදිධම්මතන්තිං. **ආදිකං ඔවාදන්ති ආදි-**සද්දෙන ''එවං තෙ ආලොකෙතබ්බං, එවං තෙ විලොකෙතබ්බං, එවං තෙ සමිඤ්ජිතබ්බං, එවං තෙ පසාරෙතබ්බං, එවං තෙ සඞ්ඝාටිපත්තචීවරං ධාරෙතබ්බ''න්ති ඔවාදං සඞ්ගණ්හාති.

පුනබ්භවදානං **පුනබ්භවො** උත්තරපදලොපෙන. **ඉතරෙති** යෙ න පච්චයවසිකා න ආමිසචක්ඛුකා, තෙ **න ගච්ඡන්ති** තණ්හාය වසං.

ආරඤ්ඤකෙසූති අරඤ්ඤභාගෙසු අරඤ්ඤපරියාපන්නෙසු. නනු යත්ථ කත්ථචිපි තණ්හා සාවජ්ජා එවාති චොදනං සන්ධායාහ **''ගාමන්තසෙනාසනෙසු හී''**තිආදි. තෙන ''අනුත්තරෙසු විමොක්ඛෙසු පිහං උපට්ඨාපයතො''ති එත්ථ වුත්තපිහාදයො පිය ආරඤ්ඤකසෙනාසනෙසු සාලයතා සෙවිතබ්බපක්ඛිකා එවාති දස්සෙති.

අත්තනාවාති සයමෙව. තෙන පරෙහි අනුස්සාහිතානං සරසෙනෙව අනාගතානං පෙසලානං භික්ඛූනං ආගමනං, ආගතානඤ්ච ඵාසුවිහාරං පච්චාසීසන්තීති දස්සෙති. **ඉමිනාව නීහාරෙනාති** ඉමාය පටිපත්තියා. **අග්ගහිතධම්මග්ගහණන්ති** අග්ගහිතස්ස පරියත්තිධම්මස්ස උග්ගහණං. **ගහිතසජ්ඣායකරණන්ති** උග්ගහිතස්ස සුට්ඨු අත්ථචින්තනං. චින්තරත්ථො හි අයං සජ්ඣායසද්දො. **එන්තීති** උපගච්ඡන්ති. නිසීදන්ති ආසනපඤ්ඤාපනාදිනා.

පඨමසත්තකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-6. දුතියසත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා

24-26. චතුත්ථෙ **කරොන්තොයෙවාති** යථාවුත්තං තිරච්ඡානකථං කථෙන්තොයෙව. අතිරච්ඡානකථාභාවෙපි තස්ස තත්ථ තප්පරභාවදස්සනත්ථං අවධාරණවචනං. **පරියන්තකාරීති** සපරියන්තං කත්වා වත්තා. ''පරියන්තවතිං වාචං භාසිතා''ති (දී. නි. 1.9, 194) හි වුත්තං. **අප්පභස්සොවාති** පරිමිතකථොයෙව එකන්තෙන කථෙතබ්බස්සෙව කථනතො. සමාපත්තිසමාපජ්ජනං **අරියො තුණ්හීභාවො. නිද්දායතියෙවාති** නිද්දොක්කමනෙ අනාදීනවදස්සී නිද්දායතියෙව, ඉරියාපථපරිවත්තනාදිනා න නං විනොදෙති. **එවං සංසට්ඨොවාති** වුත්තනයෙන ගණසඞ්ගණිකාය සංසට්ඨො එව විහරති. **දුස්සීලා පාපිච්ඡා නාමාති** සයං නිස්සීලා අසන්තගුණසම්භාවනිච්ඡාය සමන්නාගතත්තා පාපා ලාමකා ඉච්ඡා එතෙසන්ති පාපිච්ඡා. පාපපුග්ගලෙහි මිත්තිකරණතො **පාපමිත්තා**. තෙහි සදා සහපවත්තනෙන **පාපසහායා**. තත්ථ නින්නතාදිනා තදධිමුත්තතාය **පාපසම්පවඞ්කා**. පඤ්චමාදීනි උත්තානත්ථානියෙව.

දුතියසත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-11. සඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා

27-31. සත්තමෙ අනිච්චාති අනුපස්සති එතායාති **අනිච්චානුපස්සනා**. තථාපවත්තවිපස්සනා පන යස්මා අත්තනා සහගතසඤ්ඤාය භාවිතාය භාවිතා එව හොති, තස්මා වුත්තං **''අනිච්චානුපස්සනාදීහි සහගතසඤ්ඤා''**ති. ඉමා සත්ත ලොකියවිපස්සනාපි හොන්ති ''අනිච්ච''න්තිආදිනා පවත්තනතො. ''එතං සන්තං එතං පණීතං යදිදං සබ්බසඞ්ඛාරසමථො''ති ආගතවසෙන පනෙත්ථ ද්වෙ ලොකුත්තරා හොන්තීති වෙදිතබ්බා. ''විරාගො නිරොධො''ති හි තත්ථ නිබ්බානං වුත්තන්ති ඉධ විරාගසඤ්ඤා, තා වුත්තසඤ්ඤා නිබ්බානාරම්මණාපි සියුං. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. අට්ඨමාදීනි උත්තානත්ථානෙව.

සඤ්ඤාසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වජ්ජිසත්තකවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දෙවතාවග්ගො

5. පඨමමිත්තසුත්තවණ්ණනා

36. චතුත්ථස්ස පඤ්චමෙ **අත්තනො** ගුය්හං තස්ස **ආවිකරොතීති** අත්තනො ගුය්හං නිග්ගුහිතුං යුත්තකථං අඤ්ඤස්ස අකථෙත්වා තස්සෙව ආචික්ඛති. තස්ස ගුය්හං **අඤ්ඤෙසං නාචික්ඛතීති** තෙන කථිතගුය්හං යථා අඤ්ඤෙ න ජානන්ති, එවං අනාවිකරොන්තො ඡාදෙති.

පඨමමිත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6-11. දුතියමිත්තසුත්තාදිවණ්ණනා

37-42. ඡට්ඨෙ **පියො ච හොති මනාපො චාති** කල්‍යාණමිත්තලක්ඛණං දස්සිතං. කල්‍යාණමිත්තො හි සද්ධාසම්පන්නො ච හොති සීලසම්පන්නො සුතසම්පන්නො චාගසම්පන්නො වීරියසම්පන්නො සතිසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො. තත්ථ සද්ධාසම්පත්තියා සද්දහති තථාගතස්ස සම්බොධිං කම්මඤ්ච කම්මඵලඤ්ච, තෙන සම්බොධියා හෙතුභූතං සත්තෙසු හිතසුඛං න පරිච්චජති . සීලසම්පත්තියා සත්තානං පියො හොති ගරු භාවනීයො චොදකො පාපගරහී වත්තා වචනක්ඛමො. සුතසම්පත්තියා සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිපටිසංයුත්තානං ගම්භීරානං කථානං කත්තා හොති. චාගසම්පත්තියා අප්පිච්ඡො හොති සන්තුට්ඨො පවිවිත්තො අසංසට්ඨො. වීරියසම්පත්තියා ආරද්ධවීරියො හොති අත්තහිතපරහිතපටිපත්තියං. සතිසම්පත්තියා උපට්ඨිතස්සතී හොති. සමාධිසම්පත්තියා අවික්ඛිත්තො හොති සමාහිතචිත්තො. පඤ්ඤාසම්පත්තියා අවිපරීතං පජානාති. සො සතියා කුසලාකුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්නෙසමානො පඤ්ඤාය සත්තානං හිතාහිතං යථාභූතං ජානිත්වා සමාධිනා තත්ථ එකග්ගචිත්තො හුත්වා වීරියෙන සත්තෙ අහිතෙ නිසෙධෙත්වා හිතෙ නියොජෙති. තෙන වුත්තං **“පියො…පෙ…. නියොජෙතී”**ති. සත්තමාදීනි උත්තානත්ථානි.

දුතියමිත්තසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දෙවතාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මහායඤ්ඤවග්ගො

1. සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසුත්තවණ්ණනා

44. පඤ්චමස්ස පඨමෙ යස්මා **නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො** (දී. නි. ටී. 2.127) තස්මා **සෙය්‍යථාපි මනුස්සාති** යථා මනුස්සාති වුත්තං හොති. **විසෙසො හොතියෙව** සතිපි බාහිරස්ස කාරණස්ස අභෙදෙ අජ්ඣත්තිකස්ස භින්නත්තා. නානත්තං කායෙ එතෙසං, නානත්තො වා කායො එතෙසන්ති **නානත්තකායා**. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **නෙසන්ති** මනුස්සානං. නානත්තා සඤ්ඤා එතෙසං අත්ථීති **නානත්තසඤ්ඤිනො**. සුඛසමුස්සයතො විනිපාතො එතෙසං අත්ථීති **විනිපාතිකා** සතිපි දෙවභාවෙ දිබ්බසම්පත්තියා අභාවතො. අපායෙසු වා ගතො නත්ථි නිපාතො එතෙසන්ති **විනිපාතිකා**. තෙනාහ **''චතුඅපායවිනිමුත්තා''**ති. **පියඞ්කරමාතාදීනං වියාති** පියඞ්කරමාතා කිර යක්ඛිනී පච්චූසසමයෙ අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස ධම්මං සජ්ඣායතො සුත්වා –

> ''මා සද්දමකරී පියඞ්කර, භික්ඛු ධම්මපදානි භාසති;
> අපි ධම්මපදං විජානිය, පටිපජ්ජෙම හිතාය නො සියා.
>
> ''පාණෙසු ච සංයමාමසෙ, සම්පජානමුසා න භණාමසෙ;
> සික්ඛෙම සුසීල්‍යමත්තනො, අපි මුච්චෙම පිසාචයොනියා''ති. (සං. නි. 1.240) –

එවං පුත්තකං සඤ්ඤාපෙත්වා තං දිවසං සොතාපත්තිඵලං පත්තා. උත්තරමාතා පන භගවතො ධම්මං සුත්වාව සොතාපන්නා ජාතා.

බ්‍රහ්මකායෙ පඨමජ්ඣානනිබ්බත්තෙ බ්‍රහ්මසමූහෙ, බ්‍රහ්මනිකායෙ වා භවාති **බ්‍රහ්මකායිකා**. මහාබ්‍රහ්මුනො පරිසාය භවාති **බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා** තස්ස පරිචාරකට්ඨානෙ ඨිතත්තා. මහාබ්‍රහ්මුනො පුරොහිතට්ඨානෙ ඨිතාති **බ්‍රහ්මපුරොහිතා**. ආයුවණ්ණාදීහි මහන්තා බ්‍රහ්මානොති **මහාබ්‍රහ්මානො**. සතිපි තෙසං තිවිධානම්පි පඨමෙන ඣානෙන ගන්ත්වා නිබ්බත්තභාවෙ ඣානස්ස පන පවත්තිභෙදෙන අයං විසෙසොති දස්සෙතුං **''බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජා පනා''**තිආදි වුත්තං. **පරිත්තෙනාති** හීනෙන. සා චස්ස හීනතා ඡන්දාදීනං හීනතාය වෙදිතබ්බා. පටිලද්ධමත්තං වා හීනං. **කප්පස්සාති** අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පස්ස . හීනපණීතානං මජ්ඣෙ භවත්තා **මජ්ඣිමං**. සා චස්ස මජ්ඣිමතා ඡන්දාදීනං මජ්ඣිමතාය වෙදිතබ්බා. පටිලභිත්වා නාතිසුභාවිතං වා **මජ්ඣිමං. උපඩ්ඪකප්පොති** අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පස්ස උපඩ්ඪකප්පො. **විප්ඵාරිකතරොති** බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙහි පමාණතො විපුලතරො සභාවතො උළාරතරො ච හොති. සභාවෙනපි හි උළාරතමොව. තං පනෙත්ථ අප්පමාණං. තස්ස හි පරිත්තාභාදීනං පරිත්තසුභාදීනඤ්ච කායෙ සතිපි සභාවවෙමත්තෙ එකත්තවසෙනෙව වවත්ථපීයතීති ''එකත්තකායා''ත්වෙව තෙ වුච්චන්ති. **පණීතෙනාති** උක්කට්ඨෙන. සා චස්ස උක්කට්ඨතා ඡන්දාදීනං උක්කට්ඨතාය වෙදිතබ්බා. සුභාවිතං වා, සම්මදෙව, වසිභාවං පාපිතං **පණීතං** ''පධානභාවං නීත''න්ති කත්වා. ඉධාපි කප්පො අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පවසෙනෙව වෙදිතබ්බො පරිපුණ්ණමහාකප්පස්ස අසම්භවතො. **ඉතීති** එවං වුත්තප්පකාරෙන. **තෙති** ''බ්‍රහ්මකායිකා''ති වුත්තා තිවිධාපි බ්‍රහ්මානො. **සඤ්ඤාය එකත්තාති** තිහෙතුකභාවෙන එකසභාවත්තා. න හි තස්සා සම්පයුත්තධම්මවසෙන අඤ්ඤොපි කොචි භෙදො අත්ථි. **එවන්ති** ඉමිනා නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො ගහිතාති දස්සෙති.

දණ්ඩඋක්කායාති දණ්ඩදීපිකාය. **සරති** ධාවති, **විස්සරති** විප්පකිණ්ණා විය ධාවති. **ද්වෙ කප්පාති** ද්වෙ මහාකප්පා. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. **ඉධාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ. **උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන** ආභස්සරග්ගහණෙනෙව **සබ්බෙපි තෙ** පරිත්තාභාඅප්පමාණාභාපි ගහිතා.

සුන්දරා පභා සුභා, තාය කිණ්ණා සුභාකිණ්ණාති වත්තබ්බෙ. භා-සද්දස්ස රස්සත්තං අන්තිම-ණ-කාරස්ස හ-කාරඤ්ච කත්වා **''සුභකිණ්හා''**ති වුත්තා. අට්ඨකථායං පන නිච්චලාය එකග්ඝනාය පභාය සුභොති පරියායවචනන්ති ''සුභෙන ඔකිණ්ණා විකිණ්ණා''ති අත්ථො වුත්තො. එත්ථාපි අන්තිම-ණ-කාරස්ස හ-කාරකරණං ඉච්ඡිතබ්බමෙව. **න ඡිජ්ජිත්වා පභා ගච්ඡති** එකග්ඝනත්තා. **චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිමෙව භජන්ති** කායස්ස සඤ්ඤාය ච එකරූපත්තා. විපුලසන්තසුඛායුවණ්ණාදිඵලත්තා **වෙහප්ඵලා. එත්ථාති** විඤ්ඤාණට්ඨිතියං.

විවට්ටපක්ඛෙ ඨිතා අපුනරාවත්තනතො. **''න සබ්බකාලිකා''**ති වත්වා තමෙව අසබ්බකාලිකත්තං විභාවෙතුං **''කප්පසතසහස්සම්පී''**තිආදි වුත්තං. සොළසකප්පසහස්සච්චයෙන උප්පන්නානං සුද්ධාවාසබ්‍රහ්මානං පරිනිබ්බායනතො අඤ්ඤෙසඤ්ච තත්ථ අනුප්පජ්ජනතො **බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ** සුඤ්ඤං තං ඨානං හොති, තස්මා සුද්ධාවාසා න සබ්බකාලිකා. **ඛන්ධාවාරට්ඨානසදිසා හොන්ති** සුද්ධාවාසභූමියො. **ඉමිනා සුත්තෙන** සුද්ධාවාසානං සත්තාවාසභාවදීපනෙනෙව විඤ්ඤාණට්ඨිතිභාවොපි දීපිතො හොති, තස්මා **සුද්ධාවාසාපි** සත්තසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු **චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිං,** නවසු සත්තාවාසෙසු **චතුත්ථසත්තාවාසඤ්ච භජන්ති**.

සුඛුමත්තාති සඞ්ඛාරාවසෙසසුඛුමභාවප්පත්තත්තා. පරිබ්‍යත්තවිඤ්ඤාණකිච්චාභාවතො **නෙව විඤ්ඤාණං,** න සබ්බසො අවිඤ්ඤාණං හොතීති **නාවිඤ්ඤාණං,** තස්මා පරිප්ඵුටවිඤ්ඤාණකිච්චවන්තීසු **විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු න වුත්තං.**

සත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සමාධිපරික්ඛාරසුත්තවණ්ණනා

45. දුතියෙ **සමාධිපරික්ඛාරා**ති එත්ථ තයො පරික්ඛාරා. ‘‘රථො සීලපරික්ඛාරො, ඣානක්ඛො චක්කවීරියො’’ති (සං. නි. 5.4) හි එත්ථ අලඞ්කාරො පරික්ඛාරො නාම. ‘‘සත්තහි නගරපරික්ඛාරෙහි සුපරික්ඛතං හොතී’’ති (අ. නි. 7.67) එත්ථ පරිවාරො පරික්ඛාරො නාම. ‘‘ගිලානපච්චය…පෙ…. ජීවිතපරික්ඛාරා’’ති (ම. නි. 1.191-192) එත්ථ සම්භාරො පරික්ඛාරො නාම. සො ඉධ අධිප්පෙතොති ආහ **‘‘මග්ගසමාධිස්ස සම්භාරා’’**ති. පරිවාරපරික්ඛාරොපි වට්ටතියෙව. පරිවාරො හි සම්මාදිට්ඨාදයො මග්ගධම්මා සම්මාසමාධිස්ස සහජාතාදිපච්චයභාවෙන පරිකරණතො අභිසඞ්ඛරණතො. **පරික්ඛතා**ති පරිවාරිතා. **අයං වුච්චති අරියො සම්මාසමාධී**ති අයං සත්තහි රතනෙහි පරිවුතො චක්කවත්තී විය සත්තහි අඞ්ගෙහි පරිවුතො අරියො සම්මාසමාධීති වුච්චති. උපෙච්ච නිස්සීයතීති උපනිසා, සහ උපනිසායාති **සඋපනිසො,** සඋපනිස්සයො අත්ථො, සපරිවාරොයෙවාති වුත්තං හොති. සහකාරිකාරණභූතො හි ධම්මසමූහො ඉධ ‘‘උපනිසො’’ති අධිප්පෙතො.

සමාධිපරික්ඛාරසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඨමඅග්ගිසුත්තවණ්ණනා

46. තතියෙ **අනුඩහනට්ඨෙනා**ති කාමං ආහුනෙය්‍යග්ගිආදයො තයො අග්ගී බ්‍රාහ්මණෙහිපි ඉච්ඡිතා සන්ති. තෙ පන තෙහි ඉච්ඡිතමත්තාව, න සත්තානං තාදිසා අත්ථසාධකා. යෙ පන සත්තානං අත්ථසාධකා, තෙ දස්සෙතුං **‘‘ආහුනං වුච්චතී’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ආනෙත්වා හුනනං පූජනං ‘‘ආහුන’’න්ති වුත්තං, තං **ආහුනං අරහන්තී** මාතාපිතරො. තෙනාහ භගවා – ‘‘ආහුනෙය්‍යාති, භික්ඛවෙ, මාතාපිතූනං එතං අධිවචන’’න්ති (ඉතිවු. 106). යදග්ගෙන ච තෙ පුත්තානං බහූපකාරතාය ආහුනෙය්‍යාති, තෙසු සම්මාපටිපත්ති නෙසං හිතසුඛාවහා, තදග්ගෙන තෙසු මිච්ඡාපටිපත්ති අහිතදුක්ඛාවහාති ආහ **‘‘තෙසු…පෙ…. නිබ්බත්තන්තී’’**ති.

ස්වායමත්ථො (දී. නි. අට්ඨ. 3.305) **මිත්තවින්දක**වත්ථුනා වෙදිතබ්බො. මිත්තවින්දකො හි මාතරා, ‘‘තාත, අජ්ජ උපොසථිකො හුත්වා විහාරෙ සබ්බරත්තිං ධම්මස්සවනං සුණොහි, සහස්සං තෙ දස්සාමී’’ති වුත්තො ධනලොභෙන උපොසථං සමාදාය විහාරං ගන්ත්වා ‘‘ඉදං ඨානං අකුතොභය’’න්ති සල්ලක්ඛෙත්වා ධම්මාසනස්ස හෙට්ඨා නිපන්නො සබ්බරත්තිං නිද්දායිත්වා ඝරං අගමාසි. මාතා පාතොව යාගුං පචිත්වා උපනාමෙසි. සො සහස්සං ගහෙත්වාව පිවි. අථස්ස එතදහොසි ‘‘ධනං සංහරිස්සාමී’’ති. සො නාවාය සමුද්දං පක්ඛන්දිතුකාමො අහොසි. අථ නං මාතා, ‘‘තාත, ඉමස්මිං කුලෙ චත්තාලීසකොටිධනං අත්ථි, අලං ගමනෙනා’’ති නිවාරෙති. සො තස්සා වචනං අනාදියිත්වා ගච්ඡති එව. සා පුරතො අට්ඨාසි. අථ නං කුජ්ඣිත්වා ‘‘අයං මය්හං පුරතො තිට්ඨතී’’ති පාදෙන පහරිත්වා පතිතං අන්තරං කත්වා අගමාසි.

මාතා උට්ඨහිත්වා ‘‘මාදිසාය මාතරි එවරූපං කම්මං කත්වා ගතස්ස තෙ ගතට්ඨානෙ සුඛං භවිස්සතීති එවංසඤ්ඤී නාම ත්වං පුත්තා’’ති ආහ. තස්ස නාවං ආරුය්හ ගච්ඡතො සත්තමෙ දිවසෙ නාවා අට්ඨාසි. අථ තෙ මනුස්සා ‘‘අද්ධා එත්ථ පාපපුග්ගලො අත්ථි, සලාකං දෙථා’’ති ආහංසු. සලාකා දීයමානා තස්සෙව තික්ඛත්තුං පාපුණි. තෙ තස්ස උළුම්පං දත්වා තං සමුද්දෙ පක්ඛිපිංසු. සො එකං දීපං ගන්ත්වා විමානපෙතීහි සද්ධිං සම්පත්තිං අනුභවන්තො තාහි ‘‘පුරතො පුරතො මා අගමාසී’’ති වුච්චමානොපි තද්දිගුණං තද්දිගුණං සම්පත්තිං පස්සන්තො අනුපුබ්බෙන ඛුරචක්කධරං එකං අද්දස. තං චක්කං පදුමපුප්ඵං විය උපට්ඨාසි. සො තං ආහ, ‘‘අම්භො, ඉදං තයා පිළන්ධිතං පදුමං මය්හං දෙහී’’ති. න ඉදං, සාමි, පදුමං, ඛුරචක්කං එතන්ති. සො ‘‘වඤ්චෙසි මං ත්වං, කිං මයා පදුමං න දිට්ඨපුබ්බ’’න්ති වත්වා ‘‘ත්වං ලොහිතචන්දනං විලිම්පිත්වා පිළන්ධනං පදුමපුප්ඵං මය්හං න දාතුකාමො’’ති ආහ. සො චින්තෙසි ‘‘අයම්පි මයා කතසදිසං කම්මං කත්වා තස්ස ඵලං අනුභවිතුකාමො’’ති. අථ නං ‘‘ගණ්හ, රෙ’’ති වත්වා තස්ස මත්ථකෙ චක්කං ඛිපි. තෙන වුත්තං –

> ‘‘චතුබ්භි අට්ඨජ්ඣගමා, අට්ඨාහි පිච සොළස;
> සොළසාහි ච බාත්තිංස, අත්‍රිච්ඡං චක්කමාසදො;
> ඉච්ඡාහතස්ස පොසස්ස, චක්කං භමති මත්ථකෙ’’ති. (ජා. 1.1.104; 1.5.103);

සොති ගෙහසාමිකො භත්තා. **පුරිමනයෙනෙවා**ති අනුඩහනස්ස පච්චයතාය. තත්‍රිදං වත්ථු – කස්සපබුද්ධකාලෙ සොතාපන්නස්ස උපාසකස්ස භරියා අතිචාරං චරති. සො තං පච්චක්ඛතො දිස්වා ‘‘කස්මා එවං කරොසී’’ති ආහ. සා ‘‘සචාහං එවරූපං කරොමි, අයං මෙ සුනඛො විලුප්පමානො ඛාදතූ’’ති වත්වා කාලකතා කණ්ණමුණ්ඩකදහෙ වෙමානිකපෙතී හුත්වා නිබ්බත්තා දිවා සම්පත්තිං අනුභවති, රත්තිං දුක්ඛං. තදා බාරාණසිරාජා මිගවං චරන්තො

අරඤ්ඤං පවිසිත්වා අනුපුබ්බෙන කණ්ණමුණ්ඩකදහං සම්පත්තො තාය සද්ධිං සම්පත්තිං අනුභවති. සා තං වඤ්චෙත්වා රත්තිං දුක්ඛං අනුභවති. සො ඤත්වා ''කත්ථ නු ඛො ගච්ඡතී''ති පිට්ඨියා පිට්ඨියා ගන්ත්වා අවිදූරෙ ඨිතො කණ්ණමුණ්ඩකදහතො නික්ඛමිත්වා තං ''පටපට''න්ති ඛාදමානං එකං සුනඛං දිස්වා අසිනා ද්විධා ඡින්දි, ද්වෙ අහෙසුං. පුන ඡින්නෙ චත්තාරො, පුන ඡින්නෙ අට්ඨ, පුන ඡින්නෙ සොළස අහෙසුං. සා ''කිං කරොසි, සාමී''ති ආහ. සො ''කිං ඉද''න්ති ආහ. සා ''එවං අකත්වා ඛෙළපිණ්ඩං භූමියං නිට්ඨුහිත්වා පාදෙන සංඝාහී''ති ආහ. සො තථා අකාසි. සුනඛා අන්තරධායිංසු. මුට්ඨියොගො කිරායං තස්ස සුනඛන්තරධානස්ස, යදිදං ඛෙළපිණ්ඩං භූමියං නිට්ඨුහිත්වා පාදෙන සංඝනං, තං දිවසං තස්සා කම්මං ඛීණං. රාජා විප්පටිසාරී හුත්වා ගන්තුං ආරද්ධො. සා ''මය්හං, සාමි, කම්මං ඛීණං, මා අගමාසී''ති ආහ. රාජා අස්සුත්වාව ගතො.

දක්ඛිණාති චත්තාරො පච්චයා දීයමානා දක්ඛන්ති එතෙහි හිතසුඛානීති, තං දක්ඛිණං අරහතීති **දක්ඛිණෙය්‍යො,** භික්ඛුසඞ්ඝො.

පඨමඅග්ගිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-5. දුතියඅග්ගිසුත්තාදිවණ්ණනා

47-48. චතුත්ථෙ යඤ්ඤවාටං සම්පාදෙත්වා මහායඤ්ඤං උද්දිස්ස සවිඤ්ඤාණකානි අවිඤ්ඤාණකානි ච යඤ්ඤූපකරණානි සජ්ජිතානීති ආහ පාළියං **''මහායඤ්ඤො උපක්ඛටො''**ති. තං උපකරණං තෙසං තථාසජ්ජනන්ති ආහ **''උපක්ඛටොති පච්චුපට්ඨිතො''**ති. **වච්ඡතරසතානී**ති යුවභාවප්පත්තානි නාතිබලවවච්ඡසතානි. තෙ පන වච්ඡා එව හොන්ති, න දම්මා, බලීබද්දා වා. **උරබ්භා**ති තරුණමෙණ්ඩකා වුච්චන්ති. **උපනීතානී**ති ඨපනත්ථාය උපනීතානි. **විහිංසට්ඨෙනා**ති හිංසනට්ඨෙන. **උපවායතූ**ති උපගන්ත්වා සරීරදරථං නිබ්බාපෙන්තො සණ්හසීතලා වාතො වායතු. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. පඤ්චමෙ නත්ථි වත්තබ්බං.

දුතියඅග්ගිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියසඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

49. ඡට්ඨෙ **න්හාරුවිලෙඛන**න්ති චම්මං ලිඛන්තානං චම්මං ලිඛිත්වා ඡඩ්ඩිතකසටං. ''එසොහමස්මී''තිආදිනා අහංකරණං **අහඞ්කාරො**. ''එතං මමා''ති මමංකරණං **මමඞ්කාරො**. තෙනාහ **''අහඞ්කාරදිට්ඨිතො''**තිආදි. **තිස්සො විධා**ති සෙය්‍යාසදිසහීනවසෙන තයො මානා. ''එකවිධෙන රූපසඞ්ගහො''තිආදීසු (ධ. ස. 584) කොට්ඨාසො ''විධා''ති වුත්තො. ''කථංවිධං සීලවන්තං වදන්ති, කථංවිධං පඤ්ඤවන්තං වදන්ති''තිආදීසු (සං. නි. 1.95) පකාරො. ''තිස්සො ඉමා, භික්ඛවෙ, විධා. කතමා තිස්සො? සෙය්‍යොහමස්මීති විධා''ති (විභ. 920) එත්ථ මානො ''විධා''ති වුත්තො. ඉධාපි මානොව අධිප්පෙතො. මානො හි විදහනතො හීනාදිවසෙන **තිවිධා**. තෙනාකාරෙන දහනතො උපදහනතො **''විධා''**ති වුච්චති.

දුතියසඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. මෙථුනසුත්තාදිවණ්ණනා

50-51. සත්තමෙ **ඉධා**ති ඉමස්මිං ලොකෙ. **එකච්චො**ති එකො. **සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා**ති පබ්බජ්ජාමත්තෙන සමණො වා, ජාතිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණො වා. **ද්වයංද්වයසමාපත්ති**න්ති ද්වීහි ද්වීහි සමාපජ්ජිතබ්බං, මෙථුනන්ති අත්ථො. න හෙව ඛො සමාපජ්ජතීති සම්බන්ධො. **උච්ඡාදනං** උබ්බට්ටනං. **සම්බාහනං** පරිමද්දනං. **සාදියතී**ති අධිවාසෙති. **තදස්සාදෙතී**ති උච්ඡාදනාදිං අභිරමති. **නිකාමෙතී**ති ඉච්ඡති. **විත්ති**න්ති තුට්ඨිං. **ඉදම්පි ඛො**ති එත්ථ **ඉද**න්ති යථාවුත්තං සාදියනාදිං ඛණ්ඩාදිභාවවසෙන එකං කත්වා වුත්තං. **පි**-සද්දො වක්ඛමානං උපාදාය සමුච්චයත්ථො, **ඛො**-සද්දො අවධාරණත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – යදෙතං බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤස්ස අසතිපි ද්වයංද්වයසමාපත්තියං මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනනහාපනසම්බාහනසාදියනාදි. ඉදම්පි එකංසෙන තස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස ඛණ්ඩාදිභාවාපාදනතො ඛණ්ඩම්පි ඡිද්දම්පි සබලම්පි කම්මාසම්පීති. එවං පන ඛණ්ඩාදිභාවාපත්තියා සො අපරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං චරති, න පරිසුද්ධං, සංයුත්තො මෙථුනසංයොගෙන, න විසංයුත්තො. තතො චස්ස න ජාතිආදීහි පරිමුත්තීති දස්සෙන්තො **''අයං වුච්චතී''**තිආදිමාහ.

සඤ්ජග්ඝතීති කිලෙසවසෙන මහාහසිතං හසති. **සංකීළතී**ති කායසංසග්ගවසෙන කීළති. **සංකෙලායතී**ති සබ්බසො මාතුගාමං කෙලායන්තො විහරති. **චක්ඛුනා**ති අත්තනො චක්ඛුනා. **චක්ඛු**න්ති මාතුගාමස්ස චක්ඛුං. **උපනිජ්ඣායතී**ති උපෙච්ච නිජ්ඣායති ඔලොකෙති. **තිරොකුට්ට**න්ති කුට්ටස්ස පරතො. තථා **තිරොපාකාරං,** ''මත්තිකාමයා භිත්ති **කුට්ටං,** ඉට්ඨකාමයා **පාකාරො''**ති වදන්ති. යා කාචි වා භිත්ති පොරිසකා දියඩ්ඪරතනප්පමාණා **කුට්ටං,** තතො අධිකො **පාකාරො. අස්සා**ති බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤස්ස. **පුබ්බෙ**ති වතසමාදානතො පුබ්බෙ. **කාමගුණෙහී**ති කාමකොට්ඨාසෙහි. **සමප්පිත**න්ති සුට්ඨු අප්පිතං සහිතං. **සමඞ්ගිභූත**න්ති සමන්නාගතං. **පරිචාරයමාන**න්ති කීළන්තං, උපට්ඨහියමානං වා.

පණිධායාති පත්ථෙත්වා. **සීලෙනා**තිආදීසු යමනියමාදිසමාදානවසෙන **සීලං**, අවීතික්කමවසෙන **වතං**. උභයම්පි වා **සීලං**, දුක්කරචරියවසෙන පවත්තිතං **වතං**. තංතංඅකිච්චසම්මතතො වා නිවත්තිලක්ඛණං **සීලං**, තංතංසමාදානවතො වෙසභොජනකිච්චකරණාදිවිසෙසප්පටිපත්ති **වතං**. සබ්බථාපි දුක්කරචරියා **තපො**. මෙථුනා විරති **බ්‍රහ්මචරිය**න්ති එවම්පෙත්ථ පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. අට්ඨමං උත්තානමෙව.

මෙථුනසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දානමහප්ඵලසුත්තවණ්ණනා

52. නවමෙ **''සාහු දාන''න්ති දානං දෙතී**ති ''දානං නාම සාධු සුන්දර''න්ති දානං දෙතීති අත්ථො. දානඤ්හි දත්වා තං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පාමොජ්ජපීතිසොමනස්සාදයො උප්පජ්ජන්ති, ලොභදොසඉස්සාමච්ඡෙරාදයො විදූරීභවන්ති. ඉදානි දානං අනුකූලධම්මපරිබ්‍රූහනෙන පච්චනීකධම්මවිදූරීකරණෙන ච භාවනාචිත්තස්ස උපසොභනාය ච පරික්ඛාරාය ච හොතීති **''අලඞ්කාරභූතඤ්චෙව පරිවාරභූතඤ්ච දෙතී''**ති වුත්තං. **ඣානානාගාමී නාම හොති** ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා බ්‍රහ්මලොකූපපන්නානං අරියානං හෙට්ඨා අනුප්පජ්ජනතො. **ඉමං පෙච්ච පරිභුඤ්ජිස්සාමී**ති සාපෙක්ඛස්ස දානං පරලොකඵලාසාය සාතිසයාය ච පුබ්බාචාරවසෙන උප්පජ්ජමානාය අනුභවත්තා තණ්හුත්තරං නාම හොතීති ආහ **''පඨමං තණ්හුත්තරියදාන''**න්ති. දානං නාම බුද්ධාදීහි පසත්ථන්ති ගරුං චිත්තීකාරං උපට්ඨපෙත්වා දාතබ්බත්තා **''දුතියං චිත්තීකාරදාන''**න්ති වුත්තං. පුබ්බකෙහි පිතුපිතාමහෙහි දින්නපුබ්බං කතපුබ්බං ජහාපෙතුං නාම නානුච්ඡවිකන්ති අත්තභාවසභාගවසෙන හිරොත්තප්පං පච්චුපට්ඨපෙත්වා දාතබ්බතො **''තතියං හිරොත්තප්පදාන''**න්ති වුත්තං. ''අහං පචාමි, න ඉමෙ පචන්ති, නාරහාමි පචන්තො අපචන්තානං දානං අදාතු''න්ති එවංසඤ්ඤී හුත්වා දෙන්තො නිරවසෙසං කත්වා දෙතීති ආහ **''චතුත්ථං නිරවසෙසදාන''**න්ති. ''යථා තෙසං පුබ්බකානං ඉසීනං තානි මහායඤ්ඤකානි අහෙසුං, එවං මෙ අයං දානපරිභොගො භවිස්සතී''ති එවංසඤ්ඤිනො දානං දක්ඛිණං අරහෙසු දාතබ්බතො **''පඤ්චමං දක්ඛිණෙය්‍යදාන''**න්ති වුත්තං. ''ඉමං මෙ දානං දදතො චිත්තං පසීදතී''තිආදිනා පීතිසොමනස්සං උප්පාදෙත්වා දෙන්තස්ස දානං සොමනස්සබාහුල්ලප්පත්තියා සොමනස්සුපචාරං නාම හොතීති ආහ **''ඡට්ඨං සොමනස්සුපචාරදාන''**න්ති වුත්තං.

දානමහප්ඵලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නන්දමාතාසුත්තවණ්ණනා

53. දසමෙ **''වුත්ථවස්සො පවාරෙත්වා...පෙ.... නික්ඛමී''**ති අඞ්ගුත්තරභාණකානං මතෙනෙතං වුත්තං. මජ්ඣිමභාණකා පන වදන්ති ''භගවා උපකට්ඨාය වස්සූපනායිකාය ජෙතවනතො භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො චාරිකං නික්ඛමි. තෙනෙව ච අකාලෙ නික්ඛන්තත්තා කොසලරාජාදයො වාරෙතුං ආරභිංසු. පවාරෙත්වා හි චරණං බුද්ධාචිණ්ණ''න්ති. පුණ්ණාය සම්මාපටිපත්තිං පච්චාසීසන්තො භගවා **''මම නිවත්තනපච්චයා ත්වං කිං කරිස්සසී''**ති ආහ. **පුණ්ණාපි...පෙ.... පබ්බජීති** එත්ථ සෙට්ඨී ''පුණ්ණාය භගවා නිවත්තිතො''ති සුත්වා තං භුජිස්සං කත්වා ධීතුට්ඨානෙ ඨපෙසි. සා පබ්බජ්ජං යාචිත්වා පබ්බජි, පබ්බජිත්වා විපස්සනං ආරභි. අථස්සා සත්ථා ආරද්ධවිපස්සකභාවං ඤත්වා ඉමං ඔභාසගාථං විස්සජ්ජෙසි –

> ''පුණ්ණෙ පූරස්සු සද්ධම්මං, චන්දො පන්නරසො යථා;
> පරිපුණ්ණාය පඤ්ඤාය, දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සසී''ති. (ථෙරීගා. 3);

සා ගාථාපරියොසානෙ අරහත්තං පත්වා අභිඤ්ඤාතා සාවිකා අහොසි. සෙසමෙත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නන්දමාතාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහායඤ්ඤවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමපණ්ණාසකං නිට්ඨිතං.

6. අබ්‍යාකතවග්ගො

1-2. අබ්‍යාකතසුත්තාදිවණ්ණනා

54-55. ඡට්ඨවග්ගස්ස පඨමං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. දුතියෙ **අතීතෙ අත්තභාවෙ නිබ්බත්තකං කම්මන්ති** ''පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා, ආයූහනා සඞ්ඛාරා, නිකන්ති තණ්හා, උපගමනං උපාදානං, චෙතනා භවො''ති එවමාගතං සපරික්ඛාරං පඤ්චවිධං කම්මවට්ටමාහ. **එතරහි මෙ අත්තභාවො න සියාති** විඤ්ඤාණනාමරූපසළායතනඵස්සවෙදනාසහිතං පච්චුප්පන්නං පඤ්චවිධං විපාකවට්ටමාහ. **යං අත්ථීකන්ති** යං පරමත්ථතො විජ්ජමානකං. තෙනාහ **''භූත''**න්ති. තඤ්හි පච්චයනිබ්බත්තතාය ''භූත''න්ති වුච්චති. **තං පජහාමීති** තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන තතො එව ආයතිං අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනවසෙන පජහාමි පරිච්චජාමි. **හරිතන්තන්ති** (ම. නි. අට්ඨ. 1.303) හරිතමෙව. අන්ත-සද්දෙන පදවඩ්ඪනං කතං යථා ''වනන්තං සුත්තන්ත''න්ති, අල්ලතිණාදීනි ආගම්ම නිබ්බායතීති අත්ථො. **පථන්තන්ති** මහාමග්ගං. **සෙලන්තන්ති** පබ්බතං. **උදකන්තන්ති** උදකං. **රමණීයං වා භූමිභාගන්ති** තිණගුම්බාදිරහිතං විවිත්තං අබ්භොකාසභූමිභාගං. **අනාහාරාති** අපච්චයා නිරුපාදානා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

අබ්‍යාකතසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තිස්සබ්‍රහ්මාසුත්තවණ්ණනා

56. තතියෙ **විවිත්තානි** තාදිසානි පන පරියන්තානි අතිදූරානි හොන්තීති ආහ **''අන්තිමපරියන්තිමානී''**ති. අන්තෙ භවානි අන්තිමානි, අන්තිමානියෙව පරියන්තිමානි. උභයෙනපි අතිදූරතං දස්සෙති. **සමන්නාහාරෙ ඨපයමානොති** ඉන්ද්‍රියං සමාකාරෙන වත්තෙන්තො ඉන්ද්‍රියසමතං පටිපාදෙන්තො නාම හොති. විපස්සනාචිත්තසම්පයුත්තො සමාධි, සතිපි සඞ්ඛාරනිමිත්තාවිරහෙ නිච්චනිමිත්තාදිවිරහතො ''අනිමිත්තො''ති වුච්චතීති ආහ **''අනිමිත්තන්ති බලවවිපස්සනාසමාධි''**න්ති.

තිස්සබ්‍රහ්මාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4-7. සීහසෙනාපතිසුත්තාදිවණ්ණනා

57-60. චතුත්ථෙ කුච්ඡිතො අරියො **කදරියො**. ථද්ධමච්ඡරියසදිසං හි කුච්ඡිතං සබ්බනිහීනං නත්ථි සබ්බකුසලානං ආදිභූතස්ස නිසෙධනතො. සෙසමෙත්ථ පඤ්චමාදීනි ච උත්තානත්ථානෙව.

සීහසෙනාපතිසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පචලායමානසුත්තවණ්ණනා

61. අට්ඨමෙ **ආලොකසඤ්ඤං මනසි කරෙය්‍යාසීති** දිවා වා රත්තිං වා සූරියපජ්ජොතචන්දමණිආදීනං ආලොකං ''ආලොකො''ති මනසි කරෙය්‍යාසි. ඉදං වුත්තං හොති – සූරියචන්දාලොකාදිං දිවා රත්තිඤ්ච උපලද්ධං යථාලද්ධවසෙනෙව මනසි කරෙය්‍යාසි, චිත්තෙ ඨපෙය්‍යාසි. යථා තෙ සුභාවිතාලොකකසිණස්ස විය කසිණාලොකො යදිච්ඡකං යාවදිච්ඡකඤ්ච සො ආලොකො රත්තියං උපතිට්ඨති, යෙන තත්ථ දිවාසඤ්ඤං ඨපෙය්‍යාසි, දිවා විය විගතථිනමිද්ධොව භවෙය්‍යාසීති. තෙනාහ **''යථා දිවා තථා රත්ති''**න්ති. **ඉති විවටෙන චෙතසාති** එවං අපිහිතෙන චිත්තෙන ථිනමිද්ධපිධානෙන අපිහිතත්තා. **අපරියොනද්ධෙනාති** සමන්තතො අනොනද්ධෙන අසඤ්ඡාදිතෙන. **සප්පභාසන්ති** සඤාණොභාසං. ථිනමිද්ධවිනොදනආලොකොපි වා හොතු කසිණාලොකොපි වා පරිකම්මාලොකොපි වා, උපක්කිලෙසාලොකො විය සබ්බොයං ආලොකො ඤාණසමුට්ඨානොවාති. යෙසං අකරණෙ පුග්ගලො මහාජානියො හොති, තානි **අවස්සං කාතබ්බානි**. යානි අකාතුම්පි වට්ටන්ති, සති සමවායෙ කාතබ්බතො තානි **කරණීයානීති** ආහ **''ඉතරානි කරණීයානී''**ති. අථ වා කත්තබ්බානි කම්මානි කරණං අරහන්තීති **කරණීයානි**. ඉතරානි **කිච්චානීති**පි වදන්ති.

ආදිනයප්පවත්තා විග්ගාහිකකථාති ''න ත්වං ඉමං ධම්මවිනයං ආජානාසි, අහං ඉමං ධම්මවිනයං ආජානාමි, කිං ත්වං ඉමං ධම්මවිනයං ආජානිස්සසි, මිච්ඡාපටිපන්නො ත්වමසි, අහමස්මි සම්මාපටිපන්නො, සහිතං මෙ, අසහිතං තෙ, පුරෙවචනීයං පච්ඡා අවච, පච්ඡාවචනීයං පුරෙ අවච, අධිචිණ්ණං තෙ විපරාවත්තං, ආරොපිතො තෙ වාදො, නිග්ගහිතො ත්වමසි. චර වාදප්පමොක්ඛාය, නිබ්බෙඨෙහි වා සචෙ පහොසී''ති (දී. නි. 1.18; ම. නි. 3.41) එවංපවත්තා කථා. තත්ථ **සහිතං මෙති** (දී. නි. අට්ඨ. 1.18) මය්හං වචනං සහිතං සිලිට්ඨං, අත්ථයුත්තං කාරණයුත්තන්ති අත්ථො. **සහිතන්ති** වා පුබ්බාපරාවිරුද්ධං. **අසහිතං තෙති** තුය්හං වචනං අසහිතං අසිලිට්ඨං. **අධිචිණ්ණං තෙ විපරාවත්තන්ති** යං තුය්හං දීඝරත්තාචිණ්ණවසෙන සුප්පගුණං, තං මය්හං එකවචනෙනෙව විපරාවත්තං පරිවත්තිත්වා ඨිතං, න කිඤ්චි

ජානාසීති අත්ථො. **ආරොපිතො තෙ වාදොති** මයා තව වාදෙ දොසො ආරොපිතො. **චර වාදප්පමොක්ඛායාති** දොසමොචනත්ථං චර විචර, තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා සික්ඛාති අත්ථො. **නිබ්බෙධෙහි වා සචෙ පහොසීති** අථ සයං පහොසි, ඉදානි එව නිබ්බෙධෙහීති අත්ථො.

තණ්හා සබ්බසො ඛීයන්ති එත්ථාති **තණ්හාසඞ්ඛයො,** තස්මිං. **තණ්හාසඞ්ඛයෙති** ච ඉදං විසයෙ භුම්මන්ති ආහ **"තං ආරම්මණං කත්වා"**ති. **විමුත්තචිත්තතායාති** සබ්බසංකිලෙසෙහි විප්පයුත්තචිත්තතාය. අපරභාගෙ පටිපදා නාම අරියසච්චාභිසමයො. සා සාසනචාරිගොචරා පච්චත්තං වෙදිතබ්බතොති ආහ **"පුබ්බභාගප්පටිපදං සංඛිත්තෙන දෙසෙථාති පුච්ඡති"**ති. අකුප්පධම්මතාය ඛයවයසඞ්ඛාතං අන්තං අතීතාති අච්චන්තා, සො එව අපරිහායනසභාවත්තා අච්චන්තා නිට්ඨා අස්සාති **අච්චන්තනිට්ඨො.** තෙනාහ **"එකන්තනිට්ඨො සතතනිට්ඨොති අත්ථො"**ති. න හි පටිවිද්ධස්ස ලොකුත්තරධම්මස්ස දස්සනන්නං කුප්පන්නං නාම අත්ථි. අච්චන්තමෙව චතූහි යොගෙහි ඛෙමො එතස්ස අත්ථීති **අච්චන්තයොගක්ඛෙමී.** මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස වුසිතත්තා තස්ස ච අපරිහායනසභාවත්තා අච්චන්තං බ්‍රහ්මචාරීති **අච්චන්තබ්‍රහ්මචාරී.** තෙනාහ **"නිච්චබ්‍රහ්මචාරීති අත්ථො"**ති. **පරියොසානන්ති** මග්ගබ්‍රහ්මචරියපරියපරියොසානං වට්ටදුක්ඛපරියොසානඤ්ච.

පඤ්චක්ඛන්ධාති පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා. සක්කායසබ්බඤ්හි සන්ධාය ඉධ **"සබ්බෙ ධම්මා"**ති වුත්තං විපස්සනාවිසයස්ස අධිප්පෙතත්තා. තස්මා ආයතනධාතුයොපි තග්ගතිකා එව දට්ඨබ්බා. තෙනාහ භගවා **"නාලං අභිනිවෙසායා"**ති. **න යුත්තා අභිනිවෙසාය** ''එතං මම, එසො මෙ අත්තා''ති අජ්ඣොසානාය. ''අලමෙව නිබ්බින්දිතුං අලං විරජ්ජිතු''න්තිආදීසු (දී. නි. 2.272; සං. නි. 2.124, 128, 134, 143) විය **අලං**-සද්දො යුත්තත්ථොපි හොතීති ආහ **"න යුත්තා"ති. සම්පජ්ජන්තීති** භවන්ති. යදිපි ''තතියා චතුත්ථී''ති ඉදං විසුද්ධිද්වයං අභිඤ්ඤාපඤ්ඤා, තස්ස පන සපච්චයනාමරූපදස්සනභාවතො සති ච පච්චයපරිග්ගහෙ සපච්චයත්තා අනිච්චන්ති, නාමරූපස්ස අනිච්චතාය දුක්ඛං, දුක්ඛඤ්ච අනත්තාති අත්ථතො ලක්ඛණත්තයං සුපාකටමෙව හොතීති ආහ **"අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තාති ඤාතපරිඤ්ඤාය අභිජානාති"**ති. **තථෙව තීරණපරිඤ්ඤායාති** ඉමිනා අනිච්චාදිභාවෙන නාලං අභිනිවෙසායාති නාමරූපස්ස උපසංහරති, න අභිඤ්ඤාපඤ්ඤානං සම්භාරධම්මානං. පුරිමාය හි අත්ථතො ආපන්නං ලක්ඛණත්තයං ගණ්හාති සලක්ඛණසල්ලක්ඛණපරත්තා තස්සා. දුතියාය සරූපතො තස්සා ලක්ඛණත්තයාරොපනවසෙන සම්මසනභාවතො. එකචිත්තක්ඛණිකතාය අභිනිපාතමත්තතාය ච **අප්පමත්තකම්පි.** රූපපරිග්ගහස්ස ඔළාරිකභාවතො **අරූපපරිග්ගහං දස්සෙති.** දස්සෙන්තො ච වෙදනාය ආසන්නභාවතො, විසෙසතො සුඛසාරාගිතාය, භවස්සාදගධිතමානසතාය ච ථෙරස්ස වෙදනාවසෙන නිබ්බත්තෙත්වා දස්සෙති.

ඛයවිරාගොති ඛයසඞ්ඛාතො විරාගො සඞ්ඛාරානං පලුජ්ජනා. යං ආගම්ම සබ්බසො සඞ්ඛාරෙහි විරජ්ජනා හොති, තං නිබ්බානං **අච්චන්තවිරාගො. නිරොධානුපස්සීම්හිපීති** නිරොධානුපස්සීපදෙපි. **එසෙව නයොති** අතිදිසිත්වා තං එකදෙසෙන විවරන්තො **"නිරොධොපි හි…පෙ…. දුවිධොයෙවා"**ති ආහ. ඛන්ධානං පරිච්චජනං තප්පටිබද්ධකිලෙසප්පහානවසෙනාති යෙනාකාරෙන විපස්සනා කිලෙසෙ පජහති, තෙනාකාරෙන තංනිමිත්තක්ඛන්ධෙ ච පජහතීති වත්තබ්බතං අරහතීති ආහ **"සා හි…පෙ…. වොස්සජ්ජතී"**ති. **ආරම්මණතොති** කිච්චසාධනවසෙන ආරම්මණකරණතො. එවඤ්හි මග්ගතො අඤ්ඤෙසං නිබ්බානාරම්මණානං පක්ඛන්දනවොස්සග්ගාභාවො සිද්ධොව හොති. පරිච්චජනෙන පක්ඛන්දනෙන වාති **ද්වීහිපි වා කාරණෙහි. සොති** මග්ගො. සබ්බෙසං ඛන්ධානං වොස්සජ්ජනං තප්පටිබද්ධසංකිලෙසප්පහානෙන දට්ඨබ්බං. යස්මා වා විපස්සනාචිත්තං පක්ඛන්දතීති මග්ගසම්පයුත්තචිත්තං සන්ධායාහ. මග්ගො ච සමුච්ඡෙදවසෙන කිලෙසෙ ඛන්ධෙ ච පරිච්චජති, තස්මා යථාක්කමං විපස්සනාමග්ගානඤ්ච වසෙන පක්ඛන්දනපරිච්චාගවොස්සග්ගාපි වෙදිතබ්බා. **තදුභයසමඞ්ගීති** විපස්සනාසමඞ්ගී මග්ගසමඞ්ගී ච. ''අනිච්චානුපස්සනාය නිච්චසඤ්ඤං පජහති''තිආදිවචනතො (පටි. ම. 1.52) හි යථා විපස්සනාය කිලෙසානං පරිච්චාගප්පටිනිස්සග්ගො ලබ්භති, එවං ආයතිං තෙහි කිලෙසෙහි උප්පාදෙතබ්බක්ඛන්ධානම්පි පරිච්චාගපටිනිස්සග්ගො වත්තබ්බො. පක්ඛන්දනපටිනිස්සග්ගො පන මග්ගෙ ලබ්භමානාය එකන්තකාරණභූතාය වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාය වසෙන වෙදිතබ්බො. මග්ගෙ පන තදුභයම්පි ඤායාගතමෙව නිප්පරියායතොව ලබ්භමානත්තා. තෙනාහ **"තදුභයසමඞ්ගීපුග්ගලො"**තිආදි. පුච්ඡන්තස්ස අජ්ඣාසයවසෙන ''න කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියතී''ති එත්ථ කාමුපාදානවසෙන උපාදියනං පටික්ඛිපතීති ආහ **"තණ්හාවසෙන න උපාදියතී"**ති. තණ්හාවසෙන වා අසති උපාදියනෙ දිට්ඨිවසෙන උපාදියනං අනවකාසමෙවාති **"තණ්හාවසෙන"**ඉච්චෙව වුත්තං. **න පරාමසතීති** නාදියති. දිට්ඨිපරාමාසවසෙන වා ''නිච්ච''න්තිආදිනා **න පරාමසති. සංඛිත්තෙනෙව කථෙසීති** තස්ස අජ්ඣාසයවසෙන පපඤ්චං අකත්වා කථෙසි.

පචලායමානසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මෙත්තසුත්තවණ්ණනා

62. නවමෙ **මා, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤානන්ති** (ඉතිවු. අට්ඨ. 62) එත්ථ **මාති** පටිසෙධෙ නිපාතො. **පුඤ්ඤ**-සද්දො ''කුසලානං, භික්ඛවෙ, ධම්මානං සමාදානහෙතු එවමිදං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතී''තිආදීසු (දී. නි. 3.80) පුඤ්ඤඵලෙ ආගතො. ''අවිජ්ජාගතොයං, භික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤඤ්චෙ සඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛරොතී''තිආදීසු (සං. නි. 2.51) කාමරූපාවචරසුචරිතෙසු. ''පුඤ්ඤූපගං හොති විඤ්ඤාණ''න්තිආදීසු (සං. නි. 2.51) සුගතිවිසෙසභූතෙ උපපත්තිභවෙ.

‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථූ’’තිආදීසු (ඉතිවු. 60; දී. නි. 3.305; අ. නි. 8.36) කුසලචෙතනායං. ඉධ පන තෙභූමකකුසලධම්මෙ වෙදිතබ්බො. **භායිත්ථාති** එත්ථ දුවිධං භයං ඤාණභයං, සාරජ්ජභයන්ති. තත්ථ ‘‘යෙපි තෙ, භික්ඛවෙ, දෙවා දීඝායුකා වණ්ණවන්තො සුඛබහුලා උච්චෙසු විමානෙසු චිරට්ඨිතිකා, තෙපි තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා යෙභුය්‍යෙන භයං සංවෙගං සන්තාසං ආපජ්ජන්තී’’ති (අ. නි. 4.33) ආගතං **ඤාණභයං**. ‘‘අහුදෙව භයං, අහු ඡම්භිතත්තං, අහු ලොමහංසො’’තිආදීසු (දී. නි. 2.318) ආගතං **සාරජ්ජභයං**. ඉධාපි සාරජ්ජභයමෙව. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – භික්ඛවෙ, දීඝරත්තං කායවචීසංයමො වත්තපටිවත්තපූරණං එකාසනං එකසෙය්‍යා ඉන්ද්‍රියදමො ධුතධම්මෙහි චිත්තස්ස නිග්ගහො සතිසම්පජඤ්ඤං කම්මට්ඨානානුයොගවසෙන වීරියාරම්භොති එවමාදීනි යානි භික්ඛුනා නිරන්තරං පවත්තෙතබ්බානි පුඤ්ඤානි, තෙහි මා භායිත්ථ, මා භයං සන්තාසං ආපජ්ජිත්ථ. එකච්චස්ස දිට්ඨධම්මසුඛස්ස උපරොධභයෙන සම්පරායිකනිබ්බානසුඛදායකෙහි පුඤ්ඤෙහි මා භායිත්ථාති. නිස්සක්කෙ ඉදං සාමිවචනං.

ඉදානි තතො අභායිතබ්බභාවෙ කාරණං දස්සෙන්තො **‘‘සුඛස්සෙත’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සුඛ**-සද්දො ‘‘සුඛො බුද්ධානමුප්පාදො, සුඛා විරාගතා ලොකෙ’’තිආදීසු (ධ. ප. 194) සුඛමූලෙ ආගතො. ‘‘යස්මා ච ඛො, මහාලි, රූපං සුඛං සුඛානුපතිතං සුඛාවක්කන්ත’’න්තිආදීසු (සං. නි. 3.60) සුඛාරම්මණෙ. ‘‘යාවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, න සුකරං අක්ඛානෙන පාපුණිතුං යාව සුඛා සග්ගා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.255) සුඛපච්චයට්ඨානෙ. ‘‘සුඛො පුඤ්ඤස්ස උච්චයො’’තිආදීසු (ධ. ප. 118) සුඛහෙතුම්හි. ‘‘දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරා එතෙ ධම්මා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.82) අබ්‍යාපජ්ජෙ. ‘‘නිබ්බානං පරමං සුඛ’’න්තිආදීසු (ම. නි. 2.215; ධ. ප. 203, 204) නිබ්බානෙ. ‘‘සුඛස්ස ච පහානා’’තිආදීසු (දී. නි. 1.232; ම. නි. 1.271; සං. නි. 2.152) සුඛවෙදනායං. ‘‘අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, සුඛමිච්චෙව භාසිත’’න්තිආදීසු (සං. නි. 4.253; ඉතිවු. 53) උපෙක්ඛාවෙදනායං. ‘‘ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා වුත්තා පරියායෙන සුඛා වෙදනා දුක්ඛා වෙදනා’’තිආදීසු (ම. නි. 2.89) ඉට්ඨසුඛෙසු. ‘‘සුඛො විපාකො පුඤ්ඤාන’’න්තිආදීසු (පෙටකො. 23) ඉට්ඨවිපාකෙ. ඉධාපි ඉට්ඨවිපාකෙ එව දට්ඨබ්බො. **ඉට්ඨස්සාති**ආදීසු ඉච්ඡිතබ්බතො චෙව අනිට්ඨප්පටිපක්ඛතො ච ඉට්ඨස්ස. කමනීයතො මනස්මිඤ්ච කමනතො පවිසනතො **කන්තස්ස.** පියායිතබ්බතො සන්තප්පනතො ච **පියස්ස.** මනනීයතො මනස්ස වඩ්ඪනතො ච **මනාපස්සාති** අත්ථො වෙදිතබ්බො. **යදිදං පුඤ්ඤානීති පුඤ්ඤානීති** යදිදං වචනං, එතං සුඛස්ස ඉට්ඨස්ස විපාකස්ස අධිවචනං නාමං. **සුඛස්සෙතං යදිදං පුඤ්ඤානීති** ඵලෙන කාරණස්ස අභෙදොපචාරං වදති. තෙන කතුපචිතානං පුඤ්ඤානං අවස්සංභාවිඵලං සුත්වා අප්පමත්තෙන සක්කච්චං පුඤ්ඤානි කත්තබ්බානීති පුඤ්ඤකිරියායං නියොජෙති, ආදරඤ්ච නෙසං තත්ථ උප්පාදෙති.

ඉදානි අත්තනා සුනෙත්තකාලෙ කතෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දීඝරත්තං පච්චනුභූතං භවන්තරප්පටිච්ඡන්නං උළාරතරං පුඤ්ඤවිපාකං උදාහරිත්වා තමත්ථං පාකටතරං කරොන්තො **‘‘අභිජානාමි ඛො පනාහ’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **අභිජානාමීති** අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන ජානාමි, පච්චක්ඛතො බුජ්ඣාමි. **දීඝරත්තන්ති** චිරකාලං. **පුඤ්ඤානන්ති** දානාදීනං කුසලධම්මානං. **සත්ත වස්සානීති** සත්ත සංවච්ඡරානි. **මෙත්තචිත්තන්ති** මිජ්ජතීති මෙත්තා, සිනිය්හතීති අත්ථො. මිත්තෙ භවා, මිත්තස්ස වා එසා පවත්තීතිපි මෙත්තා. ලක්ඛණාදිතො පන හිතාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා, හිතූපසංහාරරසා, ආඝාතවිනයපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. බ්‍යාපාදූපසමො එතිස්සා සම්පත්ති, සිනෙහසම්භවො විපත්ති. **මෙත්තචිත්තං භාවෙත්වාති** මෙත්තාසහගතං චිත්තං, චිත්තසීසෙන සමාධි වුත්තොති මෙත්තාසමාධිං මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරං උප්පාදෙත්වා චෙව වඩ්ඪෙත්වා ච.

සත්ත සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙති සත්ත මහාකප්පෙ. සංවට්ටවිවට්ටග්ගහණෙනෙව හි සංවට්ටට්ඨායිවිවට්ටට්ඨායිනොපි ගහිතා. **ඉමං ලොකන්ති** කාමලොකං. **සංවට්ටමානෙ සුදන්ති** සංවට්ටමානෙ, සුදන්ති නිපාතමත්තං, විපජ්ජමානෙති අත්ථො. ‘‘වරසංවත්තට්ඨානෙ සුද’’න්තිපි පඨන්ති. **කප්පෙති** කාලෙ. කප්පසීසෙන හි කාලො වුත්තො, කාලෙ ඛීයමානෙ සබ්බොපි ඛීයතෙව. යථාහ – ‘‘කාලො ඝසති භූතානි, සබ්බානෙව සහත්තනා’’ති (ජා. 1.2.190). **‘‘ආභස්සරූපගො හොමී’’**ති වුත්තත්තා තෙජොසංවට්ටවසෙනෙත්ථ කප්පවුට්ඨානං වෙදිතබ්බං. **ආභස්සරූපගොති** තත්ථ පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන ආභස්සරබ්‍රහ්මලොකං උපගච්ඡාමීති ආභස්සරූපගො හොමි. **විවට්ටමානෙති** සණ්ඨහමානෙති අත්ථො. **සුඤ්ඤං බ්‍රහ්මවිමානං උපපජ්ජාමීති** කස්සචි සත්තස්ස තත්ථ නිබ්බත්තස්ස අභාවතො සුඤ්ඤං යං පඨමජ්ඣානභූමිසඞ්ඛාතං බ්‍රහ්මවිමානං ආදිතො නිබ්බත්තති, තං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන උපපජ්ජාමි උපෙමි.

බ්‍රහ්මාති කාමාවචරසත්තෙහි විසිට්ඨට්ඨෙන තථා තථා බ්‍රූහිතගුණතාය බ්‍රහ්මවිහාරතො නිබ්බත්තනට්ඨෙන ච බ්‍රහ්මා. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතෙහි මහන්තො බ්‍රහ්මාති **මහාබ්‍රහ්මා,** තතො එව තෙ අභිභවිත්වා ඨිතත්තා **අභිභූ.** තෙහි න කෙනචිපි ගුණෙන අභිභූතොති **අනභිභූතො. අඤ්ඤදත්ථූති** එකංසවචනෙ නිපාතො. දස්සනතො **දසො,** අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං දස්සනසමත්ථො අභිඤ්ඤාඤාණෙන පස්සිතබ්බං පස්සාමීති අත්ථො. සෙසබ්‍රහ්මානං ඉද්ධිපාදභාවනාබලෙන අත්තනො චිත්තඤ්ච මම වසෙ වත්තෙමීති **වසවත්තී** හොමීති යොජෙතබ්බං. තදා කිර බොධිසත්තො අට්ඨසමාපත්තිලාභීපි සමානො තථා සත්තහිතං අත්තනො පාරමිපූරණඤ්ච ඔලොකෙන්තො තාසු එව ද්වීසු ඣානභූමීසු නිකන්ති උප්පාදෙත්වා මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරවසෙන අපරාපරං සංසරි. තෙන වුත්තං **‘‘සත්ත වස්සානි… පෙ…. වසවත්තී’’**ති.

එවං භගවා රූපාවචරපුඤ්ඤස්ස විපාකමහන්තතං පකාසෙත්වා ඉදානි කාමාවචරපුඤ්ඤස්සපි විපාකං දස්සෙන්තො **“ඡත්තිංසක්ඛත්තු”**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සක්කො අහොසින්ති** ඡත්තිංසක්ඛත්තුං ඡත්තිංසවාරෙ අඤ්ඤත්ථ අනුපපජ්ජිත්වා නිරන්තරං සක්කො දෙවානමින්දො තාවතිංසදෙවරාජා අහොසිං. **රාජා අහොසින්ති**ආදීසු චතූහි අච්ඡරියධම්මෙහි චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි ච ලොකං රඤ්ජෙතීති **රාජා.** චක්කරතනං වත්තෙති, චතූහි සම්පත්තිචක්කෙහි වත්තති, තෙහි ච පරං වත්තෙති, පරහිතාය ච ඉරියාපථචක්කානං වත්තො එතස්මිං අත්ථීති **චක්කවත්ති.** ‘‘රාජා’’ති චෙත්ථ සාමඤ්ඤං, ‘‘චක්කවත්ති’’ති විසෙසං. ධම්මෙන චරතීති **ධම්මිකො,** ඤායෙන සමෙන වත්තතීති අත්ථො. ධම්මෙනෙව රජ්ජං ලභිත්වා රාජා ජාතොති **ධම්මරාජා,** දසවිධෙ කුසලධම්මෙ අගරහිතෙ ච රාජධම්මෙ නියුත්තොති **ධම්මිකො.** තෙන ච ධම්මෙන සකලං ලොකං රඤ්ජෙතීති **ධම්මරාජා.** පරහිතධම්මකරණෙන වා **ධම්මිකො,** අත්තහිතධම්මකරණෙන **ධම්මරාජා.** යස්මා චක්කවත්තී ධම්මෙන ඤායෙන රජ්ජං අධිගච්ඡති, න අධම්මෙන, තස්මා වුත්තං **“ධම්මෙන ලද්ධරජ්ජත්තා ධම්මරාජා”**ති.

චතූසු දිසාසු සමුද්දපරියොසානතාය චාතුරන්තා නාම තත්ථ තත්ථ දීපෙ මහාපථවීති ආහ **“පුරත්ථිම…පෙ…. ඉස්සරො”**ති. **විජිතාවීති** විජෙතබ්බස්ස විජිතවා, කාමකොධාදිකස්ස අබ්භන්තරස්ස පටිරාජභූතස්ස බාහිරස්ස ච අරිගණස්ස විජයී විජිනිත්වා ඨිතොති අත්ථො. කාමං චක්කවත්තිනො කෙනචි යුද්ධං නාම නත්ථි, යුද්ධෙන පන සාධෙතබ්බස්ස විජයස්ස සිද්ධියා **“විජිතසඞ්ගාමො”**ති වුත්තං. ජනපදො වා චතුබ්බිධඅච්ඡරියධම්මෙන සමන්නාගතො අස්මිං රාජිනි ථාවරියං කෙනචි අසංහාරියං දළ්හභත්තිභාවං පත්තො, ජනපදෙ වා අත්තනො ධම්මිකාය පටිපත්තියා ථාවරියං ථිරභාවං පත්තොති **ජනපදත්ථාවරියප්පත්තො.** චණ්ඩස්ස හි රඤ්ඤො බලිදණ්ඩාදීහි ලොකං පීළයතො මනුස්සා මජ්ඣිමජනපදං ඡඩ්ඩෙත්වා පබ්බතසමුද්දතීරකන්දරාදීනි නිස්සාය පච්චන්තෙ වාසං කප්පෙන්ති. අතිමුදුකස්ස රඤ්ඤො චොරෙහි සාහසිකධනවිලොපපීළිතා මනුස්සා පච්චන්තං පහාය ජනපදමජ්ඣෙ වාසං කප්පෙන්ති. ඉති එවරූපෙ රාජිනි ජනපදො ථිරභාවං න පාපුණාති.

සත්තරතනසමන්නාගතොති චක්කරතනාදීහි සත්තහි රතනෙහි සමුපෙතො. තෙසු හි රාජා චක්කවත්තී චක්කරතනෙන අජිතං ජිනාති, හත්ථිඅස්සරතනෙහි විජිතෙ සුඛෙනෙව අනුවිචරති, පරිණායකරතනෙන විජිතමනුරක්ඛති, අවසෙසෙහි උපභොගසුඛමනුභවති. පඨමෙන චස්ස උස්සාහසත්තියොගො, පච්ඡිමෙන මන්තසත්තියොගො, හත්ථිඅස්සගහපතිරතනෙහි පභුසත්තියොගො සුපරිපුණ්ණො හොති. ඉත්ථිමණිරතනෙහි උපභොගසුඛමනුභවති, සෙසෙහි ඉස්සරියසුඛං. විසෙසතො චස්ස පුරිමානි තීණි අදොසකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙන සම්පජ්ජන්ති, මජ්ඣිමානි අලොභකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙන, පච්ඡිමමෙකං අමොහකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙනාති.

සූරාති සත්තිවන්තො, නිබ්භයාති අත්ථොති ආහ **“අභීරුනො”ති. අඞ්ගන්ති** කාරණං. යෙන කාරණෙන ‘‘වීරා’’ති වුච්චෙය්‍යුං, තං වීරඞ්ගං. තෙනාහ **“වීරියස්සෙතං නාම”**න්ති. යාව චක්කවාළපබ්බතා චක්කස්ස වත්තනතො **“චක්කවාළපබ්බතං සීමං කත්වා ඨිතසමුද්දපරියන්ත”**න්ති වුත්තං. **අදණ්ඩෙනාති** ඉමිනා ධනදණ්ඩස්ස සරීරදණ්ඩස්ස ච අකරණං වුත්තං. **අසත්ථෙනාති** ඉමිනා පන සෙනාය යුජ්ඣනස්සාති තදුභයං දස්සෙතුං **“න දණ්ඩෙනා”**තිආදි වුත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – යෙ කතාපරාධෙ සත්තෙ සතම්පි සහස්සම්පි ගණ්හන්ති, තෙ ධනදණ්ඩෙන රජ්ජං කාරෙන්ති. යෙ ඡෙජ්ජභෙජ්ජං අනුසාසන්ති, තෙ සත්ථදණ්ඩෙන. අහං පන දුවිධම්පි දණ්ඩං පහාය අදණ්ඩෙන අජ්ඣාවසිං. යෙ එකතොධාරාදිනා සත්ථෙන පරං විහෙඨෙන්ති, තෙ සත්ථෙන රජ්ජං කාරෙන්ති නාම. අහං පන සත්ථෙන ඛුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි ලොහිතං කස්සචි අනුප්පාදෙත්වා ධම්මෙනෙව ‘‘එහි ඛො, මහාරාජා’’ති එවං පටිරාජූහි සම්පටිච්ඡිතාගමනො වුත්තප්පකාරං පථවිං අභිජිනිත්වා අජ්ඣාවසිං, අභිවිජිනිත්වා සාමී හුත්වා වසින්ති.

ඉති භගවා අත්තානං කායසක්ඛිං කත්වා පුඤ්ඤානං විපාකමහන්තතං පකාසෙත්වා ඉදානි තමෙවත්ථං ගාථාබන්ධෙනෙන දස්සෙන්තො **“පස්ස, පුඤ්ඤානං විපාක”**න්තිආදිමාහ. **සුඛෙසිනොති** ආලපනවචනමෙතං, තෙන සුඛපරියෙසකෙ සත්තෙ ආමන්තෙති. පාළියං පන ‘‘පස්සථා’’ති වත්තබ්බෙ **“පස්සා”**ති වචනබ්‍යත්තයො කතොති දට්ඨබ්බො. මනුස්සානං උරෙ සත්ථං ඨපෙත්වා ඉච්ඡිතධනහරණාදිනා වා සාහසකාරිතාය සාහසිකා, තෙසං කම්මං **සාහසිකකම්මං.** පථවියා ඉස්සරො **පථබ්‍යොති** ආහ **“පුථවිසාමිකො”**ති.

මෙත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. හරියාසුත්තවණ්ණනා

63. දසමෙ උච්චාසද්දා මහාසද්දා උද්ධං උග්ගතත්තා උච්චං පත්ථටත්තා මහන්තං අවිනිබ්භොගං විනිභුඤ්ජිත්වා ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං සද්දං කරොන්තා වදන්ති. වචීඝොසොපි හි බහූහි එකජ්ඣං පවත්තිතො අත්ථතො ච සද්දතො ච දුරවබොධො කෙවලං මහානිග්ඝොසො එව හුත්වා සොතපථමාගච්ඡති. **මච්ඡවිලොපෙති** මච්ඡෙ විලුම්පිත්වා විය ගහණෙ, මච්ඡානං වා විලුම්පනෙ. කෙවට්ටානඤ්හි මච්ඡපච්ඡිට්ඨපිතට්ඨානෙ මහාජනො සන්නිපතිත්වා ‘‘ඉධ අඤ්ඤං එකං මච්ඡං දෙහි, එකං මච්ඡඵාලං දෙහි, එතස්ස තෙ මහා දින්නො, මය්හං ඛුද්දකො’’ති එවං උච්චාසද්දමහාසද්දං කරොන්ති. තං සන්ධායෙතං වුත්තං **“කෙවට්ටානං මච්ඡපච්ඡිං ඔතාරෙත්වා ඨිතට්ඨානෙ”**ති. මච්ඡග්ගහණත්ථං ජාලෙ පක්ඛිත්තෙපි තස්මිං ඨානෙ කෙවට්ටා චෙව අඤ්ඤෙ ච ‘‘පවිට්ඨො න පවිට්ඨො , ගහිතො න ගහිතො’’ති මහාසද්දං

කරොන්ති. තං සන්ධායෙතං වුත්තං **“ජාලෙ වා…පෙ…. මහාසද්දො හොතී”**ති. **කත්තබ්බවත්තන්ති** පාදපරිකම්මාදිකත්තබ්බකිච්චං. **ඛරාති** චිත්තෙන වාචාය ච කක්ඛළා. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

හරියාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. කොධනසුත්තවණ්ණනා

64. එකාදසමෙ **සපත්තකරණාති** වා සපත්තෙහි කාතබ්බා. **කොධනන්ති** කුජ්ඣනසීලං. **කොධනොයන්ති** කුජ්ඣනො අයං. **අයන්ති** ච නිපාතමත්තං. **කොධපරෙතොති** කොධෙන අනුගතො, පරාභිභූතො වා. **දුබ්බණ්ණොව හොතීති** පකතියා වණ්ණවාපි අලඞ්කතපටියත්තොපි මුඛවිකාරාදිවසෙන විරූපො එව හොති. එතරහි ආයතිඤ්චාති කොධාභිභූතස්ස එකන්තමිදං ඵලන්ති දීපෙතුං ‘‘දුබ්බණ්ණොවා’’ති අවධාරණං කත්වා පුන **“කොධාභිභූතො”**ති වුත්තං.

අයසභාවන්ති අකිත්තිමභාවං. අත්තනො පරෙසඤ්ච අනත්ථං ජනෙතීති **අනත්ථජනනො. අන්තරතොති** අබ්භන්තරතො, චිත්තතො වා. **තං ජනො නාවබුජ්ඣතීති** කොධසඞ්ඛාතං අන්තරතො අබ්භන්තරෙ අත්තනො චිත්තෙයෙව ජාතං අනත්ථජනනචිත්තප්පකොපනාදිභයං භයහෙතුං අයං බාලමහාජනො න ජානාති. **යන්ති** යත්ථ. භුම්මත්ථෙ හි එතං පච්චත්තවචනං. යස්මිං කාලෙ කොධො සහතෙ නරං, අන්ධතමං තදා හොතීති සම්බන්ධො. **යන්ති** වා කාරණවචනං, යස්මා කොධො උප්පජ්ජමානො නරං සහතෙ අභිභවති, තස්මා අන්ධතමං තදා හොති, යදා කුද්ධොති අත්ථො යං-තං-සද්දානං එකන්තසම්බන්ධභාවතො. අථ වා **යන්ති** කිරියාපරාමසනං. **සහතෙති** යදෙතං කොධස්ස සහනං අභිභවනං, එතං අන්ධතමං භවනන්ති අත්ථො. අථ වා යං නරං කොධො සහතෙ අභිභවති, තස්ස අන්ධතමං තදා හොති. තතො ච කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සතීති.

භූනං වුච්චති වුද්ධි, තස්ස හනනං ඝාතො එතෙසන්ති **භූනහච්චානි**. තෙනාහ **“හතවුද්ධීනී”**ති. **දම**-සද්දෙන වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙතුං පඤ්ඤාවීරියෙන දිට්ඨියාති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **“කතරෙන දමෙනා”**තිආදිමාහ. අනෙකත්ථො හි **දම**-සද්දො. ‘‘සච්චෙන දන්තො දමසා උපෙතො, වෙදන්තගූ වුසිතබ්‍රහ්මචරියො’’ති (සං. නි. 1.195; සු. නි. 467) එත්ථ හි ඉන්ද්‍රියසංවරො දමොති වුත්තො ‘‘මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි දමෙතී’’ති කත්වා. ‘‘යදි සච්චා දමා චාගා, ඛන්ත්‍යා භියොධ විජ්ජතී’’ති (සං. නි. 1.246; සු. නි. 191) එත්ථ පඤ්ඤා දමො ‘‘සංකිලෙසං දමෙති පජහතී’’ති කත්වා. ‘‘දානෙන දමෙන සංයමෙන සච්චවජ්ජෙන අත්ථි පුඤ්ඤං, අත්ථි පුඤ්ඤස්ස ආගමො’’ති (සං. නි. 4.365) එත්ථ උපොසථකම්මං දමො ‘‘උපවසනවසෙන කායකම්මාදීනි දමෙතී’’ති කත්වා. ‘‘සක්ඛිස්සසි ඛො ත්වං, පුණ්ණ, ඉමිනා දමූපසමෙන සමන්නාගතො සුනාපරන්තස්මිං ජනපදන්තරෙ විහරිතු’’න්ති (ම. නි. 3.396; සං. නි. 4.88) එත්ථ අධිවාසනක්ඛන්ති දමො ‘‘කොධූපනාහමක්ඛාදිකෙ දමෙති විනොදෙතී’’ති කත්වා. ‘‘න මානකාමස්ස දමො ඉධත්ථි, න මොනමත්ථි අසමාහිතස්සා’’ති (සං. නි. 1.9) එත්ථ අභිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදිකො සමාධිපක්ඛිකො ධම්මො දමො ‘‘දම්මති චිත්තං එතෙනා’’ති කත්වා. ඉධාපි ‘‘තං දමෙන සමුච්ඡින්දෙ, පඤ්ඤාවීරියෙන දිට්ඨියා’’ති වචනතො **දම**-සද්දෙන පඤ්ඤාවීරියදිට්ඨියො වුත්තා.

කොධනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අබ්‍යාකතවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මහාවග්ගො

1-2. හිරිඔත්තප්පසුත්තාදිවණ්ණනා

65-66. සත්තමස්ස පඨමං උත්තානමෙව. දුතියෙ **තයො සංවට්ටාති** ආපොසංවට්ටො, තෙජොසංවට්ටො, වායොසංවට්ටොති තයො සංවට්ටා. **තිස්සො සංවට්ටසීමාති** ආභස්සරා, සුභකිණ්හා, වෙහප්ඵලාති තිස්සො සංවට්ටසීමා. යදා හි කප්පො තෙජෙන සංවට්ටති විනස්සති, තදා ආභස්සරතො හෙට්ඨා අග්ගිනා ඩය්හති. යදා ආපෙන සංවට්ටති, තදා සුභකිණ්හතො හෙට්ඨා උදකෙන විලීයති. යදා වායුනා සංවට්ටති, තදා වෙහප්ඵලතො හෙට්ඨා වායුනා විද්ධංසති. විත්ථාරතො පන සදාපි එකං බුද්ධක්ඛෙත්තං විනස්සති. **බුද්ධක්ඛෙත්තං නාම** තිවිධං හොති ජාතික්ඛෙත්තං ආණාක්ඛෙත්තං විසයක්ඛෙත්තන්ති. තත්ථ **ජාතික්ඛෙත්තං** නාම දසසහස්සචක්කවාළපරියන්තං හොති, යං තථාගතස්ස පටිසන්ධිගහණාදීසු කම්පති. **ආණාක්ඛෙත්තං** කොටිසහස්සචක්කවාළපරියන්තං, යත්ථ රතනසුත්තං (ඛු. පා. 6.1 ආදයො; සු. නි. 224 ආදයො) ඛන්ධපරිත්තං (අ. නි. 4.67; චූළව. 251) ධජග්ගපරිත්තං (සං. නි. 1.249). ආටානාටියපරිත්තං (දී. නි. 3.275 ආදයො), මොරපරිත්තන්ති (ජා. 1.2.17-18) ඉමෙසං පරිත්තානං ආනුභාවො වත්තති. **විසයක්ඛෙත්තං** අනන්තමපරිමාණං, යං ''යාවතා වා පන ආකඞ්ඛෙය්‍යා''ති වුත්තං. එවමෙතෙසු තීසු බුද්ධක්ඛෙත්තෙසු එකං ආණාක්ඛෙත්තං විනස්සති. තස්මිං පන විනස්සන්තෙ ජාතික්ඛෙත්තං විනට්ඨමෙව හොති. විනස්සන්තඤ්ච එකතොව විනස්සති, සණ්ඨහන්තම්පි එකතොව සණ්ඨහති.

තීණි සංවට්ටමූලානීති රාගදොසමොහසඞ්ඛාතානි තීණි සංවට්ටකාරණානි. රාගාදීසු හි අකුසලමූලෙසු උස්සන්නෙසු ලොකො විනස්සති. තථා හි රාගෙ උස්සන්නතරෙ අග්ගිනා විනස්සති, දොසෙ උස්සන්නතරෙ උදකෙන, මොහෙ උස්සන්නතරෙ වාතෙන. කෙචි පන ''දොසෙ උස්සන්නතරෙ අග්ගිනා, රාගෙ උදකෙනා''ති වදන්ති.

තීණි කොලාහලානීති කප්පකොලාහලං, බුද්ධකොලාහලං, චක්කවත්තිකොලාහලන්ති තීණි කොලාහලානි. තත්ථ ''වස්සසතසහස්සමත්ථකෙ කප්පුට්ඨානං නාම භවිස්සතී''තිආදිනා දෙවතාහි උග්ඝොසිතසද්දො **කප්පකොලාහලං** නාම හොති. ''ඉතො වස්සසතසහස්සමත්ථකෙ ලොකො විනස්සිස්සති, මෙත්තං, මාරිසා, භාවෙථ කරුණං මුදිතං උපෙක්ඛ''න්ති මනුස්සපථෙ දෙවතා සොසන්තියො චරන්ති. ''වස්සසහස්සමත්ථකෙ බුද්ධො උප්පජ්ජිස්සතී''ති **බුද්ධකොලාහලං** නාම හොති. ''ඉතො වස්සසහස්සමත්ථකෙ බුද්ධො උප්පජ්ජිත්වා ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො සඞ්ඝරතනෙන පරිවාරිතො ධම්මං දෙසෙන්තො විචරිස්සතී''ති දෙවතා උග්ඝොසන්ති. ''වස්සසතමත්ථකෙ පන චක්කවත්තී උප්පජ්ජිස්සතී''ති **චක්කවත්තිකොලාහලං** නාම හොති. ''ඉතො වස්සසතමත්ථකෙ සත්තරතනසම්පන්නො චාතුද්දීපිස්සරො සහස්සපරිවාරො වෙහාසඞ්ගමො චක්කවත්තී රාජා උප්පජ්ජිස්සතී''ති දෙවතා උග්ඝොසන්ති.

අචිරට්ඨෙන න ධුවාති උදකබුබ්බුළාදයො විය න චිරට්ඨායිතාය ධුවභාවරහිතා. **අස්සාසරහිතාති** සුපිනකෙ පීතපානීයං විය අනුලිත්තචන්දනං විය ච අස්සාසවිරහිතා.

උපකප්පනමෙඝොති කප්පවිනාසකමෙඝං සන්ධාය වදති. යස්මිඤ්හි සමයෙ කප්පො අග්ගිනා නස්සති, ආදිතොව කප්පවිනාසකමහාමෙඝො උට්ඨහිත්වා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙ එකමහාවස්සං වස්සති. මනුස්සා තුට්ඨහට්ඨා සබ්බබීජානි නීහරිත්වා වපන්ති. සස්සෙසු පන ගොඛායිතකමත්තෙසු ජාතෙසු ගද්‍රභරවං රවන්තො එකබින්දුම්පි න වස්සති, තදා පච්ඡින්නං පච්ඡින්නමෙව වස්සං හොති. තෙනාහ **''තදා නික්ඛන්තබීජං..පෙ.... එකබින්දුම්පි දෙවො න වස්සතී''**ති. ''වස්සසතසහස්ස අච්චයෙන කප්පවුට්ඨානං භවිස්සතී''තිආදිනා දෙවතාහි වුත්තවචනං සුත්වා යෙභුය්‍යෙන මනුස්සා ච භුම්මදෙවතා ච සංවෙගජාතා අඤ්ඤමඤ්ඤං මුදුචිත්තා හුත්වා මෙත්තාදීනි පුඤ්ඤානි කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති, අවීචිතො පට්ඨාය තුච්ඡො හොතීති.

පඤ්ච බීජජාතානීති මූලබීජං ඛන්ධබීජං ඵළුබීජං අග්ගබීජං බීජබීජන්ති පඤ්ච බීජානි ජාතානි. තත්ථ **මූලබීජන්ති** වචා, වචත්තං, හලිද්දං, සිඞ්ගිවෙරන්ති එවමාදි. **ඛන්ධබීජන්ති** අස්සත්ථො, නිග්‍රොධොති එවමාදි. **ඵළුබීජන්ති** උච්ඡු, වෙළු, නළොති එවමාදි. **අග්ගබීජන්ති** අජ්ජුකං, ඵණිජ්ජකන්ති එවමාදි. **බීජබීජන්ති** වීහිආදි පුබ්බණ්ණඤ්චෙව මුග්ගමාසාදිඅපරණ්ණඤ්ච. පච්චයන්තරසමවායෙ විසදිසුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො රුහනසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුළ්හො බීජ-සද්දො තදත්ථසිද්ධියා මූලාදීසුපි කෙසුචි පවත්තතීති මූලාදිතො නිවත්තනත්ථං එකෙන බීජ-සද්දෙන විසෙසෙත්වා වුත්තං ''බීජබීජ''න්ති ''රූපරූපං (විසුද්ධි. 2.449) දුක්ඛදුක්ඛ''න්ති (සං. නි. 4.327) යථා. යථා ඵලපාකපරියන්තා ඔසධිරුක්ඛා වෙළුකදලිආදයො.

යං කදාචීතිආදීසු යන්ති නිපාතමත්තං. **කදාචීති** කිස්මිඤ්චි කාලෙ. **කරහචීති** තස්සෙව වෙවචනං. **දීඝස්ස අද්ධුනොති** දීඝස්ස කාලස්ස. **අච්චයෙනාති** අතික්කමෙන. සෙසමෙත්ථ උත්තානමෙව.

හිරිඔත්තප්පසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නගරොපමසුත්තවණ්ණනා

67. තතියෙ පච්චන්තෙ භවං **පච්චන්තිමං**. ''රථො සීලපරික්ඛාරො, ඣානක්ඛො චක්කවීරියො''තිආදීසු (සං. නි. 5.4) විය අලඞ්කාරවචනො පරික්ඛාරසද්දොති ආහ **''නගරාලඞ්කාරෙහි අලඞ්කත''**න්ති. පරිවාරවචනොපි වට්ටතියෙව ''සත්ත සමාධිපරික්ඛාරා''තිආදීසු (දී. නි. 3.330) විය. නෙමං වුච්චති ථම්භාදීහි අනුපතභූමිප්පදෙසොති ආහ **''ගම්භීරආවාටා''**ති, ගම්භීරං භූමිං අනුප්පවිට්ඨාති අත්ථො. **සුට්ඨු සන්නිසීදාපිතා**ති භූමිං නිඛනිත්වා සම්මදෙව ඨපිතා.

අනුපරියායෙති එතෙනාති අනුපරියායො, සොයෙව පථොති **අනුපරියායපථො,** පරිතො පාකාරස්ස අනුයායමග්ගො.

හත්ථිං ආරොහන්ති ආරොහාපයන්ති වාති **හත්ථාරොහා** (දී. නි. ටී. 1.163). යෙන හි පයොගෙන පුරිසො හත්ථිනො ආරොහනයොග්ගො හොති, හත්ථිස්ස තං පයොගං විධායන්තානං සබ්බෙසම්පෙතෙසං ගහණං. තෙනාහ **''සබ්බෙපී''**තිආදි. තත්ථ **හත්ථාචරියා** නාම යෙ හත්ථිනො හත්ථාරොහකානඤ්ච සික්ඛාපකා. **හත්ථිවෙජ්ජා** නාම හත්ථිභිසක්කා. **හත්ථිබන්ධා** නාම හත්ථීනං පාදරක්ඛකා. **ආදි**-සද්දෙන හත්ථීනං යවපදායකාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. **අස්සාරොහා රථිකා**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. රථෙ නියුත්තා **රථිකා. රථරක්ඛා** නාම රථස්ස ආණිරක්ඛකා. ධනුං ගණ්හන්ති ගණ්හාපෙන්ති වාති **ධනුග්ගහා,** ඉස්සාසා ධනුසිප්පස්ස සික්ඛාපකා ච. තෙනාහ **''ධනුආචරියා ඉස්සාසා''**ති. චෙලෙන චෙලපටාකාය යුද්ධෙ අකන්ති ගච්ඡන්තීති **චෙලකා**ති ආහ – **''යෙ යුද්ධෙ ජයද්ධජං ගහෙත්වා පුරතො ගච්ඡන්ති''**ති. යථා තථා ඨිතෙ සෙනිකෙ බ්‍යූහකරණවසෙන තතො තතො චලයන්ති උච්චාලෙන්තීති **චලකා**. සකුණග්ඝිආදයො විය මංසපිණ්ඩං පරසෙනාසමූහං සාහසිකමහායොධතාය ඡෙත්වා ඡෙත්වා දයන්ති උප්පතිත්වා ගච්ඡන්තීති **පිණ්ඩදායකා**. දුතියවිකප්පෙ පිණ්ඩෙ දයන්ති ජනසම්මද්දෙ උප්පතන්තා විය ගච්ඡන්තීති **පිණ්ඩදායකා**ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **උග්ගතුග්ගතා**ති ථාමජවපරක්කමාදිවසෙන අතිවිය උග්ගතා, උදග්ගාති අත්ථො. **පක්ඛන්දන්තී**ති අත්තනො වීරසූරභාවෙන අසජ්ජමානා පරසෙනං අනුපවිසන්තීති අත්ථො. ථාමජවබලපරක්කමාදිසම්පත්තියා **මහානාගා විය මහානාගා. එකසූරා**ති එකාකිසූරා අත්තනො සූරභාවෙනෙව එකාකිනො හුත්වා යුජ්ඣනකා. **සජාලිකා**ති සවම්මිකා. **සරපරිත්තාණ**න්ති චම්මපරිසිබ්බිතං ඛෙටකං, චම්මමයං වා ඵලකං. **සරදාසයොධා**ති අත්තනො දාසයොධා.

සම්පක්ඛන්දනලක්ඛණාති සද්ධෙය්‍යවත්ථුනො එවමෙතන්ති සම්පක්ඛන්දනලක්ඛණා. **සම්පසාදනලක්ඛණා**ති පසීදිතබ්බෙ වත්ථුස්මිං පසීදනලක්ඛණා. **ඔකප්පනසද්ධා**ති ඔක්කන්තිත්වා පක්ඛන්දිත්වා අධිමුච්චනං. පසාදනීයෙ වත්ථුස්මිං පසීදනං **පසාදසද්ධා. අයං අනුධම්මො**ති අයං නවන්නං ලොකුත්තරධම්මානං අනුලොමධම්මො. **නිබ්බිදාබහුලො**ති උක්කණ්ඨනාබහුලො. **සද්ධා බන්ධති පාථෙය්‍ය**න්ති සද්ධා නාමායං සත්තස්ස මරණවසෙන මහාපථං සංවජතො මහාකන්තාරං පටිපජ්ජතො මහාවිදුග්ගං පක්ඛන්දතො පාථෙය්‍යපුටං බන්ධති, සම්බලං විස්සජ්ජෙතීති අත්ථො. සද්ධඤ්හි උප්පාදෙත්වා දානං දෙති, සීලං රක්ඛති, උපොසථකම්මං කරොති. තෙනෙතං වුත්තං ''සද්ධා බන්ධති පාථෙය්‍ය''න්ති. **සිරී**ති ඉස්සරියං. ඉස්සරියෙ හි අභිමුඛීභූතෙ ථලතොපි ජලතොපි භොගා ආගච්ඡන්තියෙව. තෙනෙතං වුත්තං **''සිරී භොගානමාසයො''**ති. **සද්ධා දුතියා පුරිසස්ස හොතී**ති පුරිසස්ස දෙවලොකෙ, මනුස්සලොකෙ චෙව නිබ්බානඤ්ච ගච්ඡන්තස්ස සද්ධා දුතියා හොති, සහායකිච්චං සාධෙති. **හත්තපුටාදීති ආදි**-සද්දෙන දුතියිකාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **අනෙකසරසතා**ති අනෙකසභාවතා, අනෙකකිච්චතා වා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

නගරොපමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ධම්මඤ්ඤූසුත්තවණ්ණනා

68. චතුත්ථෙ සුත්තගෙය්‍යාදිධම්මං ජානාතීති **ධම්මඤ්ඤූ**. තස්ස තස්සෙව සුත්තගෙය්‍යාදිනා භාසිතස්ස තදඤ්ඤස්ස සුත්තපදත්ථස්ස බොධකස්ස සද්දස්ස අත්ථකුසලතාවසෙන අත්ථං ජානාතීති **අත්ථඤ්ඤූ**. ''එත්තකොම්හි සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤාය''ති එවං යථා අත්තනො පමාණජානනවසෙන අත්තානං ජානාතීති **අත්තඤ්ඤූ**. පටිග්ගහණපරිභොගපරියෙසනවිස්සජ්ජනෙසු මත්තං ජානාතීති **මත්තඤ්ඤූ**. නිද්දෙසෙ පන පටිග්ගහණමත්තඤ්ඤුතාය එව පරිභොගාදිමත්තඤ්ඤුතා පබොධිතා හොතීති පටිග්ගහණමත්තඤ්ඤුතාව දස්සිතා. ''අයං කාලො උද්දෙසස්ස, අයං කාලො පරිපුච්ඡාය, අයං කාලො යොගස්ස අධිගමාය''ති එවං කාලං ජානාතීති **කාලඤ්ඤූ**. තත්ථ පඤ්ච වස්සානි උද්දෙසස්ස කාලො, දස පරිපුච්ඡාය, ඉදං අතිසම්බාධං, අතික්ඛපඤ්ඤස්ස තාවතා කාලෙන තීරෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා දස වස්සානි උද්දෙසස්ස කාලො, වීසති පරිපුච්ඡාය, තතො පරං යොගෙ කම්මං කාතබ්බං. ඛත්තියපරිසාදිකං අට්ඨවිධං පරිසං ජානාතීති **පරිසඤ්ඤූ**. භික්ඛුපරිසාදිකං චතුබ්බිධං, ඛත්තියපරිසාදිකං මනුස්සපරිසංයෙව පුන චතුබ්බිධං ගහෙත්වා අට්ඨවිධං වදන්ති අපරෙ. නිද්දෙසෙ පනස්ස ඛත්තියපරිසාදිචතුබ්බිධපරිසග්ගහණං නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. ''ඉමං මෙ සෙවන්තස්ස අකුසලා ධම්මා පරිහායන්ති, කුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්ති, තස්මා අයං පුග්ගලො සෙවිතබ්බො, විපරියායතො අඤ්ඤො අසෙවිතබ්බො''ති සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බපුග්ගලං ජානාතීති **පුග්ගලපරොපරඤ්ඤූ**. එවඤ්හි තෙසං පුග්ගලානං පරොපරං

උක්කට්ඨනිහීනතං ජානාති නාම. නිද්දෙසෙපිස්ස සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බපුග්ගලෙ විභාවනමෙව සමණකථාකතන්ති දට්ඨබ්බං.

ධම්මඤ්ඤූසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-6. පාරිච්ඡත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා

69-70. පඤ්චමෙ **පතිතපලාසො**ති පතිතපත්තො. එත්ථ පඨමං පණ්ඩුපලාසතං, දුතියං පන්නපලාසතඤ්ච වත්වා තතියං ජාලකජාතතා, චතුත්ථං ඛාරකජාතතා ච පාළියං වුත්තා. **දීඝනිකායට්ඨකථායං** පන **මහාගොවින්දසුත්තවණ්ණනායං** (දී. නි. අට්ඨ. 2.294) ඉමමෙව පාළිං ආහරිත්වා දස්සෙන්තෙන පඨමං පණ්ඩුපලාසතං, දුතියං පන්නපලාසතඤ්ච වත්වා තතියං ඛාරකජාතතා, චතුත්ථං ජාලකජාතතා ච දස්සිතා. එවඤ්හි තත්ථ වුත්තං – ''පාරිච්ඡත්තකෙ පුප්ඵමානෙ එකං වස්සං උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති, තෙ තස්ස පණ්ඩුපලාසභාවතො පට්ඨාය අත්තමනා හොන්ති. යථාහ –

> යස්මිං, භික්ඛවෙ, සමයෙ දෙවානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, පණ්ඩුපලාසො හොති, අත්තමනා, භික්ඛවෙ, දෙවා තාවතිංසා තස්මිං සමයෙ හොන්ති 'පණ්ඩුපලාසො දානි පාරිච්ඡත්තකො, කොවිළාරො, න චිරස්සෙව පන්නපලාසො භවිස්සතී'ති. යස්මිං සමයෙ දෙවානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො, කොවිළාරො, පන්නපලාසො හොති, ජාලකජාතො හොති, ඛාරකජාතො හොති, කුටුමලකජාතො හොති, කොරකජාතො හොති, අත්තමනා, භික්ඛවෙ , දෙවා තාවතිංසා තස්මිං සමයෙ හොන්ති 'කොරකජාතො දානි පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, න චිරස්සෙව සබ්බපාලිඵුල්ලො භවිස්සතී'ති.

ලීනත්ථප්පකාසිනියම්පි (දී. නි. ටී. 2.294) එත්ථ එවමත්ථො දස්සිතො – **පන්නපලාසො**ති පතිතපත්තො. **ඛාරකජාතො**ති ජාතබුද්දකමකුළො. යෙ හි නීලපත්තකා අතිවිය බුද්දකා මකුළා, තෙ ''ඛාරකා''ති වුච්චන්ති. **ජාලකජාතො**ති තෙහියෙව බුද්දකමකුළෙහි ජාතජාලකො සබ්බසො ජාලො විය ජාතො. කෙචි පන ''ජාලකජාතො''ති එකජාලො විය ජාතො''ති අත්ථං වදන්ති. පාරිච්ඡත්තකො කිර ඛාරකග්ගහණකාලෙ සබ්බත්ථකමෙව පල්ලවිකො හොති, තෙ චස්ස පල්ලවා පභස්සරපවාළවණ්ණසමුජ්ජලා හොන්ති. තෙන සො සබ්බසො සමුජ්ජලන්තො තිට්ඨති. **කුටුමලජාතො**ති සඤ්ජාතමහාමකුළො. **කොරකජාතො**ති සඤ්ජාතසූචිභෙදො සම්පතිවිකසමානාවත්ථො. **සබ්බපාලිඵුල්ලො**ති සබ්බසො ඵුල්ලිතවිකසිතොති. අයඤ්ච අනුක්කමො දීඝභාණකානං වළඤ්ජනානුක්කමෙන දස්සිතො, න එත්ථ ආචරියස්ස විරොධො ආසඞ්කිතබ්බො.

කන්තනකවාතොති දෙවානං පුඤ්ඤකම්මපච්චයා පුප්ඵානං ඡින්දනකවාතො. **කන්තතී**ති ඡින්දති. **සම්පටිච්ඡනකවාතො**ති ඡින්නානං ඡින්නානං පුප්ඵානං සම්පටිග්ගණ්හකවාතො. **චිනන්තො**ති නානාවිධභත්තිසන්නිවෙසවසෙන නිචිනං කරොන්තො. **අඤ්ඤතරදෙවතානන්**ති නාමගොත්තවසෙන අපඤ්ඤාතදෙවතානං. **රෙණුවට්ටී**ති රෙණුසඞ්ඝාතො. **කණ්ණිකං ආහච්චා**ති සුධම්මාය කූටං ආහන්ත්වා.

අනුඵරණානුභාවොති ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො කිත්තිසද්දස්ස යාව බ්‍රහ්මලොකා අනුඵරණසඞ්ඛාතො ආනුභාවො. **පබ්බජ්ජානිස්සිතං හොතී**ති පබ්බජ්ජාය චතුපාරිසුද්ධිසීලම්පි දස්සිතමෙවාති අධිප්පායො. **පඨමජ්ඣානසන්නිස්සිතන්**තිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉධ පන උභයතො පරිච්ඡෙදො හෙට්ඨා සීලතො උපරි අරහත්තතො ච පරිච්ඡෙදස්ස දස්සිතත්තා. **තෙනෙතං වුත්තන්**ති තෙන කාරණෙන එතං ''චතුපාරිසුද්ධිසීලං පබ්බජ්ජානිස්සිතං හොතී''තිආදිවචනං වුත්තං. ඡට්ඨං උත්තානමෙව.

පාරිච්ඡත්තකසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. භාවනාසුත්තවණ්ණනා

71. සත්තමෙ **අත්ථස්ස අසාධිකා** ''භාවනං අනනුයුත්තස්සා''ති වුත්තත්තා. **සම්භාවනත්ථෙ**ති ''අපි නාම එවං සියා''ති විකප්පනත්ථො සම්භාවනත්ථො. **එවඤ්හි ලොකෙ සිලිට්ඨවචනං හොතී**ති එකමෙව සඞ්ඛං අවත්වා අපරාය සඞ්ඛාය සද්ධිං වචනං ලොකෙ සිලිට්ඨවචනං හොති යථා ''ද්වෙ වා තීණි වා උදකඵුසිතානී''ති. **සම්මා අධිසයිතානී**ති පාදාදීහි අත්තනා නෙසං කිඤ්චි උපඝාතං අකරොන්තියා බහිවාතාදිපරිස්සයපරිහරණත්ථං සම්මදෙව උපරි සයිතානි. උපරිඅත්ථො හෙත්ථ අධි-සද්දො. **උතුං ගණ්හාපෙන්තියා**ති තෙසං අල්ලසිනෙහපරියාදානත්ථං අත්තනො කායුස්මාවසෙන උතුං ගණ්හාපෙන්තියා. තෙනාහ **''උස්මීකතානී''**ති. **සම්මා පරිභාවිතානී**ති සම්මදෙව සබ්බසො කුක්කුටවාසනාය වාසිතානි. තෙනාහ **''කුක්කුටගන්ධං ගාහාපිතානී''**ති. එත්ථ ච සම්මාපරිසෙදනං කුක්කුටගන්ධපරිභාවනඤ්ච සම්මාඅධිසයනසම්මාපරිසෙදනනිප්ඵත්තියා ආනුභාවනිප්ඵාදිතන්ති දට්ඨබ්බං. සම්මාඅධිසයනෙනෙව හි ඉතරද්වයං ඉජ්ඣති. න හි සම්මාඅධිසයනතො විසුං සම්මාපරිසෙදනස්ස සම්මාපරිභාවනස්ස ච කාරණං අත්ථි. තෙන පන සද්ධිංයෙව ඉතරෙසං ද්වින්නම්පි ඉජ්ඣනතො වුත්තං.

තිවිධකිරියාකරණෙනාති සම්මාඅධිසයනාදිතිවිධකිරියාකරණෙනාති අත්ථො. කිඤ්චාපි ''එවං අහො වත මෙ''තිආදිනා න ඉච්ඡා උප්පජ්ජෙය්‍ය කාරණස්ස පන සම්පාදිතත්තා, අථ ඛො භබ්බාව තෙ අභිනිබ්භිජ්ජිතුන්ති යොජනා. කස්මා භබ්බාති ආහ **''තෙ හි යස්මා තාය''**තිආදි. **සයම්පීති** අණ්ඩානි. **පරිණාමන්ති** පරිපාකං බහිනික්ඛමනයොග්‍යතං. යථා කපාලස්ස තනුතා ආලොකස්ස අන්තො පඤ්ඤායමානස්ස කාරණං, තථා කපාලස්ස තනුතාය නඛසිඛාමුඛතුණ්ඩකානං ඛරතාය ච අල්ලසිනෙහපරියාදානං කාරණවචනන්ති දට්ඨබ්බං. **තස්මාති** ආලොකස්ස අන්තො පඤ්ඤායමානතො සයඤ්ච පරිපාකගතත්තා.

ඔපම්මසම්පටිපාදනන්ති ඔපම්මත්ථස්ස උපමෙය්‍යෙන සම්මදෙව පටිපාදනං. **තන්ති** ඔපම්මසම්පටිපාදනං. **එවන්ති** ඉදානි වුච්චමානාකාරෙන. **අත්ථෙනාති** උපමෙය්‍යත්ථෙන සංසන්දෙත්වා සහ යොජෙත්වා. සම්පාදනෙන සම්පයුත්තධම්මවසෙන ඤාණස්ස තික්ඛභාවො වෙදිතබ්බො. ඤාණස්ස හි සභාවතො සතිනෙපක්කතො ච තික්ඛභාවො, සමාධිවසෙන ඛරභාවො, සද්ධාවසෙන විප්පසන්නභාවො. **පරිණාමකාලොති** බලවවිපස්සනාකාලො. **වඩ්ඪිකාලොති** වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාකාලො. අනුලොමට්ඨානියා හි විපස්සනා ගහිතගබ්භා නාම තදා මග්ගගබ්භස්ස ගහිතත්තා. **තජ්ජාතිකන්ති** තස්ස විපස්සනානුයොගස්ස අනුරූපං. සත්ථාපි අවිජ්ජණ්ඩකොසං පහරති, දෙසනාපි විනෙය්‍යසන්තානගතං අවිජ්ජණ්ඩකොසං පහරති, යථාඨානෙ ඨාතුං න දෙති.

ඔලම්බකසඞ්ඛාතන්ති ඔලම්බකසුත්තසඞ්ඛාතං. ''පල''න්ති හි තස්ස සුත්තස්ස නාමං. **චාරෙත්වා** දාරුනො හෙට්ඨා දොසජානනත්ථං උස්සාපෙත්වා. **ගණ්ඩං හරතීති පලගණ්ඩොති** එතෙන ''පලෙන ගණ්ඩහාරො පලගණ්ඩොති පච්ඡිමපදෙ උත්තරපදලොපෙන නිද්දෙසො''ති දස්සෙති. **ගහණට්ඨානෙති** හත්ථෙන ගහෙතබ්බට්ඨානෙ . සම්මදෙව ඛිපියන්ති එතෙන කායදුච්චරිතාදීනීති සඞ්ඛෙපො, පබ්බජ්ජාව සඞ්ඛෙපො **පබ්බජ්ජාසඞ්ඛෙපො.** තෙන විපස්සනං අනුයුඤ්ජන්තස්ස පුග්ගලස්ස අජානන්තස්සෙව ආසවානං පරික්ඛයො ඉධ විපස්සනානිසංසොති අධිප්පෙතො.

හෙමන්තිකෙන කාරණභූතෙන, භුම්මත්ථෙ වා එතං කරණවචනං, හෙමන්තිකෙති අත්ථො. **පටිප්පස්සම්භන්තීති** පටිප්පස්සද්ධඵලානි හොන්ති. තෙනාහ **''පූතිකානි භවන්තී''**ති. **මහාසමුද්දො විය සාසනං** අගාධගම්භීරභාවතො. **නාවා විය යොගාවචරො** මහොඝුත්තරතො. **පරියායනං වියාති** පරිතො අපරාපරං යායනං විය. **ඛජ්ජමානානන්ති** ඛාදන්තෙන විය උදකෙන ඛෙපියමානබන්ධනානං. **තනුභාවොති** පරියුට්ඨානපවත්තියා අසමත්ථතාය දුබ්බලභාවො. **විපස්සනාඤාණපීතිපාමොජ්ජෙහීති** විපස්සනාඤාණසමුට්ඨිතෙහි පීතිපාමොජ්ජෙහි. **ඔක්ඛායමානෙති** විපස්සනාකම්මට්ඨානෙ වීරියප්පටිපාටියා ඔක්ඛායමානෙ, පටිසඞ්ඛානුපස්සනාය වා **ඔක්ඛායමානෙ**. සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාය **පක්ඛායමානෙ. දුබ්බලතා දීපිතා** ''අප්පකසිරෙනෙව සංයොජනානි පටිප්පස්සම්භන්ති, පූතිකානි භවන්තී''ති වුත්තත්තා.

භාවනාසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8-9. අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්තාදිවණ්ණනා

72-73. අට්ඨමෙ **පස්සථ නූති** අපි පස්සථ. **මහන්තන්ති** විපුලං. **අග්ගික්ඛන්ධන්ති** අග්ගිසමූහං. **ආදිත්තන්ති** පදිත්තං. **සම්පජ්ජලිතන්ති** සමන්තතො පජ්ජලිතං අච්චිවිප්ඵුලිඞ්ගානි මුඤ්චන්තං. **සජොතිභූතන්ති** සමන්තතො උට්ඨිතාහි ජාලාහි එකප්පභාසමුදයභූතං. **තං කිං මඤ්ඤථාති** තං ඉදානි මයා වුච්චමානත්ථං කිං මඤ්ඤථාති අනුමතිග්ගහණත්ථං පුච්ඡති. යදෙත්ථ සත්ථා අග්ගික්ඛන්ධාලිඞ්ගනං කඤ්ඤාලිඞ්ගනඤ්ච ආනෙසි, තමත්ථං විභාවෙතුං **''ආරොචයාමී''**තිආදිමාහ.

දුස්සීලස්සාති නිස්සීලස්ස සීලවිරහිතස්ස. **පාපධම්මස්සාති** දුස්සීලත්තා එව හීනජ්ඣාසයතාය ලාමකසභාවස්ස. **අසුචිසඞ්කස්සරසමාචාරස්සාති** අපරිසුද්ධතාය අසුචි හුත්වා සඞ්කාය සරිතබ්බසමාචාරස්ස. දුස්සීලො හි කිඤ්චිදෙව අසාරුප්පං දිස්වා ''ඉදං අසුකෙන කතං භවිස්සතී''ති පරෙසං ආසඞ්කා හොති. කෙනචිදෙව කරණීයෙන මන්තයන්තෙ භික්ඛූ දිස්වා ''කච්චි නු ඛො ඉමෙ මයා කතකම්මං ජානිත්වා මන්තෙන්තී''ති අත්තනොයෙව සඞ්කාය සරිතබ්බසමාචාරො . **පටිච්ඡන්නකම්මන්තස්සාති** ලජ්ජිතබ්බතාය පටිච්ඡාදෙතබ්බකම්මන්තස්ස. **අස්සමණස්සාති** න සමණස්ස. සලාකග්ගහණාදීසු ''අහම්පි සමණො''ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය **සමණපටිඤ්ඤස්ස.** අසෙට්ඨචාරිතාය **අබ්‍රහ්මචාරිස්ස.** උපොසථාදීසු ''අහම්පි බ්‍රහ්මචාරී''ති මිච්ඡාපටිඤ්ඤාය **බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤස්ස.** පූතිනා කම්මෙන සීලවිපත්තියා අන්තො අනුපවිට්ඨත්තා **අන්තොපූතිකස්ස.** ඡද්වාරෙහි රාගාදිකිලෙසානුස්සවනෙන තින්තත්තා **අවස්සුතස්ස.** සඤ්ජාතරාගාදිකචවරත්තා සීලවන්තෙහි ඡඩ්ඩෙතබ්බත්තා ච **කසම්බුජාතස්ස.**

වාලරජ්ජුයාති වාලෙහි කතරජ්ජුයා. සා හි ඛරතරා හොති. **සංසෙය්‍යාති** මථනවසෙන සංසෙය්‍ය. **තෙලධොතායාති** තෙලෙන නිසිතාය. **පච්චොරස්මින්ති** පතිඋරස්මිං, අභිමුඛෙ උරමජ්ඣෙති අධිප්පායො. **අයොසඞ්කුනාති** සණ්ඩාසෙන. **ඵෙණුද්දෙහකන්ති** ඵෙණං උද්දෙහෙත්වා උද්දෙහෙත්වා, අනෙකවාරං ඵෙණං උට්ඨාපෙත්වාති අත්ථො. එවමෙත්ථ සඞ්ඛෙපතො පාළිවණ්ණනා වෙදිතබ්බා. නවමං උත්තානමෙව.

අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අරකසුත්තවණ්ණනා

74. දසමෙ **පරිත්තන්ති** ඉත්තරං. තෙනාහ **''අප්පං ථොක''**න්ති. පබන්ධානුපච්ඡෙදස්ස පච්චයභාවො ඉධ ජීවිතස්ස රසො කිච්චන්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **''සරසපරිත්තතායපී''**ති. තදධීනවුත්තිතායපි හි ''යො, භික්ඛවෙ, චිරං ජීවති, සො වස්සසතං අප්පං වා භියො''ති වචනතො පරිත්තං **ඛණපරිත්තතායපි**. පරමත්ථතො හි අතිපරිත්තො සත්තානං ජීවිතක්ඛණො එකචිත්තක්ඛණප්පවත්තිමත්තොයෙව. යථා නාම රථචක්කං පවත්තමානම්පි එකෙනෙව නෙමිප්පදෙසෙන පවත්තති, තිට්ඨමානම්පි එකෙනෙව තිට්ඨති, එවමෙවං එකචිත්තක්ඛණිකං සත්තානං ජීවිතං තස්මිං චිත්තෙ නිරුද්ධමත්තෙ සත්තො නිරුද්ධොති වුච්චති. යථාහ ''අතීතෙ චිත්තක්ඛණෙ ජීවිත්ථ න ජීවති න ජීවිස්සති. අනාගතෙ චිත්තක්ඛණෙ න ජීවිත්ථ න ජීවති ජීවිස්සති. පච්චුප්පන්නෙ චිත්තක්ඛණෙ න ජීවිත්ථ ජීවති න ජීවිස්සති.

''ජීවිතං අත්තභාවො ච, සුඛදුක්ඛා ච කෙවලා;
එකචිත්තසමායුත්තා, ලහුසො වත්තතෙ ඛණො.

''යෙ නිරුද්ධා මරන්තස්ස, තිට්ඨමානස්ස වා ඉධ;
සබ්බෙපි සදිසා ඛන්ධා, ගතා අප්පටිසන්ධිකා.

''අනිබ්බත්තෙන න ජාතො, පච්චුප්පන්නෙන ජීවති;
චිත්තභඞ්ගා මතො ලොකො, පඤ්ඤත්ති පරමත්ථියා''ති. (මහානි. 10);

ලහුසන්ති ලහුකං. තෙනාහ ''ලහුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣනතො ලහුස''න්ති. **පරිත්තං ලහුසන්ති** උභයං පනෙතං අප්පකස්ස වෙවචනං. යඤ්හි අප්පකං, තං පරිත්තඤ්චෙව ලහුකඤ්ච හොති. ඉධ පන ආයුනො අධිප්පෙතත්තා රස්සන්ති වුත්තං හොති. **මන්තායන්ති** කරණත්ථෙ එතං භුම්මවචනන්ති ආහ **''මන්තාය බොද්ධබ්බං, පඤ්ඤාය ජානිතබ්බන්ති අත්ථො''**ති. **මන්තායන්ති** වා මන්තෙයායන්ති වුත්තං හොති, මන්තෙතබ්බං මන්තාය උපපරික්ඛිතබ්බන්ති අත්ථො. **පඤ්ඤාය ජානිතබ්බන්ති** ජානිතබ්බං ජීවිතස්ස පරිත්තභාවො බහුදුක්ඛාදිභාවො. ජානිත්වා ච පන සබ්බපලිබොධෙ ඡින්දිත්වා කත්තබ්බං කුසලං, චරිතබ්බං බ්‍රහ්මචරියං. යස්මා ඉත්ථී ජාතස්ස අමරණං, අප්පං වා භියො වස්සසතතො උපරි අප්පං අඤ්ඤං වස්සසතං අප්පත්වා වීසං වා තිංසං වා චත්තාලීසං වා පණ්ණාසං වා සට්ඨිං වා වස්සානි ජීවති, එවංදීඝායුකො පන අතිදුල්ලභො. ''අසුකො හි එවං චිරං ජීවතී''ති තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා දට්ඨබ්බො හොති. තත්ථ විසාඛා උපාසිකා වීසසතං ජීවති, තථා පොක්ඛරසාතිබ්‍රාහ්මණො, බ්‍රහ්මායුබ්‍රාහ්මණො, බාවරියබ්‍රාහ්මණො, ආනන්දත්ථෙරො, මහාකස්සපත්ථෙරොති . අනුරුද්ධත්ථෙරො පන වස්සසතඤ්චෙව පණ්ණාසඤ්ච වස්සානි. බාකුලත්ථෙරො වස්සසතඤ්චෙව සට්ඨිං ච වස්සානි, අයං සබ්බදීඝායුකො, සොපි ද්වෙ වස්සසතානි න ජීවි.

අරකසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විනයවග්ගො

1-8. පඨමවිනයධරසුත්තාදිවණ්ණනා

75-82. අට්ඨමස්ස පඨමං දුතියඤ්ච උත්තානත්ථමෙව. තතියෙ **විනයලක්ඛණෙ පතිට්ඨිතො** ලජ්ජිභාවෙන විනයලක්ඛණෙ ඨිතො හොති. අලජ්ජී (පාරා. අට්ඨ. 1.45) හි බහුස්සුතොපි සමානො ලාභගරුකතාය තන්තිං විසංවාදෙත්වා උද්ධම්මං උබ්බිනයං සත්ථුසාසනං දීපෙත්වා සාසනෙ මහන්තං උපද්දවං කරොති, සඞ්ඝභෙදම්පි සඞ්ඝරාජිම්පි උප්පාදෙති. ලජ්ජී පන කුක්කුච්චකො සික්ඛාකාමො ජීවිතහෙතුපි තන්තිං අවිසංවාදෙත්වා ධම්මමෙව විනයමෙව ච දීපෙති, සත්ථුසාසනං ගරුං කත්වා ඨපෙති. එවං යො ලජ්ජී, සො විනයං අජහන්තො අවොක්කමන්තොව ලජ්ජිභාවෙන විනයලක්ඛණෙ ඨිතො හොති පතිට්ඨිතො.

අසංහීරොති එත්ථ **සංහීරො** නාම යො පාළියං වා අට්ඨකථායං වා හෙට්ඨා වා උපරිතො වා පදපටිපාටියා වා පුච්ඡියමානො විත්ථුනති විප්ඵන්දති, සණ්ඨාතුං න සක්කොති, යං යං පරෙන වුච්චති, තං තං අනුජානාති, සකවාදං ඡඩ්ඩෙත්වා පරවාදං ගණ්හාති. යො පන පාළියං වා අට්ඨකථායං වා හෙට්ඨුපරියවසෙන වා පදපටිපාටියා වා පුච්ඡියමානො න විත්ථුනති න විප්ඵන්දති, එකෙකලොමං සණ්ඩාසෙන ගණ්හන්තො විය ''එවං මයං වදාම, එවං නො ආචරියා වදන්ති''ති විස්සජ්ජෙති. යම්හි පාළි ච පාළිවිනිච්ඡයො ච සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීහවසා විය පරික්ඛයං පරියාදානං අගච්ඡන්තො තිට්ඨති, අයං වුච්චති **අසංහීරො**. යස්මා පන එවරූපො යං යං පරෙන වුච්චති, තං තං නානුජානාති, අත්තනා සුවිනිච්ඡිනිතං කත්වා ගහිතං අවිපරීතමත්ථං න විස්සජ්ජෙති, තස්මා වුත්තං **''න සක්කොති ගහිතග්ගහණං විස්සජ්ජාපෙතු''**න්ති. චතුත්ථාදීනි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි.

පඨමවිනයධරසුත්තාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සත්ථුසාසනසුත්තවණ්ණනා

83. නවමෙ **විවෙකට්ඨොති** විවිත්තො. තෙනාහ **''දූරීභූතො''**ති. **සතිඅවිප්පවාසෙ ඨිතොති** කම්මට්ඨානෙ සතිං අවිජහිත්වා ඨිතො. **පෙසිතත්තොති** කායෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛතාය නිබ්බානං පෙසිතචිත්තො තන්නින්නො තප්පොණො තප්පබ්භාරො.

සත්ථුසාසනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අධිකරණසමථසුත්තවණ්ණනා

84. දසමෙ අධිකරීයන්ති එත්ථාති **අධිකරණානි**. කෙ අධිකරීයන්ති? සමථා. කථං අධිකරීයන්ති? සමනවසෙන. තස්මා තෙ තෙසං සමනවසෙන පවත්තන්තීති ආහ **''අධිකරණානි සමෙන්තී''**තිආදි. **උප්පන්නානං උප්පනානන්ති** උට්ඨිතානං උට්ඨිතානං. **සමථත්ථන්ති** සමනත්ථං. **දීඝනිකායෙ සඞ්ගීතිසුත්තවණ්ණනායම්පි** (දී. නි. අට්ඨ. 3.331) **විත්ථාරතොයෙවාති** එත්ථායං විත්ථාරනයො – අධිකරණෙසු තාව ධම්මොති වා අධම්මොති වා අට්ඨාරසහි වත්ථූහි විවදන්තානං භික්ඛූනං යො විවාදො, ඉදං **විවාදාධිකරණං** නාම. සීලවිපත්තියා වා ආචාරදිට්ඨිආජීවවිපත්තියා වා අනුවදන්තානං යො අනුවාදො උපවදනා චෙව චොදනා ච, ඉදං **අනුවාදාධිකරණං** නාම. මාතිකායං ආගතා පඤ්ච, විභඞ්ගෙ ද්වෙති සත්තපි ආපත්තික්ඛන්ධා, ඉදං **ආපත්තාධිකරණං** නාම. යං සඞ්ඝස්ස අපලොකනාදීනං චතුන්නං කම්මානං කරණං, ඉදං **කිච්චාධිකරණං** නාම.

තත්ථ විවාදාධිකරණං ද්වීහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච යෙභුය්‍යසිකාය ච. සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මමානං යස්මිං විහාරෙ උප්පන්නං තස්මිංයෙව වා, අඤ්ඤත්‍ර වූපසමෙතුං ගච්ඡන්තානං අන්තරාමග්ගෙ වා, යත්ථ ගන්ත්වා සඞ්ඝස්ස නිය්‍යාතිතං, තත්ථ සඞ්ඝෙන වා, සඞ්ඝෙ වූපසමෙතුං අසක්කොන්තෙ තත්ථෙව උබ්බාහිකාය සම්මතපුග්ගලෙහි වා විනිච්ඡිතං සම්මති. එවං සම්මමානෙ ච පනෙතස්මිං යා සඞ්ඝසම්මුඛතා ධම්මසම්මුඛතා විනයසම්මුඛතා පුග්ගලසම්මුඛතා, අයං **සම්මුඛාවිනයො** නාම. තත්ථ ච කාරකසඞ්ඝස්ස සඞ්ඝසාමග්ගිවසෙන සම්මුඛීභාවො **සඞ්ඝසම්මුඛතා**. සමෙතබ්බස්ස වත්ථුනො භූතත්තා **ධම්මසම්මුඛතා**. යථා තං සමෙතබ්බං, තථෙවස්ස සමනං **විනයසම්මුඛතා**. යො ච විවදති, යෙන ච විවදති, තෙසං උභින්නං අත්ථපච්චත්ථිකානං සම්මුඛීභාවො **පුග්ගලසම්මුඛතා**. උබ්බාහිකාය වූපසමෙ පනෙත්ථ සඞ්ඝසම්මුඛතා පරිහායති. එවං තාව සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මති.

සචෙ පනෙවම්පි න සම්මති, අථ නං උබ්බාහිකාය සම්මතා භික්ඛූ ''න මයං සක්කොම වූපසමෙතු''න්ති සඞ්ඝස්සෙව නිය්‍යාතෙන්ති. තතො සඞ්ඝො පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං භික්ඛුං සලාකග්ගාහාපකං සම්මන්නති, තෙන ගුළ්හකවිවටකසකණ්ණජප්පකෙසු තීසු සලාකග්ගාහකෙසු අඤ්ඤතරවසෙන සලාකං ගාහාපෙත්වා සන්නිපතිතාය පරිසාය ධම්මවාදීනං යෙභුය්‍යතාය යථා තෙ ධම්මවාදිනො වදන්ති, එවං වූපසන්තං අධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච

යෙභුය්‍යසිකාය ච වූපසන්තං හොති. තත්ථ සම්මුඛාවිනයො වුත්තනයො එව. යං පන යෙභුය්‍යසිකාකම්මස්ස කරණං, අයං යෙභුය්‍යසිකා නාම. එවං විවාදාධිකරණං ද්වීහි සමථෙහි සම්මති.

අනුවාදාධිකරණං චතූහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච සතිවිනයෙන ච අමූළ්හවිනයෙන ච තස්සපාපියසිකාය ච. සම්මුඛාවිනයෙනෙව සම්මමානං යො ච අනුවදති, යඤ්ච අනුවදති, තෙසං වචනං සුත්වා සචෙ කාචි ආපත්ති නත්ථි, උභො ඛමාපෙත්වා, සචෙ අත්ථි අයං නාමෙත්ථ ආපත්තීති එවං විනිච්ඡිතං වූපසම්මති. තත්ථ සම්මුඛාවිනයලක්ඛණං වුත්තනයමෙව.

යදා පන ඛීණාසවස්ස භික්ඛුනො අමූලිකාය සීලවිපත්තියා අනුද්ධංසිතස්ස සතිවිනයං යාචමානස්ස සඞ්ඝො ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන සතිවිනයං දෙති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච සතිවිනයෙන ච වූපසන්තං හොති. දින්නෙ පන සතිවිනයෙ පුන තස්මිං පුග්ගලෙ කස්සචි අනුවාදො න රුහති. යදා උම්මත්තකො භික්ඛු උම්මාදවසෙන කතෙ අස්සාමණකෙ අජ්ඣාචාරෙ ''සරතායස්මා එවරූපිං ආපත්ති''න්ති භික්ඛූහි චොදියමානො ''උම්මත්තකෙන මෙ, ආවුසො, එතං කතං, නාහං තං සරාමී''ති භණන්තොපි භික්ඛූහි චොදියමානොව පුන අචොදනත්ථාය අමූළ්හවිනයං යාචති, සඞ්ඝො චස්ස ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන අමූළ්හවිනයං දෙති. තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච අමූළ්හවිනයෙන ච වූපසන්තං හොති. දින්නෙ පන අමූළ්හවිනයෙ පුන තස්මිං පුග්ගලෙ කස්සචි තප්පච්චයා අනුවාදො න රුහති. යදා පන පාරාජිකෙන වා පාරාජිකසාමන්තෙන වා චොදියමානස්ස අඤ්ඤෙනඤ්ඤං පටිචරතො පාපුස්සන්නතාය පාපියස්ස පුග්ගලස්ස ''සචායං අච්ඡින්නමූලො භවිස්සති, සම්මා වත්තිත්වා ඔසාරණං ලභිස්සති. සචෙ ඡින්නමූලො, අයමෙවස්ස නාසනා භවිස්සතී''ති මඤ්ඤමානො සඞ්ඝො ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන තස්සපාපියසිකං කරොති, තදා සම්මුඛාවිනයෙන ච තස්සපාපියසිකාය ච වූපසන්තං හොතීති. එවං අනුවාදාධිකරණං චතූහි සමථෙහි සම්මති.

ආපත්තාධිකරණං තීහි සමථෙහි සම්මති සම්මුඛාවිනයෙන ච පටිඤ්ඤාතකරණෙන ච තිණවත්ථාරකෙන ච. තස්ස සම්මුඛාවිනයෙනෙව වූපසමො නත්ථි. යදා පන එකස්ස වා භික්ඛුනො සන්තිකෙ සඞ්ඝගණමජ්ඣෙසු වා භික්ඛු ලහුකං ආපත්තිං දෙසෙති, තදා ආපත්තාධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච පටිඤ්ඤාතකරණෙන ච වූපසම්මති. තත්ථ සම්මුඛාවිනයෙ තාව යො ච දෙසෙති, යස්ස ච දෙසෙති, තෙසං සම්මුඛීභාවො පුග්ගලසම්මුඛතො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පුග්ගලස්ස ච ගණස්ස ච දෙසනාකාලෙ සඞ්ඝසම්මුඛතො පරිහායති. යං පනෙත්ථ ''අහං, භන්තෙ, ඉත්ථන්නාමං ආපත්තිං ආපන්නො''ති ච ''පස්සසී''ති ච ''ආම, පස්සාමී''ති ච පටිඤ්ඤාතාය ''ආයතිං සංවරෙය්‍යාසී''ති කරණං, තං පටිඤ්ඤාතකරණං නාම. සඞ්ඝාදිසෙසෙ පරිවාසාදියාචනා පටිඤ්ඤා, පරිවාසාදීනං දානං පටිඤ්ඤාතකරණං නාම.

ද්වෙපක්ඛජාතා පන භණ්ඩනකාරකා භික්ඛූ බහුං අස්සාමණකං අජ්ඣාචාරං චරිත්වා පුන ලජ්ජිධම්මෙ උප්පන්නෙ ''සචෙ මයං ඉමාහි ආපත්තීහි අඤ්ඤමඤ්ඤං කාරෙස්සාම, සියාපි තං අධිකරණං කක්ඛළත්තාය වාළත්තාය සංවත්තෙය්‍යා''ති අඤ්ඤමඤ්ඤං ආපත්තියා කාරාපනෙ දොසං දිස්වා යදා භික්ඛූ තිණවත්ථාරකකම්මං කරොන්ති, තදා ආපත්තාධිකරණං සම්මුඛාවිනයෙන ච තිණවත්ථාරකෙන ච සම්මති. තත්‍ර හි යත්තකා හත්ථපාසූපගතා ''න මෙතං ඛමතී''ති එවං දිට්ඨාවිකම්මං අකත්වා ''දුක්කටං කම්මං පුන කාතබ්බං කම්ම''න්ති න උක්කොටෙන්ති, නිද්දම්පි ඔක්කන්තා හොන්ති, සබ්බෙසං ඨපෙත්වා ථුල්ලවජ්ජඤ්ච ගිහිපටිසංයුත්තඤ්ච සබ්බාපත්තියො වුට්ඨහන්ති. එවං ආපත්තාධිකරණං තීහි සමථෙහි සම්මති.

කිච්චාධිකරණං එකෙන සමථෙන සම්මති සම්මුඛාවිනයෙනෙව. ඉති ඉමානි චත්තාරි අධිකරණානි යථානුරූපං ඉමෙහි සත්තහි සමථෙහි සම්මන්ති. තෙන වුත්තං – **''උප්පන්නුප්පන්නානං අධිකරණානං සමථාය වූපසමාය සම්මුඛාවිනයො දාතබ්බො...පෙ.... තිණවත්ථාරකො''**ති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානමෙව.

අධිකරණසමථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විනයවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති මනොරථපූරණියා අඞ්ගුත්තරනිකාය-අට්ඨකථාය

සත්තකනිපාතවණ්ණනාය අනුත්තානත්ථදීපනා සමත්තා.